

**KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
HÁTRAHAGYOTT MŰVEI
IX. KÖTET**

**KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
FELEBARÁTAIM**

NYUGAT KIADÓ ÉS IRODALMI R. T.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-170-6 (online)
MEK-15580

TARTALOM

TANULMÁNYFŐ	ISMERŐSEIM
VILÁGSZELLEME	KÜLÖNCÖK
KULIPINTYÓS, SOMOGYI KÖLTŐ	CSECSEMŐ-NÉPEK
EGY KÍNAI ÚR	NEMZETESDI
SÍRÓ NŐ A KÖRÚTON	ANGOL ÓRA
A HÍR SEBESSÉGE	EGYSZERŰ TÖRTÉNET
TÓT	ARCÉLEK AZ UTCÁRÓL
KÜLÖNÖS VENDÉG	KÖZÉLETI KITŰNŐSÉG
DRÁMA A VILLAMOSON	HÁROM ARCKÉP
A DERŰS BÖLCS	LOVAGIASSÁG
AZ ŐRÜLTEK IS	A NAPOZÓ
AKI VALAMIT TALÁL	KÖZVÉLEMÉNY
KISASSZONY	ÁMULAT
AZ ÉLET MÉLY...	LAJCSI BÁCSI
MESE KÉT TANULSÁGGAL	EGY MAROKNYI JÓ TANÁCS
ISMERETLENEK	«A MARTALÉK»
SMOKKOK	KÜNN A TANYÁN
SZOBOR	EMBEREK
TÜKÖR	EMLÉKSOROK EGY ÚJ PRÓFÉTÁNAK
NEVETŐ EMBER	NYOLCVAN ISMERETLEN ARCKÉP
KÉT JÁTÉK	MUNKA
A FEJETLEN SZERETET	BOKROS
BÁB	FELEBARÁTAIM
GYANU!	VIGASZTALÁS
UTITÁRS	ARCÉLEK
TAVASZI LÁTOGATÁS	«HOLLANDIAI EMLÉK»
DRÁMA	ARCKÉP, FEKETÉBEN
A LEGNYOMORULTABB	KATÓKA
A HARMINCHETEDIK	A KÖZLEKEDÉSI RENDŐR
AZ EMBERISÉG BARÁTJA	EGY ANGOL MEG EGY LENGYEL
TANULMÁNYFŐ	ÉLŐSDIEK
AKIK MAGUKBAN BESZÉLNEK	ŐSEMBER
IDA	SZÍNPADI JELENET
SIRNI	CSALÁDI KÖR
EMLÉKBESZÉD	EGY LEÁNY MEG EGY ASSZONY
ÖTVENEZER ZSEBKENDŐ ÉS GYUFA	RAJZOK
PINCÉR ÉS HALÁL	A VILÁG LEGNAGYOBB MŰFORDÍTÓJA
AZ AUSZTRÁLIAI LÁNY	APOSTOL
KONKOLY ÉS BÚZA	ORVOSOK
A GYERMEK	A VERSENYŰSZÓ
ORVOSSÁG	SZOBROK BESZÉLNEK
KÉT RÉSZEG MEG EGY RENDŐR	SZERELMES PÁROK
LIDÉRCEK	DÉLSZAKI KALANDOK
FÁJDALMAS ANYA	1.500.000.000 BUTA EMBER
HÁROM LEÁNY MEG EGY FIÚ	TIZENKÉT INGGOMB
OROSZ ARANYIDŐK	ARCÉLEK
EGYEDŰL A KRIPTÁBAN	A CUKRÁSZSEGÉD
TITKOS DRÁMAÍRÓ	VENDÉGEK
KÉT KIS NÉMET	EMBERISMERET
KORNÉL MÁSODSZOR IS MEGHAL	TANULMÁNYFŐ
KIS CSODA A HAVAS ÉJBEN	APA
EGY SÁRGA	KÉT ARCÉL
EMBER A VÍZBEN	HEGYI KISÖREG
HAPPY END	MILICA
KÖLTŐ - DISZNÓZSÍRBÓL	HIVATALOS JÁNOS

TANULMÁNYFŐ

Budán, egy névtelen kis utcában lakik az öreg varróné, akit mindenki csak így hív: az öreg varróné.

Az öreg varróné hatvannyolc éves, egyenesen jár és orrán okulárét hord. Hatvannyolc év óta szegény, negyvennyolc év óta varrogat és huszonnyolc év óta özvegy. Ura, aki kőműves volt, hamar megbetegedett, munkaképtelenül a szegényházba került, majd húsz évig senyedve egy budapesti tébolydában. Gyerekük nem volt. Az asszony mégis fölnevelt egy kislányt, aki tizenkilenc éves korában meghalt. Azóta egyedül él, földbesüppedt budai házban, egyetlen udvarranéző szobácskában, melybe három rozoga falépcsőn kell lemenni, a földbe.

Itt az ablaknál szokott varrogatni. Nyáron este hatig, télen csak délig, mert délután már koromsötét van a hideg szobában, nem lát. Másként, is vigyázni kell munkájára. Keze reszket és szeme napról-napra gyöngül. Ennek tudatában van. Bizonyos lámpalázzal varr. Nem fogad el bonyolult munkát, melyhez ízlés kell, nem barátja a nagy stílnak, à la Paquin, csak harisnyajavítást, szerény, nagyon szerény foltozást vállal, aprógyermekeknek, kikhez már maga is hasonlít. Attól tart, hogy megrendelői előbb-utóbb elhagyják. Ezért árait «méltányosan» szabja meg.

Ő az egyetlen, aki még aranyvalutában számít és nem vesz tudomást a körülötte lezajlott gazdasági változásról. Munkájáért néha 6 korona 56 fillért, néha 12 korona 20 fillért kér, valami ismeretlen kulcs szerint s aprópénzt is hord magánál, papír-ötvenfilléreseket és bélyeget, hogy visszaadjon a gazdagoknak, akiknek bizonyára nagyobb szükségük van a pénzre, mint neki. Ha olykor többet akarnak fizetni, furcsa, elutasító mosollyal néz rájuk. Semmit se fogad el. Nem engedi magát megvesztegetni.

Ebédre zsírtalan rántottlevest eszik, naponta egy darab kenyérral, vacsorára zsírtalan rántottlevest, kenyér nélkül. Annak előtte burgonyát is főzött, de mióta a krumpli kilója kilenc korona, lemondott erről a bűnös fényüzésről. Mindennap templomba megy, gyalog, a kilencedik kerületbe, egy kedves, régi templomába, hol legjobban tud imádkozni. Másfél óráig tart, míg odaér és másfél óráig, míg visszatipeg. Nagyobb esemény életében a háború második évében történt, mikor elromlott varrógépe s csak kézzel varrhatott, de azután egy év alatt összekuporgatott annyit, hogy varrógépét kijavíttatta és most ismét kattog a munka.

A feje az szép. Tiszta és éles, mozgékony, ideges vonalakkal, mély ráncokkal, melyek az ezüst haj keretében majdnem feketékné rémlenek. Mintha az élet szobrot formált volna, melyet hatalmas kovács-pörölyökkel és kis finom ötvös-kalapácsokkal tökéletesen mintázott. Aki belép szobájába, az utca közvetlen szavaival, egy társadalmi mosollyal, az zavarba jön és ajkán elfagy a kedvesség. Ennyi egyszerűség megdöbbentő. Nem lehet megközelíteni, sem vigasztalással, sem alamizsnával. Úgy kell állni ott, mint valami fönség előtt, némán.

De aztán látjuk, hogy csupa megbocsátás. Vékony száján az a szigorú fanyarság, összeszorított fogainak merev fintora csak abból az évtizedes mozdulatból származik, mellyel varrás közben a cérnaszálat el szokta harapni. Még a különvalóságát se hangsúlyozza. Nem úz véres gúnyt azokkal, kik körötte élnek, az igénytelenségével, mely már majdnem démoni és kísérteties, elidegenítő és rejtélyes, nem teszi próbára embertársait, hogy meddig nem veszik észre. Alig hiszem, hogy öntudatosan érezné nyomorúságát. Ha vallatnám, szegény-e, talán igennel, talán nemmel válaszolna, mert semmiféle osztályhoz sem tartozik. A bár-ok mulatóit uraknak hiszi, a valutaüzéreteket embereknek tartja. Senkit se gyűlöl és sohase panaszkodik. De szívesen hallgatja a gazdagok sopánkodását, kik a nagy adók miatt sírnak és vigasztalja őket, hogy lesz ez jobban is. Végre a gazdagságnak is van határa, de az ő lemondása végtelen.

Különben a társadalomnak határozottan hálás. Évek óta havi húsz korona segélyt utalnak ki neki, melyet fél napi ácsorgás után meg is kapott, kivéve a bolsevizmus idején. Ekkor megkérdeztem tőle:

- Sind Sie eine Kommunistin?

- Nein - felelte ő, abban a hitben, hogy valami vallásról szólok és hozzátette egyszerűen: - Ich bin römisch-katholisch.

Ilyen az öreg varróné. Ha a jó pásztor mégegyszer a földre jönne, ő vele varratná meg fehér ingét.

1921 nov. 27.

VILÁGSZELLEM

Most értesülök róla, hogy meghalt a Világszellem, régi, kedves ismerősöm, ki annak idején bizalmával tisztelt meg.

Vagy tizenöt évvel ezelőtt találkoztam vele először a lipótmezei elmeógyógyintézetben. Rigó-fütyös gesztenyefák alatt sétált, hátratett kézzel, gondolataiba süppedve egy nagyon rokonszenves, szelíd öregúr, ki lehajtott gallért, pöttyös művésznykkendő, gondosan fésült és nyírt ezüst körszakállat viselt. Itt, ezen a szomorú helyen, hol tovább folyik az érdekharc, mely a rácson túli embereket rángatja s többnyire sokszoros milliárdosok, vagy száműzött francia hercegnők járkálnak, ő valóban nemes és előkelő kivétel volt. A szellem nagybirtokosának képzelte magát. Boltozatos koponyájában gondolatok forrongtak s éles, vidám, türkizkék szemében lélek ragyogott. Elém sietett, kezet nyujtott, bemutatkozott, hogy ő a Világszellem. Azonnal tegezni kezdett. Részint úri, magyar szokásból, mely a fiatalabbakat egyszerre atyafinak tekinti és a családba fogadja, részint pedig bizonyos halvány lenézésből, mely állandóan érezte velem, micsoda különbség van közöttünk.

Orvosai figyelmeztettek, hogy nagyon hiú. Ezt nem tapasztaltam. Nem volt hiúbb, mint az az író, kire mi azt szoktuk mondani: «nem is olyan hiú.» Csak azt hitte magáról, hogy nála nincsen kiválóbb szellem a földgolyón és a világűrben. Körülbelül így gondolkozik majdnem mindenki, aki tollat forgat. Egyetlen kézmozdulattal intézte el a hazai és külföldi irodalmat, különösen kortársait, kiket még mindig törtető fiataloknak képzelt, Vajda Jancsit (nem Jánost) és Dóczy Lajost. Petőfiről és Aranyról olyan gyöngé véleménye volt, hogy nem szeretett róluk beszélni s ha kérdezték, inkább hallgatott. Egyetlenegy író társáról szólt kissé elnézőbben, atyáskodó leereszkedéssel, Shakespeare-ről, akinek neve mellé mindig odabiggyesztette, hogy «brit szellemóriás». Nyilván értésünkre akarta ezzel adni, hogy mennyire alatta áll a világszellemnek az, aki csak szellemóriás.

Télen-nyáron reggel hatkor kelt és írt szakadatlanul, késő estig, csak akkor hagyta abba, mikor vacsorázni ment és egy-egy sikerültebb részletet fölolvastott néhány bizalmasának. Derült volt, mintha valami könnyű pezsgő-mámora lenne. Nem ismerte a kétséget, mely mindnyájunkat gyötör. Egy óriási hősköltevényen dolgozott, mely kétezer énekből áll s harminc kötetet hagyott hátra, melyet az intézet kemény papírba bekötetett, sok rizsma papírt, tele-szántva kissé hegyes és régies, de olvasható betűkkel. Később, mikor hetvennégy éves korában ágynak dőlt, tollba mondta végtelen verseit két betegnek, ki áhítatosan rendelkezésre állt, két csendes bámulójának, ki így van elkönyvelve a hivatalos írásokban: *imbecillis*. A háborúval nem foglalkozott. Jelentéktelennek tartotta a világmindenség nagy kérdéseinek képest.

Hogy miről szól a költeménye, arról bajosan tudnék beszámolni, noha egy-egy részletét többször fölolvasta. Képzelsenek egy robbanásig fűtött mozdonyt, mely kattog és zakatol, de tapodtat se megy előre, csak helyben forognak kerekei, lázas gyorsasággal, tíz évig, húsz évig. Az első sornál ott vagyunk, ahol a százezredik sornál. «Az erény és jóság országunknak napja. Országunk a fényét ő tőle nap kapja. Te reád tekintünk nap-mindig, te várunk. Mert tőled mindnyájan örömet-nap várunk.» Megkérdeztem tőle, mit jelent az a sok «nap», melyet verstöltőül mindenüvé beszúrt, hol előre, hol hátra, de nem felelt. Mosolygott és isteni fölénnyel újra elmondta a verset. Szerette a napot, szegény, s ma már bizonyára a fényes űrben röpköd a szelleme a nap körül, tudóbban és szabadabban, mint a mienk.

Van tőle egy becses emlékem is. Egy ízben elkérte a jegyzőkönyvem s beírt számomra egy bölcs mondást. «Az elmebeteg néha este, mikor egyedül marad és megkondul az elmeegógyintézet kis harangja, mélyet sóhajt. Ezt tapasztalásból tudom.» Megköszöntem kedvességét, de a Világszellem kis gondolkozás után visszakérte, amit írt s ezzel egészítette ki: «Jegyzet. Magam is elmebeteg voltam, de már régen meggyógyultam.» Hogy a halála hírért vettem, elővettem írását és sokáig meghatottan néztem. Shakespeare, «a brit szellemóriás» bizonyára mélyebb igazságokat mondott, de ennél fájdalmasabbat és megindítóbbat aligha.

1922 máj. 28.

KULIPINTYÓS, SOMOGYI KÖLTŐ

Jaj, mennyi költő rohan ezen a nap-vert országúton, a porban és csöndben, a kék mezőn, melyre ráborul a zöld ég. Akár a mezei patkányok szaladnak riadt szemmel, ismeretlen célok felé.

Mióta itt vagyok, négyel-öttem volt találkozásom. Mind háború-viselt rokkantak, szegény iparosok, parasztok, kik alkalmatlanná váltak a munkára. A többi költő lelkében, ki magában hordja a világot, van egy titkos karc a gyermekkorból, egy láthatatlan repedés, egy be nem gyógyult riadalom, mely eltávolította őket az élettől s a halál közelébe állította. Ezeknek a sebei azonban láthatók. Fejbe kólintották őket és azért dalolnak. Némelyik koponyája meg van lékelve, mint egy nagy görögdinnye, vagy két-három bordájukat fűrészelték ki a szívük fölött, vagy kezük-lábuk csonka. Hova is indulhatnak így, milyen földre és országba? Egy éjszaka, az inség magányában, bolondosan kezdenek fütyörészni, rímeket találnak, melyekre sohase gondoltak addig, majd veszik a vándorbotot s engedély és írás nélkül a szenvedés falusi bohócaivá, a siralomház kocsmái figuráisaivá lesznek. Rózsaként viselik átkukat s kissé fintorogva, bandzsitva törődnek bele csepürágó voltukba, lemondva arról, amiről a komédiásnak nem született magyarok utolszor válnak meg, az emberi méltóságukról.

Ilyen a kulipintyós költő is, kit az állomás tornácán pillantottam meg. Érces, zamatos somogyi magyarsággal, egyszerűen, nem tudálékosan üdvözölte hallgatóságát, mely a veszteglő vonat ablakaiból kitekintett s mintegy páholyból nézte a harmincöt éves vándort, ki a «világ mámoráról» beszélt s mutogatta csonkká lőtt bal karját, melyet «nem lehet többé visszaszívni». Gömbölyű, mokány koponyáját rövidrenyírt sűrű fekete haj borította. Szemeivel pedig, amint beszélt, idegesen hunyorgott. Nem Hazafy Veray János kései utóda állt előttünk, kit a multból ismerünk, rézfokossal és árvalányhajjal, hanem egy ijedelmes, új alak, a pusztulás minden ékességében. Hátán a rokkantak faládikája himbálózott, zöldremázolt vásári panoráma, melyben egy tojásért, egy marék lisztért látni lehet «a budapesti poloskát, amint százrétű gatyában leszédül az ötödik emeletről», aztán «a kék bankók Bécsbe való csempészését» és sok más

épületes, érdekes dolgot. Kenyérkereső szerszámát kulipintyónak nevezte. Csakhogy senki sem volt kíváncsi rá.

Erre idején rájöhetett, mert nem is igen ajánlgatta. Inkább zavart fejében kutakodott mulatságos és nevetető, régen kimustrált és régen betanult ötletek után. Levette sapkáját s áhítatos torokhangon elmondotta magyszerzette versét, rokkantsága történetét, mely így kezdődik: «Vártak egykor engem ölelő karokkal...» és azzal végződik, hogy miért bünteti őt vérehullásáért «ez a cudar, zshivány, pénzes, bitang, csaló világ». Majd előkereste régi, békebeli arcképét és körbe adta. Szerinte akkoriban «olyan volt, mint egy főherceg». Kijelentését kissé túlzottnak találtam, de valóban egy boldog, elégedett asztalossegédhez hasonlított, ki vasárnap délután ezüst óralánccal és bottal lefényképezteti magát. Minthogy ez nem eléggé hatott, tovább szónokolt, szavalt. Különösen sokat várt ezektől a versektől: «Portorikó, Kuba és Trabukó, - Akibe te biztosan megbukó - Princeszász, Dráma és Memfisz - Akibe senkisésem hisz. - Mirjam - csak ezt is kibírjam.» Utána az állomásneveket kiabáló kalauzt is utánozta: «Első osztály, méltóztassék, második osztály tessék, tessék, harmadik osztály, katonák, rokkantak hátra.» Aztán útiköltségre gyűjtött és szokása szerint nem utazott el.

Mindössze öt percig tarthatott az egész. A gyorsvonat továbbrobogott, az utazóközönség fanyar mosollyal a száján elhelyezkedett a fülkékben s az értékpapírok emelkedéséről, a dollár árfolyamáról csevegett. Én azonban a folyosón maradtam. Utána néztem ennek az újfajta poétának, kiben a cifra-nyomorúság és a fűzfaköltészet, a hősi tragikum és az ötödrangú budapesti kabarék elméssége elegyült valami torz, nagyon mai keverékké s úgy éreztem, hogy a szenvedésben testvére minden költőnek. Bandukolt a kilátástalan napfényben, egy kis dülőúton. Ide-oda lötyögött a kulipintyója. Hátán háza, kebelén kenyere.

1922 aug. 27.

EGY KÍNAI ÚR

Egy kínai úrral, nagyon előkelő politikus, találkoztam ma este. Üldögélt ópiumos mélabúban, négy más társával, távol a társaságtól.

Mindnyájan egyforma, aranykeretes pápaszemet viseltek. Négy dioptria. Úgy látszik rövidlátók. Különben olyanok, mint az ikrek.

Fagylaltot evett és csenevész finom keze úri könnyedséggel forgatta az ezüst kanálkát. Gyermekujjai röpködtek, mint piciny madarak. Megszólítottam, de közben mindig a kezét néztem.

- Milyen vén, nemes műveltség van minden mozdulatában - súgtam oda valakinek.

Ő föltekintett rám és mikor letette a kistálat, kezét fogott jeges nyájassággal.

- Nagy keze van - állapíthatta meg -, hosszú, fehér ujjak, csontosak, mint annak a díjbirkózónak, akit a londoni cirkuszban láttam.

Pár szót kértem tőle emberről, világról, bármiről. Európai szokás szerint ideadta névjegyét. Én is odaadtam az enyémet, udvariasan, mint egy mandarin. Mind a ketten egy-egy nevet olvastunk. Mindegy.

- A gazdasági helyzet nehéz - szólt komolyan.

Társaira, az ikrekre tekintett, kik lefelé néztek, a földre. A japániak európai értekezéseket vágnak ki, fürgén és világfiasan. Ők azonban megharapják nyelvüket, mikor beszédnek ered.

Amerikáról beszélt, melynek óriási gépei vannak, szédületes ipara. Többször járt ott, s úgy ismertette velem, mintha hírt hozna szülővárosomról. A távolságok elmosás a határokat.

- Amerika, vagy Európa mindegy - csengett ki szavából, - Ázsia azonban más.

Kínában pusztulnak az emberek, húszezzel fordulnak föl éhen, a gyermekek úgy potyognak a földre, mint viharban az éretlen körték. Mellette az orosz forradalom európai tréfa lehet.

- Kína belpolitikai helyzete - próbáltam.

- Ó, Kína nagy, nagyon nagy - s mutatta kis kezével, hogy milyen nagy. És elmosolyodott, rémülten, hidegen, mintha fáznék.

Különböztetetlenül szeretetreméltó volt:

- Budapest szép város. A Duna.

Én visszabókoltam:

- Peking is szép város. A Sárga folyó.

Bennem egy fehér embert látott, európaiat, keresztényt, Krisztus Jézus követőjét, s bizonyára nem lenne képes megkülönböztetni a párisi liftesfiútól, vagy a norvég miniszterektől. Nekem pedig folyton azok a kínai árusok jártak az eszemben, kik sárkányszobrokat kínálnak, hamutartókat vigyorgó rémekkel, s csak azt tudtam, hogy egy sárga áll előttem, ki ázsiai és Konfucius híve.

Féltem, hogy durva vagyok, mikor kedveskedem.

Ő is.

A párbeszéd, melynél kevés fesztelenebbet szöhetek, véget ért. Sajnálunk is. Mind a ketten.

- Nagyon hasonlít hozzám - merengett maga elé a kínai -, hiszen szája van, orra van, szeme van, ez is ember kétségtelenül.

- A szíve nyolcvanver percenként, mint az enyém - biztatgattam magamban -, ha lázas, fáj a feje, legfőljebb nyolcvan évig élhet ő is, szegény.

Rámtekintett és nézett figyelmesen. Frakkban voltam, akárcsak ő. De ezt érezte:

- Jaj de messze vagy. Jaj de furcsa vagy.

Én is rátekintettem. Frakkban volt, akárcsak én. De ezt éreztem:

- Jaj de messze vagy. Jaj de furcsa vagy.

És majdnem sírtunk. És majdnem nevettünk.

1922 szept. 3.

SÍRÓ NŐ A KÖRÚTON

Bizonyára haza akarta vinni a fájdalmát. De már nem bírta.

Az út hosszú volt. Többször azt hihette, hogy nemsokára hazaér, lerogyhat a díványra és átadhatja magát a gyötrelemnek, de csak emberek jöttek, újak és ismeretlenek, házak, fák, tárgyak, melyek a táj idegen voltát éreztették az októberi ég alatt s bár lábai vitték, előre, gyorsan, az, ami benne munkált, még gyorsabban haladt. Nem tudott vele versenyt futni. Nehezen cepelte vállán, hátán, mindenütt a fájdalmat. És egyszerre elejtette.

Akkor elkezdett sírni. Kevesen vették észre ezt az őszülő, ötvenéves asszonyt, ki hajadonfőtt ment a körúton, egy koradélután. Szemét elfutották a könnyek. Első érzése az ijedelem lehetett, mert szeméhez kapott, mintegy csodálkozva, hogy megtörtént az, amitől félt, amire csak később számított és valami elhárító, a járókelőket megtéveszteni akaró mozdulattal arcához nyúlt, mely már csuromvíz lett. Mennyi, mennyi könnye volt. Sohasem gondolta, hogy ennyi könny van a világon.

Nem állt meg, hanem még jobban sietett. Zsebkendőjét sem keresett. Ezt úgy sem lehetne letörölni. Nyíltan sírt, a szenvedés meztelenségében majdnem szemérmetlenül, az egész világ előtt, édesen, bujálkodva a kínban, hurcolva átkát, melynek otthona sincs, közönyösen is, tüntetve is, mint a sétáló fájdalom. A meg-megújuló könnyekből nedves szemüveg borult két fekete szemére. Senkit sem látott. Nem bánta, hogy őt látják.

Később mégis csak gyökeret vert a lába. A görcs jelentkezett, az idegek és izmok görcse, mely összeszorítja a gégét úgy, hogy kaparó édességet érzünk, mintha aszúbert nyeltünk volna és aztán hirtelen mérges keserűséget, mely már elviselhetetlen. Ime, a sírás ősi művelete, a zokogás megható, tragikus szertartása, melyet az emberek színről-színre figyelhetnek. A mellett egyetlen sóhaj fujja föl, titánivá s a száj fuldokolva, többször, levegőért kapkod. Néhány mély belégzés s a lekötő indulat után következik a feloldó, mely szintén fáj, de már a fájdalom halála. Viharos kilégzések alakjában párolog el s a síró tiltakozva köpködi a keserűségét, hánnya a gyötrelmet, hogy megszabaduljon tőle, a szemekből megint hangtalanul patakzik a könny, melynek nedve azonnal megfagy a szemhéjakon s a konyhasó, a könny vegyi alkatrésze, lobos foltokat éget az arca.

Mást a nő már állani sem tud. Odadől egy kapuhoz, hogy könnyebben végezhesen munkájával. Arca, melyet nem takar el, nyugodt. Semmi fintor, mint testi fájdalmak idején, mikor tagok sajognak, sebek nyilalnak. Csak a forró zápor, ez a mindent eláztató özön folyik szeméből, szájából, orrából, a könnycsatornákon át, csak egészséges testét rázza térdeitől kezdve összeránduló és megvonagló lapockáig valami, amit nem látni, pusztán ő lát, egy fölsejlő, alakot sem öltő emlék, egy végig nem gondolt, de annál maróbb gondolat, egy ki nem ordítható, mély fájdalom képében és talán úgy hívják, hogy lélek. Ez a semmi műveli a csodát, a mindig új varázslatot, mely a sírás e peripathetikusát főségessé teszi, itt a budapesti körúton is, oly naggyá, hogy a vizsgálat hiábavalónak tetszik.

Döbbsen nézzük mindnyájan. Kit sirat? S miért itt és most? Senki sem meri megszólítani.

1922 nov. 29.

A HÍR SEBESSÉGE

Bementem a városba, de zúgó fejjel tértem vissza. Kalandos hírekkel fogadott mindenki.

Jól ismerem ezeket. Évekkel ezelőtt tudományosan tanulmányoztam. Sőt kísérleteztem is, hogy megállapítsam terjedési sebességüket.

A hangé körülbelül 330 méter másodpercenként, a fényé körülbelül ezerszer annyi. Izgatott, hogy a kószahírek, melyek oly rejtélyes, fényes pályafutást futnak s átszaladnak a világűr éterén, száraz, nyirkos levegőn, testünk ideghálózatán, milyen módon haladnak. Eddig a tudomány nem gondolt ilyesmire. A lélektan sem.

Erre a célra egy érdekes, mindenkit foglalkoztató hírt találtam, melyet kevesen tudnak. Mesterségesen terjesztettem. Egy órán belül - élőszóval, sürgönyben, írásban, telefonon - tudattam vagy húsz emberrel. Nem akárkivel. Kiválasztottam azokat, kik állandóan kávéházakban,

körökben, társaságokban élnek s közismert fecsegők. A tudósnak sem közönyös, hová teszi le a baktériumokat. Nem a friss hóra helyezi, hanem erjedt marhahúslevesbe.

Vártam pár napig. Bevallom, kísérletem kudarcot vallott. A csira nem fogant meg, fáradságom kárba veszett. Lehet, hogy tudta néhány ember, de nem beszélt róla senki, még az sem, akire rábíztam, még akkor sem, mikor kérdezősködtem. Mintha eltemették volna az egészet.

Én azonban nem csüggedtem. Más módszerhez folyamodtam. Magamhoz hívtam egy bizalmas jóbarátomat, ki utálja a pletykát - komoly, otthon élő, föltétlenül megbízható ember - s így szóltam hozzá:

- Mondanék valamit. De kissé kényes. Hivatalos titok tudniillik.

- Kérlek.

- Előbb azonban add becsületszavad. Soha, senkinek.

- Soha, senkinek. Becsületszavamra.

- Esküdj meg.

- Esküszöm.

Odahajoltam hozzá és fülébe súgtam valamit. Olyan badarságot, melyet senki sem hihet el. Gondolom azt, hogy egy portugál rohamcsapatot aznap délelőtt szállásoltak el egyik gőzfürdőnkben.

Barátom - a komoly, otthon élő, föltétlenül megbízható ember - szót sem szólt. Ajkába harapott, hallgatott. De hamarosan izgatott lett, feszengett a helyén, elment. Én is elmentem, a városligetbe, sétálni.

Ott találkoztam egy öreg rokonommal. Láthatóan megörült. Aztán karomba öltötte karját, félre vont, oda, hol kevesebben járnak.

- Te semmit se tudsz? - kérdezte. - Mondanék valamit. Ez azonban titok. Szigorúan hivatalos titok.

- Parancsolj.

- Add a kezed, hogy nem terjeszted.

- Itt van.

- Esküdj meg.

- Esküszöm.

Fülembé súgott valamit. Hogy mit, azt - a fentiek alapján - most sem árulhatom el. Csak annyit, hogy elsápadtam az örömtől. Kísérletem ezúttal sikerült.

Kivettem zsebórámat: huszonhat perc múlt el azóta. Megállapítottam, hogy az a valami az első kerületből kiindulva beszáguldta az összes kerületeket s a város környékét, a Várhegyről átugrott az Istenhegyre és Orbánhegyre, onnan a Sashegyre és Gellérthegyre, a Ferenc József-hídon lerohant az Üllői-úton a Tisztviselőtelepre, innen a Józsefvároson át a Dunapartra, végigröpült a köztemető sírjai között és felébresztette a halottakat, majd a Lipótvárosba rontott, míg végül szabályos körfutását befejezve, alig félóra múlva a városligeti tóhoz érkezett vissza, hozzám. Mire hazamentem, ezzel fogadtak s minden percben csöngött a telefonom.

Most számolni kezdtem. Tekintetbe véve, hogy az emberi agyvelő, ha nem is oly világos, de valamivel - nem sokkal - súlyosabb és kicsit ellenállóbb közeg, mint a levegő, kiderült, hogy az ilyen hírek terjedési sebessége másodpercenként 300,000,000 méter, ezerszer akkora, mint a fényé és milliószor akkora, mint a hangé.

De csakis ily módon terjednek. Kikiabálhatják. Az céltalan. Ujságba tehetik. Azt nem mindenki olvassa. Falragaszokon hirdethetik. Azt senki sem olvassa. Ehhez egy titoktartó jóbarát kell és becsületszó.

1923 jan. 14.

TÓT

Elszéledtek a tótok. Sokáig sehol se lehetett látni őket. Nem voltak drótostótjaink.

Akadtak aztán vállalkozó fiatal legények, kik hátukra kapták a vaskereskedésüket meg az üvegesboltjukat - pár köteg drótot meg néhány üvegtáblát - s végigmentek az utcákon. Mi azonban nem találtunk nekik nevet. Drótosmagyar, ezt sem a száj nem tudja kimondani, sem a toll nem tudja leírni. Úgy hívták őket is, drótostótok. Ők voltak a magyar drótostótok.

Bejárták a várost és kiabáltak, hibátlan magyar szóval.

- Ablakot csinálni.

De az emberek nem hajoltak ki az ablakokból, nem nyitottak ajtót, oda se figyeltek. Azt hitték, valaki tréfál. Egy, kettő megpróbálta utánozni:

- Oblakat csináni.

Ez se ment. Ma aztán, hosszú idő multán, hallani a régi, félreismerhetetlen szöveget, a fájó, testvéries dallammal.

- Áblákaót csinyááni.

Akik kinéztek, nem csalódtak. Ő volt az, mézszöke, pomádés hajával, karimás kalapjában, hatalmas bocskorában lépegetett a hóban. Egy házba behívták.

Félrerándította válláról vaskereskedését, meg az üvegesboltját, melyet úgy visz, mint a csiga, leemelte rengeteg havas kalapját és a konyhába kuporodott a földre. Körülállták a háziak. Még a szomszédból is jött pár bábósz gyerek. Úgy nézték, mint valami csodát.

- Visszajött? - kérdezte a szakácsné.

A drótostót nem figyelt rá. Tálát adtak neki, mely már évekkal ezelőtt széttörött, 1918-ban. Négy külön darabra. Valaha egy volt. Szép edény volt. Kár volt érte. Egész nagy család evett belőle.

A szakácsné mégegyszer megszólította:

- Hazajött?

A kérdezett fölplislantott rá. Mozgatta fejét előre, oldalt. Azt mondta:

- Aha, ehe - ami igent is jelenthet, nemet is.

Érdeklődtek, meg lehet-e csinálni a tálát, de ő csak nézegette-illesztgette a darabokat, a négy nagy cserépdarabot. Csóválta fejét.

- Maguknál nincs munka - faggatták tovább - nem törnek össze elég ablakot?

Vállat vont. Van munka, de azért eljött szerencsét próbálni. Majd meglátja, hol jobb. Megkérdezték, mikor megy vissza. Talán tavaszra.

- És mi? - szólt egy lány.

Erre se válaszolt. Forogtak ujjai, gyors szerszámai. A szakácsné fölvette a tréfát, tódította:

- Nem lehet ám. Be van csukva az ajtó.

Egy fiatalember is állt ott.

- Akkor az ablakon.

A szakácsné folytatta.

- És ha az ablak is be van csukva?

A fiatalember gondolkozott.

- Akkor be kell törni az ablakot. Legalább lesz dolga az üvegesnek.

Nevettek mindnyájan, de a tót nem nevetett. Nem is beszélt.

Egyszerre, mint a cirkuszi csepürágó, az ördögös bűvész, fölmutatja a tálát, magasra. Ismét kerek, egészen kerek, a négy darabra töredezett tál, mint akkor, mikor a család evett belőle. Alig észrevehető, vékony érc-háló szorítja össze. Erősebb, mint régen.

Mindenki csodálkozik. Kézről-kézre adják. Mintha össze se tört volna soha.

1923 jan. 21.

KÜLÖNÖS VENDÉG

Sokan hoznak kéziratokat, hogy elolvassam. De ilyen különös vendégem még nem volt. Egyik osztályába sem tartozik a kezdő íróknak, egészen külön helyet kér magának.

Önérzetesen, lámpaláz nélkül toppan be hozzám egy fiatal, vidéki magyar, valami iparos-féle. Vastag óralánc lóg gomblyukából a felsőzsebébe. Ő nyújtja a kezét. Amint leveszi puha-kalapját, látom alacsony, domború homlokát, zsírosan-fényes, fekete haját, mely oldalt van elválasztva.

Csomagot tart, melyet gondosan bepakolt, dajkatúvel akasztott össze. Odateszi íróasztalomra.

- Tessék - mondja - versek.

- Ki írta?

- Én.

- Hány éves?

- Huszonhárom.

- Mi a foglalkozása?

- Mészáros.

- Mióta ír?

- Két hete.

Két hete. Ez érdekes. És ennyit írt, két hét óta.

- Azelőtt sohasem verselt?

- Soha - mondja. - Gondoltam is én ilyesmire - és fölényesen legyint kezével.

- Hogy jutott most eszébe?

- Az benne van a versekben.

Fölbontom a csomagot, rengeteg kézirat hull ki belőle. Csupa vers szálkás, de értelmes betűkkel. Minden oldalon a barna kislány, a hűtlen barna kislány, aki elhagyta. Ezt a szomorú tényt meg kellene tudni az egész világnak.

- Ezért ír?

- Ezért.

És máris vallat: - Jók?

- Nem.

- A technika?

- Az sem.

- Nem lehet kijavítani?

- Nem.

A versek őszinték, szívből fakadók és rosszak. Vajha kevésbé őszinték, kevésbé szívből fakadók volnának és jobbak.

Közvetítő indítványt teszek, hogy nem lehetne-e kibékülni inkább a barna kislánnyal. A múzsával, úgy látom, sohasem békül ki.

De ő köpcös ujjaival végigboronálja zsírosan-fényes, fekete haját s megmagyarázza, hogy a kibékülés miért lehetetlen. Csakugyan lehetetlen. Másrészt ragaszkodik a versek azonnali közléséhez, ami szintén lehetetlen. Mit tegyünk?

Tanácsstalanul, kissé idegesen nézünk mindketten. Ő vet véget közös zavarunknak.

- Szóval rosszak.

- Nagyon - rebegem őszintén.

Erre fölkel s rosszul leplezett megvetéssel néz, nem a lesújtó vélemény közlőjére, mint szokás, hanem kéziratára, melyeknek gyarlóságáról maga is meg van győződve. Máris csomagolja, papírtakarójába, összetűzve széléit a dajkatűvel.

- Mindegy - szól. - Most hazamegyek és írok mégegyszer ennyit. Aztán két hét múlva kinyomatom. Öt millióm van. Egyet rászánok.

- Nem kár a fáradságért? És a pénzért?

Mosolyog.

- Ha nem írnék verseket, akkor már régen agyonlőttem volna a leányt is, meg magamat is.

Megdöbbenek a kijelentésen, mely az ifjú mészáros szájából hangzik el s rátekintek józan, okos fejére. A legnagyobb lélekismerők sem látják ilyen világosan az embert.

- Maga igen okos ember - mondom.

- Azt tudom - válaszol, nyugodtan.

Kezet nyújt, megy.

Én azonban, amint elengedi kilincsem, még sokáig nézek a különös vendég után s töprengök dolgozószobámban.

A művészet sok emberéletet követelt már, a legnagyobbak véreztek el miatta. De néha, úgy látszik, életet is ment, mint mostan.

Egyszerre kettőt.

1923 máj. 20.

DRÁMA A VILLAMOSON

Vágtat a villamos és jókedvű rohanásában néha csenget, néha rikkant. A június aranylemezeket hajigál ablakaira. Déli egy óra.

Táskás iskolásfiúk ülnek itt, meg iskoláslányok, szatyorral, munkakosárral, hat-hétévesek, kik virágcsokrokat tartanak kezükben. Most jöhettek valami vizsgáról.

Egyszerre fölhangzik:

I-á, i-á, i-á.

Akár a számárdítás, fátylba burkolva, ködösen, de félelmetesen.

Ez a hang egy hároméves kislány torkából erőlködik elő, ki tiszta, jólöltözött dajkája fehér kötényében vergődik: a számarköhögés fojtogatja.

- Megint? - kérdezi a kislány anyja, ki mellette ül és gyémánt-fülbevalót visel.

A dajka int, hogy megint.

Előbb már zihált, oly gyorsan és mohón, mintha beledobták volna a levegő tengerébe s fulladozna benne, vagy mind ki akarná inni, ami körötte és fölötte van, az egész égboltot, most aztán visszaöklödi, amit beszívott, sipolva, füttyentve, iázva, az izmok görcsös parancsára, a viszkető tüdő ingerültségével, el-nem-csillapíthatóan. Körötte az éles, déli fénybe fröccsenő nyál-hólyagok pattannak szét, tenyészve a ragályt. Percekig tart ez így. Még mindig nem pihent el a kis mellecske haragja. Az arca elsápad, nekivörösödik, lila lesz, majd az utolsó roham hatása alatt a szájacská is szederjessé válik. De már vége és a kislány mosolyog. Könnyes szemmel. Szivárvány a zivatar után.

Egy öregúr fölkel, odalép az úriasszonyhoz s nyájasan, inkább kérlelve, ezt mondja:

- Legyenek szívesek, szálljanak le.

- Kik?

- Önök.

- Miért?

- Itt is gyerekek vannak - és a gyerekekre mutat.

Fiúk, lányok riadtan húzódnak el a veszedelmes helytől. Nem olyanok, mint a régi gyerekek. Kis értesítőjükben a hasznos tudnivalók közt olvasták, mennyire kell óvakodni a járványtól s jobban félnek a láthatatlan baktériumtól, mint az álarcos rablótól. Helyes is. Azok többen vannak és veszedelmesebbek.

- Nem szállunk le - pattan föl az úriasszony.

- Akkor majd kényszerítem.

- Ezzel a beteg gyerekekkel? Lelketlenség.

- Itt maradni lelketlenség. Ha nem lennének lelketlen emberek, kik továbbadják a járványt, akkor talán az ön kislánya se volna beteg.

- Ugyan kérem - szól az úriasszony, hegyesen és fölemeli fejét. - Kicsoda ön? Detektív? Igazolja magát.

Erre az öregúr elmegy mellőle és a kalauznak odasúgja:

- Szállítsa le őket.

A kalauz rájuk néz.

- Itt a jegyünk - vitázik az úriasszony.

- Járványos beteg - mondja a kalauz. - Rendelet. Tessék leszállani.

Máris a vászonszalag után nyúl s lecsöngeti a kocsit. A villamos megáll.

Drámai pillanat. Előbb a dada kászolódik föl, ölbe nyalábolva a kislányt, aztán az anya indul, mint megsértett hercegnő, lassan, hogy úri méltóságán csorba ne essék és éreztesse, milyen igazságtalanság történik vele. De mielőtt elhagyná a villamos színpadját, mely már figyel a történőkre, az ajtóban visszafordul s olyan mozdulattal, melyet rossz színdarabokban láthatott, olyan hangsúllyal, melyet rossz színésznőktől hallhatott, fölbiggyesztett ajkkal, megsemmisítő gúnnyal kiált az öregúr felé:

- Úriember.

Az öregúr mégsem süllyed a föld alá szégyenletében. Szelíden mosolyog s ezt mondja:

- Én nem vagyok kérem úriember.

És mintha bemutatkozna neki, leemeli széleskarimájú szalmakalapját:

- Én ember vagyok.

1923 jún. 24.

A DERÜS BÖLCS

Milyen unalmasak az emberek. Mindegyik arcán ott a lelki hascsikarás és egyformán panaszkodik húsról, zsírról, szénről, fáról, télikapátról. Férfi, nő a szenvedés egyenruháját hordja.

Hol egy eredeti ember? Úgy látszik, végre rábukkantam.

A nyájas agg mosolyogva köszöntött, mint régen. Én válasz helyett nyomban panaszkodni kezdtem húsról, zsírról, szénről, fáról, télikapátról. Erre rám nézett, mint aki mindent tud, megbocsát ily anyagias gyarlóságokat s lengő, ősz szakállát simogatta.

- Ön talán jól érzi magát? - kérdeztem, dühösen.

- Ragyogóan.

- Van húsa, zsírja, szene, fája, télikapátja?

- Nincs.

- Pénze?

- Az sincs.

- Hát miye van?

- Harmóniám.
  - Az valami papír?
  - Lelki harmónia - mondta kenetesen és feddően - a lélek harmóniája, fiatal barátom.
  - Ahá. És mit csinál vele ma?
  - Elmélkedem, nézelődöm. Tekintse a világot. Nem érzi-e mindenütt ezt az isteni harmóniát, a jó diadalát és a rossz kudarcát? Tekintse az embereket, kik küzdenek s alapjában szeretik is egymást, mert mind a tökéletesség felé törnek. Nem veszi-e észre, hogy az örök fejlődés szolgái mind s mindenki a maga útján halad, minden mindig és mindég jobb lesz?
  - De tekintse papírnadrágját. Tekintse szörnyű cipőjét, melyből kifityeg a lábujja. Tekintse gödrös, sovány arcát, melyen meglátszik, hogy két napja nem evett. Tekintse a tisztességeket, akik tengődnek, a butákat és középszerűeket, kik mosolyognak rajtuk, külföldi művész-körútra rándulnak és a tudósokat, művészeket, kik kénytelenek abbahagyni mesterségüket s az aranyborjú körül táncolnak.
  - Optikai csalódás.
  - Nem értem.
  - Látja, ez a baj. Én azonban értem. Boldog vagyok, hogy ma élek és láthatom ezt a dicső, nagy kort. Csak nyugalom, nyugalom. Ön is eljut majd ide.
  - Szóval meg van elégedve?
  - Nagyon.
- Elnémultam. Egész valójában isteni derű ömlött el s úgy ült az utcapadon, a tülekedő, pénz után loholó vademberek közt, a gépkocsik sokadalmában, mint valaki, kinek nagy-nagy titka van, zsebében a helyzet kulcsa. Egyszerűen, józan szelídséggel és megértéssel tekintett maga elé. Kétségtelenül eredeti ember.
- Föl is tettem, hogy naponta érintkezem vele. Szükségem van vígaszra, hitre. Vádoltam magam, hogy egyoldalúan látom a sorsom és embertársaim sorsát. Aztán izgatott, hogy mi lehet az, amit ő lát és én nem látok, mi lehet az a talizmán, mely ennyi biztonságot és fölényt, ennyi bölcseséget ad neki.
- Ma reggel fölkerestem őt szegényes lakásán. Itt azonban közölték, hogy a higgadt aggastyánt a tébolydába szállították a mentők mint ön- és közveszélyes őrültet.
- 1923 szept. 16.*

AZ ŐRÜLTEK IS

Mindig érdekeltek. Hiszek abban a tanításban, hogy az ép gépezet kerérendszerét leginkább a romlotton lehet tanulmányozni. Aztán nagyon hasonlítanak azokhoz, akik künn járnak és példázatosan tükrözik minden kor szellemét.

Legutóbb, mikor meglátogattam őket, még háború volt.

Ekkor egy indus istent találtam itt, ki az asztalon ült, keresztbefont lábbal, égremeredő szemmel, imádkozva.

Császár négy is akadt. Az egyik, csíkos vászonsapkájában, a puszta falra hajolva telefonozott fojtógázért és torpedózúzóért, a másik észre sem vett, a harmadik arcul akart ütni, a negyedik azonnal kinevezett alezredesének.

Kívülük feltalálók kerültek elém, kik hasznos találmányokkal gazdagították az emberiséget, például azzal, hogy lehet száj nélkül enni és fej nélkül beszélni.

Világboldogítóra egyetlenegyre emlékszem. Az kiáltványokat írt, szakadatlanul, éjjel-nappal. Mikor az ápoló eloltotta lámpáját, akkor is. A sötétség nem zavarta.

Főképp azonban lángelmék lobogtak, zilált fürtökkel, önteltségtől szikrázó szemmel. Annyi író egy rakáson, mint holmi irodalmi kávéházban. Mindegyik önmagát tartotta legkiválóbbnak. De el kell ismernem, hogy az örültek kissé szerényebbek és jobbmodorúak.

Nem szabad megfélekednem arról a rokonszenves úrról sem, ki ágyán az orrát fujta, oly zajjal, hogy hozzá képest az elefánt kürtölése enyhe muzsika. Azt a levegőt szivattyúzta ki magából, mellyel telis-tele volt a teste s akkora sikerrel, hogy a levegő már csak köldökéig ért s azt remélte, hogy pár év múlva teljesen levegőmentes lesz.

Sok idő mult el.

Ma újra benéztem hozzájuk. Erről a látogatásomról számolok be.

Az indus isten, szegény, azóta meghalt, agyvérzésben, egy özvegyet és két kis gyermeket hagyva hátra. De a többiek majdnem mind éltek. A négy császár is.

Illő hódolattal járultam eléjük, ők azonban szemembe nevettek. Bizonyára örültek hittek.

Kiderült, hogy közben mesterséget változtattak. Nem köztársasági elnökök lettek. Az örültek regényesek, köztük soha sincs köztársasági elnök.

Most az egyik házladással foglalkozik és üzlete kitűnően megy, egész városrészeket ad el, nagy haszonnal. A többiek tőzsdebizományosok, vagy bankárok. Egy darabig milliókban számoltak, aztán milliárdokban, de amint az európai pénz hanyatlott, óriási számokkal kellett megbirkózniuk, attól féltek, hogy újra megőrülnek, s így sietve áttértek a dollárvalutára. Mind megszerezték az amerikai állampolgárságot. How do you do? kérdezték tőlem.

A föltaláló és világboldogító sem akarja már megmenteni a világot. Rájöttek, hogy nem érdemes. Ötven Ganz-Danubiust kínáltak aránylag olcsó árfolyamon, előzékenységi részvényt. Önérzetesen visszautasítottam.

Csak az írókban reménykedtem, azok egy sarokban lármáztak. Lám, mondtam, az irodalom nemes szenvedélye lelkesíti őket és egymás műveit szidják, akár régen, az aranykorban.

Amint azonban közelebb értem hozzájuk, nem kis csalódással állapítottam meg, hogy ők is adnak-vesznek. Pokoli zsvivaj volt. Majdnem akkora, mint a tőzsdén.

Nem értettem a változást. Tudós orvos barátom azonban megmagyarázta. Az történt, hogy ezek a szerencsétlenek belátták, hogy foglalkozásukból nem élhetnek meg és elhelyezkedtek gyakorlati, pozitív, kereskedelmi és közgazdasági pályákon. Csak nem örültek meg, hogy ma még mindig verseket írjanak?

Igazuk van. Átnyergeltek, mint a többi konjunkturalovagok. De én mégis kerestem valakit, aki hű maradt régi eszményéhez.

Megtaláltam. Az orrfúvó ember ma is ágyán ült s nem törődve a világ zajával fújta az orrát, harsogón. Már csak két ujjnyi levegő lehetett fejében és biztosított, hogy még egy év és akkor elkészül.

Sok sikert kívántam. Szeretettel tekintettem rá. Ő volt itt az egyetlen jellem.

1923 nov. 4.

AKI VALAMIT TALÁL

Én magam sohasem találtam semmit. De ma egy mellékutcán láttam valakit, ki talált egy pénztárcát.

Derűs, bájos öregúr mendegélt sétabotjára támaszkodva. Alig két lépésnyire tőle, az aszfalt közepén, hevert a pénztárca, szinte odakészítve, felhíva a figyelmet; azzal a döbrentő elhagyatottsággal, mely a talált tárgyak tulajdona.

A pénztárca ráordított az öregúrra.

- Megállani. Nem látod, hogy ebben a forgatagban, hol minden rongynak, minden gombostűnek van gazdája, én bitangul tengődöm? Téged szeretlek, végy fel, tied vagyok.

Egyszerre pillantottuk meg mind a ketten, az öregúr és én, aki az utca másik járdáján álltam.

Az öregúr szeretett volna továbbmenni. Csakhogy nem bírta, szegény. Lába gyökeret vert. Kék szeme a talált kincs láttán megbüvölten lángot vetett s a zafirtúz végigcikázott szakállá ezüst rojtjain, föllobogott arcán, átremegett testén, fejobbjától a lábujjáig.

Először sétabotja gumikupakjával piszkálgatta, mint holmi útszéli varangyot szokás. Nem mozgott. Pénztárca volt. Nem degeszre tömött, egészséges, vidéki, csak afféle lapos, hektikás, pesti. Kicsit rongyos is. De azért pénztárca volt.

Utánakapott, felemelte, kesztyűs balkezébe.

Ebben a pillanatban vett észre engem, ki mindezt láttam. Reám tekintett s tekintete ilyesmit mondott:

- Jelentéktelen dolog, kérem alázatossággal, nem is érdemes vele foglalkozni.

Tovább ballagott, lassabban, tépelődve. A pénztárcát úgy tartotta, hogy balkezének kisujját és gyűrűsujját elvonta tőle, mintha undorodnék a sártól, a mindenki holmijától, az erkölcsi piszoktól. Fejét is elfordította, hogy orrába ne csapjon a pénz büdössége. Mégis furdalhatta a kíváncsiság, hogy mennyi lehet benne. De előttem nem merte megnézni. Sietni kezdett.

Én a másik járdán, párhuzamosan vele, szintén szaporáztam lépteimet. Az öregúr eleinte fürkészve, majd kérlelve figyelt. Mit akarhatok tőle? Ha ekkor felajánlom, hogy felezünk, okvetlenül belemegy. Arca körülbelül ezt fejezte ki:

- Ugyan édes fiatal barátocskám, gyakran előfordul ilyesmi, kár neki oly túlzott fontosságot tulajdonítani.

Mégsem tágítottam. Erre dühös lett. Szigorúan végigmért. Szemembe tekintett. Kemény lépésekkel, emelt fejjel csapott át a kocsiutra. Egész mivolta ilyen elhatározást sugárzott:

- No most mindjárt meglátod, mit teszek, te kotnyeales.

Gondolatban már tegezett. A kocsiuton elég messze állott egy rendőr. Feléje igyekezett, biztonságosan, mintegy a rendőrség védelme alatt lopakodott előre s most már, megfigyeltem, ujjait szeretettel kulcsolta a pénztárcára, mely a decemberi hidegben át is langyosodhatott vére melegétől.

Pár percig ballagtunk egymás mellett, közönyösen.

Amint azonban a rendőr elé ért, hirtelenül valami eszébe jutott, jobbra csapott, tovább kocogott az édes zsákmánnyal, melyet azon sárosan a télikabátja zsebébe csúsztatott, csak azt várva, hogy egy homályos kapualjában megnézze tartalmát. Egyszer-kétszer még visszapillantott. Szeme megvetést sugárzott felém:

- Pimasz fráter.

Megállapíthatom, hogy az öregúr öt perc alatt a következő lelki átalakulásokon ment keresztül: az első percben ő volt a megtaláló, minden díszítő jelző nélkül, a következő három percben a becsületes megtaláló, és az utolsó percben, mondjuk, a szerencsés megtaláló, a közönséges megtaláló, olyan, amilyen nagyon sok van.

Ezzel a leleplezéssel korántsem akarom búsítani őt. Hiszen kettőnk közül én jártam jobban. Ő örült, hogy egy pénztárcát talált, melyet hazavitt. Én pedig örültem, hogy egy embert találtam, kit most megírtam.

1923 nov. 23.

KISASSZONY

(Hitrege egy szóról)

A halász a tó partján állott, varsájával. Eltikkadt a hőségtől. Arany káprázatok játszadoztak vele. Fönn a levegőégben tüzes, szörnyű arcával bámulta őt a vad isten, a Nap. Leheveredett a fűbe és csodát látott.

Távol, a túlsó parton, a messzeség ködében, mezítelen nő lépett ki a hullámokból. Patyolatfehér teste imbolygott, mint viziárnyék. Nedves haja kócosan hullt alá. Lába röpült a fövényen.

Asszony volt, de szebb volt minden asszonynál. Szebb volt, mint az ő asszonya, kivel hálni szokott, szebb volt, mint leányai és más emberek leányai.

Bámult utána és nevén akarván nevezni az asszonyt, ki asszony volt és mégsem volt az, láztól akadozó hangon suttozta:

- Kisasszony.

Ennek a csodának az ősi halázkalyibákban, cölöpépítményekben hamarosan híre futott. Remegve beszéltek a kisasszonyokról, a vizitündéerekről, kik fényes délben tűnnek fel, szegény halászok megcsúfolására és kacagva iramodnak az erdőbe.

Hittek is bennük mindaddig, míg keresztvízzel le nem öntötték pogány fejüket s ki nem verték belőlük jó szóval, bottal az istentelen babonát. Akkor már csak az egyedülvaló Istent imádták és buzgón foháskodtak az ő édesanyjához, a Boldogságos Szűz Máriához, kinek dallal, tömjénnel udvaroltak.

És mivelhogy szelídebb volt a galambnál, tisztább a liliomnál, az égi leányzót hívták kisasszonynak. Napja a Kisasszonynapja. Ódon naptárainkban pedig az a hónap, melyben elköltöznek tőlünk a fecskék:

- Kisasszony hava.

Később a fényes szó fakulni kezdett, századok multán egészen földivé lett.

Lovag érkezett idegen háborúból véresen, borosan, cudar harcok után. Szilajul magához ölelte kedvesét és a viszontlátás mámorában tündérlánynak látta őt. Először mondta neki:

- Kisasszony.

Aztán minden leányasszony, minden hajadon így tiszteltette magát. Eleinte csak a szépek, majd a csúnyák is. A bók általánossá vált. El is vesztette értelmét, értékét.

Ifjúkorunkban, vidéken, a tánciskolában még volt egynéhány kisasszony, de azok eltűntek. Itt ma már alig van. Leányaink fáznak a kedves címtől. Csak a cselédnek kisasszony a ház úrleánya, nekünk «maga». A telefonoskisasszony is felvette a «nagysád» nevet.

Ma délután azonban mégis találkoztam vele.

Hideg eső vert be egy boltba, hol sárcipőt vásároltam. Fanyar, kopasz kereskedő állt a csillár alatt, ki vita után megértette velem, hogy egy sárcipőért manapság százezer korona potomság. Megkötöttük az üzletet. A kereskedő ridegen szólt oda a bolti lánynak:

- Kisasszony, csomagolja be.

Ő ma a kisasszony, huszadik századbeli, sápadt utódja a régi, pogány istennőnek. - Csak kisasszony és semmi több.

De amint vérszegény ujjacskái bogozták a zsineget, húsz évszázad után is észrevettem benne a régít: a tündért.

1923 dec. 2.

AZ ÉLET MÉLY...

Éjfélre jár, mikor hazafelé sietek. Az utcán hó, csönd. Ebben a fehérségben két leány mendegél.

Valahol a híd közepén utolérem őket. Az egyik lázasan beszél. Lassítom lépteimet, figyelek rá.

- Nem lehet azt elmondani, mit szenvedett szegény. Próbált mindent, de akkor már hiába volt. Aztán utoljára, mégegyszer, fölment az urához.

Óvatosan rakom a hóra gumitalpas cipőm, hogy ne halljanak. Az, aki beszél, sápadt, szenvedő. Kis, fáradt hangocskája úgy röpköd a sötétben, mint a beteg madárka.

- Az ura természetesen nem volt otthon. Ő leült a padra, várt. Csak a gyermekét akarta volna látni. Már két nap óta nem evett. Képzeld, két nap óta. Egy pohár vizet kért.

A leány, ki ezt meséli, kendőt visel, szürke pamutkesztyűt és barátnője, ki kalapban van, idős, rokonszenves leány, hallgatja, mélyen ülő fekete szeme kigyullad. Olykor csodálkozva arcához szorítja kezét.

- Igen. Végre mégis hazaérkezett az ura. Nem törődött vele, úgy ahogy szokta, füttyörészett. Egész nap ivott. Utóbb mindig kocsmákban mulatott.

A két leány a lámpa alá ér. Itt, a gyér fényben, fellobog szegénységük és bánatuk, árva hajuk és árva ruhájuk. Én pedig szemrehányást teszek magamnak. Mindig nyakig ülök a tintában, papirgaluskát ebédelek, nem törődöm az étellel.

- Verte is, kérlek, az a komisz fráter, verte. Rátámadt, ordított, ahogy torkán kifért. Hosszú, nagy haját cibálta. Jaj, hogy fojtogatta.

A többit nem értem. Csak ez a jajszó száll köröttem fájdalmasan, mintha lelke mélységéből jönne. Suttogni kezd. Istenem, mennyi titok van, melyet nem veszek észre és ilyen egyszerű, igénytelen leány viszi tovább az éjtszakába. Barátnője lehajtja fejét, szomorú, meghatotta az, amit hallott. Lám, ezt az éjféli gyónást kellene megírni, ezt az elcsépeelt históriát, melyből egy-egy mondatfoszlány jut el hozzám.

- A gyermekük akkor már régen meghalt.

Ballagok utána, bódultan. Az élet mély. Vajjon kije lehet ez a szerencsétlen nő? A nénye? A huga? Vagy csak ismerőse? Nem tudom. Egészen a lába nyomában járok. Megint hangozgatásból szólal meg.

- De a harmadik. Az a legérdekesebb. A harmadik fölvonás.

Megállok, utána nézek. Szájamon mosoly, de azonnal megfagy.

Szegény. Ez is színházból jön. Akárcsak én.

1923 dec. 30.

MESE KÉT TANULSÁGGAL

Az utcán cédulákat osztogatnak, melyek arról tudósítanak bennünket, hogy melyik a világ legjobb bajuszpedrője, vagy gramofonja.

Nem igen érdekelnek az árúk. De testvéreim, kik ilyesmikkel foglalkoznak, igen. Mert az is lehet, hogy ők a világ legjobb emberei.

Az ilyesmiket is meg kell becsülni. Egyre ritkább portékák.

Multkor azonban szórakozottan haladtam el a cédulaember mellett és bármennyire nyujtogatta felém a papirlapot, nem fogadtam el. Lusta voltam utána kapni, fázott a kezem. Bosszúsan morogtam elmenőben:

- Köszönöm.

Erre félreállt.

Hozzászólt már ő ahhoz, hogy folyton kosarat kapjon. Árúja nem kelendő. Rossz papír. Pedig van nála rosszabb is. Én tudom.

De a körút széles aszfaltján nemcsak én mentem, hanem sokan mások, kik látták szigorú föllépésemet s vérszemet kaptak. Hiába igyekezett azután elsózni céduláit, mind visszautasították. Akadtak olyanok is, akik durván rászóltak: - Nem kell.

Vagy tíz lépésről figyeltem ezt. Most láttam, hogy a rosszság milyen ragadós.

Kétségtelen, helytelenül cselekedtem. Neki kötelessége elhelyezni ezt a csekély tízezer cédulát, melyet vállalt. Nem szórhatja a szélbe, csalnia nem lehet, mert ellenőrzik. A becsületesség az üzleti alapja. Oda kell nyomnia a járókelők markába, zsebébe, gomblyukába vagy orrlyukába, ahová tudja, különben estig ácsoroghat a hidegben.

Szegény kiábrándultan maga elé meredt. Csomagját egy szemétkosár szélére támasztotta, mintha kedvét vesztené és megrendülne a hite szép, de nehéz hivatásában. Rágyujtott egy cigarettára.

Boldogtalan volt, hogy fölösleges e világon. Boldogtalan voltam én is, hogy elszomorítottam. Boldogtalanok voltak az emberek is, hogy zaklatták őket. Mindenki boldogtalan volt.

Fönn az eget sötét hófelhők borították el.

Én szégyenkezve, a büntudattól ösztönözve, visszasompolyogtam hozzá és így szóltam:

- Szabad kérni egyet?

Adott egyet. Figyelmesen elolvastam, mélyen és helyeslően bólintva. Majd ezt kérdeztem:

- Fagybalzsam?

Azt mondta: fagybalzsam. Megjegyeztem, hogy nemcsak nekem, hanem szegény családomnak is régen szüksége lenne már fagybalzsamra, csak azt sajnáltam, hogy a cédulán nincs feltüntetve a cég neve. Dehogyan nincs, felelte. Valóban a cég neve is ott volt, az utca és a házszám hangsúlyozásával, sőt a telefonszám is, amit meglepőnek, ötletesnek és örvendetesnek találtam.

Kaphatnék talán még három darabot?

Kaptam még hármát, de háromszázat is adott volna.

Ekkor azonban már egész csoport vette körül. Az üzlet csodálatosan föllendült. Baisse után viharos hausse. Most láttam, hogy a jóság is ragadós.

Reámpillantott, hálásan. Boldog volt, hogy nem hiába él és túlad papirjain. Én is boldog voltam, hogy nem hiába élek, és örömet szereztem valakinek. Az emberek is boldogok voltak, hogy létezik igazi fagybalzsam. Mindenki boldog volt.

A nap kisütött.

1924 márc. 23.

ISMERETLENEK

Siheder-írók békeidőn furcsa társas játékot játszottak, mely afféle emberismereti elmetorna volt.

Abból állott, hogy a kávéház tükörelablaka mellé települve találgatták, kik azok az ismeretlenek, kik elhaladtak előttük a járdán.

Úgy kell elképzelni, hogy minden ember egy-egy kártyalapot jelentett, melyet a játékosok kiemeltek az összevissza kavargó élet óriási kártyajátszmájából. Egymásután vettek lapokat, amint a mit sem sejtő járókelők eléjük értek.

Határozott szerencséje volt például annak, ki egy délceg egyenruhás tűzoltót pillantott meg, mert róla minden vita nélkül mondhatta ki:

- Tűzoltó.

Ez természetesen azonnal nyert. Még nagyobb szerencséjével dicsekedett az, kinek tekintete egy titkosrendőrré esett. Mert az egyenruhás tűzoltót még össze lehetett téveszteni valakivel, de a titkosrendőrt, ki nem viselt egyenruhát, senkivel sem lehetett összetéveszteni.

Akadnak vitás esetek is. Ilyenkor az ösztön sugallatával kellett dolgozni, ruhából, kalapból, nyakkendőből következtetni s főképp az arcból, melyre a hivatás rányomta a maga jegyét. Ritkán tévedtek.

Egymásután hangzottak el a következő megállapítások:

- Ügyvéd, munkás, orvos, bölcsész, vidéki földbirtokos, gőzfürdői körömápoló, bíró, enyveshát-kisasszony, koldus, színinövendék.

Az ügyvéd barnabőr aktatáskát szorongatott hóna alatt, vidoran, tettekesen lépkedett, a munkást kékzubbonya és érdes keze árulta el, az orvos egyfogatún hajtatott betegeihez, a bölcsész ellentétben az angolosan öltözködő, amerikai cipős jogással és a sötét ruhában járó orvosnövendékkal, sűrű nadrágot és kék mellényt hordott s rengeteg könyvet, a vidéki földbirtokos a holdjaihoz mérten vadászkalapot és bőrkabátot, a gőzfürdői körömápoló művészi libegett, a bíró fennkölt homlokán § alakúra görbültek a ráncok, az enyveshát-kisasszony

mozitündérként suhant el, a koldus rongyaiba burkolódzott, a színinövendék pedig rántottasárgára, bronzvörösre, vagy orgonalilára festette haját. Az élet nyitott könyv volt számukra.

Akadtak olyanok, a játék mesterei és lángelméi, kik egy-egy titokzatos úr láttán habozás nélkül kiáltottak fel:

- Ez parafadugógyáros, ez föltétlenül rongynagykereskedő, ez csak puttonykészítő, vagy oltárépítő lehet.

Hosszú idő múltán ismét összejött ez a társaság, a régi kávéház zugában, s próbálta folytatni azt, amit több mint tíz éve elhanyagolt.

Elsőnek egy ötven év körüli asszony vánszorgott előttük, ki viaszkosvászon táskájában kelkáposztát, halat cepelt.

Valaki ezt mondta:

- Cseléd.

Nyomban parázs vita keletkezett. A társaság zöme azt a felfogást vallotta, hogy semmiesetre sem háztartási alkalmazott. Ma a cselédek csinosabban öltözködnek. Nyilván valami nyugdíjas nő, ki maga viszi haza kis ebédjét. Egyikük erősködött, hogy az illető hölgy egy előkelő hivatalnok özvegye, úgy tudja, hogy kegyelmes asszony. Ebben tehát nem tudtak megállapodni.

De a másik járóelőre már biztosan állították többen:

- Boltiszolga.

Már-már elfogadták, mikor utána tekintettek és kiderült, hogy az illető egy hírneves tudósunk. Hasonló véleménykülönbségek mutatkoztak majdnem mindenkire vonatkozóan s itt csak a nevezetesebbeket emeljük ki: egy asszonyt parkettáncosnőnek és példás családanyának jeleztek s egy gépkocsin robogó tekintélyes urat egyszerre vidéki gyárosnak, budapesti milliárdosnak és külföldi szélhámosnak.

Ennélfogva csüggedten abbahagyták a játékot, jobb időkre halasztva, de előbb még jegyzőkönyvet vettek fel, melyben megrögzítették a tanulságot. Hangsúlyozták, hogy manapság nem tudhatjuk, hogy kik járnak körülöttünk, legfőlebb húsz év múlva, de akkor már nem lesz az egésznek semmi értelme. A ruhákból nem lehet következtetni. Minden ruha színpadi jelmez egy nagy komédián. Még kevésbé olvashatunk az arcokból, melyek áthatolhatatlanok, befelé fordulnak s akár öröm, akár szomorúság van rajtuk, álarc takarja őket.

Mielőtt a jegyzőkönyvet lezárták volna, egyik játészó a következő épkézláb indítványt tette, mely határozottan megkönnyítené az írói mesterség gyakorlatát:

- Kérjük a közönséget, hogy arcát az utcán lehetőleg láthatóan szíveskedjék viselni.

1924 jan. 27.

SMOKKOK

Hol vannak?

Keresem őket mindenütt, de nem találom. Betekintek kávéházak fülkéjébe, színházak öltözőjébe, hangversenytermekbe, tárlatokra, de nincsenek sehol. Évek óta nyomuk veszett, megsemmisültek egy világtörténelmi korszak viharában, anélkül, hogy észrevették volna távollétüket. Milyen hálátlanok is az emberek.

Önök talán nem is tudják, hogy kicsodák voltak a smokkok a huszadik század első éveiben, abban az arany-időben, mikor bőség vett körül mindnyájunkat és a jólétből valami finom unalom, boldog fájdalom virágzott ki. A smokkok minden művészet fogadatlan prókátorai. Folyton a művészetek körül lebzselnek, áhítatosan, noha semmi közük hozzájuk. Halálfejes nyakkendőket viselnek, mindenféle káméát s gyűrűjükben legalább is krivoprázt. Halkan beszélnek. Csak ópiumos cigarettát szívnak. Lehetnek nagyon gazdagok s nagyon szegények is. Megsértődnek, mikor valaki derék, egészséges embernek nevezi őket és mosolyognak, mikor bűnösnek, terheltnek hiszik, mert titokban börtönnel és elmeógyógyintézettel kacérkodnak, sajnos, eredménytelenül. Ájúlodoznak a gyönyörűségtől, ha néhány akkordot megütök, azt mondván, hogy Debussy-től való, de orrukát fintorgatják, mihelyt meghallják, hogy Kovács Gábor szerezte, Hódmezővásárhelyről. Csak a biedermeier-bútorokat kedvelik, de egy renaissanceszekerényt nem tudnak megkülönböztetni egy közönséges konyhakredentől. A dekadens rajzokat következetesen összetévesztik azokkal a lapokkal, melyeket kisfiam rajzfüzetéből tépek ki. Különben bálványoznak minden szépet. A légynek sem vétenek. Rokonszenves kukacok. Jóindulatú férgek. A rózsán élnek. Ők a rózsatetvek.

De azóta elhervadt a nagy rózsza s vele együtt pusztultak el a kedves, önzetlen rózsatetvek is. Aki még él, az átalakult rideg nyárspolgárrá, s kívülről tudja az árfolyamokat. Mi pedig egyedül maradtunk. Nekem hiányoznak a smokkok. Igazi hozzáértő művészbárát mindig kevés akadt és a közönyt, mely a művészeteket mindenütt körülveszi, ezek a korcs lelkesedők enyhítették, élethazugságot, folyton megújuló ösztönzést szolgáltatva a művészeknek. Bevallom, hogy valaha minden habozás nélkül hajlandó lettem volna dupla adag ciankálit keverni teájukba. Most azonban, hogy meghaltak, elsíratom őket. Reájuk gondolva, csöndesen és hamisan elszavalok egy divatos verset, melytől a gyomrom kevereg. Majd szobámban titokzatos félhomályt teremtek, a villanykörtét lila fátyollal kötöm körül, fejembe nyomok egy selyempárnát, hogy a mágusokhoz hasonlítsak és a zongorához ülve, mint keleti, stílszerűen eljátszom egy norvég gyászdalt, melyet egykor borzongó kéjjel hallgattak.

Így hódolok, könnyezve, az emléküknél.

1924 febr. 2.

SZOBOR

«A Pázmány-szobor kezéből mult éjjel egy ismeretlen gonosztevő kilopta a pásztorbotot.»

A főpap, aki kezében aranyozott pásztorbotját szorongatta és szigorúan nézett erre a bűnös városra, egy éjszaka egyedül állott örökkévaló őrhelyén.

Vihar rohant az utcákon, szél rázta az ablakokat, hivalkodva a kéményeken s a járókelők mind lakásaikba siettek. Még a posztoló rendőr is egy kapu aljába húzódott.

Ekkor tűnt föl az ember. Beugrott a kert havas gypágyára, majd kúszni kezdett, fölfelé, a szoborra.

- Ki vagy? - kérdezte a szobor.

De az ismeretlen nem felelt. Egyenesen a szoboralapzatra pattant.

- Ez a hely az enyém, - dörögte a szobor - mindörökké. Nem tapodhatják halandók. Csak halhatatlanok.

- Meg én.

- Mit akarsz?

- Ezt - szólt a sötét alak és máris a pásztorbotra tette szentségtelen kezét.

A szobor nem adta oda. Márvány-izmait megfeszítette, márvány-szeme haragos lobot vetett. Test test ellen küzdött. Az egyik, aki él. A másik, aki örökké él.

- Lopó - kiáltotta a szobor - lator.

- Csak a rezet, - lihegett a rabló, - csak az aranyat.

Most a szobor mintha elernyedni volna. A vétek fertelme megbénította őt s eszébe jutván az, kit arcul pöktek, meggyaláztak, kékre vertek, mint igaz keresztény ő is hagyta, hadd diadal-maskodjék pillanatra a bűn, hadd vigyék el tőle a rezet és aranyat, mely ugyis csak a földi hívságot szolgálja.

Egyet reccsent a pásztorbot s a rabló máris rohant.

A szobor kezében azonban ott maradt a vége. Azt fölemelte és mint valaha, fulánkos szóval prédikált a tomboló viharban.

- Gyhenna - kiáltotta, - kárhozat városa, emberek sөpreje, ti, kiket gonoszság férgesít, ti, kik dobzóttok, vastagítyátok magatokat, kamaraszéken ültök, megbűszhőtvén a sárban, a rezet és aranyat elvihetitek tőlem, de az edzett acél az enyém s ezzel verlek benneteket, mindaddig, míg zabolára nem fogjátok cudarságtokat és nem látom a jóság böcsületit.

Azóta azonban szobraink idegesek. Észrevettem, hogy másnap a költő már öt centiméterrel magasabbra tartotta papírtekercsét.

- Nekem - mondotta - ez az egyetlen kincsem, nem engedem kitépni kezemből.

Az államférfi, ki tegnap még gondatlanul terpeszkedett el széles székén, összegombolta érc-kabátját.

- Manapság - szólt - vigyázni kell a bölcsnek, az örökkévalóság sem biztos.

A lovasszobor izgatottan nyergébe zökkent, bronzsarkantyúját bevágta lovába.

- Szeretnék innen - panaszkodott - védettebb térre nyargalni.

Aztán a halandók is gondolkodóba estek. Ők, szegények, kik a kávéházakban folyton aggódva ügyelnek kesztyűjükre, kalapjukra, riadtan látják, hogy a halhatatlansággal nem érnek véget a csíp-csup gondok, tulajdonkép csak akkor kezdődnek el igazán. Úgy látszik, már halhatatlannak sem érdemes lenni.

Egy ifjú író így nyilatkozik:

- Gondolatnak is rettenetes, sok ezer évig állni majd a szobor alapzatán és bal kezemet zsebemre nyomva vigyázni, hogy ki ne lopják belőle a villamos-szabadjegyet.

1924 febr. 10.

TÜKÖR

Hatalmas tükröt cepel a járdán két hordár.

Én mindig csodálkozom azokon, akik így merik vitetni a tükrüket. Nem félnek attól, hogy eltörrik?

Másrészt baljós dolog kihozni az utcára. A tükör szigorúan házibútor, családi holmi. Itt olyan idegen, mint a hálósobában, közvetlenül az ágy előtt egy villamosmegálló.

Igaz, hogy szép. Amint belekacag a nap arany kacajjal, a tükör visszakacag, ezüst kacajjal. Benne van a hiú csillag, szőke démonhajával, az ég, idilli kékségével, bárányfelhőivel, az egész tavasz.

Olyan fénycsóvákat szór, olyan hosszú rakétákat ereget, hogy káprázom s kénytelen vagyok eltakarni a szemem. Megsokszorozza a kikeletet, akár egy akkumulátor.

De a földet is tükrözi, az aszfaltot és szemetet. A budapesti házak öntelten szemlélik magukat fényes lapján s nagyzási hóbortba esnek, pillanatra azt képzelik, hogy velencei palazzok, a tengerben vesznek lábvizet, az mosdatja piszkos, podagrás lábukat.

Villamos rohan rajta. Ki látott villamost tükörben?

Ezenkívül emberek is bepillantanak. Manapság ez takarékoság. Ingyen van.

Érdekes, hogy mindenki elveszti természetességét e mesebeli varázsló láttán. A járókelők összehúzzák szájukat, illegnek, játszanak, a nők oldalt bandzsítanak, a férfiak kissé őszintébben bámulják arcukat. Némelyik visszaélve a vendégjoggal, megigazítja nyakkendőjét, sőt fésülködik is. Pimaszság. Valaki az orrát fújja és nézi, hogy fújja az orrát. Azt hiszem, ezt még tükörből sohase látta. Egy kutya is megjelenik. Végre megtudja, hogy kicsoda. Bemutatkozik önmagának.

A tulajdonos helytelenül cselekedett, hogy nem takartatta le lepellel. Ősi babona szerint a halottak, kik meglátják magukat a tükörben, visszajönnek. Ezért a gyászházaknál mindig le is borítják. De az élőkől még jobban kell félni. Rettenetes lenne, ha ez a sok tárgy és ember éjszaka egyszerre kilépne és körülvenné őt, ki a tükröt ily könnyelműen sétáltatja. Mielőtt fölakasztja, mindenesetre szappanos vízzel kell majd lemosni, hogy eltüntesse róla az utca mocskos emlékeit.

Azon tépelődöm, mennyi egy tükör teherbíró képessége. Eddig belenézhettek ezren, kétezren. Mindennek van határa s félek, hogy a tükörnek megárt ennyi munka.

Alighogy erre gondolok, látom, hogy a tükör egyszerre meghasad. Esküszöm, így történt. Közepén vékony vonalka nyilalt végig. Megrepedt a tükör szíve.

Mi okozhatta ezt? A titokzatos erő, mely minden tükörben ott rejlik? A fájdalom, hogy így meghurcolták, idegen életek között, mindenki prédájául? Vagy az a jelentéktelen, említésre sem érdemes körülmény, hogy a két hordár az egyik sarkon kicsit, nagyon kicsit leejtette?

Nem tudom.

1924 márc. 30.

NEVETŐ EMBER

Multkor már leírtam ennek a testvérét, ki sírt. Egy dereshajú, szegény asszony ment az utcán, egyedül, hajadonfőtt és amint elhaladt, könnyeivel locsolta az aszfaltot, mint egy öntözőkocsi.

Ez, akit most láttam, férfi volt, ötven éves, tekintélyes kormányfőtanácsos és nevetett. Ő is maga bandukolt, lógázva karját, a semmibe bámulva s nem bírta védekezni a másik, parancsoló görcs ingere ellen.

Nem tudom, melyik hozott inkább zavarba: a síró, vagy a nevető. A sétáló fájdalom és a sétáló vidámság egyaránt rejtélyes.

Mihelyt feltűnt velem szemben a járdán, gombjaimhoz kaptam, vizsgálva, hogy nincs-e valami toalett-hibám. Azok, kik mellettem jöttek, hasonlóan cselekedtek. De ruháink rendben voltak. Erre egyet gondoltunk mindnyájan. Azt, hogy nyilván mi magunk vagyunk nevetségesek. A fejünk nem sikerült, vagy az orrunk. Ellenségesen néztük végig. Hiába, hatalmas egy ilyen magányos mosoly az utcán. Erősebb, mint a többi ember együttvéve. A fölényt jelenti. Valaki tud valamit, amit mi nem tudunk.

A nevető ember tovább nevetett. Nem azon, amit látott, hanem azon, ami fejében volt elraktározva, talán egy gyermekkori emléken, vagy egy régi tréfán, s a sejt titkos öltözőjéből kilépett arra a színpadra, melyen szakadatlanul játszanak, az agyvelő lebenyére. Most irigyelni kezdtük mindnyájan. Vajjon min mulathat? A jókedv nagy kincs, különösen manapság, önzés véka alá rejteni. Oda akartam lépni hozzá, megkérni, hogy közölje, min nevet. Nevessünk együtt.

Ezt észrevette és pironkodott. Lefelé nézett, fölfelé nézett. Ürügyet keresett arra, hogy nevet. Ha kezében van egy buta élclap, melyen egyáltalán nem lehet nevetni, könnyű dolga van, egyszerűen beletekint, átadhatja magát a megváltó kielégülésnek. Így csak ajkát rágta, fogával harapta a kacagást, torkába, nyelve lefelé próbálta gyűrni, mint egy forró gombócot. Nem ment. Majd megpukkadt szegény.

Megszántam őt. Miért szegyen egyedül nevetni azon, ami a mienk, tapasztalataink végtelenén, mely halhatatlanságunkat bizonyítja? Don Miguel Unanumo, a salamancai egyetem tanárja, ki oly komoly ember, hogy a spanyol kormány most a Kanári-szigetekre számúzta, azt tartja, hogy egyedül a sírás és nevetés különböztet meg bennünket az állatoktól. Az állat észszerű lény, néha okosabb is minálunk, de az ember érzelmes lény, ki sír és nevet.

Ismeretlen nevető, testvér, sohase szégyeld magad. Sírj egyedül és társaságban s neved otthon és az utcán, ahogy kedved tartja. Méltóságodon nem esik csorba. Ember vagy. Ennél-fogva röhöghetsz, mint a fakutya.

1924 jún. 8.

KÉT JÁTÉK

Nézd, hogy játszanak a nyaralók.

A napfürdő délelőtt tizenegyétől kettőig van. Ekkor kifekszenek a homokba a fiatal emberek, s a bennük megmaradt pogány vággyal imádják a napot, a lányok pedig, kik szőkék és halványak, udvaroltatnak maguknak a sugarakkal. Majdnem mind ismerem őket. Barátaim ezek a szerencsenek, kik télen a lámpa fénykörében sápadoznak. Most alig látni rajtuk, hogy kicsodák. Ez a tarkoponyájú hős, kinek dagad a bronzmelle és feszül az izma, télen sörényes zeneszerző. Az a római harcos amott festő. Itt pedig ez a mozdulatlan krokodil egy ideges költő. Órák hosszat fekszenek, izzadnak, szomjuhozna, hogy csak egy árnyalattal is barnuljanak. Ellenkezőjét művelik annak, ami az életük. Le akarnak vetközni mindent, ami a művészet-hez kötötte őket, szokásokat, emlékeket, ruhát, inget, régi bőrüket, beteges, városi színüket is. Hatalmas vágy ez. Az ember szereti azt játszani, hogy más, mint ami. Amint előttem van ez a sok arc, a fény ecsetje alatt, a fényképész másolóramáit látom, az érzékeny papírokat, melyeket csak a nap színez ki és arra gondolok, hogy talán ők is tökéletesebb életképet, egészség-

lelket, új fotográfiát várnak a természettől. Egyszerre beleugranak a vízbe és eszembe jut a fényképész aranyfürdője. Ők mostan szintén új képet rögzítenek meg önmagukról.

Este pedig tizenegyőtől kettőig van a holdfürdő. Ennek is van közönsége. Az, amelyik nem volt ott a napfürdön. Ilyenkor a művészek a fáradságtól részegen horkolnak a párnákon. De ki-másznak a partra mindazok, kiket délelőtt hiába kerestem. Leülnek a padra, fűbe, jegenyék közé és süttetik magukat az ólomfényű holdvilággal. Nyilván azt óhajtják, hogy kissé megfehéredjen pirosposzsgás arcuk és köd lopózzék nagyon is határozott, éles szemeikbe. Ők is kúrát tartanak. Csak a cigaretták, szivarok kis lámpásai világítanak. Mind egészségesek és túltápláltak. Egy vidéki gazdálkodó el van ragadtatva a természet szépségeitől. A vasgyúró érzélgős illatszert locsol a ruhájára, a költészetet dícséri és fejét ájultan tartja a beteg égitest felé. Egy sikkasztó az idealizmusról beszél. A levitézlett tőzsdebizományos könnyezik. Egy családanya verseket idéz. Tobzódik az érzelmesség. Hallhatóan emészt az egész társaság, viharosan forrong a gyomorban a dús vacsora, sírnak az elérzékenyedéstől. Amikor kilobbanak az utolsó gyertyák s összeolvad az éj és tücsökzene, a víz és cigaretták illata, a hangulat tetőfokára hág. Egy hájfejű képviselő kéjesen forgatja viziló-szemét. A földbirtokosné lassan kitarja karjait. Színtelen, hervadt szája, mely valamely hernyóhoz hasonlít, megindultan mozog és aranyfogai csillognak a holdfényben. Mindegyik között azonban egy zsákkereskedő viszi a főszerepet. Kidülled a nádszékből. Átadja magát a poézis varázsának. Mély meggyőződéssel sóhajt. A hold pedig megezüstözi nadrágtartóját és gömbölyű hasát.

1924 júl. 6.

A FEJETLEN SZERETET

Keletkeznek-e még manapság mondák?

Egyet hallottam nyáron, mikor a balatoni part mellett állapodtam meg s délelőttönként benéztem a szomszédos faluba, hogy a parasztházakban friss vajat, tojást vegyek.

Garay Jánosnál is vásároltam többször, a költő rokonánál, ki bíró, de tiszttségénél is büszkébb az ősére. Elbeszélgetett velem az írásról, az atyafiáról, meg Petőfi Sándorról, kit ő «a szabadság legvitézebb katonájának» tart. Fiatal, sudár ember. Mindig ő nyujtotta előbb a kezét, oly módon, hogy én megtiszteltetésnek éreztem.

Egy rekkenő napon, mikor az akácfák tikkadtan szédelegtek az úton s az ég úgy tündöklött, mint egy ívlámpákkal világított műtőterem, künn ültünk háza előtt, a falócán. Öreganyja a szalmaszéken vajat köpült.

Delet harangoztak. Erre a néni abbahagyta a munkát, keresztet vetett. Aztán maga elé sóhajtott.

- Most megy a bozsoki ember.

Senkisem járt a széles utcán, csak tehének ballagtak, poruszályt vonva maguk után. Ezért megkérdeztem tőle:

- Kicsoda?

- Hát a bozsoki ember.

- Á - mosolygott Garay úr -, ez csak, tetszik tudni, olyan rege-monda. A nép tartja. Az öregek. Azt beszélük, hogy a kísértet ilyenkor sétál a faluban. Műveletlen dolog.

A néni felé fordultam:

- Délben?
- Akkor - bólintott. - Harangozás után.
- És mit keres?
- Viszi az ebédet. Az árváknak.

Sikerült megtudnom a következőt: Élt itt, vagy húsz évvel ezelőtt, egy ember, ki Bozsokról származott ide, a főutca végén lakott, egy kőhajításra innen, nagyon nagy családja volt, de felesége meghalt és egy téli éjen őt magát is meggyilkolták. Azóta kísért erre. Valahányszor elharangozzák a delet, kikel a közeli temető hantjai alól s ennivalót visz nevetlen gyermekeinek, hogy éhen ne vesszenek.

- A néni már látta?
- Én? - kérdezte és rám bámult alvadt, enyves-barna szemével. - Hát hogyné - tette hozzá szünet után. - Nem is egyszer - mondta zárkózott közlékenységgel.
- Ma is?
- Ma nem. Eső előtt látni.
- És milyen?
- Nincs feje.
- Nincs feje?
- Levágták. Akkor, mikor meggyilkolták. A hóna alatt szorongatja. A kezében pedig az elemózsia.

A néni hallgatott.

- Merre megy? - vallattam, de ő nem felelt.
- Erre - segített Garay úr udvariasan -, a házunk előtt.
- Nem erre - javította ki a néni -, arra. Ott a túlsó oldalon. Az volt a hajlékja - és egy kunyhóra nézett.
- Hány gyermeke maradt? - faggattam a nénit, ki ismét nem válaszolt.
- Hat - szólt Garay úr.
- Hét - emlékezett a néni, ki mindent jobban tudott. - Három gyermek és négy lány.
- Élnek?
- A gyermekek meghaltak. A lányok azok elmentek innen, régen. Ma már mások laknak ott - mondta kedvetlenül, a kunyhó felé emelve öreg fejét.

Elvezettettem magam oda Garay úrral, ki egész úton szégyenkezett, hogy velem, az iskolázott úriemberrel, ilyen butaságról fecsegték. Csodálkozott érdeklődésesen, idegesen nevetgélt.

- Nem igaz ebből egy szó se - mentegetőzött. - Ne higgye el.
- Maga nem látta?
- Dehogyan láttam. Senkise látta azt.

Odaértünk a hajlékhoz. Mély udvar nyúlt el, benne parasztkert, georginákkal, petuniákkal, kazlak, kút, szekér. Garay úr, ki folyton beszélt, azt magyarázta, kik az új lakók. Én azonban a hét árvára gondoltam, hogy milyen betegségben, milyen cselédmenhelyen, vagy börtönben, milyen pesti kórházban pusztultak el.

Szemem a poros útra meresztve, sokáig lestem a bozsoki embert, kit itt az élőknél is jobban ismernek, az elemózsias kísértetet, ki a sírban meleg levest főz, cipót süt övéinek, elhozza ide, leteszi a küszöbre. Nem sikerült megpillantanom. Nyilván a légköri viszonyoknál fogva.

De éreztem őt, erősen, akárcsak a néni. Úgy megy, mint a Fejetlen Szeretet, mely Fej nélkül is tudja a járást, azokhoz, kiket szeretett.

A Szív, az örökkévaló Szív jár a faluban minden délben, a nap ünnepi órájában, mikor legnagyobb a melegség és a fény.

1925 jan. 11.

BÁB

Éjjel az acetylénlámpa úgy ég a körúton, hogy fénye szinte lármáz, sebzi a szemet, beledöf éles sugarával az agyvelőbe.

A világosság nagy. Fényképezni lehetne mellette.

Ebben a vakító tündöklésben a mozibejárat előtt áll egy középkori várőr; páncél szorítja mellét-derekát, vért lábikráját, fején sisak, kezében hosszú dzsida. Arca, a fürtök sötét koszorúja alatt halottsárga.

Ki ez? Az első gondolat, hogy viaszbábú. Hiszen a viaszbábú utánozza az embert.

De nem. Hús-vér ember ez, ki a viaszbábút utánozza, mégpedig kitűnően.

Nem mozdul. Már percek óta figyelem s izma se rándul, szeme se rebben, mely nem is a földre tekint, nem is az előtte való hirdető-hengerre, hanem meredten, kétségbeesetten valahová messzebb, talán egy karéj képzeletbeli kenyérre.

Körötte gyermekek bábéskodnak. Rendkívül szeretnék, csak egy pillanatra is, megérinteni az orra hegyét. Kiabálnak rá, hogy összerezzenjen. A várőr azonban megérdemli tiszteletdíját, ő híven teljesíti kötelességét, mint eleven reklám, nem veszi el az egyensúlyt, dzsidája egy milliméternyit se lendül ki, még lélegzetvétele se látszik.

Kezdetben volt az ember, kit Isten az ő képére és hasonlatosságára teremtett. Majd az ember szobrot alkotott, a maga képére és hasonlatosságára.

De aztán bálványimádóvá vált. Elfelejtette, hogy lélek, az anyagból nem a szunnyadó szellemet ébresztgette, hanem magát is anyaggá aljasította, melynek egészen cselédjévé lett.

Most pedig, hogy már mindent elfelejtett, és azt sem tudja, honnan származik, már nem az életet akarja örökkévalóvá tenni, hanem a halált, nem az idegek és izmok mozgását mintázza, hanem a mozdulatlanságot s az minden becsvágya, hogy a bábhoz hasonlítson.

Ne kacagjatok az élő bálványon. Borzadjatok össze, mint én s jusson eszetekbe, hogy itt a jelent példázzák, azt a korszakot, melynél nem volt se szellemtelenebb, se butább, se ember-telenebb.

Ez a huszadik század szobra.

1925 jan. 21.

GYANU!

Fiókomban leltem egy régi papírlapot, melyre valaha izgatottan firkáltam föl egyetlen szót:

Gyanu!

Ma este, hogy rendeztem írásaimat, forgatom kezemben a jegyzetet, jobbra és balra, nézem az elhamvadt szót, emlékezni próbálok, majd egyszerre szíven üt az emlék, elsápadok.

Most már tudom, mit jelent. Elmondom több mint tíz év után, de hosszas késedelmemet indokolja az, hogy előbb képtelen lettem volna visszaidézni, mert annyira foglalkoztatott, hogy megbénította kezemet, mely formába önthette volna.

Pár nappal a háború kitörése után, késődelután a budai hegyek alatt sétáltam egy barátommal. Beszélgettünk egymással a magunk dolgáról, se nem hangosan, se nem halkán, ahogy szoktunk. Ilyen szavakat mondhattunk: «szimbolizmus, pragmatizmus, spontán generáció.»

Félóra mulva hallom, hogy hátunk mögött ütemes zaj klaffog, egyhangú, bosszantó láрма, mely már régen füleembe juthatott, de csak ekkor került tudatomba.

Hátra fordultam. Egy embert pillantottam meg, ki fekete bőrpapucsban csoszogott utánunk, középkorú, szegényes, nem fővárosi, nem is vidéki, paraszt sem, olyanforma meghatározatlan, bogaras alak, ki akkor került fölszínre.

Nem sokat törődtem vele. Tovább vitatkoztam, feelve, hallgatva. De már minden figyelmem az alattomos neszre központosult. Újra hátra tekintettem. Az ember jött-jött. Szóltam barátomnak, ki szintén megállapította, hogy ez az ismeretlen, nem tudni mi okból, csakugyan követ bennünket.

Néhány kísérletet tettünk. Lassítottuk lépteinket. Erre ő is elmaradt. Gyorsabban haladtunk. Erre szinte szaladni kezdett, úgyhogy papucsai tapsikolták az aszfaltot.

Egymásra bámultunk, vontuk a vállunkat. Még nem akartuk megszólítani. Kerülni igyekeztük a botrányt, főként a nevetségességet. Nagyon mulatságosak lennénk, ha kiderülne, hogy ez a bácsi véletlenül épp arra tart, amerre mi. Még gyáváknak, vagy bűnösöknek gondolhatna.

Tétovaságunkat azonban észrevette. Onnan következtettük ezt, hogy aztán sokkal határozottabban kocogott utánunk. Úgy érezhette, hogy az egérfogójába kerültünk.

Kávéházba mentünk, hol vagy egy óráig maradtunk.

De mihelyt kijöttünk, a papucs épúgy kopogott, csattogott, mint annak előtte.

Most már haragra lobbantam. Megálltam. A kísérő is megállt.

Én pedig feléje léptem.

- Mit akar? - kérdeztem tőle csöndesen, majd, hogy nem válaszolt, ráordítottam: - Mit akar tőlünk?

Ő erre sem szólt semmit. Pár lépésnyire állt, fejét lehajtotta, kissé elfordította, talán bizalmatlanul, talán ravaszul, talán megvetően is, hogy ne lássa szemünket, hogy ne lássuk az ő szemét.

Tanácsstalanul várakoztunk s minthogy mást nem tehattünk, elindultunk. A papucs is elindult, a sarkunkban.

Már sötétség ereszkedett az izgatott embertömegre, a robogó kocsikra. Mi mellékutcákon kanyarogva haza siettünk, anélkül, hogy firtatnánk, miért setten mögöttünk az árnyék.

Otthon megvacsoráztunk, nevetve meséltük el kalandunkat. Tizenegykor lekísértem barátomat, a kíváncsiságtól ösztökélve, vajjon ott van-e még az a hóbortos fráter?

Ott volt. A kapu felé lesve ácsorgott a kocsuiúton, aztán lassan, kissé távolabbról követett mindkettőnket. Elhatároztuk, hogy szólunk a rendőrnek.

De a hídnál nyoma veszett. Akárhogy kerestük, nem találtuk.

Mikor a híd közepére értünk, egy kar emelkedett a levegőbe, egy kemény hang kiáltott ránk:

- Megállni!

A hídon őrködő katona intett, hogy bújjunk át a vasíven, lépjünk elébe.

- Ez az ember - szólt a katona s az idegenre mutatott, ki a futástól még lihegett - azt mondja, hogy önök kémkednek. Azt mondja, hogy önök kémek.

Elneveltük magunkat az undortól, mely fölélmelyítette gyomrunkat, a csodálkozástól, mely szájunkra fagyasztotta a szót. Odaadtuk arcképes igazolványunkat.

A katona értelmes ipari munkás lehetett, ismerte nevünket, elmosolyodott, vállatóra fogta a vádlót, ki most is lesúnyt fejfelé, némán meredt maga elé. Később csak azt makogta, hogy olyan kémféle szókat hallott.

- Máskor ne igyon annyit - mondta neki a katona, ki utunkra bocsátott bennünket.

Bemocskolva a gyanutól ballagtunk, azon tépelődve, ki lehet ez az ember? Félművelt lesipuskás? Meghibbant politikus csizmadia? A közügy örültje? Nyilván az. De ha örült, miért épp bennünket választott ki, miért épp engem?

Nem volt részeg. Ellenkező irányban csapott el, még mindig elégedetlenül. Valami belső láz fűtötte, kifürkészhetetlen mélységeinek háborgása, melyet a rettenetes események bolygattak meg.

A gázláng alatt egy pillanatra láttam az arcát, melyet ma sem felejtettem el. Szürke patkányszemek hunyorogtak belőle, deres borosták földték az állát, a félelem ült rajta s az üldözés, a remegés, hogy megfogják s a vágy, hogy ő fogjon meg valakit. Imbolygó alakja összeolvadt az éjjel. Maga a rém volt ez, a mi korunk réme, a gyanu!

Még mindig nem tűnt el, még mindig itt kísért közöttünk. Éjszaka, mikor nem is várod, megjelenik eszelős mosolyával emeleti ablakodban, vigyorog, feléd bök hosszú ujjával, épp te feléd, lelkedben vájkál, föltúrja ártatlan életedet és vádol, vádol...

1925 febr. 8.

UTITÁRS

Hét óra hosszat utaztam már egyedül, mikor felszállt egy ötven éves szakállas, komoly úr, kezében csinos-lapos bőrönddel s egyenesen az én fülkémbe lépett. Nem köszönt, holott erre számítottam volna. Aki régebb óta ül egy helyen, az az újonnan érkezővel szemben arisztokratára s a szolgalmi jog folytán a köztulajdonban lévő holmikát is birtokba veszi némiképpen. Ő azonban látván, hogy a szakasz üres, a sok hely közül minden kérdezősködés nélkül elfoglalt egyet, amihez kétségtelenül joga is volt. Engem egy tekintetre sem méltatott, mintha levegő lennék.

Annál inkább néztem én őt. Szeretek embereket bámulni, kíváncsiskodni, kutakodni, egy gombról, egy arcedőről egy életre következtetni, melyet nem ismerhetek. Erre sehol sem kínálkozik csábítóbb, veszélytelenebb alkalom, mint a vonaton. A fülke, akár a ketrec. Aki ide bejön, az az én kísérleti nyulam. Bevallom gyarlóságomat, melyet talán ment az, hogy félig-meddig mesterségemhez tartozik.

Az úr leült a párnára. Kissé feszengett rajta, próbálgatta ruganyát, úgy látszik, nem találta eléggé puhának. Ezért egy másik párnára ült. Az puhább volt.

Levetette szép télikabátját, kinyújtotta lábát, sóhajtott egyet, ami azonban senkinek sem szólt, legkevésbé nekem, semmi különöset sem jelentett, csak ennyit. «Végre beszálltam, ha igaz, elég jól fogok utazni.»

A vonat déli egykor tovább indult. Utitársam kihalászott zsebéből egy kulcsköteget, melyen a sok kulcs között egy pirinyó sárgaréz-kulcs is fityegett, azt beillesztette a csinos-lapos bőrönd sárgaréz-zárába s fölnyitotta. Ápolt kezeivel fehér selyempapirosba pakolt csomagocskát emelt ki, vinyázatában szétbontotta a térdén: az ebédje volt benne.

Enni kezdett.

Otthon is megebédelhetett volna, de ő valószínűleg kívánatosabbnak tartotta a vonaton való étkezést. Ízlés dolga. Egyes vademberek trágárságnak vélik mások előtt enni, akár mi az ellenkezőjét, a spanyolok pedig mindenkit megkínálnak ételükkel, udvariasságból, amit illendő visszautasítani, szintén udvariasságból. Az ismeretlen, aki nem volt se vadember, se spanyol, csak művelt európai, egyik véleményt sem vallotta, ennél fogva zavartalanul falatozott.

Mégpedig hogyan. Úgy, hogy áhítatom, bámulatom, iránta való tisztelem percről-percre növekedett. Evett, mint aki természetes, hasznos, szükséges élettani műveletet végez, mint aki tudja, mit csinál, mint akinek van mit ennie s fütyöl a világra. Irigylésreméltó készletéből kivett három hámozott keménytojást, melynek mindegyike szintén fehér selyempapirosba volt csomagolva, a tojásokat vadonatúj zsebkésének acélpengéjével takaros szeletekre vágta, aztán két ujjának utolérhetetlen billentésével bozontos szájába lökte. Miután túlestünk ezen, ő, aki evett s én, aki néztem, két frissen sütött sertéskarajt költött el, mely még meleg lehetett s hosszú, karcsú, zöld ecetes uborkát fogyasztott, föltűzdelve zsebkésére, melynek tokjában egy körömráspolyt, egy fülvakaró-kanálkát is sikerült megpillantanom. A harmadik fogás négy darab piskótatekercs, sárga baracklekvárral.

Attól féltem, hogy utitársam a bőséges ebéd után megszomjazik, de a vonaton nem kap majd inni. Mennyire csalódtam. A csinos-lapos bőröndből előkotort egy szemrevaló utikulacsot s tartalmát, mely bor is, víz is, feketekávé is lehetett, jóízűen kiürítette. Előrelátása egyáltalán nem ismert határt. Szemügyre vette magát egy kézitükörben s észlelte azt, amit én már előbb észleltem, hogy a tojásfehérje kemény szemcséi több helyen fönnakadtak szakálla rojtjain, mire őszinte csodálkozásomra egy kefért húzott ki valahonnan, nem közönséges kefért, hanem igazi szakállkefért, mellyel gyönyörű szakállát lassan, nyugodtan végigkefélte. Azt hiszem, nem nagyon túlzok, ha azt állítom, hogy ennél tökéletesebb emberrel még nem találkoztam az életben.

Még azonban hátra van a java. Ebéd után egyszerre zenét hallottam. Halvány, nyiszlett, hektikus muzsikát, olyant, amilyen zenélőórák poros mélyéről hangzik felénk. Ámulva néztem körül, honnan jön ide a pusztákra, a rohanó vonatra ez a keringő. Amint kiderült, ez is ebből az úrból csilingelt, a mellényzsebéből, az aranyórájából, mely jóllakott gyomra, emésztő belei fölött muzsikált, valami ördögös szerkezettel figyelmeztetve őt az idő múlására. A jelzés a csemegét is eszébe juttatta. Almákat lelt csomagjában, kettőt. Az egyikbe beleharapott, de oly élvezettel mart piros bőrét, oly szakértelemmel tüntette el fehér belét, oly öntudatosan

rágcsálta körül metszőfogaival a maghont, hogy szájamban összezsorran a nyál és szememben megcsillan a könny.

Ekkor vett észre először. A másik almát fölajánlotta, egy mozdulattal. Nem kedvesen, csak tárgyilagosan. Én mentegetőző mosollyal utasítottam vissza.

Ettől kezdve gyanakodott rám. Többször bizalmatlanul méregetett végig. Nem értett.

Nem értette, mit csodálok rajta. Nem értette, hogy nem az almáját akarom megenni, sem más egyebet, hanem őt magát.

1925 márc. 1.

TAVASZI LÁTOGATÁS

Későéjszaka, mikor csak a sürgönyhordó szokott csöngetni, kapumnál két fiatalember áll. Bejönnek, mosolyognak a helyzet furcsaságán, kedvesen, bocsánatkérés helyett.

Párisba igyekeznek. Előbb el akarnak búcsúzkodni tőlem, kit sohasem láttak. Én sem őket.

Erdélyiek, testvérek, az egyik rajzolóval készül és huszonnégy éves, a másik íróval készül és huszonhárom éves. Annyi csomagjuk van, hogy elfér hónuk alatt. Reggel indul a vonatjuk.

Leülnek szobámban. A rajzoló egy szék karfájára. De nem holmi émelyítő bohémséggel, hanem öntudatlanul, természetesen, mert ezt így érzi helyénvalónak. Papírt kér, rajzol, a térdén, éjjel, egy idegen lakásban. Mindjárt megmutatja, hogy mit tud. Öccse, az író, mesterségénél fogva tartózkodóbb, velem beszél, erről-arról kérdezet, egy lap számára, figyel szavaimra, melyekre viszont én nem tudok figyelni.

Mert én csak rájuk tudok figyelni. Erre az üdeségre, mely berebbent hozzám, erre a szent tapasztalatlanságra, erre a könnyűségre, a tartalmas könnyűségre, mely a fiatalság. Ha föl-röpülne, körülbeugrónék a mennyezetet, nem csodálkoznék rajta.

Hová igyekeznek és miért? Nem tudják és ne is tudják meg. Tarisznyájukban nincs utiterv, vagy művészi «program». Viszi őket a szárnyuk. Így van ez rendjén.

Édesapjuk pincér. Ezt megható egyszerűséggel mondják. Nem panaszkodva, de nem is tüntetve. Annyi pénzük van, hogy az útra még talán futja. Aztán lesz, ahogy lesz. Itt nem ösmerik sem a művészi társasköröket, sem az írás hivatalnokait, sem a különböző kávéházak hadállásait. Jó, hogy futnak innen.

Utóbb sokat sopánkodtak az új írók sorsán. A panaszt céltalannak tartom. Mióta láttam e két fiatalembert, érzem, hogy az újak útja jó és hatalmas erő gyámolítja őket. A régi koravén ifjúság, mely csak egyiptomi cigarettát szívott, csak nyilas selyemharisnyát hordott, az irodalom mandarinjai, hála az égnek, szétszéledtek, másik nemzedék lép helyébe, szegényebb és büszkébb, vállalt feladatával szemben szerényebb, hitében bizakodóbb s ezért összeszorított foggal szökik el éjjel, tanulni, látni, s élni is, a semmiből.

Amíg ezen tünődöm, vendégeim, amily gyorsan jöttek, époly gyorsan el is tűnnek. Kiszálltak a kapun. Mindez valószínűtlen volt és szép. Csak frissességüket hagyták itt, melytől pár percig fényesebben égett lámpám s valami tavaszi kedvet, mintha szobámba egy csokor kankalint hullajtottak volna el, láttatlanul.

1925 márc. 29.

DRÁMA

Két kakastoll, mérgeszöld, lobogó, ércesen-villogó a verőfényben, mint a szigorúság jelképe. Két töltött puská a vállon, fényes závárattal, benne a hirtelenhalál. Két csendőr, ki keményen lépked. Egy-kettő, egy-kettő.

Előttük egy méternyire nem-ellenszenves, jól-öltözött, ösztövére öregúr. Szelíden, megadóan lehajtja fejét. Orra nyergén arany-csüppető. Törékeny testével bandukol. Egy-kettő, egy-kettő.

Háta mögött érzi az erőt, a hatalmat, a megtorlást. Nem fordul hátra. Tudja, mi van ott. Csak megy-megy ütemesen, engedelmesen.

Mellékutcán találkozom velük, reggel. Úgy látszik, tapintatból vezetik erre szegényt, hogy szemet ne szúrjon a szájtáti tömegnek. De így is sokan követik őt, cselédek, kik a piacról jönnek, utcagyerekek, kik mindent látni akarnak, meg én, ki nem vagyok jobb náluknál.

Érdekel a friss dráma, mely most keletkezik és évek múlva, vagy évtizedek múlva ér majd véget, ki tudja, milyen tömlőben, vagy vesztőhelyen. Figyelem az öregurat. Gondolatokba süpped, már nem lázadozik, úgy lépked, mint a csendőrök. Izgatottnak sem látszik. Csak épp szemhéja rángatózik kissé, csak épp szeme alatt van egy málnapiros folt, a rettenetes lelkitusától.

Nem tekint ránk. A földre süti szemét. Olykor kemény kalapja szélével babrál, mintha le akarná kapni, arca elé szorítani, hogy ne lássák gyalázatát, mint azok a gonosztevők, kik az ujságírói fényképezőgépek előtt ezt a kétségbeesett, nagyon emberi mozdulatot teszik.

Hosszú az út. Egy mellékutca, aztán még egy, aztán még egy. Időm van töprengeni. Vajjon mit művelhetett? Nem hiszem, hogy gyilkolt, hogy ezzel a vékonyka kézzel fojtott meg valakit. Talán csak sikkasztott. De szeme sunyi nézésében, főképp pillái remegésében van valami leírhatatlan alattomos és porcellán-fehér füle peremtelen, mint a nagy bűnösöké. Lehet, hogy méreggel emésztett el valakit, ez a legvalószínűbb, az örökség miatt, kávéba keverte a ciánkálit, melyet a gyanútlan áldozat fölhörpintett.

Még nála van az aranyóra, melyet pár perc múlva majd elvesznek tőle. Keze szabad, nincs megláncolva.

Nézi, hány óra. Bámul egy virágcserepet, mely az ablakpárkányon virul, tüdejébe szívja a levegőt mélyen, utóljára, a szabadságot. Egy fordulónál lopva felém pillant, látja szememben az emberi részvétet s mintha hálát rebegne, mintha mondani akarna valamit. De tovább baktat. Mögötte a csendőrök. Egy-kettő, egy-kettő.

Egy épülő ház állványai mellett haladtak, mikor olyan dolog történt, melyet soha életemben nem felejték el, mely izgalmasabb számomra a mozik minden lélekzetállító rendőrhajszájánál. Az öregúr sarkon fordult s igen közönyösen és magától értetődően benyitott egy szemüveges boltba.

Azt vártam, hogy a csendőrök rögtön lekapják puskájukat és utána lönek. De nem tették. Kötelességérzetüktől vezettetve meneteltek a híd felé, úgy, ahogy eddig. Egy-kettő, egy-kettő.

A réműlettől megbabonázva, a szégyentől pironkodva gyökeret vert a lábam. Ki-ki ment a maga útján. Szemem elől eltűnt az öregúr is, ki bizonyára észre sem vette maga mögött a két csendőrt s a két csendőr is.

Ez a dráma tehát csak az én lelkemben játszódott le, minél fogva azok a ragyogó észrevételek, azok a mélyértelmű, lélektani megfigyelések, melyekkel kísértem, tárgyaltanoknak tekintendők.

Velem gyakran megesik ilyesmi. Nyilván másokkal is.

1925 jún. 7.

A LEGNYOMORULTABB

Az üzletek ajtajairól banánfüzerek csüngenek, de még nem mindenütt érettek. Ezek a porhanyó, lisztes gyümölcsök nagyon csábítják fiamat, elindulok hát keresni édeset, sárgát. Ismerem a járást.

A harmadik utcában van egy boltocska, csak át kell mennem a kishídon, aztán jobbra csapni, majd balra. De amint ballagok, hozzám csatlakozik egy öreg nénike, ki mint itt minden nő, fiatal, öreg, egyaránt, rojtos-fekete selyemkendőt visel, a szegénység, szomorúság szép gyászát. Beszédbe elegyedik, tanácsokat ad.

- Tessék arra - mutogat hervatag kezével - a harmadik utcába.

- Tudom.

- Ezen a kishídon.

- Tudom, tudom.

- Előbb jobbra, aztán balra.

- Tudom, tudom, tudom.

Szaporázom lépteimet, de hallom, hogy a nénike, ki közben nyilván megváltoztatta szándékát és útirányát, szorgalmasan csoszog mögöttem. A kishíd lépcsőjén megszólal.

- Ugyebár ön zárai?

- Nem, kérem.

- Azt hittem, hogy zárai.

- Sohasem jártam arrafelé.

- Én - magyarázza - tudniillik Zárában születtem.

Fogalmam sincs, mit akar. Fürkész pillantást vetek rá, vajjon nem koldul-e? De arca zártabb, mint a koldusoké. Visszateszem zsebembe a soldot. Ő tovább jön utánam, beszél.

- Velencébe csak akkor költöztünk, mikor egybekeltünk az urammal.

- Igen?

- Ennek már harminckilenc éve lesz szeptemberben. Férjem tizenkét évvel ezelőtt meghalt, a háború után férjhez ment a lányom, az egyetlen lányom.

Már lejöttem a kishídról, jobbra tartottam, abban a hitben, hogy most búcsút vesz rejtélyes kísérem, de ő állhatatosan követett.

- Tetszik tudni, a lányom Milánóba ment férjhez. A vőm vasúti tiszt ottan, magas, derék ember, tavaly léptették elő. Mingyárt a pályaudvar mellett laknak. Volt ön már Milánóban?

- Voltam.

- Akkor könnyen megtalálhatja őket. Három szép szobájuk van. Hívtak is magukhoz, de én azt gondoltam, minek zavarni a fiatalokat. A fiatalok... a fiatalság... a fiatalok...

Amíg ezt mondta, ránéztem. Ott állt a verőfény folyékony tüzeiben, beburkolózva gyászos kendője magányába s valami kutya-alázattal tekintett felém, hogy figyeljek szavára, mely itt oly unalmasan-ismert lehet mindenkinek, hogy rá sem hallgatnak. Engem pécézett ki, egy jöttmentet, ki még nem ismeri őt, egy siralmas idegent, ki még nálánál is magányosabb, hogy mindezt elpanaszolja.

- Viszontlátásra - szoltam türelmetlenül s bementem a boltba, megvenni a banánt.

Hogy kijöttem, a nénike már a kishídon botorkált, visszafelé, egyedül. Ekkor ezt gondoltam:

- Szegény, gyónni akart valakinek, feltárta az életét, melynek titkát nem bírta tovább. Néha a vallomás oly szükséges, mint egy darab kenyér. De ennél még nem láttam nyomorultabb embert.

Fönn a kishídon azonban így szoltam magamhoz:

- És te? Mi mást művelsz te is, minthogy megállítod az utcán az idegeneket, kik az üzletekbe iparkodnak, mesélsz-mesélsz nekik, folyton magadról, árulod lelkedet azoknak, kik ügyet se vetnek reád. Ki tudja, hogy kettőtök közül nem te vagy-e a nyomorultabb?

(Velenca.) 1925 júl. 26.

A HARMINCHETEDIK

A kosztosház «kerekasztalánál», mely inkább patkóalakú volt, harminchatan étkeztünk a nyaralóhelyen, főképp amerikaiak és angolok, kik annyira egyformák voltak, hogy sohasem tudtam, kit ismerek már és kit nem.

De volt ott egy úr, kit senki mással nem lehetett összetéveszteni. Ez nem vegyült közénk. Külön macskaasztalt terítettett magának, melyet a «kerekasztal» elé tettek, ott evett velünk szemben, mindig egyedül, ő volt a harminchetedik.

Napbarnított, szinte füstös, ötvenéves arcát őszbe csavarodó, fekete haj övezte, mely zöldnek látszott. Senkinek sem mutatkozott be. Ha rá tekintettünk, tenyerét szeme elé helyezve hártotta el a kíváncsiszkodást. Ebéd után azonban egyszer váratlanul fölkel, kezét fogott velem és így szolt:

- Jó étvágyat.

Gazdagnak tetszett, de úgy öltözködött, mint egy ágról szakadt csavargó. Szürke posztónadrágja kitérdelt volt, agyontaposott fűzős cipője pedig olyan, mintha átment volna rajta egy gyorsvonat. Nem is élt már ez a cipő. Összebogozott szalagja gyászosan lógott lefelé.

Egy délután a tennispálya körül pillantottam meg, amint a játzóknak egy elgurult labdát vett föl s megkérdeztem, miért eszik egyedül.

- A szívem - mondta rám se tekintve és abban a pillanatban eltűnt.

Nem firtattam tovább a titkot. Fejbólintással üdvözöltem a kertben. Itt rendszerint kis dalokat dudolgatott magában, de mihelyt valaki a közelébe ért, elnémult. Zavarában aztán beszélt. Mindenkit megszólított s mindenkit azonnal otthagzott.

- Hogy van? Jól - felelte maga, a kért helyett, meg sem várva a választ - természetesen - és hátat fordított.

Máskor váratlanul egy két-háromnapos gondolatot fűzött tovább, egy ilyen hirtelenül abba-maradt, sete-suta társalgást, melyre ő még emlékezett, az illető már nem.

- De azért lehetséges. Nem baj - tette hozzá.

Egy farkaskutyával barátkozott, melyet gyakran behívott szobájába s ott tartott rejtélyes céllal. Különösen a gyermekekre figyelt, kiket állandóan lesett, követett. Érdeklődtem, milyen nemzetiségű.

- Ah - legyintett a kezével - valahonnan Európa másik végéből.

Szégelyelte a nemzetiségét? Külföldön vannak olyan emberek, kik gazdagabb, boldogabb országokban letagadják szegény kis népeiket. Az irodában azt mondták, hogy a dicső portugál nemzethez tartozik és útlevele, mely földbirtokosnak tünteti föl, rendben van. Általában nevetséges különcnek tartották, egy levitézlett diplomatának, vagy ártalmatlan félbolondnak. Én egyikben sem voltam bizonyos. Csak abban, hogy nálánál még nem láttam szomorúbb portugált.

Egy alkalommal késő éjjel haladtam át a kerten. Portugál barátom a pázsit közepén állt, két kis bádogasztallal kezében, azokat emelgette, ütemesen. Tornázott. A sötétből felém szólt:

- Tud sakkozni?

Azt hittem, sakkozni akar s aztán följánlottam egy játszmat. Szeretem az ilyen embereket, kiknek époly kevés értelmük van, mint az életnek. De ő intett, hogy nem akar sakkozni. Különben sem tud.

Sajnos, barátságunknak hamarosan végeszakadt. Egy reggel a tulajdonosnő azt jelentette, hogy kereket oldott. Kalap nélkül távozott, hátrahagyva egyetlen bőröndjét, az asztalon a szobabér és ellátási díj háromszorosát, meg egy mellényt, melynek egyik zsebében egy aranyórát találtak, tizenhárom színes kavicsot, a másik zsebében pedig egy véres fecskét, melynek hiányzott a feje.

1925 okt. 18.

AZ EMBERISÉG BARÁTJA

Van egy ismerősöm, ki az emberiséget szereti.

Én szeretem a fiamat, enyéimet, egy-két barátomat is, aztán a zöld tintát is szeretem, mellyel ifjúkorom óta írok, olykor a borjúlábat is, ecetes tormával, a világos szivarokat is, de ismerősöm egyesegyedül az emberiséget szereti.

Engem ő kicsit lenéz. Csodálkozik azon, hogy a huszadik században mint nem szeretheti valaki az emberiséget. Én azt szoktam felelni, hogy még nem találkoztam vele, nem láttam sehol, nem jött el hozzám bemutatkozni. Erre rejtélyesen, de megbocsátóan mosolyog. Nem akar megsérteni, óvakodik kimondani, hogy alapjában szívtelen, önző embernek tart.

Ismerősöm reggel, mihelyt fölébred, az emberiségre gondol. Vajjon hogy aludt éjjel az emberiség? Nem nyomta-e fejét a párna? Haladt-e valamit tegnap óta? Bevallom, engem ilyenkor más gondok foglalkoztatnak. Mindenekelőtt az, hogy miből fizetem ki a gázszámlát s miből veszek új télikabátot fiainak. Nem egyszer meg is rótt e kicsinyességeim miatt.

Sokáig azt hittem, hogy ostoba, nagyképű fráter. De évek során rájöttem végzetes tévedésemre. Ő egyik legnagyobb bölcs, kit valaha láttam. Míg én elkótyavetyéltem szeretetemet az

útfélen, erőmet szétszítottam azok közt, kikkel együtt élek, ismerősöm, mint az emberiség csöndes barátja dúsgazdagon nősült, roppant vagyont harácsol, elhaladt a koldusok mellett, kiket végre nem ismert, zsíros üzleteket kötött, birtokokat vásárolt és most kényelmesen éldegél szőnyeges lakásában. Minthogy pedig nem volt gyermeke és szegény rokonait, kik zavarnák elméjében, szigorúan és következetesen távol tartja magától, az emberiséget fogadta örökbe, a kedves, kis emberiséget, tulajdon fiául. Azt mondják, értelmes gyermek. Több nyelvet beszél.

Ez a rokon kellemes. Semmi esetre sem túlságosan tolakodó. Nem kopog ajtaján, nem kér kenyeret, nem kell neki télikabát, dicsfényel homlokán tisztos messzeségből ragyog feléje. Senkisé nem léphet szobájába ezzel: «Én kérem az emberiség vagyok.» Mindenki vagy Péter, vagy Pál, de nem az emberiség.

Multkor mégis elküldtem hozzá az emberiséget, egy nyomorgó diák személyében. Szalonjába vezettette. Ép ujságot olvasott, melyből fölháborodva értesült, hogy az emberiséget ismét meggyalázzák, amennyiben Dél-Amerikában fölpofoztak egy néger borbélysegédet s Ausztráliában kizártak kétszáz bányászt. Keze ökölbeszorult, mikor ezt elmesélte a diáknak, de nem titkolta el, hogy a haladás azért kézzel fogható s mint vigasztaló jelenséget számára különösen a mozit, rádiót és repülőgépet emelte ki, melyet a mult században még nem lehetett volna elképzelni. A diák, ki nem kapott tőle semmit, zavartan hagyta helyben, hogy ilyesmit a mult században tényleg nem lehetett volna elképzelni.

Aztán, hogy az alkalmatlan vendég elköszönt s az előszobában végre elsusogta, gyorsan, mint az imát, hogy tegnap óta nem evett, ismerősöm jóságos szeme könnybe lábbadt. Nem bírt magával. Izgatottan kituszkolta a diákot, majd ebédlőjébe rontott.

Ép ebédre terítettek. A fölháborodás hangján parancsolta meg a szobalánynak, hogy vegye el terítékét. És aznap inkább ő sem ebédelt.

Ilyen csodálatos ember az én ismerősöm, az emberiség jóbarátja.

1925 okt. 25.

TANULMÁNYFŐ

Ez a barátom eleven alak, ma él, nem régletűnt századokban, itt mozog közöttünk az aszfalton. Szavaiból, melyeket alább közlök, semmit el nem vettem, semmit hozzá nem tettem. Isten engem úgy segítjen.

Barna, kopott szakettet visel, elefántcsont-fogantyús sétabotot. Figyelmes, pontos, jóindulatú. Arról nevezetes, hogy ő beszél a legkerekebb mondatokban.

Mi néha egy taglejtéssel, szájrándítással válaszolunk. Ő mindig úgy ejti ki mondókáját, hogy beszéd közben is föltüntet a kettőspontot és pontosvesszőt. Mi elmegyünk. Ő távozik. Mi eszünk. Ő táplálékot vesz magához. Sajnos, egyre kevesebbet, mert utóbb súlyos gondokkal küzködik.

De választékosságra törekvő modorát azért nem adta föl. Félmult, húsz év előtti kortesbeszéd szólamai burkolják tetőtől-talpig, mint papírszalagok valami különös farsangi ünnepen. Szájából egy elsárgult akta foszlányai lógnak.

Ha villamosra akarok szállni:

- Engedd meg, hogy üdvözljelek azzal a ragaszkodással, amely bennünket úgyszólván gyerekkorunk óta összeköt és amelyre legalább én a magam részéről mindig kellemesen gondolok. Amint látom, kitűnő egészségnek örvendesz, sokat dolgozol, most férfikorod delén, testi és szellemi képességeid csorbítatlan birtokában teljesíted kötelességed a magad, kedves családotod s az emberiség javára.

Ezt a kerekdedséget sohasem veszi el. Még nem találkozhattam veled, hogy valami magvas, általános igazságot ne hallottam volna tőled. Például betegen fekszem, panaszkodom, hogy egyre jobban fáj a fejem:

- Szóval a fejfájásod emelkedő tendenciát mutat? De tekintve, hogy az ilyen meghülés a világ összes orvosai szerint kedvező lefolyású, s a halálozás (mortalitás) százaléka vajmi csekély, csaknem semmi, túrd megadással. Végre, aki a földön él, nem menekedhet a szenvedéstől s az emberi társadalom legmagasabb ranglétrájától a legalacsonyabbig, a minisztertől kezdve a napszámosig mindenki ki van téve ilyen múltó jellegű kellemetlenségnek.

Multkor éjjel félháromkor rosszul lett valakim. Én kezemben a recepttel, egy sötét mellékutván az ügyeletes patikát kerestem. Akkor csípett el:

- A te hivatásod, barátom, gyönyörű, magasztos. Föltárod az emberek arcát, megmutatod korunk erényeit, amennyiben vannak erényei s korunk hibáit, amennyiben vannak hibái és ezeket vagy dícséred, vagy ostorzod, amint kell, abban a reményben, hogy működéséből áldás haramlik mindnyájunkra. Emellett nemcsak az eszmére vagy tekintettel, hanem a formára is, mely minden művészet zsinórmértéke. Írásaidban épp azt kedvelem, hogy gondolataidat mindig tele tudod hinteni a legbájosabb kis szóvirágokkal...

Engem tehát becsül és szeret. Én is őt.

1925 nov. 22.

AKIK MAGUKBAN BESZÉLNEK

Iskolás koromban arra tanítottak, hogy a drámaíró már nem ír monológokat, mert az emberek csak másokkal szoktak hangosan beszélni, magukban csak akkor, ha bolondok.

Később azt tapasztaltam, hogy ez a tanítás hamis. Amint mélyebben figyeltem az emberek társaséletét, rájöttem, hogy többnyire monológokat mondanak egymásnak, ki-ki a magáét s abból alakul ki a dialógus, melyet lazán tart össze holmi közös, vékony eszmekegés.

Mostanában az utcán azt is látom, hogy a monológ, melyet a realista drámából száműztek mint természetellenest, künn a hétköznapi életben váltig divatozik a maga ősi formájában.

Bizony az emberek majdnem kivétel nélkül beszélnek magukban, többet, mint a mai színpadi hősök. Ballagnak egyedül, lógázva karjukat, emelgetve sétapálcájukat, csöndes, derék, egészséges nyárspolgárok s egyszerre megszólalnak. Reám egyáltalán nem úgy hatnak, mint az örültek. Végre mindnyájan magunkban hordjuk lepergett életünket, multunkat s nem természetes-e, hogy emlékeink olykor kivetődnek belőlünk, benépesítve az üres levegőt, akár a színpadot? Ők is azokra néznek, azokra mosolyognak, azokkal társalognak.

Annyira megszoktam őket, hogy már osztályozni is tudom.

Az első az az úr, ki vidáman cseveg:

- Jaj, de remekül érzem magamat.

Ez, szegény, nem is érzi magát oly remekül. Szavaival, melyek forrongó agyának üstjéből robbannak ki, valami kellemetlen emléket próbál elhessegetni, hogy a gépies beszéd hatása alatt ne legyen kénytelen foglalkozni vele. Nyilván ilyenféle balfogás, vagy felsülés járhat elméjében: egyszer egy nagy társaságban el szeretett volna valamit mesélni, amitől némi sikert várt, bele is kezdett, de senki sem figyelt rá, minek következtében abbahagyta s noha nem vették észre sem megszólalását, sem elnémulását, a szegény furdalja miatta. Ezért mondja most is, hogy oly remekül érzi magát.

A második számol:

- Egy millió, másfél millió, két millió, két és fél millió, három millió, három és fél millió...

Mintha számoszlopokat adna össze és rovancsolna. A saját pénzét. Nem azt, ami megvan, hanem azt, ami hiányzik. De a lehetőségek itt nagyobbak, mint a valóságban s játszva siklik át a nehézségeken. Nemrégiben egy járó-kelő tizenöt millióig számolt így előttem.

A harmadik kérdez, mintegy magával vitatkozva:

- Hátha pofon vágnám, de úgy pofon vágnám, hogy a szeme is kiloccsanna?

Ő az álmodozó, kit szent heve ragad tova. Lehet, hogy hivatalfőnökére gondol, lehet, hogy feleségére. Kegyetlenség őt háborgatni. Az ilyen kérdésekre különben sem illik felelni. Ezek szónoki kérdések, melyekre nem várunk választ, annyira magukban rejtik a beszélő meggyőződését, a bizonyosságot. Mint mikor a szónok ezt kérdezi: «Van-e a földön szebb, magasztosabb az erénynél?»

A negyedik a rejtélyes rajongó. Minap találkoztam ilyennel. Egy szakállas, szelíd aggastyán, ki otthon kedélyes nagyapó, az Andrássy-út közepén szemét az égre meresztve, szinte önkívületben kiabálta:

- Véres, rettenetes forradalom, véres, rettenetes forradalom.

Csak idősebbek beszélnek magukban, a negyvenen túl s kizárólag férfiak. Nőket, iskolásgyerekeket még nem hallottam magukban beszélni. Hangjuk kissé tompább, töredezettségű a rendes társalgási hangnál, mintha mélyről, messziről jönne, az öntudatlanság verméből. Az álomban beszélők hangjához hasonlatos.

Tulajdonképp álomban is beszélnek mindnyájan. Abban az álomban, melyet most álmodnak. Az élet álmában, melyből valamikor föl fogunk ébredni, talán abban a pillanatban, mikor majd meghalunk.

1926 jan. 10.

IDA

A tisztaszobában, hol aranyozott rámákból bámul ükapám és ükanyám az életemre, az üvegszekrény mellett állanak a sötétzöld karosszékek, melyek egykor öreganyám kelengyéjének egy részét alkották. Még derekasan szolgálnak. Ha valaki leül ezekbe a karosszékekbe, ruganyai főlshajtanak, mint az agg emberek, de azért szelíden, megadóan eltartják ölükbén. Támlájukon kerek csipketerítők, a fejeknek, hogy be ne zsírozzák a bársonyt. Maga öreganyám horgolta őket, 1849-ben. Ma hetvenhét évesek, de még kibírnak egy évszázadot.

Van azonban itt egy kézimunka, mely nem tőle származik, ajándék valamelyik ismerősétől, vagy barátnőjétől s úgy került hozzám, a hagyatékából. A hosszú, fehér csipketerítő, két évtizede a kerevet támláján hever. Közepébe a készítője behímezte nevét, fehérén a fehér alapra, mintha hóba írta: *Ida készíté.*

Valahányszor átsietek a tisztaszobán, reggel, hogy fölkelek, hajnal felé, hogy aludni térek, tekintetem megakad ezen a fölírásán, mely a félmult igénytelenül-édes zenéjét csendíti meg lelkemben. Fogalmam sincs, ki lehet ez az Ida. Otthon se hallottam róla, soha.

De majdnem minden napomból jut neki egy-egy pillanat. Rövid, szórakozott pillanat. Szinte szóra sem érdemes. Megállok s eszembe jut Ida, akit nem ismertem.

Rágondolok, tűnődve.

Hol lehet mostan, milyen horpadt, régi szabadkai sírban? Fiatalon fekszik-e koporsójában, vagy az öregségtől megezüstözött koponyájával? Kezei, melyek ezen a munkán dolgoztak, elhamvadtak-e már, vagy még a föld alatt is serénykednek s egy olvasót morzsolnak? Milyen volt az arca, miképp élt, merre lakott?

Ezek a kurta másodpercek évek alatt sokra mennek. Nem is merném állítani, hogy Ida egészen meghalt. El-nem-múlóan, hatalmasan folytatódik bennem az ő szerény emléke s folytatódik majd fiamban is, ki most figyelemre se méltatja a terítőt, de idők múltán, miután megismerkedett a világon lévő sok látnivalóval s érzi, hogy milyen kevéssé érdemes érdeklődésünkre, szintén megáll majd előtte, akár én, szórakozottan és tűnődve szemléli s azon töpreng, vajjon kicsoda is lehetett Ida, ki életében nyilván nem írt egyebet ennél és oly önzetlen volt, oly tiszta, hogy csak barátnőül akart szerepelni, azon a néven, melyen a legszűkebb környezete nevezte őt s még vezetéknevét sem hímezte ide.

Ő tanít engem a türelemre és alázatosságra. Arra, hogy bármit teszünk a múltó életben, nem múlik el, hogy legsemmisebb szavaink fönmaradnak, föltámadnak valami formában, mint emlék, a síron túl is meghosszabbítva életünket. Fölösleges sietni. Nem kell könyvtárakat összeírni, hogy halhatatlanok legyünk. Elég egy mozdulat, elég megsímogatnunk egy árva gyermek haját, mikor senkisémet látja, elég egy ajándékot odadugnunk a sötétben, elfordított arccal. Semmisem vész el. Csak igazán kell érezni és dolgozni, semmivel sem törődve, hittel, betűt betű mellé vetve naponta, mint ahogy ő öltögetett. A reklámhősök, a szerencsés közép-szerűek, kik a porondon szerepelnek, nappal napfénynél, éjjel magnéziumfénynél, könnyörtelenül megsemmisülnek, mert életükben nincs a türelemnek és alázatosságnak ez a rejtélyes távlata. Nem a nagydob a halhatatlanság.

A halhatatlanság a szeretet.

1926 febr. 14.

SIRNI

Beszállt az autóba a nő, utána a férfi. Kedves rokonukat temették el, aki hirtelenül halt meg. Mind a ketten nagyon szerették. Egy darabig hallgattak. Nézték, hogy repül alattuk az út, hogy közelednek a másik városhoz, melyben az élők laknak. Aztán a férfi így beszélt:

- Te észrevetted? Lásd, ha nem figyelmeztetsz, én észre se veszem. Évekkel ezelőtt még csodálkoztam azon, hogy már nem bírok sírni. Most nem is csodálkozom. Természetesnek tartom, hogy elpusztulunk, nem lep meg többé semmi, hazugság volna sírni. Hisz főképp a meglepetéstől sírunk. Átlag minden évben van ilyen „váratlan esemény”. Amint öregsünk,

minden évben több és több. Megszokjuk. Aztán azt hiszem, minden ember csak egyetlenegy halottat képes igazán megsiratni. Egy igazi halottja van mindenkinek, mint ahogy egy igazi szerelme is. Mindig az első. Az az ember, akitől először értesülünk, hogy van halál és van szerelem. Ezek nem mindig a legméltóbbak hozzánk, nem is mindig a legközelebbiek. Tudod például, ki volt az én halottam? Egy vendéglős. Sovány, tiszta, ápolt öregúr volt. Rövidrenyírt ezüsthaján fekete keménykalapot viselt, kezében elefánt-fogantyús sétapálcát. Velünk rézsutt szemközt lakott, vidéken, abban az utcában, hol gyermekkoromat töltöttem. Nem rokon. Afféle szomszéd, a szüleim is csak köszöntötték. Úgy emlékszem, mindössze kétszer láttam. Egyszer a piacon, egyszer pedig egy verőfényes, elfeledhetetlenül szép tavaszi reggelen. Kilépett vadszőlővel befuttatott üveges verandájáról, de visszafordult, feleségétől zsebkendőt kért, majd lassan, szeliden tovább ballagott. Cipője furcsán csikorgott a járdán. Ne gondold: mindez akkor nem tetszett ilyen fontosnak. De egy év múlva, mikor tíz éves lettem és első gimnazista, hallottam, hogy az öreg vendéglős halálosan megbetegedett. Másnap már a gyászhuszárok verandájára kiszögezték az ezüstrojtos, fekete lepleket. Soha életemben semmi sem hatott rám ily mélyen. A *hic haec hoc* ragozását tanultam s egyszerre elbőgtem magamat. Sápadtan bujkáltam egyik szobából a másikba, egész nap sírtam szekrények mögött, diványok sarkaiban, titokban, hogy ki ne nevessenek. Mert mivel is magyarázhattam volna hozzátartozóimnak, hogy miért sírok? Nagy szégyen volt ez. Egy ismeretlent sirattam, valakit, aki megsemmisült a szemem láttára. Igen, azelőtt is haltak körülöttem az emberek, de nem vettem észre, olvastam is róla, beszéltek is ilyesmiről, de nem hittem el. Most aztán elhittem. Úgy, hogy még ma is hiszem. Tudtam, hogy ami rávonatkozik, az rám is vonatkozik. Hónapokig, évekkig nem bírtam szabadulni ettől a lidércnyomástól. Még ma is, kérlek, valahányszor hazautazom s elmegyek a háza előtt és betekintek a kapuján, arra az üveges verandára, valami összeszorítja szívemet, a régi érzés, s olyan üresnek tetszik a világ nélküle. Sokszor gondolok arra, hogy ezt az öreg vendéglőst senki, sem a felesége, sem a tulajdon gyermekei nem siratták meg ilyen őszintén és keservesen, mint a tízéves gyermek, aki valamikor én voltam. Akkor még sok könnyem volt és pazaroltam. Mára nem maradt. De ezt nem lehet tartogatni, eltenni jobb időkre. Vagy mondd, kire tékozzunk az első csókjainkat? Az élet szeszélyes és nem vár. Milyen nevetségesek is vagyunk...

1926 ápr. 25.

EMLÉKBESZÉD

Most halt meg egy barátom, ki egyik legnemesebb jóltevője, egyik legtermékenyebb írója volt a mai kornak.

Nevét bizonyára nem ismeri senki. Céltalan is volna, hogy most közöljem. Édeskeveset törődött, míg élt, a dicsőséggel. Titokban dolgozott. Munkáit sohasem jelezte nevével. Az illető névtelen levélíró volt.

Tudom, ez a szó lidérces emlékeket bolygat meg mindnyájunkban. Egy sötét becsületrablót látunk, ki fekete álarca mögé bujva mindenkinek csak ártani akar, védetten támad védtelenekeket, megrágalmazza az ártatlanokat, gyanut ébreszt féltékeny férjekben, kétségbeejt szegény magabizókat, kinyújtja sziszegő fulánkját az érzékenység felé s titkokat súg a hatóság kíváncsi fülébe.

Nem, ő nem ezek közé tartozott. Arcára rózsaszín álarc borult. Minden sora lágy volt, mint a tömjén s illatos, mint a rózsavíz. Leveleit többnyire ilyen aláírásokkal látta el: «egy igaz tisztelője, egy bámulója, egy alázatos hódolója». Ismeretlenül is derűt akart árasztani, fönn-

tartani az emberek hitét önmagukban, vigasztalni, erősíteni őket, csak arra törekedve, hogy az élet nagyüzeme minden zökkenő nélkül tovább menjen, óróla pedig ne tudjon senki.

Még gyermekifjúságunkban ismerkedtünk össze. Már akkor megnyilatkozott ez a rejtélyes, különködő hajlama. Sétáltunk például az utcán, mikor megpillantott egy leányt, ki nem volt se szép, se csúnya s mint később megtudtam, neki se tetszett, ő azonban fölkiáltott: «Jaj, de szép.» A leány kissé kihúzta magát, beszívta száját, szemmelláthatólag boldog volt. Barátom is. Így dicsérte meg különben öregurak kitaposott cipőjét, pesztonkák körfésűjét, ebtenyésztők beteg öleibét. Mindig a hátuk mögött. Mert ő csak mások háta mögött mondott jót.

Mi célból? Nem bírtam kipuhatolni. Talán egy kis kajánságból, de talán egy kis irgalomból is, hiszen sohasem élt vissza a helyzettel és sohasem látta hasznát annak, amit művelt. Később, amint gyarapodott, értelemben és tapasztalatban, a névtelen levélírásban lelte meg igazi stílusát. Fáradhatatlanul fölkatartott mindenkit, aki gyámolító szavára szorult. Bukott politikusokat biztosította törhetetlen bizalmáról, kiket lelepleztek ronda panamáik miatt, vénkisasszonyoknak írt ömlengő leveleket, hitvesek sejtelmét oszlatta el férjeik több mint nyilvánvaló hűtlenségéről s elfelejtett íróktól kért autogrammot, abból az alkalomból, hogy silány könyveikről már senkisé is beszélt.

Évtizedekig működött ezen a téren. Idejét csak hivatásának szentelte. Egy vagyont költött levélbélyegekre, borítékra, papírra, tintára, anélkül, hogy számítana az utókor hálájára s eddig bárki méltányolta volna. Holott sokan, nagyon sokan kaptak tőle ilyen leveleket. Ha az illetők nem tudták máig, hogy ki írta ezeket, most elárulom, hogy mind a szegény megboldogulttól származik. Megérdemli, hogy gondoljanak rá egy kis szeretettel. Azt hiszem, hogy ez az ember a hiúság, önteltség és kritikátlanság e korában hivatást töltött be s nélküle már sokan öngyilkosok lettek volna.

1926 máj. 30.

ÖTVENEZER ZSEBKENDŐ ÉS GYUFA

Veronában a nyáron láttam egy tömeget. Ez jobban érdekelt, mint a színházi előadás, mely odacsalogatta. Ötvenezer ember szorongott egymás mellett az ókori aréna negyvenkilenc körbefutó kölépcsőjén, ötvenezer fej.

Ötvenezer dió is érdekes látvány egy csomóba rakva, ötvenezer görögdinnye is és ötvenezer tök is. Hát még ötvenezer darab fej, melynek mindegyike más és más becsvágyat, akaratot rejteget koponyájában.

Egyenként lehetnek csúfak, de együtt szépek, egyenként talán ostobák is, de együtt a hatalmat és fönséget érzékeltetik meg.

A tömegek látása félelemmel tölt el. Sohase érzem annyira, hogy életem mily esetleges s a világtörténelmet, melytől sorsom függ, mily vak erők intézik, mint a közelében. Borzongva gondoltam el itt is, mi lenne, ha ez a sok ember egyszerre garázdálkodni kezdene s tépné, tiporná egymást, pusztá szeszélyből. Az a pár szál rendőr, mely töltött pisztolyával a rendre vigyázott, gúnyul hatott. Végre nem lehet minden ember mellé egy rendőrt állítani. Haragja nyilván elsöpörné őket is, engem is, mint az óceán egy parafadugót.

Úgy látszik, már kezdeni akarták az előadást, mert az a néhány ívlámpa, mely az ezerháromszáznyolcvanegy négyzetméternyi nézőteret megvilágította, kilobbant. Csak a sötétkék ég derengett, csak a denevérek röpködtek, halkan és feketén. Egy-egy cukorkaárus lány, ki messzemesse, a lépcső legfelső fokán toronymagasságban haladt, a fehér ruhájával kísértetnek

rémlett az utcai lángok visszaverődő fényében. A tömeg morajlott. Játékot akart, mint az a másik, mely hajdan az oroszánok vérengzésében gyönyörködött.

Ekkor történt valami. Egy úr elővette zsebkendőjét, hogy megtörölje az orrát. És erre az ötvenezer fejben minden megbeszélés nélkül egyetlen ötlet cikázott át, mindenki kivette zsebkendőjét, lobogtatta, ötvenezer zsebkendőből fehérlett az aréna. Majd valaki szivarra gyújtott. Ez is jel volt. A következő pillanatban már mindenütt viaszgyufák sercentek, ötvenezer gyufa lángja égett, ötvenezer kézben, karácsonyi fényel sugározva be a sötét színházat. Játszott a nép, az örökkévaló, latin tömeg, önmagának és önmagáért, boldogan, önfeledten, a szörny kecses gyermekóriássá vált s nevetett, pajkosan, viharosan és erősen, az oroszánok kacagásával.

1926 szept. 12.

PINCÉR ÉS HALÁL

Barátom, akinek már deresedik a halántéka, most ezt mesélte:

- Kérlek, ez megint olyan csip-csup história, nem tudom, érdemes-e elmondanom. Dehát engem pár pillanatig nagyon foglalkoztatott. És csak az jelentős, amivel foglalkozunk. Berlinben jártam. Este bementem egy nagy vendéglőbe. Mindenütt vacsoráztak már. Csörömpöltek az evőszerek, a pincérek a tálakat tenyerükre emelve igyekeztek utat törni maguknak a vendégek seregletében. Letelepdedtem egy üres asztal mellé. Azonnal ott termett az étkefogó, a borfiú meg a főpincér is. Amíg válogatok az ételekben, hallom, hogy nem messze tőlem, egy szemben levő asztalnál valaki csönget a poharán. Rokonszenves fiatalember volt, inkább tizenhét éves, mint húsz. Már régóta ott ülhetett, de megfélekedtek róla. A pincérek azzal a semmitmondó mozdulattal csillapították, amellyel a türelmetlen vendégeket szokás elintézni, aztán mind a hárman továbbrepültek. Hozták a sültet, boromat. Megint hárman sürögtek köröttem. A fiatalember ismét csöngetett a poharán a gyűrűjével, egyik karját kinyújtotta, izgatottan szólt át a pincéreknek. Az egyik pincér odament hozzá. Félig feléje fordulva vette föl rendelését, azzal elrohant. Én már ettem, ő még mindig nem kapott semmit. Sötéten, gyűlölködve pillantgatott rám. Erre abbahagytam az evést. Gondolkozni kezdtem, hogy voltaképp miért is szolgáltak ki előbb, noha mikor beléptem, ő már itt volt. Engem a vendéglőben nem ismertek. Külföldinek se látszhattam. Berlinben végeztem a gimnáziumot s a berlini nyelvet tökéletesen beszélem. És ez a fiatalember sokkal jobban volt öltözve, mint én. Ezen töprengtem, mikor egyszerre fölismertem a némán dühöngő fiúban önmagamot, harminc év előtti másomat. Én is épígy várahoztam vendéglőkben, kávéházakban, jegypénztároknál, mindenhol félrelökve, semmibe se véve, én is épígy csodálkoztam, hogy miért maradok mindig háttérben, miért részesítenek másokat mindig jogtalan, meg nem érdemelt előnyökben. Most megértettem. Ez a figyelem már az én személytelen öregségemnek szól. A pincérek látják, hogy öszülök, ezért oly udvariasak velem, ők is érzik, hogy ennyi előzékenység megilleti azt, aki húsz év múlva, vagy talán annyi múlva se, végkép eltávozik innen. Az ifjúság pedig, melynek annyi az ideje, várhat. Megindultan tekintettem bosszús szomszédomra, aki még nem tudta, hogy asztalunkhoz úgyis elég hamar odalép a pincér és halál. Azt kérdeztem tőle a szememmel, vajjon cserélne-e velem? De erre nem felelt. Akkor már neki is hozták az ételt...

1926 okt. 31.

AZ AUSZTRÁLIAI LÁNY

Kissé vörhenyes haja volt, igen fehér bőre és kék szeme. Egyébként törekeny, bájos jelenség, csupa lélek. A csontjai vékonyak voltak, szinte áttetszők. Sokszor, mikor a homlokcsontjára tekintettem, úgy rémlett, hogy látom mögötte lüktető agyvelejét is a koponyája csészéjében, mint egy átlátszó üvegszelencében.

Évekkel ezelőtt találkoztunk vele külföldön, nyáron. Egy szállodában laktunk, egy asztalnál ettünk, mindennap. Ő szerette a fiamat és a könyveket. Együtt rándultunk ki a hegyekbe és összebarátkoztunk. Az elváláskor kicseréltük címeinket, megígértük, hogy gyakran írunk egymásnak.

Az ausztráliai lány visszatért hazájába, hol annyi a papagáj és kaktusz, mint nálunk a veréb és paréj. Elküldte új fényképét. Egy lélekvesztőn ült az Indiai óceán hullámain s a napfénytől hunyorgó szemével két rokonszenves új-walesi emberre nézett, az apjára és anyjára, akik a parton álltak. Ezt a fotografiát sokáig bámultuk. Arra gondoltunk, hogy ilyen egy ausztráliai apa és anya.

Melbourne és Budapest között szíves levélváltás kezdődött. Mi is havonta írtunk az ötödik világrészbe, vagyis az első világrészbe, mert neki Ausztrália az első világrész és Európa az ötödik. Postára tettük fényképünket is, mely a kertben ábrázol bennünket a fák alatt, egy padon. Ezt ők hasonló érzéssel szemlélhették, mint mi az övéket. Nyilván azt mondogathatták, hogy ilyenek az európaiak.

Miután közös élményeink elhalványodtak, az ausztráliai lány a leveleiben arról értesített, hogy hány méterre laknak a tenger színe fölött s milyen földrajzi hosszúsági és szélességi fok alatt. Mi viszont fáradtságos szorzási művelettel kiszámítottuk, hány centiméterre lehet tőlünk s ezt közöltük vele. Leveleink lassanként ilyen elvont, tudományos jelleget kaptak. Légüres térben mozogtunk.

Multkor észrevettem, hogy maga a levélírás is fáraszt. Tollszáram ólomnehéz lett. Betűimet csak ügyel-bajjal rajzoltam a papírra. Szántam őket, hogy akkora utat kell majd megtenniük. Szerettem volna mindegyikre egy mérföldlélő csizmát húzni, hogy könnyebben juthassanak át az irdatlan távolságon. Egyszer csak összetéptem a leveletem. Ilyen messzire, gondoltam magamban, még írni se lehet.

Mit is lehetne írni? Egy Mars-lakónak azt magyaráznám, hogy ember vagyok, két lábam van, meg egy orrom. Ennek az ausztráliai leánynak nem beszélhetek arról, hogy tegnap mézeskenyeret vacsoráztam s új télikabátot csináltattam, hanem azt kell hajtogatnom, hogy európai vagyok. Ennyire távol lenni tőlem, egyszerűen illetlenség. A halottak alig lehetnek messzebb. Be kell tehát látnom, hogy semmi mondanivalóm nincs számára, noha értelemben, kedélyben közelebb áll hozzám, mint sokan, akikkel naponta érintkezem.

Később még valamit észleltem. Már a rá való gondolás is elfárasztott. A gondolat villámgyors, de úgy tapasztaltam, hogy Ausztráliába a másodperc egy trilliomod-részével lassabban ér el, mint például Debrecenbe, Münchenbe, vagy New Yorkba. Ennélfogva kímélve időmet, nagy elfoglaltságomra való tekintettel, nem is gondoltam rá többet.

Így pusztult el a mi szép barátságunk. Nem az idő ölte meg, hanem a tér: a messzeség.

1926 nov. 14.

KONKOLY ÉS BÚZA

Ifjúkoromban gyakran megesett, hogy egy meghitt ismerősöm váratlanul elfordította tőlem a fejét, nem ült mellém a törzsasztalhoz, hanem a kávéház másik sarkába telepedett.

Én emiatt nagyon sokat szenvedtem. Az eset megismétlődött. Híveim tábora lassanként elhagyott. Máról-holnapra új társaság alakult, mely a szögletből sértődöten, megvetően tekintett felém, gyűlölettől szikrázó szemmel.

Eleinte nem értettem a dolgot. Ezeket az embereket mind becsültem és szerettem, sohasem bántottam meg őket, még csak gondolatban sem. Mért haragudtak rám? Akkoriban még nem ismertem az életet, csak a könyveket. Régi és új bölcsek írásaiban olvastam, hogy az emberek hiúk, mint a majmok, és gonoszak, mint a tigrisek.

De életbölcsséget könyvekből vajmi nehéz tanulni.

Évek mulva, mikor már csak másodmagammal üldögéltem asztalomnál, egyetlen barátommal, ki hozzám hasonlóan gondolkozott, rájöttem, hogy ellenségeim nyilván egy megtévesztés áldozatai. Vannak ármánykodók, kik éjjel, míg alszom, konkolyt hintenek ellenem a kávéház márványasztalaira, odalépnek gyanútlan ismerőseimhez s ezt suttoják fülükbe:

- Nem hallotta? Ez az alak utálja magát. Multkor is azt mondta az orráról, a boldogult édesanyjáról, a verseiről...

Ebből nőtt ki ez a förtelmes termés. Mindezt tisztáztuk barátommal. Tenni ellene semmit se lehetett. Ha fölvilágosítom őket, csak gyanúba keveredem, hogy mosakodom. Üsse kő, gondoltam, ami elveszett, az elveszett.

De bosszantott bennünket az emberek mérhetetlen bárgyúsága és hiszékenysége. Ezért elhatároztuk, hogy véd- és dacszövetségre lépünk s egy hónapig - csak egy hónapig - mindennap egymás érdekeit istápoljuk, mégpedig közvetett módon, agyafúrt ravaszsággal, mint a rágalmazóink. Ha például találkozunk bárkivel, akár egy új, akár egy régi ismerősünkkel, melegen szemébe nézünk, megszorítjuk kezét s így szólunk:

- Jaj, önről már sokat hallottam. Kitől? Hát a barátomtól. Az, nem tudom miért, folyton magáról beszél, bámulja a novelláit. Én még nem olvastam őket, de ő imádja...

Becsületesen álltuk szavunkat. Költséget és fáradságot nem kímélve, nyakunkba vettük a várost, rostokoltunk irodalmi kávéházakban, társaságokban forgolódtunk. Szóval «dolgoztunk». Hintettük az áldott búzamatot a négy égtáj felé.

Alig múlt el egy hét, észrevettük, hogy mindenünnen mosolygó arcok sugároztak reánk. Asztalunkat ellepték a bámulók. Egy pillanatnyi szabad időnk se maradt, telefonunk éjjel-nappal csörömpölt, forró kezek és karok csimpaszkodtak belénk. Már járni se tudtunk a túlburjánzó tenyészetben.

Ekkor ismét összejöttünk. Megállapítottuk, hogy kísérletünk sikerült. De amily gyors és meglepő eredménnyel járt, époly kellemetlen volt. Világos, hogy ennyi szeretetben nem lehet még lélekzeni sem, az ember előbb-utóbb megfullad benne.

Ennélfogva becsületszavunkra fogadtuk, hogy a magvetést nyugalmunk érdekében egyszer és mindenkorra abbahagyjuk.

Mégis úgy a legjobb minden, ahogy van.

1927 jan. 23.

A GYERMEK

- Tudniillik - mondotta barátom - a környezet is hathatott rám. Egy játékosboltban pillantottam meg, melyben égtek a villanylángok, ködös decemberi délelőttön babák és bohócok, óriási színes labdák között állt egy lány, akinél szebbet még nem láttam. Az azonnali szerelmet éreztem, mint a hirtelen halált, mint a gutaütést. Kiszédültem a boltból, künn vártam. Megszólítottam, mint egy aszfaltbetyár. De nyomban le is térdeltem volna eléje a fagyos járdára, mint egy rossz színész, nem törődve azzal, hogy a járókelők kinevetnek. Gúnyosan félrevonta száját, mosolygott. Francia nevelőnő volt. Később vettem észre, hogy balkarjával egy kétéves gyermeket vonszol maga után valami kék bársonykabátban. Nem akart mingyárt találkát adni. Minden áldott nap meg kellett lesnem az ismert utcán. Jött a gyermekkel. Ez a gyermek, előttem ismeretlen gazdag szülők gyermeke, látta, hallhatta viaskodásunkat. Egyszer valahol lenn a lábunk mellett nyivákolni kezdett, a kisasszony elfordult tőlem, pár szóval csitította s mi mentünk tovább. Önkívületemből, melyet szavaim teremtettek, csak egy pillanatra ocsúdtam. Mint aki álmából ébred, azt láttam, hogy a nevelőnő egy sétatéren lehajol a gyermekhez, megtörli az orrát, inni ad neki. Egyszer összevesztünk, csúnya jelenetet csaptunk, kiabáltunk. A gyermek, akin nyilván átcikázhatott izgalmaink villamossága, sírvafakadt, könnyek potyogtak arcáról. Utána egy hétig nem találkoztam velük. Aztán tudtam meg a kisasszonytól, hogy a gyermek azon a napon meghült, betegen feküdt. Ismét együtt sétáltunk, mi hárman. Májusban azonban eltűnt a francia lány, úgy látszik, otthagya helyét, talán visszautazott hazájába. Többé sohase láttam. Már tíz éve ennek. De azért nem múlik nap, hogy ne gondolnék erre a furcsa kalandra, mely egy játékosboltban kezdődött s folytatódott több hónapon át az utcán és senki se tud róla, csak mi, meg az a gyermek.

Az ember barátjainak ilyen szerelmi émelységét némán hallgatja végig. Azok a szavak, melyeket előszedegetnek emlékeikből, vajmi kevésbé képesek megérzékelteni, hogy voltaképp mi történhetett bennük. Én is csak azért szólaltam meg, hogy mondjak valamit.

- Na és mi volt az a gyermek: fiú, vagy lány?

Barátom rám meredt.

- Érdekes - szólt szinte megdermedve - ezt nem tudom. Elfelejtettem megkérdezni.

1927 jan. 30.

ORVOSSÁG

Ez az öreg régies kucsmájával azonnal fölkelte figyelmemet, mihelyt fölszállt a villamosba. Látszott, hogy ez számára nagy utazás. Ritkán kerülhetett már emberek közé.

Botjára támaszkodva ügyel-bajjal elhelyezkedett a pad szélén. Dörzsölgette a lábát. Körültekintett, várt valamit.

Jött a kalauz, akit már régóta keresett riadt, barna szemével. Megváltotta jegyét. Átnyujtotta a kezében készentartott menetdíjat, melyet néhány fillér borralalóval meg is szerzett. A kalauz megolvasta a pénzt, tisztelgett. Erre az öreg rápillantott:

- Kalauz úr - mondta - nagyon fáj a lábam.

A kalauz ezt részvétellel vette tudomásul. Egy darabig hallgatta az öreget, aki elpanaszolta, hogy már évek óta szaggatja lábát a csúz, nem tudja meggyógyítani senki. De a kalauznak sok dolga akadt a kocsiiban. Miután figyelt rá annyit, amennyire a borraivaló erkölcsileg kötelezte s biztosította, hogy a végállomásnál majd lesegíti, eltávozott.

Ennélfogva az öreg magára maradt a villamosjegyével meg a gyötrő lábfájásával. Közvetlen szomszédjait vette szemügyre. Mellette egy iparosasszony ült, vele szemben egy szemüveges fiatalember, aki valami német könyvet olvasott, rézsút szemközt én.

Először az asszonyhoz fordult.

- Ilyenkor kínoz kérem legjobban - magyarázta -, mikor fordul az idő.

Az asszony az egyszerű emberek bőbeszédűségével különböző gyógyszereket ajánlott: lábsót, szarvasfaggyút, teát meg egy ismerőst, aki már sokaknak elmulasztotta a lábfájását. Nem-sokára azonban leszállt.

Most a fiatalember következett.

- Próbáltam én már mindent - szólt az öreg.

A fiatalember ölébe tette német könyvét, megigazította teknőckeretes szemüvegét. Mosolyogva jegyezte meg, hogy ne hallgasson mindenkire, ő orvosnövendék, ha kívánja megadja a címét, bármikor fölkeresheti a klinikán, ott ingyen, szakszerűen kezelik. Azzal leugrott a villamosról.

- Az öregség - nyögött szomszédom én felém, akit, nem tudom miért, legutóljára hagyott -, az öregség.

Nekem újra elmesélte, amit már háromszor hallottam. Otthon nyilván unták meddő panaszait. Megmutatta a lábát is, aprólékos részletességgel ecsetelte, hogy nyilal éjjel és nappal, szakadatlanul, úgy megáradt belőle a beszéd, hogy szóhoz se engedett, választ se várt. Bólintgattam. Gyakran magunk is így szoktunk panaszkodni szigorú télen, vagy kánikulában, mikor napjában százszor is elismételjük egymásnak: «jaj de hideg van, jaj de meleg van», merőben céltalanul és tehetetlenül, anélkül, hogy valami változást remélnénk, csak azért, hogy beszéljünk. Ez is orvosság. Hát hagytam. Nem zavartam. Tanácsot sem adtam, mint a kalauz, aki a leszálláskor kilátásba helyezte a segítségét, mint az iparosasszony, aki egy kuruzslóhoz utasította, mint az orvosnövendék, aki a klinikát javasolta.

Micsoda tanácsot is adhattam volna neki én? Legföljebb azt, hogy írja meg...

1927 febr. 6.

KÉT RÉSZEG MEG EGY RENDŐR

Éjfél után, amint sétáltam, különös hangot hallottam. A gyermeksíráshoz s a macskanyávo-gáshoz hasonlított.

Egy térre érkeztem. A kert vaskorlátja mellett kisebb csoport álldogált, annak a közepén két ember feküdt az aszfalton: egy férfi meg egy asszony. Azok siránkoztak, miákkoltak úgy.

Valahol egy közeli csapszékben vacsorázhattak, felöntöttek a garatra, aztán együttesen hazafelé igyekeztek. Nem rajtuk múlt, hogy szép szándékuk nem valósulhatott meg. Ez a két ember - férj és feleség - hitvesi hűséggel egyszerre végigvágódott a járdán.

Mind a ketten az ötven felé jártak. Afféle elkallódott, jobb napot látott emberek lehettek. A férfi - olyan sovány, írnoféle - bekecset viselt, haja már deresedett. Az asszony még szőke volt. Kalapját elhajította, félcipője ott hevert a kocsúton, a villamos-sín közelében. Fehér harisnyát hordott, mint a halottak.

Úgy látszik, az ura is eltökélte, hogy a hideg éjszakát az aszfalton alussza át. A járókelők eleinte próbáltak lelket verni beléjük, kitudakolni, hogy kicsodák. Csak gajdos, pityókos hangok válaszoltak. A férfi nyögött, az asszony óbégatott. Szemük a gáz fényében ólmosan csillogott. Arcuk halálsápadt volt. Minden részegben van valami shakespearei.

Végre csörrent a kard, jött a biztos úr. Megrázta a férfi gallérját, az a hivatalos hatalom láttára kissé kijózanodott, támogatásával föltápáskodott. Zavartan mosolygott. Leült a vaskorlátra, hogy újra orra ne bukjen. Eldadogta, hol laknak.

Már minden rendben lett volna. De az asszony nem mozdult. Dísztelenül elterülve tovább horkolt a földön.

A rendőr noszogatta:

- Édesanyám, keljünk föl, menjünk szépen haza. Kicsit sokat ittunk abból a sárkánytejből. Úgy berúgtunk, hogy abban nincs hiba. Semmi hiba.

Várt, elnézően ítélte meg ezt az emberi gyarlóságot. Bizonyára maga sem veti meg olykor a szeszt, okkal-móddal.

Odaért az asszony vállához, hogy magához térítse. Ez azonban ráförmedt.

- Ne bántson.

- Csakhogy nem lehet ám, édesanyám. Itt tilos aludni. Majd otthon, az ágyban.

- Kinek néz maga engem? - morgott a nő prüszkölve részegségét. - Azt hiszi, hogy akárkivel van dolga? Tudja, ki vagyok én?

- Kicsoda?

- X. grófnő - s itt egy nevet mondott - annak az anyósa.

Mindenki kacagott. A tagbaszakadt, óriási rendőr csak mosolygott. Tetszett neki a jelenet. Nyomban elérte, belement a játékba.

- Az más - szólta. - Akkor méltóztassék megengedni, hogy kissé segítsek. Hol a cipője, grófné? Ahá. Mindjárt fölhúzzuk az aranyos topánkáját. Csak adja ide azt a drágalátos, fínom, kis lábacskaját is. Köszönöm, kegyelmes asszony. Most a másikat.

Miután ezzel elkészült, fölnyalabolta az utca grófnőjét.

Egyik karját - nagyon udvariasan - följánlotta neki, a másikat kedves férjének.

A kocsúton hármásban ballagtak. Középujt a rendőr, kétoldalt a főúri házaspár. A rendőr testvériesen velük tántorgott. Mint valami shakespearei színész egy tragédia vidám jelenetében, még mindig kitűnően játszotta szerepét:

- Hát kicsit benyakaltunk, kegyelmes uram. Be bizony, kegyelmes asszonyom. Abban nincs semmi hiba.

Lakásuk előtt becsöngetett, fölvitte őket. Talán le is fektette.

Ez a falusi ember oly édesen beszélt a fővárosi szerencsétlenekkel, oly emberien cselekedett, hogy ha kitüntetésekkel rendelkeznek, egyet okvetlenül az ő széles mellére tűznék. Minthogy azonban semmiféle kitüntetésem sincs, csak ezt a szerény papiros-érdemrendet nyujtom át neki.

1927 márc. 13.

LIDÉRCEK

I.

Már benn ültem a vonatfülkében. Akkor szállt föl. Háttal állt nekem, benyomta a hálóba kézibőröndjét, de nyomban fölismertem néger-barna esőköpenyét. Amint szemben fordult s az ülésre dobta szarvas-bőrkesztyűjét, puhakalapját, mely mindig kitűnően mintázta koránkopasz fejét, láttam, hogy csakugyan ő, erdélyi íróbarátom, ki egy fáradt grófhoz hasonlít. Már nyitottam a szájam, hogy üdvözöljem, már nyujtottam a kezem, mikor egyszerre tátva maradt a szájam s kezem megmeredt a levegőben. Semmi kétség, hogy ő volt, de egy árnyalat ezredrészével sötétebb, mint egy nagyon ismert családi fénykép levonata, melyet a fényképész kissé tovább hagyott a másolórájában. Ennyire megváltozott volna ama öt esztendő alatt, mióta nem találkoztunk? Dehogy, az ő nyírt angol bajusza futott az ő szája fölött, taglejtései is az övéi voltak, ilyen ruhákat pedig csak ő hordott. Siralmas magam-kelletéssel mosolyogtam, hogy ő szólítson meg. Útitársam csak bámult rám dióbarna szemével. Most már meg voltam győződve, hogy nem ő volt, egyáltalán nem ő. Összetévesztettem valakivel. Csodálkozva a természet szeszélyén, hogy óriási üzemében ilyen egyforma embereket gyárt, kik a tetejében egyformán öltözködnek is, közvetlenséget mímelve, ujságomba mélyedtem, de közben folyton feléje sandítottam. Fölvetettem a fejem. Útitársam mosolygott, de nem őszintén, hanem alattomosan, úgy figyelt, mint egy elmebeteget, aki nem tudja, hogy mi van és mi nincs. Éreztem, hogy elpirulok. Ő tovább vizsgálta homlokomat, orromat, fületem. Majd mikor nem kis erőfeszítéssel ismét rápillantottam, észrevettem, hogy szemében emlékek ébrednek, azok, melyek erdélyi barátommal kötnek össze. Ettől kezdve másodpercenként hol azt hittem, hogy ő az, hol, hogy nem ő az. A fülkében, melyben csak mi ültünk, a titkos kapcsolat egyre tűrhetlenebbé vált. Mind a ketten feszengtünk. Ő volt az erősebb. Én egy óvatlan pillanatban, mikor cigarettára gyujtott, pont úgy, ahogy ő, mert hisz ő volt, csak ő lehetett, fölugrottam, kaptam a poggyászatot s a másik fülkébe menekültem.

II.

Mentem az utcán. Orvul sunyított hozzám az illető, kacagott s azt kiáltotta felém, hogy Károly, összerezzenem. Jobb kezét súlyosan vállamra tette, odafordította széles, húsos arcát, nézett rám egészen közélről, hosszan, hamiskásan, szemrehányóan s ámult, hogy szememben nem villan föl a megismerés rokonfénye. Dadogtam valamit. Erre kicsit eltávolodott tőlem, anélkül, hogy levonná vállamról a kezét. Ráncolni kezdte homlokát gyötrődve, bocsánatot kért, magára ocsúdott, hogy tévedett. De nem hagyott ott. Lábam gyökeret vert. Igyekeztem magamra öltetni a sok közül a lehető legtermészetesebb arcomat, feléje tártam, mintegy közszemlére téve. Ő várt, mint akinek egyáltalán nem sürgős a dolga. Fűrészve szemlélt, akár az állatot, melyet megvesznek a vásáron. Megint elkacagta magát s többször egymásután Károlynak nevezett. Ez a második meglepetés valósággal főbe kólintott. Már-már elfelejtettem életemet, magamnak is idegen voltam. Később dühbe jöttem, durván és ingerülten elrántottam a vállamat. Ebben a mozdulatomban lehetett valami idegenszerű. Zavartan elkotródott. Föllélekeztem, hogy mégis csak én vagyok én. Mikor azonban hátrapillantottam, pár lépésre tőlem még mindig ott állt, ő is visszánézett, tekinteteink találkoztak. Ez az aljas, mindenre elszánt gazember, ez a lélektolvaj kacagott, integetett, szentül hitte, hogy mégsem ő tévedett. Napokig nem bírtam szabadulni az undok érzéstől. Úgy rémlett, hogy valami förtelmes kenőccsel kenték be egész testemet, mélységesen megaláztak, úgy, ahogy még soha. Ilyesmit nem is lehet egészen elfelejteni. Azóta gyakran arra kell gondolnom, hogy külsőmben, modoromban, írásaimban, egyéniségemben határozottan van valami «károlyos».

1927 ápr. 10.

FÁJDALMAS ANYA

Nézem ezt az asszonyt. Ott ül a villamosban, a nagyvárosi dél üzleti óráján. Ölében egy múltáb.

A múltáb felületesen, lazán gyolccsal van bepólyázva, úgyhogy az anyaga, mérete is látható. Egész múltáb, comb, alsólábszár, eléggé vastag, nem gyermeknek, hanem egy serdülő, tizenhét-tizennyolcéves ifjúnak való. Ekkora darab húst nem szabad szállítani a villamoson, de múltábat szabad. Viszi haza, ajándékba. Tünődő arca, melyen már nincsen kétségbeesés, még friss fájdalom sem, csak tompaság, régi, az idő által beboronált riadalom, a taghoz való rokoni hozzátartozóságot hangsúlyozza. Semmiesetre sem lehet egy anatómiai bolt alkalmazottja, aki ilyesmit szállít megrendelőknek. Az a pótkocsi perronján falhoz támasztaná, vagy fölnyalábolná, hóna alá venné, mint közönséges terhet. Ő öntudatlanul másképp cselekszik. Méltóságosan, a szenvedés önérzetével a főkocsin foglal helyet. Időnként hozzá-hozzáér röp-ködő ujjaival, anélkül, hogy rátekintene. Igazgatja, simogatja. Amint ez a holt anyag kiteljesíti majd azt, aki otthon még csonkán várja, úgy teljesíti ki az asszony a múltábat étellel, meghosszabbítva a képzelet irányában, fölékesítve törzssel, kezekkel, fővel, emlékekkel s a rész már most is az egészet jelenti, jelképpé válik. Teljes hosszában végigfekteti térdein, anyai ölén, mintha a csonkot is az ő vajudó méhe szülte volna. Egyszerre látom a villamosban a nagy fiút odaalélva az öltre, hátrabukott fővel, lógó karokkal, élően-halottan s fölötte szenvedéstől megkoszorúzza a fájdalmas anyát.

Én, szobrász, hosszan, gyötrelmes kedvteléssel mintázom a modellt, amíg szemlélem. Hazajövet a szók anyagát próbálom egymás mellé ragasztgatni. Most abbahagyom. Vigyázok, hogy a pátosz túlságos ne legyen s megmaradjon benne, ami érték, korunk michelangelói fájdalma.

1927 aug. 20.

HÁROM LEÁNY MEG EGY FIÚ

Brugesben az ember megfélelkezik a jelenről. Visszasüpped a középkorba.

Reggelente a harangtorony rozsdás muzsikája ébreszt. A levegőnek mákszaga van. Körülöttem a tizenharmadik század és a spanyol hódítók nyoma. A csatornák hervatag vizén pelikánok úszkálnak.

Pár nap múlva a magány fullasztóvá válik. Emberek után vágyakozom.

A *Lac d'amour* környékén van egy kolostor. Ennek udvarából gyermekvisongást hallok, ötlet-szerűen becsöngetek, hogy meglepjem a mi kicsinyeinket, akiket a kedves belgák vendégül látnak. Egy francia apácával közlöm kívánságomat. Az bevezet a várószobába, intézkedik, hogy hozzák elém az összes brugesi magyarokat.

Nemsokára három kislány lép be, öt-hat éves és így köszön:

- *Bon jour, monsieur.*

Én pedig:

- Szervusztok, kislányok.

Gyámoltalanul kört formálnak a szoba közepén, egymás kezét szorongatják. Nem válaszolnak. Olyanok, mint a kis, ijedt csirkék.

Azértse hagyom abba:

- Mit üzentek haza, szüleiteknek? Magyarországra?

Még mindig némák. A rég nem hallott anyanyelv fejükben homályos képeket kotor föl, apró, alvó emlékeket, melyeket héthónapi ittlétük már vastag réteggel boríthatott.

- Nem értitek?

Elza ajkán elkényszeredett mosoly fut át, Hilda csak bámul, Margit rázza fejét, ami azt jelenti, hogy nem ért, illetve, éppen azt, hogy ért. Csokoládét nyujtok át mindegyiknek.

Ezt rebegik:

- Merci, merci, merci.

Lassan-lassan csevegni kezdenek, de csak franciául. Margit csokoládébajszos szájával elpötyögi, hogy a papája orvos, de Elza szerint színész, Hilda szerint pedig rendőr. Nem tudom eldönteni, hogy kicsoda füllent közülük.

Most nyílik az ajtó. Tizenhárom éves fiúcska jön, akit eddig - úgy látszik - valahol a kert mélyén kerestek, a búvóhelyén. Haját fölfelé fésüli. Szegényes ruhácska lötyög ösztövértestéről.

Tüstént odafut hozzám kitörő örömmel, lehajol, meg akarja csókolni a kezemet. Árad belőle a magyar szó.

Egy szuszra elmeséli, hogy édesatyja vasesztergályos Kispesten, nevelőszülei igen jó emberek. Nem hiányzik semmije.

Amint javában beszél, egyszerre mély lélekzetet vesz és sírva fakad. Szemeiből patakzanak a könnyek.

Ámulva faggatom: - Mi az, édes fiam?

- Ó - zihálja, alig érthetően -, mindig csúfolnak.

- Kicsodák?

- A belga gyerekek.

- Mivel?

- Azt mondják, hogy mi csináltuk a világháborút.

- Te - kérdezem döbbenten -, te?

- Én, én - felel fuldokolva.

Nézem ezt a munkásfiút, amint szája vonaglik és viaskodik a bírhatatlan fájdalommal.

Hirtelen odamegyek hozzá és átölelem, így állunk pár másodpercig, mint cinkosok, bűntársak.

Hadd higyjék, hogy a világháborút gonoszul, előre megfontolt szándékkal mi ketten idéztük föl: a kispesti vasesztergályos tizenhárom esztendő fia, meg én.

(Bruges) 1927 okt. 9.

OROSZ ARANYIDŐK

Itt az orosz menekült. Ifjú, karcsú, főúri sarj. Művelt, rokonszenves, egyszerű. Arca, mint a kardpenge. Halántékereiben - látni - igazi kékvér csörgedez. Történeteket mesél, de közben nem veri le idegesen cigarettájának hamvát, mint a régimódi elbeszélések hősei. Többek közt a dohányzás fényűző élvezetéről is le kellett mondania.

- Bőség, monsieur, bőség, melyről önöknek fogalmuk se lehet. Talán ezért nem is fáj az az úgynevezett gazdagság, melyet itt, vagy egyebütt látunk, mert ahhoz képest ez szegénység. Boldog Isten, mennyi ember, mennyi állat, mennyi kincs.

Nagy mozdulat, mely mintegy az egész világot jelenti.

- Tudja például, hogy mikor a cári udvarnál császárnőket, királynőket fogadtak, a mi udvarhölgyeinknek csak fél ékszerkészletüket volt szabad viselniük? Tapintatból történt ez az intézkedés. Nem akarták, hogy az idegen császárnők, királynők pironkodjanak miattuk. Főrangú hölgyeinknek, a legszerényebbeknek is, annyi ékszerük volt, hogy az egész égboltozatot ki lehetett volna vele rakni.

Gyorsan tolulnak emlékei.

- Csikorgó hideg, kis állomás, váróterem. Mint fiatal tiszthelyettes a vonatot várom, hogy Carskoje-Selóba utazzam. Belép egy gárdatiszt. Hozzám fordul. Megtudja, hogy a gyors csak öt perccel ezelőtt füstölgött el. Ajkát elrándítja, aztán intézkedik: «Fűtessenek be egy különvonatot.» Vállamra csap: «Magammal viszem». Pár perc múlva robogunk Carskoje-Selo felé, a gárdatiszt meg én.

Sóhajt, tenyerével eltakarja arcát:

- Ismeri I. hercegnőt? Esküvőjére a család különvonatokat küldött a vendégekért. Képzelsen el húsz-harminc különvonatot, mely a végtelen birodalom hősivatagairól a lakodalmas házba szállítja a násznépet.

Más kép:

- Vadászatra voltunk hivatalosak édesapámmal egy vidéki nábobhoz. Este fácánt, nyulat ettünk. De házigazdánknak marhasültre volt gusztusa. Azonnal leüttette azt a tehenét, mely a mezőgazdasági kiállításon aranyérmet nyert. Egy beefsteak-ért.

A népről ezt mondja:

- Gyermek. Jóságos és véresen-kegyetlen, mint a gyermek. Kevéssel a forradalom előtt arról értesítették ezredesemet, hogy a szomszéd nagybirtok urát megfojtották a muzsikjai, feleségét kútba fojtották, kastélyát fölgyújtották, kirabolták. Nyergelünk, odalovagolunk huszárjainkkal. A lángoló kastély körül ott álldogáltak a parasztok. «Mit tettetek?» ordított az ezredes nagajkáját csattogatva. «Mi, bátyuska, semmit se tettünk». «Megöltétek az uratokat». «Mi keresztények vagyunk, mi nem öltünk embert. Beszélgettünk vele, vitatkoztunk, megdühösödött, beleszaladt a késünkbe». «Hát a felesége, akit kútba dobtatok gazemberek?» «Mi nem dobtuk a kútba. Maga ugrott a kútba szegényke, mikor látta, hogy meghalt az uracskája. Mert hát te is tudod, bátyuska, hogy galamb nem élhet a párja nélkül». «És a kastély? Ezt ki gyújtotta föl?» «Talán egy szikra. Talán a villám. Egyszer az úr kastélya ég el, egyszer a paraszt kunyhója». «De ti kifosztottátok, elhordtatok mindent az utolsó szögig». «Dehogyan bátyuska. Csak hazavittük a holmikat, hogy el ne égjenek. Ha akarod, mindent visszahozunk». Az ezredes bámult, sápadozott, toporzékolt. Ilyen a nép. Megfoghatatlan. Kiismerhetetlen. Érthetetlen.

Most elhallgat, vár.

Végül idéz:

- Oroszországot nem lehet megérteni. Csak hinni lehet benne.

Lámpagyújtás előtt vagyunk, *entre chien et loup*. Üldögélünk a félhomályban. Tünődünk.

1927 okt. 23.

EGYEDÜL A KRIPTÁBAN

Vidékről jöttem haza, lassú személyvonattal, mely minden tanyánál megállott. Valamilyik puszta fülkébe szállott egy magas, őszülő, igen rokonszenves hölgy, sportruhában. Inas tette a hálóba disznóbőrbőröndjét. Azzal németül beszélt, rosszul. Útközben megismerkedtünk. Kiderült, hogy angol, a grófi kastélyban társalkodónő, már húsz esztendeje. Anyanyelvén történeteket mesélt, melyek itt-ott megestek vele, folyamatosan, kellemesen, tele friss megfigyelésekkel, melyekre csak ilyen egyszerű emberek képesek, kik mindig nyitva tartják szemüket. Könyvem kihullott kezemből. Csak rá figyeltem. Budapest felé ezt a históriát hallottam:

- Tudja, hogy én egy kriptába is be voltam zárva. Igen, igen. Félóráig, egy kriptába, teljesen egyedül - és kacagott a széles, nyílt gyermekarcával. - Ezen a nyáron történt. Mifelénk óriási zivatarok voltak, felhőszakadások. Egy napon az intéző azt jelenti, hogy a temetőt elöntötte a víz, a zápor beszívargott a családi sírboltba is. A grófné ebédután megkért, hogy menjek a cseléddel és meressem ki. Kaptam egy ekkora rozsdás kulcsot. Elindultunk. Fülledt, augusztusi délután volt. Amikor a szobalánnyal beléptünk a kriptába, megcsapta arcunkat az az áporodott illat, mely a penész, a szemfedők, a föld, a hervadó virágok és koszorúk szagából párolog ki. A víz néhol bokáig ért. Lassan meregette a cseléd egy lábossal. Már sötétedett. Odaszóltam neki, fusson hamar haza, hozzon valami nagyobb edényt, egy vödröt, egy rocskát, különben éjszakáig sem készülünk el. Nyomban útnak eredt. De alighogy kiment, künn szélvihar támadt, a kriptá vasajtáját hatalmas robajjal becsapta. A kulcs kívül maradt. Föl-szaladtam a lépcsőre, dörömbölni kezdtem. Természetesen senki se hallhatta. Közben meg-eredt a zápor, füttyölt a szél, dörgött az ég. Hogy féltem-e? Hát nem is nagyon féltem. Csak valami furcsa érzés vett rajtam erőt, nem tudtam, hogy viselkedjem. Ha egyedül vagyunk, akkor vonásaink lazák, ha társaságba megyünk, akkor valami «társasági» arcot öltünk föl. Itt azonban nem voltam sem egyedül, sem társaságban. Ismét lementem. Egy szobor márvány-alapzatára kapaszkodtam, ott legkevesbbé ért a víz. Megismerkedtem a kriptá lakóival. Évszázadok óta temetkeznek már ide a grófok. Komor páncélos vitézeket láttam kőből, lefordított címereket, koporsókat a falon, amint a könyveket rakják egymás mellé a könyvtárak polcain. A villámok fényénél elolvastam egy-egy nevet. Fölfedeztem egy kis *countess*-t, aki két éves korában halt meg. Odahúzódtam. Isten tudja, megnyugtató volt, hogy legalább lány és gyermek. Aztán? Amint említettem, a cseléd egy félóra múltán megjött, de órákig is elmaradhatott volna ebben az istentelen időben. Bizony - tette hozzá -, ha az ember egy darabig él, sok mindent tapasztal, amiről addig nem is álmodott - és ismét mosolygott a széles, nyílt gyermekarcával.

Én is mosolyogtam. Amíg azonban ezt a történetet hallgattam, másra gondoltam. Az járt eszemben, hogy ez a nő angol. Mennyire hasonlít élménye az ő régi kalandregényeikhez, melyekben szellemek tűnnek fel a viharban, s azokhoz a kísértet-históriákhoz, melyeket új íróik eszelnek ki mostanában. Csak angollal eshetik meg ilyesmi. Ő érzi a valóságot, józan s mégis rémlátó. A környezet semmit se számít. Csak a vér. Úgy látszik, nemcsak sorsunkat hordozzuk magunkban, hanem azokat az apró-cseprő eseményeket is, melyek megtörténnek velünk.

1927 dec. 11.

TITKOS DRÁMAÍRÓ

I.

Azt mondják, hogy helyesen gondolkozni annyi, mint szabatos meghatározásokat adni. Kövessük a régi, soha el nem évülő tanácsot, haladjunk pontról-pontra.

II.

Kicsoda a titkos drámaíró? Az, aki senkitől se látottan és sejtetten titokban dolgozik az íróasztalának, az utókornak, a halhatatlanságnak s végre meg akarja írni a «magyar drámát». Az, aki mindig azzal az előre megfontolt szándékkal ül le íróasztalához, hogy okvetlenül remekművet alkot. Az, akinek tiszta, rajongó lelkében lobogó eszményiség lángol s megveti a szerzői tiszteletdíjakat, a színházi ügynökségeket, mert mást nem tehet. Az, aki bozontos fejét csak babérkoszorúval övezetten látja. Az, aki Shaw-t «ügyesnek» tartja, Pirandello-t «ügyeskedőnek», Paul Gerald-t pedig «megalkuvónak». Az, aki utolsó fillérjeiből nem sajtvacsorát vásárol magának, hanem egy boglya papirost s egy butykos tintát. Az, akiben állandóan jambusok viharoznak, régi magyar királyok, Bélák, Kálmánok, Ulászlók. Az, aki a jelen gúnykacaja közepette szenved és várja a jövőt. Az, aki hóföregetes téli éjszakán egy színházi iroda előtt hal meg, úgyhogy csak kéziratpapírjaival takarózik.

III.

Rejtetten éldegél, mint az ibolya. De azért mindenkit lenéz. Gögös ibolya.

IV.

Nekünk vannak kisebb-nagyobb ideáljaink. Az övé csak Shakespeare. Amint a pesztonka is csak a grófba szerelmes. Kisebbről nem érdemes álmodoznia.

V.

Minden társadalmi osztályban, foglalkozási ágban megtalálható. Egy íróársamnak, akit a háború alatt soroztak, amint meztelenül állott a mérce előtt, találkát adott egy katonarvos s még aznap fölolvasta neki ötfelvonásos verses tragédiáját.

VI.

A nyilvános drámaíró darabjait «játszák». Ő törvényes frigyre kelt a múzsával, házassági szerződést kötött az anyakönyvvezető előtt s mindenki tudja, hogy a felesége. Gyakran veszekszik vele, mint a házastársak általában. Melpoméne dolgozni kényszeríti férjét határidőre is. Ha nem engedelmeskedik neki, akkor ez a redős-leplű, fenkölt istennő rátámad az urára s férjét azzal a tragikus álarcával veri véresre, melyet kezében tart, letiporja a földre, meggyomrozza, végigkarmolja orrát. Ezért jön ki néha a drámaíró oly összetörve, sápadtan a dolgozó-

szobájából. Már kiábrándult feleségéből. Ezzel szemben a titkos drámaíró végzetesen szerelmes belé. Képzeteiben örökös mézesheteit éli vele. Kíséri az utcán, boldog, ha megpillantja ruhája csücskét, vagy ha megleszi egy mozdulatát, mely nem neki szól. Kincsként viseli magában viszonzatlan szerelmét. Milyen boldog, milyen irígylendő.

VII.

A neve is milyen megindító. Az, hogy «titkos» drámaírónak hívják, bennem sokszor azt a gondolatot kelti, hogy valami titkos betegsége van és sürgősen kezelni kellene, mert különben elpusztul. De csalódom. A szépség, a sóvárgás boldog nyavalyája az övé, mely nem emészti, hanem élteni, az emberi kor legvégső határáig.

VIII.

Az sem igaz, hogy nem ismerik. Van sok világhíres titkos drámaíró. Olyan titkos drámaíró, akit nemcsak itthon nem adnak elő, hanem Németországban, Angliában, sőt Amerikában sem adnak elő. Neve beszárnyalja az egész földgolyót.

IX.

Ma, a szellemi termelés lázában, mikor mindenkit eljátszanak, aki épkézláb színművet ír s a színpadok állandóan üzemben vannak, nem nézhetünk meg minden darabot, nem olvashatunk el minden megjelent tragédiát. Ennélfogva gyakran a népszerű szerzők neveit se tudjuk. Rájuk azonban mindenki emlékezik. A titkos drámaírókat a színiigazgatók, a kritikusok, a színházi titkárok és szolgák személy szerint számon tartják, mint a detektívek a bűnözőket.

X.

Arcképeiket albumokban őrzik. Egyes helyeken ujjlenyomatukat is megszerzik. Autogramm helyett.

XI.

Tagadhatatlan, hogy van bennük valami fenséges is. Egyesek, ha «titkos» drámaírókról hallanak, igen előkelő, «valóságos belső titkos» drámaírókra gondolnak, akik a közönséges drámaírókkal szemben már elérték a dicsőség legmagasabb fokára. Föltétlenül a «kegyelmes» cím illeti meg őket.

XII.

Én mindig előre köszönök nekik.

1927 dec. 26.

KÉT KIS NÉMET

A villamos havas kertek mellett rohant el. Hősüvegben álltak a villák, fagyott ablakuk mögött gyulladoztak a koradélutáni lángok, azok a meleg fénypontok, melyek nyilván mindenkire évek messzeségéből sugároznak, egy gyermekkori idill mélyéből. Élveztem a békét s a két színt együtt, melyet leginkább szeretek, a fehéret és sárgát. A korcsolyapályáról szólt a zene.

Most fölszállt egy asszony, a két kisfiával. Első pillanatra látni lehetett, hogy külföldiek, németek. A gyermekek, az egyik öt éves, a másik hét, mackóknak voltak öltözve. Kucsma a fejükben, gyapjúkendő a nyakukban. Tiszták, mint a vakart halak. Gondolatban már mulattam azon, hogy ezeket a kis lurkókat annakidején úgy szoptatták, hogy előzőleg és utólag lemérték egy gyermek-mérlegen, télen is nyitott ablaknál altatták, idejekorán müllerezgették őket s ma oly tudományosan és célszerűen táplálják zabkenyérrel és narancslével, hogy mindenkoron megkapják a maguk szénhidrátját, fehérjéjét, vitaminját, melyre az emberi szervezetnek okvetlenül szüksége van.

Jóérzésemet nemsokára fokozta egyéb is. Nem találtak ülőhelyet, állni voltak kénytelenek. Az anya bele akart kapaszkodni egy bőrleffentyűbe, de tájékozatlan lévén, a csengősíj felé nyúlt, mely a vezetőhöz szól. A helyzetet fölmértem. Nemsokára az fog történni, hogy az asszony, aki szándékát kesztyűs kezében rejtegeti, odakap a szíjhoz, megrántja s a kocsi nyílt pályán megáll. Nem is baleset, csak egy kis félreértés. Utána a villamos megint megindul. Figyelmeztethettem volna erre, de nem tettem. Illetlenség, elismerem, kajánság, ha azonban ezekről a csöpp örömökről le kellene mondanom, inkább elvetném magamtól az életet.

Csakhogy velem együtt figyelte az anyát a két kis német is. Ők is észrevették, amit én. Kék szemük nyugodt szakértelemmel követte az emelkedő anyai kezet s miután műszaki tudásukkal megbizonyosodtak arról, hogy a szíj rendeltetése nem az, amit az anyjuk vélt, egyszerre harsány vészkiáltás tört ki torkukból: «Mutter, die Glocke!» Beavatkozásuk elég jókor történt, minekelőtte az asszony megrántotta volna a szíjat. A kis németek másképp gondolkoztak, mint én. A rendre vigyáztak itt az idegenben, mint otthon, Berlinben, vagy másutt, bárhol a földgolyón. Úgy érezték, hogy az egyén figyelmetlensége folytán nem szabad a közönségnek csak egy másodpercnyi késedelmet s ezáltal ki tudja mennyi kárt szenvednie. Az emberi társadalom eleven lelkiismerete lüktetett bennük. Bámultam őket. Testileg oly tökéletesek voltak, hogy reklámul szolgálhatnának egy gyermektápszer-gyárnak, erkölcsileg pedig oly feddhetetlenek, hogy bölcs tettüket bizvást megénekelhetnék az iskolakönyvi olvasmányok. De nem tudtam tovább rájuk nézni. Ezek a német gyermekek elrontják a felnőttek minden játékát.

1928 jan. 1.

KORNÉL MÁSODSZOR IS MEGHAL

A család a lámpa alatt ült, a vacsora romjainál. Kézről-kézre járt egy képeslap, melyet Kornél kapott messziről, a fjordok mellől, Norvégiából.

Ifjúkori barátja írta, aki évekkel ezelőtt származott ki oda.

Mindnyájan csodálkozva forgatták a képeslapot, döbbsen tekintettek a címzésre.

Szövege így szólt:

- Minden jót kívánok neked, édes Kornél, boldogabb esztendő, mint az idejé volt. Miért nem írsz? Úgy látszik, egészen elfelejtettél.

Amikor letelepedtem a lámpa fénykörébe, nekem is odaadták. Tünődve néztem, különösen a címzést. Letettem az asztalra. Nem szóltam semmit.

Ez a csönd az ő halála fölött lebegett.

Kornél másfél esztendeje halt meg, harminckilenc esztendőskorában, a farkasréti temetőben temették el, egy nyári délután. Temetésén ott voltam azokkal együtt, kik az ebédelőben tanyáztak, az édesanyjával, a két öccsével s a menekült kislánnyal, az unokahúgával, aki náluk nevelődött. Még emlékszem a pap és a sírásók arcára is. Most a gyász megújult bennem.

De a tragikummal rendszerint karöltve jár a kómikum is. Az élet szeszélyes szertelenségén épüget lehet sírni, mint nevetni. Szájamon hideglelés mosoly tetszett föl. Fogalmaztam magamban a választ következőképpen:

- Kornélnak ez az esztendeje nyilván szintén oly boldog lesz, mint az előző. Írni azért nem ír, mert kezét s egyéb szerveit egy idő óta rajta kívül eső okok folytán egyáltalán nem használhatja. Igazad van, elfelejtett téged, de elfelejtett bennünket is, elfelejtette a Földet, a Holdat és a Napot, az egész életet.

E távoli barát számára azonban most is él. Nem úgy, mint bennünk, kik alakját egy ponton megmerevítettük, ahogy a halottakét szokás, nem emlékként, hanem valóságosan, mozgóan, folyton változva. Abban a norvégiai agyvelőben, abban a norvégiai öntudatban Kornél még mindig villamosra száll, szivarra gyújt, ürmöst kortyogat, alszik, fölkel, meghízik, lefogy, őszül, kopaszodik, halad az időben. Bizonyos talmi halhatatlanság a része, egy sírontúli élet. Napról-napra öregszik. Most körülbelül negyven és fél éves lehet.

Az édesanyja fölsóhajtott:

- Mégis értesíteni kellene.

Reám pillantottak, de én borzongva háritottam el magamtól a föladatot. Miért meggyilkolni őt egy képzeletben? Hadd növekedjék ottan tovább. A két öccs is szabódott.

Végül a kis, tizenhárom éves unokahugát bízták meg. Előkereste üveg-tintatartóját, tollát s máris írta a levelet.

Tollszára, amint mozgott, nagy árnyat vetett a papírra.

Olyan volt ez az árnyék, mint egy kasza szára s az acéltoll, mint a kasza pengéje.

Úgy éreztem, hogy ezzel ölik meg igazán, most hal meg másodszor és végérvényesen szegény Kornél.

1928 jan. 8.

KIS CSODA A HAVAS ÉJBEN

- Mondjátok, miért törölték el az új drámaírók a magánbeszédet? Azért, mert természetellenesnek tartották.

Ez a cingár atyafi azonban egyedül baktat a havas budai utcán és szakadatlanul társalog a téli éjszakával, a csillagokkal, önmagával. Többet beszélt eddig, mint az összes shakespearei hősök együttvéve. Hangosan gondolkodik. Meg nem írt verseit mondogatja, rímek nélkül, de bizonyos lendülettel és ütemmel. Mindnyájunkban szunnyadoznak ilyen versek.

Valamely kurtakocsmában felöntött a garatra és most, éjfél után hazafelé igyekeznek, gyorsan, alig tántorogva. Olykor leveszi kalapját, széles taglejtéssel, olykor kitarja mind a két karját. Amint a lankákról lefelé siet, egy tekintetet vet az alvó városra és így szónokol: - Mert én szeretlek benneteket. Én mindenkit szeretek, - a szót kikapja és hangsúlyozza kiabálva, szinte dühösen. - Mindenkit, mindenkit.

Sanyaró Vendelhez hasonlít a szellős naspolyasárga felöltőjében, amilyent ma már csak zsidó vásárokon látni. Egy templom előtt, a falon megpillantja a kőfeszületet, melyen ott didereg az Ember Fia, meztelenül behavazva. Sokáig szemléli, közeledik hozzá és távolodik, rosszalólag csóválja fejét, mintha ezt mormolná: «jellemző». Csak később szól:

- Téged is fölfeszítettek. Amit veled tettek, az nem is volt emberi. Az - és itt keresi a kifejezést, végül meg is találja -, az valósággal embertelenség volt.

Én talán jobban, szenvedélyesebben és ékesebben tudtam volna ezt kifejezni, de barátom teljesen meg van vele elégedve. Magam is. Úgy beszél erről az isteni tragédiáról, a fölháborodásnak azzal a frissességével, az érzésnek azzal a robbanó közvetlenségével, mintha mindez a közelmúltban történt volna. Egy darabig némán ácsorog, aztán folytatja útját és mondókáját.

- Nincs nekem senkim. Senkim a világon. Szegény bélistás tisztviselő vagyok - szóról-szóra ezt mondja, a közvetlen jellemzés elavult formulájával, noha senki se járt az utcán kívülem, akit nem láthat, mert mögötte halkan osonok a hóban, a sötétben. - No mindegy. Ha rosszabb lesz ezután, azt se bánom.

Arca egy gázlágnál föllobban. Sárga és borostás, negyvenéves, éhes férfiarc. Ereiben régi gubacstinta folyik, iroda-porzóval, itatóspapír-galacsinnal. Messze a járdán árnyak mozognak, tétován. Csapatosan jönnek a hólapátolók, a férfiak lapáttal, az asszonyok seprővel. Az atyafi gyönyörködve szemléli az éji menetet, mely boros képzeletében valami délibábosan nagy-szerű lehet, ezerszer ekkora, monstre film. Meg is jegyzi: - Az oroszországi visszavonulás.

Nevetnek rajta. Egy öregasszony, ki leghátul jár sereghajtóul, vállán a seprővel, mint egy boszorkány, húsz fillért kér tőle azzal, hogy ma még nem evett kenyeret. Nyilván hazudik. De a szegények okosak és leleményesek. Ők sohase fordulnak a józan gazdagokhoz, hanem egymáshoz, kik mindig részegek, vagy a bortól, vagy egyébtől. Tudják, hogy eredményesebb egymást fosztogatni. Barátom már kotorász zsebeiben:

- Jöjjön ide, anyám. De előbb csókoljon meg, édesanyám.

Az anyóka tiltakozik, vagy inkább szerénykedik: «Ha látná, milyen csúnya vénasszony vagyok...» Nem értette meg szegényt. A részeg letesz szándékáról. Pizsmog, kecmeregve keresi elő egyenként a fillérjeit, de csak tizenkettőt lel. Nincs többje. Ezt odaadja. Én pedig ezalatt orvul egy pengőt csúsztatok az atyafi felöltő-zsebébe.

Nem irgalomból, csak tréfából, hogy mesterségesen előidézsek egy csodát. Képzeljétek, holnap reggel, ha majd fölplisnant, ámulva fogja látni, hogy a jó jót szül s általa a semmi is megfiadzik.

Megvallom, korunkban, melynek nincs hite, legendája, szeretek időnként ilyen gonosz félreértéseket támasztani.

1928 jan. 8.

EGY SÁRGA

A kerekasztalnál, ahol naponta háromszor találkoztunk mi, a föld minden sarkából oda-
verődött népek, amerikaiak, norvégek, lengyelek, ült egy japán is.

Velem rézsútszemben foglalt helyet. Pötyögő nadrágot, bő szalonkabátot viselt s olyan zárt
keménygallért, melyet nyilván kizárólag japánok részére készítenek gyáraink. Arckifejezése a
gyermekére emlékeztetett, aki tréfából pápaszemet biggyeszt orrára. De amint halántékán lévő
ősz hajszálak tanúsították, már túl lehetett az ötvenen is.

Mindig pontosan jelent meg az értekezések idejére. Előbb meghajolt, aztán körtekintettel
üdvözölte a társaságot. Annyit evett, mint egy kanári, annyit ivott, mint egy méhecske, ötven-
hatvan csöpp vizet, nem többet, vigyázatosan. Egy amerikai lány, valahányszor megpillan-
totta, ösztönösen elfintorította az orrát, akár egy csúnya rovar láttán. A társalgás megakadt. Ő
különben sem vett részt benne, noha értette a nyelvet. Miután evett s a többiek rádiót
hallgattak, kártyáztak, vagy dominóztak, kicsit lézengett a csevegő csoportok között, majd
halkan szobájába vonult.

- Az ember valósággal föllélekzik - jegyezte meg egy vidám ifjú. - Úgy érzem, hogy valami
undok titka van, azt rejtegeti. Förtelmes. A hideg borzong végig rajtam, ha elém kerül.
Mondjátok, nem lehetne eltakarni egy függönnyel?

A fajtákról beszélgettek, azoknak az idegenszerűségéről, melyet csak az értelem hidalhat át.
Egy természetes hölgy viharosan rázta a fejét:

- Nem, nem. Ha ez az én testvérem, akkor a kígyó is az.

- Pár nap mulva nem jelent meg a kerekasztalnál. A tulajdonostól megtudtam, hogy a
sebészeti klinikára vitték, egyenesen azért utazott ide, hogy megoperáltassa magát. Halálos
betegsége van, gyomorrákja.

Ezen elcsodálkoztam. Arcán semmi sem látszott. Nálunk a gyomorrákosoknak olyan az
arcszínük, mint a japánoké. Ő viszont, legalább most úgy tetszett, betegségében mi hozzánk
hasonlított, egy fáradt, szenvedő európaihoz.

Másnap az asztalnál elmeséltem, hogy mi történt. Ez a társaság, mely unalmában minden
útszéli pletykát boldogan megragadott, hallgatott. Az amerikai lány a japán üres székére
tekintett. Kések, villák csörömpöltek.

Azóta azonban naponta emlegették. Ha új vendégek érkeztek, a régiek az első napon közölték
velük, hogy járt itt egy japán is, egy szegény, beteg japán.

- Érdekes ember volt - szólt a vidám ifjú. - Kissé tartózkodó, de tartózkodásában volt valami
udvariasság, valami nagy-nagy előkelőség.

Most, hogy eltűnt, talán a klinikára, vagy talán már a másvilágra és látták, hogy a japán is
gyomorrákot kaphat, mint ők, mindnyájan fölfedezték a testvériséget.

- Igen - bólintott a természetes hölgy -, úriember volt, igazi úriember.

Egy hónapig laktam ebben a szállodában. Napról-napra figyeltem, hogy szövődik köréje
meleg, tiszta szavakból a részvét és a legenda, mely egyre nőtt.

Minekelőtte elutaztam, ezt jegyeztem utinaplómba:

- Nem igaz, hogy az emberek rosszak. Szeretni is tudnak bennünket, de csak azzal a
föltétellel, hogy meghaljunk. Viszont ennél kisebb szívességet el sem fogadnak tőlünk.

1928 jan. 22.

EMBER A VÍZBEN

Abban az uszodában, ahova eljárók, úszni tanul egy ember, meglett férfi, többszörös család-apa, már unokái is lehetnek. Holdudvar világlik a fejbúbján, pocakja van, busa bajusza.

Az úszómester a medence peremén áll, kezében a rúddal, melyről kötél lóg, azon ficánkol a tekintélyes tanítvány. Ilyenkor az úszómester egy halászhoz hasonlít, aki a parton pécézve véletlenül valami nagy halat fogott, egy cápát. Közben noszogatja őt ütemes vezényszavaival:

- Egy-kettő, egy-kettő.

Aki azt véli, hogy erre a biztatásra az idősebb úr előrehalad, az téved. Noha potrohát levegővel fölfújta gumi-párnák övezik s kötél is emeli fölülről, feje azonnal lesüllyed a vízbe, mint a kő, a két lába is, csak combjai puffadnak ki a piros-kék úszónadrágban, hatalmasan. Mindent újra kell kezdeniök. A növendék egyenletes lélekzetet vesz, egy darabig tempózik, aztán kapálózik, körbe forog, viharos hullámokat ver, úgyhogy a medence opálzöld vize kiloccsan s ismét a víz alá kerül. Amint kiemeli fuldokló fejét, bajusza olyan, mintha marhahúslevest kanalizált volna. Letelepszik a lépcsőre, fúj, liheg. Cingár diákok, akik fejest ugranak és delfinek módjára gyors bűvárúszással siklanak, a víz alatt röhögnek, a fürdőszolgák udvariasan elfordulnak, úgy mosolyognak. Az úszómester résztvevően, de minden meggyőződés nélkül vigasztalja:

- Ma valamivel jobban ment.

Hónapok óta hallom a hiú ösztönzést, de a helyzet az, hogy szegény folyton hanyatlik. Első ízben, mikor bemerészkedett a vízbe, sokkal jobban tudott úszni, mint most. Miután értesült, miben áll az úzás művelete - hogy úgy fejezzem ki magam -, teljesen elvesztette lába alól a talajt. Mégse csügged. Nem törődik velünk, akik már úgyszólván ezért a cirkuszért jövünk uszodába, nem veszi észre kaján tekintetünket, állja a harcot. Egy napot se mulaszt. Vas-szorgalma van, vasszorgalma. Lehet, hogy épp ezért merül el. Valami komoly, szomorú mosollyal figyel a mester tagozott szavaira:

- Egy-kettő, egy-kettő.

Amíg az úzás szüneteiben pihenek, vele foglalkozom, sajnálom őt, szánalmasabbnak tartom, mint azokat az aggastyánokat, kik analfabéta-tanfolyamokon silabizálva betűzgetik az ábécés-könyvet. Utóbb azon is töprengtem, vajjon mi bírhatta arra az elhatározásra, hogy az ő korában megtanuljon úszni.

Az a föltevés, hogy úszómesternek készül s ezzel óhajtja megkeresni kenyerét, valószínűtlen. Talán hamarosan Amerikába akar utazni, fél a hajókatasztrófától s előzőleg gyakorolja magát, hogy veszedelem esetén az európai partokig ússzék, vagy felesége lobbantotta szemére tudatlanságát, vagy egyszerűen ő maga tette föl, egy vasárnapi ebéd után, a homlokára csapva, hogy mindaddig nem hal meg, míg meg nem tanul úszni, már csak azért is, hogy sírjánál az ünnepi szónok megemlítsse, hogy többek közt úszó is volt? Nem tudom.

Bevallom, sokszor kísértett a gondolat, hogy hozzálépek, bemutatkozom, lebeszélem, vagy udvarias levélben fejtem ki neki, hogy azok is kitűnő emberek lehetnek, akik nem tudnak úszni. Multkor azonban véletlenül betekintettem kabinja részén, mikor vetkőzött és láttam, hogy a levegőben is a tempókat gyakorolja. A lecke után pedig úgy üldögélt magában, víztől csöpögő arcával, mintha sírna. Ekkor igazán megesett rajta a szívem. Le is tettem szándékomról. Azóta esténként imáimba foglalom nevét és Istent kérem, hogy ne hagyja el. Mert nyilvánvaló, hogy csak Ő segíthet rajta.

1928 febr. 12.

HAPPY END

Színigazgatók, mozifőnökök föltétlenül happy end-et követelnek szellemi gyárosaiktól, vagyis annak hangsúlyozását, hogy a vízvezetéki csőből málnaszörp csorog, a hős s a hősnő minden évvel egy évet fiatalodik, halálunk után pedig öntudatunk és közérzetünk határozottan javul.

Ma reggel, hogy ebben a vidéki városban ténferegtem, azon tünődtem, mi lehet ennek az oka. Nyilván az, hogy magának az életnek soha nincsen happy end-je.

Egy ház előtt nagyobbacska csoport álldogált, süveges legények, zselléraszonyok, gyerkőcök. Hasonlítottak azokhoz, akik a mozi előtt tolonganak, jegyre várva. De reggel lévén, nem lehetett mozielőadás. Megtudtam, hogy előző éjszaka - minden dramaturgiai szabályt meghazudtolva - fölakasztotta magát egy huszonhatéves agglegény.

Helytelenítettem cselekedetét s általában azt, hogy ilyen egészséges, pirospozsgás városban efféle is történhetik. Odaálltam a szájtáti kíváncsiak közé.

Ezek úgy repkedtek a halál közelében, mint legyek a méz körül. Mindenki látni akarta az akasztott embert, akit még nem vágta le a kötélről.

Rendőrök érkeztek, kiszállt a hatóság. Az ajtókat bezárták. Erre a tömeg méltatlankodástól zajongva a kapualjra szorult. Onnan követelte a maga jogát, hogy színről-színre szemlélhesse azt a jelenetet, melyet a színdarabokból kihúznak a rendezők s a filmekből szintén lenyisszanának a bölcs és jóságos cenzorok ollói.

Egy udvari szoba ablakán kukucskáltak, melyet előntött a verőfény. Ezért tenyerükből ellenzőt formáltak, hogy megszüntessék a fénytükrözést. Így se sikerült kilesniök semmit. Anyák emelték az ablakhoz karonülő csecsemőiket.

- Nem látni - panaszkodtak.

- Mit akarnak látni? - kérdezem tőlük.

- Hát - felelték - azt, amit maga.

- Cirkusz - tette hozzá egy öregember megvetőleg, de azért ő se tágított.

Úgy látszik, az embereknek olykor szükségük van ilyesmire. Életszükségük, halálszükségük, hogy tragikus érzésüket kiéljék, hogy kétségbeeséssel erősítsék magukat. Talán tanulni is óhajtanak, miként viselkedjenek akkor, amikor majd őket nézik mások.

Megvárták, míg a szerencsétlen áldozatot elszállították s hiába parancsolgatott a rendőr, aztán sem oszoltak szét, együtt maradtak a helyszínén, valami sötét közösségbe forradva, munkájukat is feledve. Érezték, hogy itt mindennél fontosabb dologról van szó.

- Ez az élet - jelentette ki karján szatyorral egy kofa, mint holmi görög karvezető.

A többiek sokáig hallgattak. Valamelyik pipás atyafi köpött, majd ő is megszólalt: - Ez az élet.

Mellettem egy facér legény a fejét rázva visszhangozta a szózatot: - Ez az élet.

Erre már feldühödtem.

- Tévedés - vágta vissza. - Ez a halál.

Miért is mondogatjuk mindig, hogy «ez az élet», mikor valaki meghal?

1928 márc. 18.

KÖLTŐ - DISZNÓZSÍRBÓL

Mégis csak érdemes járkálni ezen a földön, mert lépten-nyomon olyasmit látni, amire képzeletünk aligha gondol.

Esténként az utam egy hentesüzlet előtt visz el, melyben az emberek forró kolbászokat gyömöszölnék szájukba, sódort, disznósajtot falatoznak, a kampókról tokaszalonnák lógnak, virstlik koszorúja, májas- és véreshurkák füzére, pazar változatosságban.

Multkor itt a villanyfényes kirakatban egy szobrot pillantottam meg, amely Petőfi Sándort ábrázolta, amint tárt karral szaval s dacos, bozontos feje a szabadság, az önkívület egébe magasodik.

Hófehér volt. Eleinte azt hittem, hogy carrarai márványból faragták. De aztán rájöttem, hogy az egész zsírból van, elsőrangú disznózsírból. Bizonyára egy inas, vagy segéd remekelte, holmi elvetélt szobrásztehetség, kit a sors kifürkészhetetlen szeszélye ebbe a hentesüzletbe sodort.

Megállottam a zsírszobor előtt s így szóltam:

- Ime a legsoványabb költő a legkövérebb anyagból. Ime az ő nyugtalan, ifjú szíve, mely az elzsírosodás aggasztó tüneteit mutatja. Ime a lángész, hájfejjel. Ime a lélek, kiből legalább kétszáz borjúpörköltet és száz túróscsuszát lehetne elkészíteni. Ime a huszadik század elmés hódolata egy nagy szellem előtt.

Azóta naponta elsétáltam előtte, sohase mulasztván el, hogy egy pillantást ne vessek rá. Amint az idő fölmelegedett, a szobor zsírt izzadt és szeme könnyeket hullajtott, zsírkönnyeket.

Ekkor ezt kérdeztem tőle, szomorúan és alázatosan:

- Miért sírsz, ó halhatatlan! Beethoven születési évfordulójakor a bécsi cukrászok marcipánból, szultánkenyérből mintázták ki a zeneóriást, mazsolával rakták ki szemét, aprószőlővel gombjait, a tortalapokra pedig csokoládéval írták a Sonata patétique kezdő ütemét. A többi alkotók, akik nem ilyen nagyok, csak márványból, vagy ércből kapnak szobrot, valamely elhagyott közkert lombjai alatt. De nektek el kell viselnetek, hogy az emberiség a legbecsültebb matériájában, különböző élelmiszerekben jelenítsen meg s a szájába is vegyen. Ez a dicsőség. Az igazi dicsőség akkor kezdődik, mikor már annyira szeretnek bennünket, hogy meg is esznek...

1928 ápr. 15.

ISMERŐSEIM

Sokféle ismerősöm van.

Rokonok, barátok, kiket évek óta ismerek s tudom, mit rejtegetnek szívükben és zsebükben. Futó ismerősök, akiknek ismerem a nevét és arcát, együtt, úgyhogy név és arc pontosan födi egymást, mint két összevágó mértani idom, aztán olyanok, akiknek csak az arcát ismerem az utcáról, a villamosról, de nevüket nem tudom, de az arcukat unos-untalan összetévesztem másokéval. Végül közönyös ismerősök, akik be is juthatnak tudatomba, elmennek mellettem, anélkül, hogy bármi hatást keltenének. Minták érték nélkül.

Körülbelül mindenkinek ilyen ismerősei lehetnek. Nekem azonban vannak más ismerőseim is. Azok, akiket valaha «megírtam».

Amikor legkevésbé sejttem, egy utcakeresztezésnél, egy lámpa alól, egyszerre felém közelednek, ajkukon valami hamiskás, cinkos, kaján mosollyal. Sok minden van ebben a mosolyban. Mindenekelőtt az, hogy szegről-végről atyafiak volnánk. Végre egy tintapocát ejtettem lelkükre. Úgy lépnek föl, mint adós a hitelezőjével szemben. Annakidején lecsavartam orrukat s fölragasztottam egy alakomra, kölcsönkértem szívüket, használtam egy darabig, majd selyempapirosba pakolva betettem egy könyvembe. Ezen a címen joggal bizalmaskodhatnak velem. Másrészt gúnyosan hunyorognak, mintha azt mondanák, hogy hiába változtattam őket árnyékká, azért élnek, folytatják régi életüket, talán más irányban, mint ahogy elképzeltem. Tudják, hogy egykor érdekeltek, sokkal jobban, mint bárki más a világon. Ennélfogva újra elsétálnak előttem, illegve, kelletve magukat, mint a fényképész lencséje előtt. Hajlandóknak mutatkoznának, hogy még egy fölvételt készítek róluk.

Ilyenkor én végtelenül elszomorodom és ezt gondolom: Kedveseim, bocsássatok meg, de ti nem értetek engem. Az író a leghűtlenebb szerelmes. Amihez egyszer hozzányúl, azt mindörökre otthagyja, elrontja, fölégeti, használhatatlanná teszi az életre nézve. Nem is kell neki többé soha. Mert semmisem úntatja őt inkább, mint az, amit már átélt. Mihelyt megteremt valamit, meg is öli. Ebben a tekintetben az asztaloshoz hasonlít, ki az eleven fát gyökerestül kidönti, darabokra hasogatja, deszkákká fűrészeli, s bútort csinál belőlük. Ti pedig a gyalult, összeenyvezett, megszögelt bútorokhoz hasonlítotok, melyek néha, nyári éjszakákon, még recsegnek szobáinkban s arról álmodoznak, hogy susog a lombjuk és virágokat hajtanak.

1928 máj. 6.

KÜLÖNCÖK

Az első

Komoly, tudományos író volt. Tanulmányokat, értekezéseket írt, melyek kristálytisztan okfejtésükkel keltettek figyelmet. Fiatalon halt meg. Barátja, aki hagyatékát rendezte, furcsa leltre bukkant hónapos szobájában. Egyik szekrénye telistele volt kaptafával. A polcokon egymás mellett gondosan iktatva és cédulázva sorakoztak a különböző kaptafák, a férfi- és női kaptafák és gyermekkaptafák is. Nyilvánvaló, hogy egész életében kaptafákat gyűjtött. Mi, akik ismertük őt, elámultunk. Kávéházi éjszakáinkon, mikor sok minden szeszélyéről beszélt nekünk, erről az egyről - bizonyára a legfontosabbikról - hallgatott. Azóta az embereket más szemmel nézem. Úgy képelem, hogy lelkük mélyén mindnyájuknak van egy titkos szekrényük, amelyben kaptafákat rejtegetnek. Végre nem lehet az egész világot egy kaptafára húzni.

A második

Csinos, művelt, dúsgazdag fiatalember. Valaha egyetlen hibája volt, hogy a kisebb tárgyak, gyűrűk, függők láttán, ujjain valami ideges bizsergés cikázott át, ellenállhatatlan kényszer, hogy elemelje őket. Betegsége ellen hősiiesen küzdött. Évekig kezelte magát kleptománia ellen s orvosainak annyit fizetett, hogy azon az összegben bízva több ékszerboltot vásárolhatott volna. Ma már teljesen gyógyult. De késő éjszaka, mikor pompás gépkocsiján sétál, hirtelen fékez az autóbuzsmegálló előtt s orvul leszakít egy zöld sorszámot, amely a főlészállásnál elsőbbséget biztosít azoknak, akik autóbuzson kénytelenek utazni. Minden áldott

nap lop egy sorszámot. Óvatosan zsebébe csúsztatja, aztán ennek a bocsánatos bűnnek tudatában boldogan és nyugodtan alszik el.

A harmadik

Szemben ült velem az étkezőkocsi szűk asztalkájánál. Tekintélyes, kövér úr, látszatra holmi magasrangú tisztviselő. Hozták a kávé. A cukorfogóval hét darab kockacukrot tett beléje. Nagy szemeket meresztettem. Erre kivett zsebéből egy ezüst szelencét, olyant, amelyben a cukorbeteg a szaharinjukat tartogatják s lassan hét darab szaharint is potyogtatott a csordulásig levő findzsába. Megkavarta, inni kezdte. Most egyenesen megdermedtem a csodálkozástól. Nem értettem a dolgot. Noha nem szokásom az ilyesmi, megszólítottam. Készségesen rendelkezésemre állott. Elmesélte, hogy soha életében semmiféle étel, vagy ital édessége nem elégítette ki, ennél fogva úgy segít magán, hogy a cukrot szaharinnal, a szaharint viszont cukorral édesíti. Kicsit mosolyogtam ezen a csecsemő-szenvedélyén, de később - bevallom - kicsit irigyeltem is érte.

1928 máj. 13.

CSECSEMŐ-NÉPEK

A magzat az anyaméhben fokozatosan elérkezik mindazokra az állomásokra, melyeket az ember a fejlődés során megfutott, a haltól kezdve a majomig, aztán, mikor megszületik, gyorsított ütemben utánozza az emberiség különböző történelmi korszakait is, a kőkorszaktól a vaskorszakig. De maguk a népek lassabban haladnak, mint az egyének.

Erről beszélgetünk a társaságban. Ki ki előáll a maga tapasztalataival.

Egy erdélyi mágnás:

- Nálunk különös szokás járja. Egy parasztlány egyszerre bőjtölni kezd «valaki ellen». Nem eszik napokig, hetekig, hogy haragosa éhen haljon. Ennek híre futamodik a faluban, tanyán. Izgatottan kutatják, hogy a merénylet ki ellen irányul. A haragos megrémül, sápadoz, sorvad, gyakran meg is hal. Erre a koplaló annyit zabál örömeiben, hogy nem egyszer ő is utána pusztul. Az afrikai négek hasonló módon látják a betegségeket. Meg vannak győződve, hogy ezeket az emberek okozzák messzeható varázshatalmukkal. Ha valamelyikük megbetegszik, akkor nem orvoshoz szaladnak, hanem a boszorkányhoz, ez kipuhatolja, hogy kicsoda a nyavalya okozója, «próbamérget» itat vele és ha az illető meghal, akkor ő volt a bűnös.

Egy finn-ugor nyelvész:

- Nyelvrokonaink, a vogulok halotti tort laknak. Az asztalfőt üresen hagyják, az elhunyt számára. Leülnek, várják a halottat. Előzőleg kiválasztották ismerőseik közül azt, aki legjobban hasonlított az elhunythoz, ráadják köntösét, ingét, nyakkendőjét, cipőjét s az eljátsza szerepét. Amikor leszáll az alkonyat, lassan jön a temető felől, leül asztalukhoz, eszik-iszik, néma főbólintással megköszöni a vacsorát, majd visszaballag a temetőbe. Borzasztó lehet ez az utolsó vacsora, ez a kancsal hasonlóság az eltávozottal, a ruha, mely vagy feszül, vagy lötyög a szereplőn, de ősi hagyomány követeli ezt. Egyébként mindnyájan ilyenek vagyunk. Nem bírunk belenyugodni az elmúlásba. Inkább tudatosan becsapatjuk magunkat. Igyekezünk meghosszabbítani kedveseink életét. A latinok ételeket tettek sírjukra. Mi pedig kőből faragjuk ki őket, hogy közöttünk maradjanak.

Egy diplomata:

- Az angolok halálos sértésnek tekintik, ha kesztyűben fogunk velük kezét. Miért? Azért, mert ők még a shakespearei időkben is hosszú, egész alsókarjukat elfödő kesztyűt viseltek, melynek redőibe könnyűszerrel elrejthettek egy tört s ezzel a kézfogás alatt leszúrhatták legjobb barátjaikat. Ma a fojtógázak és jóakarató irodalmi kritikák korát éljük. De a régi tört nem lehet elfelejteni.

Egy író:

- Spanyolországi utamon sokat mulattam ennek a túlhabzó, délszaki népnek szertartásos udvariasságán. Úgy látszik, szükségük van arra, hogy állandó tilalmakkal sövényezzék körül mohó gyermekösztonéiket, melyeket az udvariasság drámai formájában kényelmesebben kiélhetnek, levezethetnek. Ha a Puerta del Sol-on lakom, a 12. szám alatt, így mutatkozom be: «Nevem X. Y. s az ön háza a Puerta del Sol-on van, a 12. szám alatt». Leveletem, melyet barátomhoz intézek, ekép zárom: «Csókolom önagysága lábait». Ez egyáltalán nem jelent többet, mintha itthon azt írnám, hogy szíves üdvözetemet küldöm feleségének. A vonatfülkében akár banánt majszolok, akár véreshurkát, tartozom megkínálni a szemben ülő condesát, vagy caballerot. A kínálás kötelező. De a visszautasítás is.

Egy orosz menekült:

- A cserkeszek szentsége a vendégjog. Minden vendég legtitkosabb óhaja parancs. Mihelyt megdicsér valami ingóságot, egy tárgyat, melyet el lehet mozdítani helyéről, a házigazda köteles nekiajándékozni. Ezért a jólnevelt cserkesz így bókol házigazdájának: «Jaj de vacak ez az aranylánc. Jaj de ocsmány ez az ezüsttálca. Jaj, de ronda ez a szőnyeg.» Ez a szabály nem vonatkozik a ház úrasszonyára. Azt szabad dicsérni. Szegény cserkeszek nem tudják, hogy az asszony ingatag. Ennél fogva egyelőre még nem az ingóságokhoz számítják őt, hanem az ingatlanokhoz.

1928 okt. 21.

NEMZETESDI

Barátom, aki gyakran meg szokott látogatni, leült s ezt mondta:

- Multkor egyik szanatóriumban egy itteni nyolcéves olasz fiúcskát operáltak. Lefektették a műtőasztalra, arcára tették a kloroformos sisakot. Amikor a kloroform édes és bódító gőzei elkábították, a gyermek kiabálni kezdett dallamos anyanyelvén: „Ah i tedeschi. Vengono i tedeschi”. Aztán még sokáig nyöszörgött és jajgatott, szüntelenül a németeket emlegette, a németeket, akik hegybefutó sisakjukkal, pikájukkal, puskájukkal előléptek mesterséges álma ködéből s csak később hallgatott el, miután öntudata teljesen elhomályosult. Ki tudja azonban, hogy nem érezte-e akkor is a sebészkezek metélésében az ellenséges kardok és szuronyok vagdalását? Micsoda egy lidércnyomás lehetett. Vedd figyelembe, hogy ez a gyermek már békében született. Sohase hallott ágyúörgést, sohase látott menetszázadot. Mindez azonban keveset számít. Ő szegényke még mindig nem bírta elképzelni, hogy a németek között vannak nemes, magas lelkek, álmodozók, tudósok s talán azokat a műszereket is német elme találta föl, melyekkel megmentették életét. Hónapokkal ezelőtt hallottam ezt a históriát. De ma se tudom elfelejteni. Engem is lidércnyomás üldöz. A világ óriás műtőtermében beteg gyermekek fekszenek egymás mellett, olaszok, németek, magyarok, franciák, angolok s ezek a kis ártatlanok össze-vissza kiabálnak: „Jönnek a németek, jönnek az olaszok, jönnek a franciák, jönnek a magyarok, jönnek az angolok”. Boldogtalan egy emberiség. Mi hajdan csak a

rémektől féltünk, a meséskönyveink szörnyeitől és manóitól. Ők már egy népben testesítik meg a borzalmat. Mi csak tréfából játszottunk nemzetesdit, üres óráinkban. Ők álmukban is ezt a játékot folytatják akkor is, mikor tulajdon vérük csorog. A háború tovább tart idegrendszerükben. Mondd, nem kellene-e nektek, íróknak, a világ minden írójának, a világ minden jóakarátú szellemének összefogni, tankönyveket írni, tisztességes, okos, angyali tankönyveket, hogy gyermekeink megszeressék általuk az embereket és az életet s meggyűlöljék a sötétséget és a halált, hogy eloszlássuk lelkükből a félelmet és rémületet, mely okozója minden gonosznak, hogy kezeiket egymásba rakjuk és kibékítsük őket, hiszen szüleik már félig-meddig kibékültek...?

Tünődve hallgattunk a sötétedő szobában.

1928 dec. 30.

ANGOL ÓRA

Egy öreg nyelvtanár meséli nekem:

- Évtizedekkel ezelőtt, hogy idekerültem, első tanítványom egy hölgy volt, akit ismerőseim ajánlottak. A megállapított napon elmentem hozzá órát adni.

- Kertes kastélyban lakott, a legelőkelőbb villanegyedben. Inas vezetett föl a márványlépcsőn s egy szalonba kalauzolt. Itt leültem, hosszan-hosszan váraкоztam.

- Egyszerre elémtoppant a tanítványom, teljesen nesztelenül, a környező szobák valamelyikéből, anélkül, hogy tudtam volna miként: egy már nem fiatal, sápadt, hórühorgas nő, amilyent soha életemben nem láttam, még Angliában sem. Nem túlzok, ha azt állítom, hogy magassága ellenére sem lehetett több negyvenöt kilónál.

- Hódolattal üdvözöltem. De nem bírtam elpalástolni ámulatomat. Ez a hölgy, noha koradélelőtt volt, tíz óra, feketeselyem estélyi ruhát viselt, hosszú kesztyűt, homlokán diadémot, mint egy operai királynő. Azt hittem, hogy itt távolkeleten ez a szokás. Kivágott dereka látni engedte sovány, szikkadt mellét, mint egy csontdobozt, a sőtartókkal. Nagy, fekete gyöngyök csörögtek rajta barátságatlanul.

- Egy főbólintással helyet jelölt ki számomra, pár udvarias mondatot rebegett, folyékonyan, kitűnő angolsággal. Próbáltam folytatni a társalgást. Tanítványom azonban az első szavak után elnémult. Fejét rázta, jeleket adott, hogy hallgassak.

- Erre hallgattam. Ő is hallgatott. Úgy rémlett, hogy figyel valamire, valami alattomos neszre, mely a kastély termeiből szüremlik ki, fölöttébb gyanus, megismétlődő zajokra, melyeket én nem hallottam.

- A mi mesterségünk mivolta folytán akarva, nem akarva belekukkantunk az emberek magánéletébe, akár az orvosok. Külföldi tartózkodásom alatt magam is sok furcsaságot láttam. De ilyen helyzetbe még nem kerültem.

- A hölgy csöngetett, rendelkezést adott az inasnak s az egy ezüsttálcán, kristálypohárban vizet hozott neki. Pár csöpp vizet ivott. Az inas betette a szalon tolóajtáját, künn ráhúzta a perzsafüggönyt is. Ismét egyedül maradtunk.

- Én pár perc múlva egy félénk, tétova megjegyzést dadogtam, hogy talán alkalmatlan időben jöttem s majd máskor teszem tiszteletemet. A hölgy viharosan tiltakozott. Főlemelte fekete legyezőjét, az ajkára nyomta, keresztben, jelezve, hogy itt a beszéd tilalmas és veszedelmes is.

- Így múlt el egy negyedóra. Végül mégis bocsánatot kértem, indulni akartam. Ő visszaparanccsolt helyemre, rendkívül szigorúan. Folyton a kezemet nézte.

- Amikor az antik óra elverte a tizenegyet, némán, szertartásosan elbocsátott, kikísértetett az inasával. Úgy lélegeztem föl a szabad levegőn, mint aki kelepcéből menekül. Napokig nem tudtam mire magyarázni első angol órám, mely ebben a kastélyban egyébként is az utolsó volt.

- Tanítványomat, mint később értesültem, pár napra rá egy szanatóriumba szállították s évek múltán zárt intézetben halt meg. Örült volt szegény.

1929 febr. 24.

EGYSZERŰ TÖRTÉNET

Az öreg kisasszony évtizedek óta lakik a budai házban, a negyedik emeleten, a sarokban. Nyáron bezárja lakását, elutazik vidéki rokonaihoz.

Amikor egy hét múlva visszatér s belép az előszobába, elsikoltja magát.

Betörés történt, betörés.

Az ajtón a zár érintetlen. Fönn azonban a fal ki van bontva, óriási lyuk tátong rajta. Azon mászott be a gazfickó, leereszkedve az asztalokra, bútorokra. A huzatokon, terítőkön poros lábnyomai sötétednek. Szekrényeit fölfeszítette. Ingeit, bugyogóit, szoknyáit, cipőit mind elvitte.

Előbb ájuldozik ezen a vad, erőszakos munkán, azután jajveszékelve rohan ki a folyosóra.

A ház lakói döbrent részvétellel veszik körül, szörnyülködnek, sopánkodnak. Még szerencsének tartják, hogy a betörés idején nem tartózkodott itthon.

Mindenesetre az érdeklődés középpontjába került. Elfut a rendőrségre. Detektivekkel jön vissza. Füle ég, szeme parázslík.

A nyomozás során egy szék alatt pepita micisapkát talál.

Izgatottan kezébe veszi. Valamilyen fiatal és szilaj csirkefogó sapkája, melyet az a sietség lázában elhullajtott, itt felejtett. Az egyetlen férfi, aki évtizedek óta nála járt.

Tünődve szemléli, mint emléket, majd átadja a detektiveknek, mint bűnjelet.

Ez életének legnagyobb eseménye. Az utcán megszólítják a szomszédok, tanácsokkal látják el, vigasztalják. Arcán lázrósák gyulladnak az izgalomtól. Legalább tíz évvel megfiatalodott.

Éjszaka nem mer visszamenni a kifosztott lakásba. Egy szállodában vált szobát. Lenn, a táncteremben, vidám párok ugrálnak jazz-zenére. Hajnalig nem bír elaludni.

Másnap megérkeznek a kőművesek. Visszarakják a kiszedett téglákat, bevakolják.

Az öreg kisasszony hazaköltözködik, kitakarítja szobáját, összerakosgatja maradék holmiját.

Lassanként beletörődik helyzetébe. Ő is megszokja, a környezete is. Senkise beszél róla.

A vakolat egy darabig látszik a falon. De a meleg időben csakhamar kiszárad, elfakul.

Akkor a lakás olyan, mint egy kripta, melyet végkép befalaztak.

1929 márc. 3.

ARCÉLEK AZ UTCÁRÓL

Számomra az utca megúnhatatlan. Az maga az élet, az eredetiség. Lépten-nyomon megszegyeníti a képzeletet. Fogadást ajánlok bárkinek, hogy minden órában olyasmit tapasztalhat itt, amire eddig nem is gondolt. Multkor céltudatosan figyeltem s egyetlenegy napon a következőket jegyeztem föl:

*

Asztalosinas cepel a körúton egy asztalt, fedőlap nélkül. Úgy viszi, hogy beleáll az asztalba, mely favázával mint valami bő szoknya veszi körül s ő lassan lépeget benne. Kettőjüknek, neki meg az asztalnak, összesen hat lába van.

*

Egy bérházat tataroznak. Köteleken, lengő deszkaállványon fölvonnak egy kőművest a homlokzat negyedik emeletére. Itt az ablakok nyitva vannak. Kitekint a szobalány, aki éppen takarít. Pár perc múlva csókolóznak. Ime, a középkori szerelem modern változata a várkisasszony és a lovag között, aki kötélhágcsón közelítette meg szíve hölgyét.

*

A koporsóbolt kirakatában csábítólag áll egy gyönyörű kényelmes koporsó, melyet akármelyikünk megvásárolhat. Fedelére rátűz a verőfény. Kitűnő alkalmi tükör. Ezt csakhamar észreveszik a járókelők. Azok, akik elhaladnak mellette, mindig megtekintik magukat benne. Egy nő előveszi festékrudját s a száját pirosítja. A halott, aki ebbe a koporsóba kerül, egy örökkévalóságon erről a nőről fog álmodni.

*

A villamosra fölszáll egy öregasszony. Odamegy a fiatal kalauzhoz, de ahelyett, hogy jegyet kérne tőle, egyszerűen szájon csókolja. Én megdöbbenek. A kalauz nem. Visszacsókolja az öregasszonyt. Vidéki édesanyja érkezett meg a vonattal. Eddig még sohase láttam, hogy egy kalauzt megcsókol az édesanyja.

*

Vendéglői terras. Egy kövér úr túróscsuszát eszik. Amint a villával a szájába gyömöszöli a csuszahalmokat, balkezével kezitükröt tart s nézi önmagát. A mai napig bizonyára még nem figyelhette meg, milyen, amikor túróscsuszát eszik. Most ezt a mulasztását pótolja.

*

Iskolából hazamenet két hétéves kislány beszélget.

- Te megint kipingáltad magad.
- Bizonyisten nem. Csak kicsíptem az arcom.
- De a szájad kifestetted.
- Ja, - mondja a másik félvállról - még reggel. De már letöröltem.

Rége az ilyen történetkének ez volt a címük:

«Gyermekszáj.»

*

Éjfél után egykor Budán öreg hordár nagy csomagot cepel valahová. Hirtelen megáll, pénzt vesz ki zsebéből s szemem láttára föllép egy utcai autómata-mérlegre és kezében a csomaggal

megméretkezik. Miért így? A saját súlyát akarja megállapítani, vagy a csomagét, tekintve, hogy már tudja a saját súlyát? Vagy talán újabban erősen fogyott s ezzel a kegyes csalással próbálja magát becsapni? Vagy azt véli, hogy a teher teljesen életéhez tartozik, mint a tevéhez a púp, vagy az elefánthoz az agyar? Akárhogy tépelődöm ezen a komoly kérdésen, nem tudom eldönteni.

1929 máj. 12.

KÖZÉLETI KITŰNŐSÉG

Reggel tekintélyes, tiszteletreméltó öreg úr lép a kávéházba, egy szerény, fiatal leánnyal és leül vele egy asztalhoz.

- Kisasszony, - mondja neki harsogó hangon - rendeljen valamit.

Erre az egész kávéház fölfigyel. Pincérek teremnek asztalánál, rangjához, súlyához, jelentőségéhez illően üdvözlik ezt a társadalmi kiválóságot, aki - mint halljuk - elnökgazgató.

A lány üres kávé rendel, föl nélkül, pohárban s egy hajtásra kiissza, mint aki nagyon szomjas. Száját megtörli zsebkendőjével, aktatáskájából gyorsan kikap egy vonalzott füzetet s Eversharp-jának hegyét a papírra helyezve, türelmesen, lesütött szemmel vár.

Sokáig kell várnia. Az elnökgazgató teljes reggelit eszik, kávéval habbal, marhanyelvet, pirított kenyérszeletkéket, melyekre lekvárt ken, vaját és mézet. Időnként óvatosan megnyomva az eléje tett kis, takaros liliputi-szódásüveg fogantyúját, gyöngyös vizet ereszt poharába. Csemecseget eszik, szürcsölve iszik. Rágyújt egy szivarra a pincér öngyújtójánál. Aztán füst-felhőkbe burkolózva így szól a leányhoz: - Dolgozzunk.

Hangja oly erős, hogy elér a kávéház legtávolabbi zugába is. Diktál:

- Tisztelt uram, sajnálattal értesítem, hogy kérvényét ezuttal nem vehettem figyelembe. Biztosítom, hogy a következő kinevezéskor lehetőség szerint előnyben fogom részesíteni, őszinte híve.

A levél a kávéházban élénk föltűnést kelt. Mindenki feléje pillant. Tudomásul vesszük, hogy közéletünk egyik jelesét üdvözölhetjük körünkben, aki embereket emel és buktat. Többen felállnak, tátott szájjal merednek rá.

Ő tovább dolgozik. Szavait a titkárnő alázatos gyorsíróceruzája játszi könnyedséggel rögzíti meg, melyeket otthon majd lekopogtat több példányban, beborítékoz, fölbélyegez s elküld ajánlottan:

- Kegyelmes uram, méltóztassál megengedni, hogy ahhoz a magas kitüntetéshez, mellyel a közre oly áldásdús tevékenységed jutalmazták meg, én is őszinte szívvel gratuláljak. Érdemesebbet igazán nem érhetett volna ez a jól megérdemelt elismerés.

A harmadik levél, melyet magam is szóról-szóra jegyzek, így hangzik:

- Kedves barátom, megdöbbenéssel értesültem felejthetetlen édesatyád elhunytáról, akit Isten bölcs, de kifürkészhetetlen akarata magához szólított az élők sorából. Fájdalmadat enyhítse az a tudat, hogy ez a veszteség époly pótolhatatlan reád, mint a társadalomra nézve. Satöbbi, satöbbi. A szokott formaságok. Aláírás.

Így követi egyik levél a másikat, gyors egymásutánban, körülbelül tizenhét. Az elnökgazgatói, üzleti és politikai leveleit kellemesen, színesen tarkítják azok, melyek - mint a fönti

- mélyen érző szívről, baráti hűségéről tesznek tanuságot. Miután vagy egy óráig diktál, a kávéház közönsége nyugtalankodni kezd. Egyesek, akik olvasni szeretnének vagy levelet írni, bosszúsán rázzák fejüket. Mások röhögnek, közbeszólnak, dühöngve felkelnek, fizetnek. A titkárnő a füzetbe rejti elpiruló arcát. Egy pincér mosolyog.

Én azonban nem mosolygok. Bámulattal tekintek korunknak erre a hőisére, erre a sokoldalú, ernyedetlen tényezőre, erre az igazi munkásra, aki még a kávéházban se pihen és nem törődve velünk, akik itt ülünk, az aggkor laza őszinteségével kitarja magát. Tekintve, hogy nem sértek meg levéltitkot, mert a szöveget úgy harsogja, hogy mindenki hallhatja, állandóan figyelek. Mindössze annyit engedek meg magamnak, hogy olykor egyes sikerültebb, lírai szépségekben bővelkedő fordulatoknál, melyek különösen megnyerik tetszésemet, halkán tapsoljak.

De ezt se veszi észre.

1929 máj. 19.

HÁROM ARCKÉP

Két fiatalember doktori értekezést írt ugyanarról a költőről.

Az első fiatalember beült a könyvtárba, bujta a költő műveit, az első betűtől az utolsóig, aztán áttanulmányozta a róla megjelent bírálatokat, irodalomtörténeti följegyzéseket és portrékat. Annyit olvasott, hogy szemgyulladást kapott és idült náthát a sok könyvtári portól. Végül ezt írta:

- Lelke olyan, mint az aeolhárfa, mely a legkisebb fuvallatra megrezdül s csodálatosan zenélni kezd. Alázatosan, ámuló áhítattal fogadja magába az élet jelenségeit. Szerény, tünődő, tapintatos szellem, aki szinte vallásos tisztelettel tekint egy idegen emberre. Bálványa a család. Ennek a közösségnek titkait figyeli, mint valami idillt, ide menekül a lármától, itt találja meg lelki egyensúlyát. Költészetének alapszíne: a mélabú. Úgy rémlik, hogy nem is jár a földön, hogy valami éteri, túlvilági kosztal táplálkozik. Talán ebből származik az a nagy tisztaság, melyet mindnyájan érzünk, mikor föllapozzuk könyveit.

A második fiatalember inkább a reá vonatkozó emberi adalékokat gyűjtötte, elment hozzá, másfél óráig beszélgetett vele, kikérdezte feleségét, gyermekeit, borbélyát és orvosát, ügyvédjét és szakácsnőjét, hogy frázisok nélkül rajzolhassa meg arcképét. Két cipőt nyúlt el, míg birtokába jutott a becses megfigyeléseknek. Végül ezt írta:

- Csak akkor dolgozik, mikor égetően szüksége van pénzre. Minél jobban fizetik, annál őszintébben, merészebben, becsületesebben vall. Egyetlen ihletője a gyermekes kíváncsiság, mely oly hatalmas ösztön benne, hogy képes kibontani másoknak címzett leveleket is s megsérteni a törvényileg védett levéltitkot. Egyébként hiú. Ha nem nevezi valaki mesternek, hátat fordít neki. Zsarnoki mindenkivel, elsősorban családjával szemben. Feleségét hetente átlag kétszer fölpofozza. Kávéházba menekül írni. Szereti a vaskos élceket, a bűdös sajtot és a véres rostélyost. Órákig tud hahotázni mindenféle ostobaságon. Állandó zűrzavar van lelkében, szilaj rendetlenség s ebből keletkeznek remekművei. Irtózik a mosakodástól.

Az első értekezést elfogadták, a másodikat visszautasították, mint légből kapott, sértő valótlanúságot. Erre a két fiatalember felkeresett engem, aki személyesen ismerem a költőt, hogy tőlem tudja meg, hogy mi az igazság. Miután átnéztem munkáikat és töprengtem a kérdésen, így feleltem nekik:

- Voltakép mindkét arckép sikerült. Mindkettőjüknek igaza van, tehát egyikőjüknek sincs igaza. A költőt nem a valóságban kell keresni és nem is a műveiben, hanem valahol a kettő között. Trágya neki a valóság, de nem a tárgy. Mit is lehet mondani arról, ami kézzelfogható? Az magától értetődő, az unalmas, az nem ingerli beszédre. Abból fakad ki a virág. Igaz, hogy a virág sem érthető meg a szennyes televény nélkül. Ha a döntést tekintem, mégis tanárjuk pártján kell lennem, aki az első értekezést méltányolta, mert abban több az alkotó hazugság, a szépítés, vagy - ahogy önök nevezik - az eszményítés, mely minden teremtés lényege. Maga a költő sem arról ír, ami van, hanem arról, ami nincs, ami hiányzik belőle, a vágyról, az egyénisége lehetőségéről, melyet oly végzetesen óhajt, hogy megteremt, mint egy igazság fölött lebegő igazságot, mely előbb, létezőbb, mint az, amit érzékeinkkel észlelünk. Nincs ember, ha mégoly közvetlen és őszinte is, aki a fényképezőgép előtt «természetes» arcot mutatna. Ezt a költőtől sem szabad követelni, aki a leendő századok lencséje előtt áll. Ő nem is laza, érdektelen, mindennapi arcát tárja feléje, hanem egy összefogottabb, kifejezőbb tükrörcot, egy az örökkévalóságnak szóló művészi, megrázó fintort, mely égi folytatása egyéniségének, álma az ő földi ébrenlétének, közvetlensége, természetessége, igazsága gyarló valójának.

1929 jún. 2.

LOVAGIASSÁG

I.

A villamos zsufoolt. Minden hely el van foglalva. Belép egy nő, harangkalapban, körülszimatol, csalódottan fintorítja el csinos arcocskáját. Sóhajt. A gavallér fölkel, helyére mutat:

- Parancsoljon.

II.

A hölgy néma, kedves főbólintással leül. Erre a gavallérra az asszonyok és leányok hálás, elismerő pillantást vetnek. Mindnyájan azt gondolják:

- Mégis vannak udvarias férfiak.

III.

A gavallér fehérkesztyűs kezével belekapaszkodik a szíjba, lóg rajta. Másik kezében aranyfogantyús sétatálcáját szorongatja. Amikor a csimpaszkodók sorfalán áttöri magát egy kilencvenöt kilós verejtékező ellenőr, ez az ötlet villan meg fejében:

- Jó volna ülni.

IV.

Ebben a pillanatban a hölgy, aki csak kis utat tett meg, leszáll. Helye, melyet imént ajánlott föl neki, megürült, közvetlen előtte, úgyhogy minden tolongás, öklelőzés nélkül birtokba vehetné. De eszébe jut az asszonyok és leányok hálás tekintete. Így szól:

- Nem ülök le.

V.

Ezzel kisebbitené lovagi szolgálatát, csorbítaná érdemét. Olyan tapintatlanságot követne el, mint valaki, aki ajándékát visszalopja. Hagyja, hogy a helyre más telepedjék. Biztatja magát:

- Legyünk következetesek.

VI.

Előre-hátra lökdösik. Gáncsolják, csiklandják, tiporják. A lábára hágnak. Némán, összeszorított foggal túri. Minden alkalommal ezt rebegi:

- Pardon.

VII.

Közben a villamos utazóközönsége gyérül, már több hely üres, egy egész pad is. Még se tágít. Ez a gondolata:

- Azért sem adom föl a vártát.

VIII.

Mit is tehet? Ha leül, nevetséges. Ha nem ül le, még nevetségesebb. Esztelenség le nem ülnie. De esztelenség volt fölkelnie is. Ennélfogva kitart a végállomásig. Ott áll a teljesen kiürült kocsiban, mint egy középkori vitéz, kezében sétapálcájával, mint egy karddal. Ekkép vonja le az utolsó következtetést:

- Akinek van esze, az nem igazi lovag.

1929 júl. 7.

A NAPOZÓ

Amint leheveredik a lécpadra:

- Minden arany körülöttem. Ez itten az aranyfürdő, melyben mi, a tél sápadt fényképei, lassanként ragyogást kapunk. Óriási fényképész, égi tűzforrás, rögzítsd meg arcainkat úgy, amint vannak és nem amint látszanak. Hatalmas lencséd pörköli homlokom. A gyújtópontjába

kerültem? El kell égnem, hogy megmaradjak. Mért kutakodsz agyvelőmben a sugaraddal, ezzel a hosszú, arany koponyatűvel? Nem bírom tovább.

Színes szemüveget tesz föl:

- Egyszerre délután lett, zöld, kísérteties délután, hevesen izzó, teljesen valószínűtlen nap-sütéssel. A végítélet délutánja. Nincsenek fellegek, de az elkomorult égbolt baljósan várakozik valami apokaliptikus eseményre s úgy rémlik, azonnal fürgeteg támad, mely majd mindent elsöpör. Mindjárt megrepednek a sírok, kikelnek a halottak, megszólal a harsona.

Félredobja szemüvegét s lehúnyja szemét:

- Most azt a fényt látom, melyet a vakok is érzékelnek, a vérem piros derengését. Szemhéjamat pirosan világítja át a nap. Agyamra piros fátyol borul. Nini, belül minden ember piros. Én is az vagyok. Harag fog el, hatalmi érzet, a vértódulás mindenhatósága. Vajjon van-e a földön halandó, aki el bírná viselni életének csak öt percét is ilyen nagyzási hóbort nélkül? Lépünk mérföldeket, hágjuk át a bérceket, ugorjunk keresztül tornyokat, labdázunk csillagokkal.

Kinyitja a szemét:

- Azok, akiket az imént titánoknak, bronz hősöknek képzeltem, itt fekszenek velem együtt, mint szegény férgek. Kívül fehérek, ezüstösek, higanyszínűek s oly kicsinyek, hogy meghatódom. Legnagyobbjuk is alig üti meg a két métert. Az ember általában hosszúkás lény, hasábalakú, a tetején egy csontgolyóval, melyet gondolkozásra használ. Most azonban már legyen vége ennek a szabad eszmetársításnak. Ocsúdjunk a valóra. Köszönjük a köszönőknek. Menjünk haza dolgozni s lehetőleg ne feledjünk el borraivalót adni a napfürdősnek.

1929 júl. 28.

KÖZVÉLEMÉNY

Történelmi dráma öt felvonásban

I.

Vacsoraidőn ostromolják az autóbust. A megállóról izgatottan vonulnak föl a rohamcsapatok, férfiak, nők, gyermekek, de csecsemők is, akik karon ülnek. Ebben a közelharcban férfiak káromkodása, asszonyok sivalkodása, gyermekek és csecsemők sírása hallik.

Sorszámokat követel a kalauz. Az előretörők diadalmasan lobogtatják a zöld bárcákat. Akinek alacsony a sorszáma, az följut, akinek magas, az leheti a következő kocsit. A sorszám olyan, mint az életévek száma: annál több reményt ad a küzdelemre, a sikerre, minél kisebb.

Végre a kocsi megtelik. A kalauz csönget, az autóbusz megindul.

II.

Alighogy tíz métert halad, egy úr bebújik a szíjon és a tornácra ugrik.

- Nincs hely - szól a kalauz, csönget s megállítja a kocsit. - Tessék leszállni.

A jövevény pár másodpercig tünődik, aztán szomorúan engedelmeskedik.

Erre a koci ismét nekilendül.

III.

Most már csak pár métert haladhat. Megint fölkapaszkodik egy úr táskával a kezében. A kalauz csönget, megállítja a kocsit, udvariasan figyelmezteti a fölgrót:

- Nincs hely. Tessék leszállni.

- Nem szállok le - válaszol az szikrázó szemmel.

- Akkor várunk. Nekem van időm.

- Nekem nincs. A betegekhez megyek.

- Rendőrt hivatok.

- Hivasson rendőrt. Orvos vagyok.

- Azzal én nem törődöm - mondja a kalauz. - A rendelet rendelet. Tessék leszállni.

A helyzet drámai.

Egy harangkalapos hölgy az utas felé:

- Hallatlan. Próbára teszik az ember idegeit. Hallatlan.

Egy izmos fiú, sportlappal hadonászva:

- Mozgás, mozgás. Nem érti? Ami sok, az sok. Ott kívül tágasabb.

Az a szegényasszony, aki ősidőktől fogva a tőke hetyke fölényével érvel a nem-gazdagok ellen, maró gúnnyal, a jelenlévők helyeslő derűsége közepette:

- Ha annyira siet, mért nem jár automobilon?

Egy ezüstszakállú úr az öklét rázza:

- Rendőrt, rendőrt. Lökje le, kalauz. Mi majd segítünk.

Az utas nem moccan. Immár teljesen kialakult ellene a közvélemény. Künn a gépkocsi türelmetlenül túlköl. Tetőfokán a feszültség.

A cselekmény halad, de a koci még mindig áll.

Ebben a pillanatban egy csöndes szemlélődő a kalauz füléhez hajol. Így szól, halkán:

- Menjünk, kedves kalauz úr. Nézze, itt még van hely bőven, akár ötnek is.

- Nem indítok kérem addig, míg le nem száll. Az előbb már leszállítottam egy utast.

- Azzal nyilván igazságtalanság történt - mondja a csöndes szemlélődő. - Legalább ezzel ne történjék igazságtalanság.

Ez az érv hat. A kalauz vállat von, csönget, a koci vígan kocog a sötét utcákon.

IV.

Az új utas, aki az érdeklődés gózába került, egy darabig elszigetelten áll az ellenséges közönség gyűrűjében. Komoran, férfiasan viseli a feléje szikrázó tekinteteket. Senki se beszél. Csönd van.

A csöndben mindenki az esetről gondolkodik. Lassanként megszokják az új utast. Hiszen olyan, mint ők. Utitárs, embertárs. Ellenséget nem érdemes szerezni, még akkor se, ha az esetleg mindjárt a következő megállónál is száll le.

Minden átmenet nélkül szólal meg a harangkalapos hölgy:

- Hallatlan. Persze, hogy elférünk itten. Nem öten, hanem még tizen is. Hallatlan.

Az izmos sportfiú, mint társadalmi bíró:

- Nálunk csak a rendeletek fontosak. A paragrafusok. Nem az emberek.

A szegényasszony szörnyülködik, nagy mozdulatokkal:

- Orvos, kérem. Orvos. És nem engedik a betegjeihez. Orvos.

Ismét a lehangosabb az ezüstsakállú öregúr:

- Végére a járművek arra valók, hogy közlekedjenek, nem pedig arra, hogy álljanak. Első a közönség érdeke. De ezek a vidékről fölkerült, szerencsétlen kalauzok folyton okoskodnak. Egyszer igazán ki kellene őket alaposan tanítani. Botrány.

A közvélemény ismét egységesen alakul ki. Mindenki tesz egy megjegyzést, mindenki ilyen értelemben adja le szavazatát.

V.

Csak a csöndes szemlélődő hallgat, aki közbelépésével megoldotta a drámai csomót. Az így tépelődik magában:

- Öt percen belül két közvéleményt hallottam. Mindkettő megteremtésében ugyanazok vettek részt, hasonló módon és hasonló mértékben, nem is érdekük és belátásuk, hanem vérmérsékletük szerint. Ez a két csip-csup jelenet számomra oly megrázó, mint *Shakespeare*, aki legjobban ösmerte a földi lényeket, kívül is, belül is, külön-külön is, együttesen is. Ezek itt külön-külön bizonyára mind derék, jóra való, eszes emberek. Együtt azonban borzalmasak. Nem tudom, mikor félelmesebbek, akkor, mikor annyira határozatlanok, vagy akkor, mikor annyira határozottak. Óvjon meg az Isten minden jótét lelket, hogy valaha is rájuk szoruljon s tőlük várja a megértést, a becsülést, az igazságot.

1929 szept. 8.

ÁMULAT

Láttam egy betörőt.

A törvényszék tárgyalótermében ült, a vádlottak padján. Rovottmultú alak volt, sokszorosan büntetett.

Amikor a tanukihallgatások véget értek, az elnök felállította őt és - nem rosszindulatból, vagy illetlen kíváncsiságból - megkérdezte, mennyit volt büntetve eddig.

A vádlott elmondotta, hogy tíz és fél évet töltött különböző börtönökben, fegyházakban. Többnyire két-hároméves tételek szerepeltek ezen a listán. Mindig lopás, betörés miatt.

Negyvenötéves volt. Ennélfogva életének több mint egynegyede raboskodásban múlt el.

Tárgyilagosan beszélt, igen egyszerűen. Hangsúlyozta, hogy zsebtolvajlással sohase foglalkozott. Súlyos tárgyakat lopott, zsákokban, leszögezett ládákból. Egy ízben egy parasztszekeret is elhúzott, a rúdjánál fogva. A zsebtolvajlást, ezt a könnyed, elmés műfajt lenézte, megvetette, akár a szonettet egy író, aki csak nagyszabású történeti regényeket ír s efféle rímjátékokra se ideje, se kedve.

Az ügyész, aki a szemben levő dobogón foglalt helyet, vádbeszédjében a társadalom salakjának nevezte.

Ekkor a betörő az ügyész felé emelte kopaszodó kövér fejét s hallgatta, amit hallott, minden különösebb megalázottság, ellenkezés nélkül. Körülbelül ezt gondolhatta magában: «én valóban a társadalom salakja vagyok».

Gyűrött polgári ruhát viselt, duzzadó potrohán ezüst óraláncot. Általában az elhízottság aggasztó jeleit mutatta. Csodálatos, hogy ilyen hájas betörők is vannak a világon. Ehhez fürgeség és karcsúság kell, nem ilyen has, ilyen mamut-láb, ilyen gömbfej. Falusi vendéglősnek született. Mégis ebben a mesterségben munkálkodott egy életen át. Pályatévesztett embernek tartottam.

Ítélethirdetés előtt a tárgyalást felfüggesztették. A szünetben a fegyőr fölkelt, hogy kissé járassa zsibbadt lábát. Ő is fölkelt.

Nyílt az ajtó. A tárgyalóterembe belépett egy vékonyka, jelentéktelen asszony, vérvörös barhent-ruhában. Apró cseresznyemag fejét seszínű kendővel kötötte be. Karján egy tíz-tizenkét hónapos, nagyon sápadt gyermeket tartott, akinek szintén ebből a vérvörös barhentből varrt ruhát. A gyermek ruhája majdnem a földig lógott.

Egyenesen a betörő felé vitte. Az a villanycsillár alatt elmosolyodott, a gyerekre hajolt, egészen közelébe tolta ijesztő, puffadt arcát, a sörszín bajuszával.

Reámeresztette vízkék szemét.

A karonülő eleinte félt. Erre a betörő kedélyesen megcsiklandozta a gyermek nyakacsokáját. Odaszorította borostás állát a gyermek nyakához. Nagyujját beledugta a gyermek kacsójába. Az végre megfogta.

- Kuc-kuc - selypegett a betörő, csucsorítva a száját. - Ki ez itt? - gügyögte. - Hát az apa, az apuci, a te apucid - s gondolatban bizonyára nem tette hozzá, hogy szegény apucinak foglalkozása a betörés, hogy szegény apuci a társadalom salakja.

Öt percig ajnározta így.

Én ezalatt hideglelősen figyeltem őket. Eltűnődtem azon, hogy ez az érthetetlen, fölfoghatatlan élet még mennyi ámulattal szolgál.

A gyermek a villanycsillárt bámulta vízkék szemével, mely az apjáéra emlékeztetett.

Vajjon tudta-e, hogy hol van? Vajjon tudta-e az apja, hogy hol van? Vajjon tudjuk-e mi, hogy hol vagyunk?

Isten férgei vagyunk mindnyájan.

1929 dec. 1.

LAJCSI BÁCSI

Esti Kornéllal multkor arról beszélgettünk, hogy mi volt a legszomorúbb, amit életünk során láttunk?

- A legszomorúbb - mondotta -, legalább is nekem, egy műhelytragédia volt. Kérlek, ne nézd le a «mesterségbeli» bánatokat, ne mondd mindjárt, hogy mindez csak irodalom, tinta és papiros. Számunkra itt nyilatkozik meg legközelebről az élet, itt ütközik ki az, ami emberi.

- Te is ösmerted annakidején Micsik Lajost, a jó Lajost. Ifjúkorunkban velünk ülte le különböző kávéházakban azokat az éveket, melyeket a sors nyilván pénzre át nem változtatható büntetésül rótt ki azokra, akik tollat ragadnak a kezükbe. Együtt éjszakáztunk, együtt dolgoztunk, lelkesedtünk. Verseivel ő is meg akarta váltani a világot, akár mi.

- Később, nagyon hamar, belefáradt, megsavanyodott. Gyermekírónak csapott föl. Gyermekírónak lenni - azt hiszem - vajmi nehéz. Olyan közönséget kell kiszolgálnia, melynek képelete szinte démoni, istenkísértően merész, eredeti. Vedd számba, hogy a gyermekek között még nincs annyi tökfilkó, mint a felnőttek között. Aki hozzájuk szól, az igazán költő legyen a talpán.

- Vannak ilyen gyermekírók is. Szegény Lajos nem tartozott közéjük. Ő miután egy napon végkép lemondott írói becsvágyáról, a dolog könnyebb végét fogta meg. Állandóan csilingelt, gügyögött, selypegett. Amikor még alig serkedt a bajusza, «Lajos bácsi»-nak nevezte el magát, később pedig nagytatuskának vagy nem tudom minek. Elég az hozzá, szellemileg és testileg időnek előtte megöregedett. Huszonnyolc éves korában, talán mestersége hatása alatt, talán az alkalmazkodás folytán, az aggkori elme gyöngeség kétségtelen jeleit mutatta.

- De megélt munkájából, valahogyan. Ne kérdezd, hogyan. Kicsinyei körébe kuporodva, akiket szívéből utált, mesélt-mesélt nekik, ha volt kedve hozzá, ha nem, sokkal többet, mint a világ összes apái és anyái együttvéve. Bizonyos névre is szert tett. Nem csillogott a neve. De megszokták és túrték.

- Sokáig nem láttam, nem is hallottam felőle. Néhány évvel ezelőtt valami vállalatnál akadt dolgom, várnom kellett, beültem egy szobába, mely - mint kiderült - szerkesztőségül szolgált egy heti gyermekujjságnak.

- Hát egyszerre benyit Lajos bácsi. Zöldes télikabát volt rajta, kopott, vékony nyakbavető kendő. Egészen megkopaszodott. De nyomban fölismertem. Intettem neki. Ő elfordította fejét. Tüntetőleg, majdnem haragosan kerülte tekintetem.

- Kéziratot hozott a szerkesztőnek. Arra kérte, legyen szíves, lehetőleg azonnal olvassa el, mert pénzre volna szüksége. A szerkesztő vállat vont. Majd udvarias bosszúsággal vele olvastatta föl kéziratát.

- Lajos halkan, hadarva olvasta, mintha szégyenkezne miatt. Vers volt. Egyik szakára szóról-szóra emlékezem, így szólt:

«Van kis lovam, huszáros,
Van kis mentém zsinóros.
A csatába vágatok,
Vagy győzők, vagy meghalok.»

- Ámulva, földresütött szemmel hallgattam. Rám minden írás közönyösen hat, mihelyt észreveszem, hogy nem a legnagyobb igénnyel készült. Ennélfogva ilyesmiről képtelen vagyok véleményt mondani. Erről a versről se tudtam, hogy jó-e vagy rossz. Néha még csodálkoztam is azon, hogy sorai összezsengenek. A rímeiket, a legjobbakat is megszoktam. Azt

gondoltam tehát, hogy ezek a repedtfazék-rímek itt, a maguk helyén megfelelőek, gyermekek.

- De a szerkesztő nem volt ezen a véleményen. Ő gyermekujság-szerkesztő volt, szakember. Folyton csóválta a fejét s végül ezt mondta: «Nem, kérem, nem, nem. A mai gyermekeket ez már úntatja. Ők is haladnak a korral. Mult századbeli dolog. Aztán micsoda rímek. Nem, kérem, nem».

- Lajos a zöldes télikabátja mély zsebébe csúsztotta a kéziratot, lassan, szótlánul kicsoszogott. Olyan volt ekkor, mint egy csecsemő, akit be kellene pólyálni, bölcsőbe tenni, csöndesen elringatni. Sokáig néztem utána.

- Mondd, mit csinálhat az, akit már a kisdedek is kinevetnek, olvashatatlanak, avultnak találnak? Hol kopogtathat? Hová menekülhet?

- Amint ott összetörve, magam is megsemmisülve tűnődtem ezen, nem tudtam elképzelni, hogy mihez fog kezdeni ezután. Ő azonban rövidesen megoldotta a helyzetet és pedig eléggé elmésen, stílusosan. Még azon a télen vörhenyt kapott. Bele is halt ebbe a gyermekbetegségbe. Huszonnégy óra alatt. Negyvenötéves korában.

1930 febr. 9.

EGY MAROKNYI JÓ TANÁCS

Levél egy ünnepelt drámaíróhoz

Sajnálak, hogy mostanában lépten-nyomon beléd kötnek, agyba-főbe rágalmaznak.

Egyszer azt olvasom rólad, hogy gyilkoltál, máskor, hogy elloptad egy árva kislány erszényét, aki az anyja temetéséről jött, vagy hogy bányász vagy, agyalágyult.

Vedd számba, hogy ezek a vádak nem oktanul érnek. Te multkor írtál egy kitűnő színdarabot, melyet azóta sorozatosan játszanak, zsúfolt házak előtt. Ilyesmit nem könnyű elviselni.

Barátaid, a legjobb barátaid, állandóan erre gondolnak, meddő gyötrődéssel. Arcuk ekkor olyan, mint azoké, akik tüszkölni akarnának, de nem tudnak. Éjszaka fölriadnak, lázasan hánykolódnak párnáik között, hajnalig nem bírnak elaludni. Valami vigasztalásra nekik is szükségük van.

Lásd be, hogy te évek óta nem törődted ezzel. Még mindig fiatal vagy, eléggé egészséges, friss, dolgozni is tudsz és szeretsz. Sohase panaszkodtál hajszás életed, álmatlanságod, anyagi gondjaid miatt. Ha valami bánat, csalódás ért, magadba rejtetted. Csinosan felöltözve, megborotválva jelentél meg közöttük. Hát ez tapintatlanság, figyelmetlenség.

A vigasztalás leghatásosabb módja az volna, hogy ezután csak gyatra dolgokat firkálj össze, olyan unalmas, üres színdarabokat, melyek mindjárt a bemutatójukon megbuknak, a részvétlenség síri csöndjében.

Erre nem vagy hajlandó. Ennélfogva engedd meg, hogy néhány tanáccsal szolgáljak.

Mihelyt olyasmit alkottál, amivel magad is meg vagy elégedve, keresd társaságukat. Üldögélj ott szótlánul. Gereblyézd végig dús hajadat az öt ujjaddal s utána hosszan vizsgálgasd kezedet a lámpafényben. Halkan, inkább magadnak, mint nekik, mondd ezt:

- Hull a hajam. Tessék? Sajnos, a kvarclámpa, a kátrányszappan se segít. Próbáltam. Reggel, mikor fésülködöm, fésűm a hajgubancoktól olyan borzas, mint egy kefe. Fésűmet nem tudom megkülönböztetni a kefémtől. Azt mondják, hogy egy év múlva meg fogok kopaszodni. Olyan lesz a koponyám, mint egy elefántcsontgolyó.

Szerezz be egy tojásdad ezüstszelencét is, melyet mellényzsebedben hordasz. Abba tégy sacharint. Amikor a bohémek körében feketét rendelsz, dobj be findzsádba - titokban - néhány ilyen fehér, szomorú labdacsot. A csodálkozó pillantásokra csak ennyit válaszolj:

- Semmi, semmi. Az orvos azt tanácsolta, hogy ne igen egyem se cukrot, se kenyeret. Hogy miért? Utóbb kissé lesoványodtam. Esténként szédülök, gyorsan fáradok. Egyébként kutya-bajom.

Ha pedig az utcán találkozol azzal a kartársaddal, akinek fiókja tele van előnemadott történelmi tragédiákkal, öleld meg őt, majd nagyon könnyedén közöld vele a következőt:

- Bocsáss meg, drágám, hogy nem mehetek veled. Ide kell sietnem, a szomszédba. Időnként rádiumbesugárzásokat kapok. Van tudniillik egy jelentéktelen daganatom, csak akkora, mint egy galambtojás, de ártalmatlan, egészen jóindulatú daganat. Úgy hallom, hogy már vissza is fejlődött. Azt kezeltetem.

Szóval te így kezeld barátaidat. Hintsd közéjük ezeket az apró figyelmességeket, szórakoztatan és kedélyesen, de következetesen, mint a rózsákat.

Ha követed rendszeremet, rövidesen meglepő változást fogsz észlelni.

Egyszerre megállapítják rólad, hogy mégis van benned «valami rendkívüli rokonszenves». Hogy mi ez a «rendkívüli rokonszenves», azt ők nem fogják tudni. De te tudni fogod.

Szükséges, hogy embertársaink előtt olykor-olykor fölcillantsuk koporsónk ércét, mint valami nem nagyon távoli reménységet.

Természetesen «teljesen» rokonszenves sohase leszel a szemükben. Ahhoz az kellene, hogy ígéretedet be is váltsd s tényleg meg is halj, mert ők kisebb szívességet nem igen fogadnak el tőlünk.

Erre azonban - úgy tudom - egyelőre se kedved, se időd.

1930 márc. 2.

«A MARTALÉK»

Egyik barátom, aki tudja rólam, hogy majdnem minden érdekel, kiváltképpen az emberek, multkor telefonon közölte, hogy egy öngyilkost küld lakásomra, aki ötvenedik öngyilkosságát követte el. Tegnap éjjel halászták ki utóljára a Dunából.

Izgatottan vártam az öngyilkost. Addig cigarettáztam, tünődtem. Az ötven fele a száznak: jubileumi szám. Ha valaki ötven évig dolgozik egy pályán, ünnepséget rendeznek tiszteletére. Ha egy író ötven könyvet ír össze, kap egy babérkoszorút, vagy egy aranytollat. Ha az öngyilkosnak ötvenedszer sikerül úgy kárt tenni magában, hogy az egyáltalán nem sikerül, akkor elélem vezetik. Ez is valami. Afféle jubileumi ajándék.

Öngyilkosságairól jegyzőkönyvek tanuskodnak. Ezek igazolják, hogy 21-szer ugrott a Dunába, 8-szor feküdt villamos elé, 11-szer vetette le magát az emeletről, 2-szer lőtt mellébe, 3-szor vágta föl ereit, 2-szer mérgezte meg magát aszpirinnel, 2-szer morfiummal és egyszer

szublimáttal is, melyet a kórházból lopott. A lánghalált nem kedvelte, nyilván, mert a vizet annyira kedvelte. Kötélre se gondolt soha, villamosáramra se - csak villamoskocsira -, s a robogó gyorsvonatot is következetesen kikerülte. A fönti adatokban semmi szemfényvesztés sincs. Hangsúlyozom, hivatalos iratok, szavahihető emberek kezeskednek róluk.

Holmi élemedett roncsra voltam elkészülve. Meglepődtem, mikor dolgozószobámba egy huszonnégyéves fiatalember lépett be, két boton vánszorogva. Lábaik a villamos kerekerei nyomorították el, egy életre, a 17-ik öngyilkosságakor. Dadogott és hebegett. Beszédhibáját viszont a 8-ik öngyilkosságakor szerezte, az emeletről való lezuhanása után.

Nagyon bő, hamuszín ruha lötyögött ösztövére testén. Valamelyik detektív - régi meghitt ismerőse - kölcsönözte addig, míg az övé meg nem szárad.

Lerogyott egy karosszékre. Izgatottan, de valami erős-ugató hangon ezt mondotta: «Én kérem a társadalom martalékja vagyok».

Ez a szó «martalék» megdöbentett. Észrevettem, hogy az elsüllyedt boldogtalanok, akiknek sorsa még csak nem is hasonlít a többiekéhez, fölkapnak mindenféle ritka, divatjamúlt szavakat, azokat tüntetve ismételtetik, ragaszkodnak hozzájuk. Ez a szegény fiú is folyton ezt hajtogatta: «martalék... martalék...»

Vajjon mikor mondtam én ki utolszor? Azt hiszem, több évtizeddel ezelőtt. Második elemis vizsgámon *Garay János* egyik balladáját szavaltam. Abban fordult elő ez a sor: «Te léssz a martalék». Azóta - tudtommal - nem használtam.

Ő egyébként négy középiskolát végzett. A háború kitörésekor szemeláttára puskatussal verték agyon édesanyját. Ettől kezdve csak lézeng, dolgozni nem tud, csavarog. Időnként toloncházba, tébolydába kerül. Élete egyhangúságát a különböző öngyilkosságok színezik.

Első öngyilkosságára úgy emlékszik vissza, mint lány az első báljára. Tizenhét esztendőskorában a kora márciusi égbolton tündökölt a hold s ő fejest ugrott a hideg vízbe. Ah, azok más idők voltak, mint ma, szebb idők voltak, jobb idők.

Mit gondolt öngyilkosságai előtt? Csak annyit: «Elég ebből a kutya életből, gyerünk». Mit hall maga körött, miután eszméletre tér? Csak ennyit: «No ez is jól van már». Milyen egyszerű mindez.

Úgy látszik, nekem nem hazudik, csak önmagának. Bevallja, hogy sohasem emelte halántékára a pisztolyt, abból se csinált titkot, hogy legfőlleg a második emeletről ugrott egyszer le. Rendszerint az első emeletről szokott leugrani.

Azt is értésemre adja, hogy maga a kivitel nem igen izgatja. Míg lefelé röpül, várja, hogy mi fog történni. Az eredményben - tekintve sok csalódását - nem bízik. Közben talán kissé unatkozik is, lehúzza például a mellényét, vagy zsebét tapogatja, hogy nem felejtett-e fönn valamit. Hiszen mindezt már annyira megszokta.

Nem csaló, csak öncsaló. Előidézi a halálos körülményeket, óvatosan, de mindig hagy egy vékonyka rést, hogy a véletlen is beleavatkozzék. Ha a véletlen ügyetlen, vagy lusta, arról nem ő tehet.

Szánalommal tekintetem erre a szerencsétlen felebarátomra, aki bizonyára épp oly beteg és épp oly érdemes a részvétre, mint az igazi öngyilkosok. Még talán náluk is szánandóbb. Végzetes tettét nem tudja elkövetni s állandóan élet és halál között tétovázik, mint átutazó vendég. Őszintén szólva kissé nevetségesnek is tartottam. Végre itt a földön annyi halál van mindnyájunk számára, ahány a hajunk szála. *Seneca* megjegyzése motoszkált fejemben: «az életbe csak egy ajtó vezet, de belőle kifelé megannyi». Erről természetesen hallgattam.

De mintha megsejtette volna kaján gondolatomat - visszhangul rá -, elmesélt egy történetet.

Egyik öngyilkossága után - szám szerint a 49-ik volt, az utolsóelőtti - fölvezették valami úrhoz, aki vastag szivart szívott s ahelyett, hogy lelkére beszélt volna, mint mások, kedélyesen, mosolyogva azt tanácsolta neki - a martaléknak, a társadalom martalékának -, hogy amennyiben nem tesz le szándékáról s mindenáron meg akar halni, fáradjon föl egyszer az ötödik emeletre, onnan kísérelje meg, akkor nem kell többé vergődnie, az biztos, mint a halál.

Az öngyilkos fölháborodva bélyegezte meg ezt a kövér, undok frátert, ezt a pöfeteget, ezt a minden emberi érzésből kivetkezett gazembert. Arca kigyulladt. Egyszerre sírva fakadt.

Faggattam, hogy miért sír. Erre nem felelt.

Nyilván önmagát siratta. Nyilván attól a gondolattól érzékenyült el, hogy valamikor ő is megsemmisülhet. Nyilván elképzelte, hogy vérbefagyva, szétloccsant koponyával kerül el egy udvar kövezetén és meghal tényleg, meghal, ami az ötvenedik öngyilkosság után valóban borzalmas is volna.

Ez volt az egészben a legmeghatóbb.

1930 ápr. 6.

KÜNN A TANYÁN

Künn a tanyán élek, egy órai járóföldre az első vasúti állomástól és telefontól, egynapi járóföldre az első kórháztól és könyvtártól, szántóvető parasztok között. Figyelem szokásaikat. Hallgatom beszédüket, melyben kép-képre halmozódik. Azt hiszem, én többet ámulok itten, mint ők, mikor először látják a pesti utca autóforgalmát és színházainkat.

*

Hamarjában az alábbi neveket jegyeztem föl a tanyai iskola névsorából:

Boldog Teréz, Katona Emilke, Üрге Örzse, Szalma Sándor, Csákány Cicelle, Torma Ambrus, Jeney Mária, Dóró Katica, Nyers-Bakó Gergely, Szabó-Batancs Anna.

Regényben vagy elbeszélésben egyiket sem merném használni, mert attól tartanék, hogy túlon túl «költői» leszek, túlon túl keresett.

Különben ezek a családnevek a nép előtt jobbra ismeretlenek. Mindenki kap melléje egy becsületes csúfnevet, melyet senki sem érez sértésnek. Ezt emlegetik mindenütt. Azalatt a másik otthon pihen, az almáriumban.

Egy fősvénységéről ismert gazda Szükenránts András, egy másik a Kannyúl Pista, egy harmadik a Pötyke Gábor.

Az új levélhordó, aki idejött, sokáig nem tudta kézbesíteni a leveleket, mert azokon csak a hivatalos nevek szerepeltek, nem az «igaziak». Maga a nép se szolgálhatott minden esetben fölvilágosítással. Így a címzettek egy darabig «ismeretlenek maradtak».

Később a levélhordó a bíró segítségével összeállított egy lajstromot, melyben a csúfnevek mellé odabiggyesztette a hivatalos neveket is, zárójelben.

*

Ezen a vidéken születtem, az ő nyelvüket beszélem, az ő hangzóik rögződtek meg bennem, öntudatlanul is azokkal élek, amíg meg nem halok.

Néha mégis észreveszem, hogy erősen figyelnek rám. Nézik a szájamat, amint én az angolok száját nézem, akikkel társalgok. Régóta elkerültem innen. Nem mindjárt értenek.

Egyszer az is megesett, hogy szégyenszemre tolmácshoz kellett folyamodnom.

Torma bácsit, aki már a nyolcvanasokat tapossa, vallattam, hogy-mint él.

- Mennyit alszik naponta? - kérdeztem tőle.

Torma bácsi csak bámult. Az asszonya is. A fia is.

Az unokája segített ki:

- Azt kérdezi, öregapám, hogy mennyit bír pihenni?

Ezt az öreg már megértette s aztán felelt is rá.

*

Kemény koponyájú nép. Elpusztíthatatlan, pogány erő lüktet benne, melyet semmiféle természettudományos alapon nem lehet megmagyarázni.

A bicskázás, a késeles ősi hagyományaihoz tartozik. Illik verekedni. Különösen lányokért. Nem is férfi az, akinek nincs egynehány sebe.

Újabban bálokra, mulatságokra rendőrileg tilos a legényeknek bicskát, kést vinniök. Ezen a lányok segítenek, ők dugják el keblükbe a bicskát, kést, s kellő pillanatban átnyújtják lovagjaiknak.

Már a kisfiúk és kislányok is «lakodalmasdi»-t játszanak. Karonfogva, fölbokrétázva haladnak egymás mellett, mint vőlegények és menyasszonyok. Egy tizennégyéves vőlegény, akit kikoszorózott nyolcéves menyasszonya, szó nélkül kinyitja bicskáját, odaadta a kislánynak, s megkérte, hogy döfje szívébe.

Téli estén olajlámpásnál vacsorál az orvos, a családja körében. Egyszerre nyílik az ajtó, a résen bekandikál egy véres, sápadt fő, tátongó sebbel. Hol a doktor? - nyöszörög a furcsa látogató. Saját lábán jött el, hogy az orvos bekötözze. Sógora késelte meg. Nem haragudtak egymásra, csak együtt mulattak s itt már ez a szokás.

Évekkel ezelőtt a kórházban operálni készültek egy híres, karakán verekedőt, egy «nagy-törvényű legény»-t, aki huszonegy sebből vérzett. Már leszíjazták a műtőasztalra, főzték a műszereket. A «beteg» egyetlen hatalmas izomrándítással ropogva tépte szét a szíjakat, lepöndörült az asztról, fölrúgta a műszeres tálcákat, úgy, hogy azok a csipeszeikkel, ollóikkal együtt a mennyezetig röppültek, aztán kerekelt oldott. Három hét múlva visszahozták. Már alig volt benne lélek. Az utolsó pillanatban megoperálták - sikeresen. Három napra rá, vattakötegekkel a fején, éjnek idején átmászott a kórház falán, ismét megszökött, végkép. Azóta vidáman szánt-vet s megsokasodott az ő ivadékaiban.

A verekedők csak addig ellenségek, amíg harcképtelenné nem válnak. Utána már szövetségeseik. Gyakran egymást támogatva mennek segítségért.

Farsangkor parasztszeker állott meg az orvos portája előtt. A farsangi csata négy sebesültje vánszorgott le róla, ki fejsebbel, ki hasszúrással, ki tört orral vagy lábbal. Már kezelni kezdte őket az orvos, mikor rendelője ajtaján kopogtatott valaki. Egy szerény, illedelmes, öreg paraszt jelentkezett. Két kezében tartotta a kilocsant beleit. Így mutatkozott be. «Én vagyok kérem a kocsis.»

*

Egy aggastyánnal beszélgetek a halálról.

Megállapodtunk abban, hogy rettenetes lehet évekig az ágyat nyomni, senyvedni. Talán jobb a hirtelen halál.

- Az se jó - mondja az öreg, a fejét rázogatva. - Olyan az, mintha «ellopnák» az embert.

Végül megállapodtunk abban, hogy a halál semmiféle formájában nem élvezhető.

*

Szeretnek ezek engem? Vagy legalább becsülnek? Vagy lenéznek és titokban kinevetnek?

Sokat tűnődtem ezen. De még mindig nem tudtam eldönteni.

Egyenes gerinccel beszélnek velem, mint egyenlő az egyenlővel. Az öregebbek mind előre nyujtják kezüket, hogy megtiszteljenek parolájukkal. Látszatra nyíltak, kedélyesek. Sokat tréfáloznak. Borral, hájaspogácsával kínálnak. Le is ültetnek, a szobájukba, a lócájukra.

Azt hiszem azonban, hogy voltaképpen álarcot viselnek. Ha elmegyek tőlük, bizonyára összenéznek, vállukat vonogatják, talán el is mosolyodnak.

Én vagyok az idegen. Az úr, aki - az ábécés könyv szerint - ír. Sőt az az úr is, aki ír...

1930 aug. 17.

EMBEREK

Kritikus

A kritikus, aki fiatal írók munkáit bírálja, minekelőtte kezébe venné kézírataikat, megismerkedik velük. Elbeszélget előéletükről.

Első kérdése mindig az, akár az orvosé:

- Hány éves?

Ezáltal mintegy meghatározza szellemi fejlődésének délköreit.

Aztán pár mondatot olvas munkájukból, találomra, hogy lássa a stílusukat, a nyelvüket.

Mint az orvos, aki így szól a pácienshez:

- Mutassa a nyelvét.

- Ha ez a nyelv nem lepedékes, szóval, ha nem tanuskodik lelki megbabáltságról és gyomorrontásról, akkor a kritikus hozzálát a részletes vizsgálathoz s ennek eredményétől függ, vajjon a dicsőség e betegek meghalnak-e még mielőtt elhagyták volna szobáját, vagy élnek az emberi kor legvégső határáig, sőt azon túl is, az örökkévalóságig.

Koporsós

Az öreg koporsós a városnegyedben mindenkit ismer. De senkinek se köszön. Merő tapintatból.

Azokkal a családtagokkal, akiket naponta lát elhaladni boltja előtt, akkor találkozott, amikor ők könnyektől fuldokolva, vörösre sírt orral a temetés részletét beszéltek meg vele, egy-egy tételen vitatkozva. Ilyesmire emlékeztetni őket illetlenség.

Végre nem mondhatja nekik: «Van szerencsém,» hiszen akkor lesz majd szerencséje, ha egy új halálesetből kifolyólag ismét hozzá fordulnak. Azt se mondhatja: «Jó napot», hiszen belül, a lelke mélyén mindenkinek csak rossz napot kíván.

Ennélfogva közönyös, tartózkodó, személytelen. Nem tartja fenn ismeretségeit, az üzlete érdekében. Úgy néz az emberekre, mint aki elvesztette emlékezőtehetségét.

Ebben a tekintetben pedig finom. Olyan finom, mint gyanús éjjeli mulatók pincérei, akik azzal kötelezik le állandó vendégeiket, hogy fényes nappal meg se ismerik őket s tolakodó köszönésükkel nem hozzák eszükbe, milyen botrányok, bűnök, gyarlóságok hősei voltak.

Ő is époly cinikus mivelünk a gyász részszegében, a szomorúság duhajságában.

De azért készséges. Minden mozdulatán látszik, hogy bármikor rendelkezésünkre áll.

Zöld vadász

Évek óta tünődöm, miért tartanak bizonyos előkelősödő emberek a pesti lakásukon egy inast, akit zöld vadászruhába öltöztetnek s vadászkalapban, zergetollal járatnak? Ez az inas sohase vadászik, akárcsak a gazdájuk. Minden hivatása az, hogy ajtót nyisson, fogadja a vendégeket, leveleket, csomagokat kézbesítsen. Multkor nekem is ilyen zöld vadász hozott valami meghívót.

Akkor egyszerre elkacagtam magam. Rájöttem a rejtélyre, mely oly régóta fúrta az oldalam. A franciák a vadászt tényleg *chasseur*-nek hívják. De így nevezik azokat a szállodákban sürgő-forgó küldöncöket, kifutófiúkat is, akik a fölvonó körül szorgoskodnak, vagy a vendégek parancsára ide-odaszaladnak kerékpáron.

Tehát a pesti zöld vadász közönséges fordítási baklövés. Valaki, aki nem volt tisztában a szó jelentésével, évekkel ezelőtt vadászruhába öltöztette háziinasát s a többiek, anélkül, hogy gondolkoztak volna a divat eredetén vagy megnézték volna egy szótárt, majmolták őt.

Legközelebb, ha találkozom ilyen vadással, a nyílt utca során megölelem. Ő az egyetlen élő, testet öltött *leiterjakab*. Valaki, aki félreértésből született...

1930 dec. 14.

EMLÉKSOROK EGY ÚJ PRÓFÉTÁNAK

Arra vállalkoztál, hogy ennek a világnak prófétája légy. Ez éleslátásodra vall. A mai világ tényleg annyira agyalágyult, hogy esetleg még téged is prófétájának vállal.

*

Anyagod az az emberiség, melyet az előkelő szellemek egyértelműen elmarasztalnak a világháború tömeggyilkosságában. Ez a többszörös rablógyilkos azonban félművelt is. Ennélfogva kedveli azokat, akik azt állítják magukról, hogy ők mindent tudnak.

*

Mit tudsz te? Vannak, akik magasat tudnak ugrani, akik okarinázni tudnak, akik széklábat tudnak faragni, akik növénytant, gyorsírást, kettős könyvvitelt tudnak. Te semmit se tudsz. De minthogy az ellentétek érintkeznek egymással, könnyűszerrel elhiheted, hogy mindent tudsz.

*

Amikor megérkeztél, befeküdtél egy előkelő szanatóriumba, mert megterhelted a gyomrod. Csodálkozva kérdeztem, hát a prófétának gyomra is van? De te oly angyalian finom voltál, hogy a bejelentőlapon nem töltötted ki azt a rovatot, mely - eléggé tapintatlanul - foglalkozásod iránt érdeklődik. Ki meri tőled elkérni prófétai képesítésed? Én.

*

Szegénységet fogadtál. Mellesleg tulajdonosa vagy egy pazar, fényűző kastélynak a körülötte lévő parkkal együtt. Erről hallani se akarsz. Bizottság kezeli, jószágigazgatód veszi föl az összegeket, titkárod egyenlíti ki számláidat, hogy kezed meg ne fertőzze a pénz. Az önzés ellen küzdesz. Pirulva gondolkod arra, milyen állatian-önző lehetek én, ki pénzért robotolok, tulajdon kezeimmel fizetek a boltokban, sőt - ami igazán szégyenletes - még azt is elfogadom, amit visszaadnak.

*

Híveid szerint egyik bámulatos kiválóságod az, hogy «mindenben csak az Életet látod». Ez valóban érdekes lehet. Én ha megpillantok egy kutyát, magamhoz hívom, símogatom, a fejét vakargatom is - tudod, ott a füle körül -, mert a kutya arrafelé bolhás s az jólesik neki és így szólok hozzá: «Hogy vagy, kutyus?» Ha egy öreg pincér hozza kávémat a kávéházban, akinek meredtek a lábai a sok lőtás-futástól, ezt gondolom: «Hányadik mérföldet teheti meg ez a szent távgyalogló?» Ha egy szép nőt pillantok meg a villamoson, fölördítok magamban: «Tyűh, de kedves». Te minderre csak ennyit jelentesz ki: «Ez az Élet». Csodálatos, csodálatos.

*

Nem mindig voltál ilyen. Fejlődtél is, úgy hallom. Legnagyobb esemény életedben, hogy Te meg a Szeretet összeolvadtatok. Egy darabig tudniillik Te meg a Szeretet teljesen külön éltetek, elválva ágytól és asztaltól. De jött egy pillanat, mikor Te meg a Szeretet végérvényesen egyesültetek. Egy tanítványod - állítólag - látta is ezt az épületes folyamatot, kormos üvegen, mint a napfogyatkozást szokás nézni. Sokért nem adnám, ha ezt én is megfigyelhettem volna.

*

Verseket is írsz. Csak szabad verseket. Olyan egyéniség, mint te - olvasom - «nem engedi megkötni magát semmiféle formával». Az efféle bárgyú gyermekjátékot olyan egyéniségeknek hagyod, mint például Dante vagy Goethe. Költeményeid határozottan megütik a közönlenségek mértékét. Erre nyilván azt válaszolod, hogy nem «szép» verseket akarsz írni. Egy prófétának még szép verseket se kell írni. De akkor miért írsz?

*

Amint a «Szeretet Láncáról», a «Vágyról», az «Egyesülről» beszélsz és boldogságot ígérsz fűnek-fának, fölöttébb szerénytelen vagy. A szerénységedre vagy szerénytelen. Sokat ígérsz, keveset adsz. Lásd, az igazi bölcsek - a görögök meg a latinok - mindig szerények. Keveset ígérnek, de sokat adnak. Olvasd Marcus Aureliust, Senecát. Milyen szerények ők az életükben is és - ami ezzel egy - írásmodorukban is. Miután tudatukban vannak gyarlóságunknak, minden ember esendő voltának, az otromba anyag, az ellenkező test szabódásának és fontosságának, beérik azzal, hogy néhány megfigyeléssel szolgáljanak, hogy kételkedve pár kézzel-

fogható tanácsot adjanak, hogy egy szemtelen göröngyöt hengerítsenek el utunkból. Nálad és társaidnál - mert sokan vagytok ezen a világon - a fikarcnyi mag belefulladás abba az izzó, fortyogó főzelékbe, mellyel leöntitek.

*

Azért ne hidd, hogy haragszom az ilyen keleti prófétákra. Csak kissé «lanyha» vagyok rájuk. Bizonyos körülmények között még élvezni is tudom őket. Eleven állapotukban akkor, ha megbízható intézetben pontosan kimutatják előéletüket, agyvelejük tekervényeit (lehetőleg Röntgen-fényképekkel), téveszméjüket stb. Holt állapotukban azonban mindenkoron méltányolom őket. Általában a próféták első kötelessége, hogy meghaljanak. Komolyan csak azután lehet tárgyalni velük.

1931 jan. 18.

NYOLCVAN ISMERETLEN ARCKÉP

Óriás alakú fénykép-albumot lapozgatok, melyben *Helmar Lerski*, berlini fényképész nyolcvan arcképet közöl, ünnepien, életnagyság fölötti formában. Nyolcvan arc, nyolcvan lélek.

*

Ismeretlen emberek egytől-egyig, nem hírességek, nem mozikirálynők, vagy bankigazgatók. A jelenkor nem is kiválogatott vándorai ezek, munkások, munkásnők, akik véletlenül bukkannak ki a homályból. Szóval csak emberek, embertársaim.

*

De érdekelhetnek-e azok, akiket egyáltalán nem ismerek? Úgy látszik, igen. Már több órája bámulom őket, nem bírok betelni velük. Ha ismerőseim fényképeit rakták volna elém, azokat már rég félrelöktem volna, miután megállapítottam, hogy hasonlítanak-e hozzájuk, vagy sem. Itt a varázs mélyebb. Ezek nem önmagukhoz hasonlítanak, hanem az élethez. Minden arc mögött titkos arc lüktet, s ez egyre jobban csigázza képzeletemet.

*

Csodálatos, megúnthatatlan, babonás valóság. Portás, paszományos sapka nélkül, hajadonfőtt, kopaszon, kidagadó halántékér, komoly, figyelmes arc, szemölcs s fáradt, jóindulatú, szelíd tekintet. Gépíró, a szemüveg üvegfényében, a szerénység és értelem ragyogásában. Vásárcsarnoki siheder, micisapkával, hetyke és pisze. Gyümölcsösköfa, friss, üde, kacagó. Ujságíró, húnyt szemmel, mintegy vakon, befelé nézve. Szőrmemunkásnő, láthatólag szőke és kékszemű, bájos szeplőkkel orra körül. Festő, akinek széles felsőajka valami önimádatról beszél, homlokán a pápaszeme, melyet munka után tolhatott föl. Mosónő, mindnyájunk öreganyja, a kendőjéből mosolyog, jóságosan. Fűtő, szikár és elszánt. Takarítóasszony, széles bálványarccal, ápolatlan hajjal és hosszú szempillával, amint megaranyozza a verőfény, s feje alázatosan lefelé bukik. Fiatal koldus, maga a szépség, a férfiasság, a hősiesség, csigás, fekete hajjal, ívelt, római orral, s mellette öreg koldus, viharcsapott, megrázó, tetézve álmatlan éjszakai káitól, rossz, szemcsés bőrrel, melybe beleivakodott a hajnali harmat és a rakodópályaudvarok szénpora, homlokán csikorgó nyomorúság, s akkora ómegarác, mint egy hurka, aztán különböző ráncok, egyik a másikon, valóságos feldúlt harctér, gránátvájta tölcsérekkel ütközet után, vagy földrengés után egy elpusztított, forradalmas vidék, a szakáll tüskebokraival, a száj pedig, az arcnak ez a fájdalmas repedése, melyen levegőt szív és ételt-italt vesz be, a maga ijesztő anyagszerűségében, a maga ezer gyűrődésében, fodrosan, cserepesen, csorbán s

keserűen is, mintha kinint evett volna, legalább egy kilót, és most már egészen néma volna, nem akarna, nem tudna többé beszélni.

*

Nincs köztük egy se «jelentéktelen». Az utcaseprő nyugodtan lehetne miniszterelnök, a házaló egy Borgia vagy egy Bourbon, esetleg renaissance-főpap is, a szobalány európai hercegnő, vagy amerikai milliárdosnő. Csak azok az emberek jelentéktelenek, akikkel nem törődnek. Mihelyt rájuk szegződik a szem, vagy a fényképezőlencse, már nem azok. Mutassanak nekem egy «átlagembert». Ilyenek pusztán távolból, elméletben vannak. Közelből és valóságban minden ember kivétel és csoda.

*

Bevallom, sok tárlat nem adott nekem olyan tartalmas élményt, mint ez a fénykép-album. Eltűnődöm, vajjon művészet-e ez? Azt mondják, nem az, mert gép hozta létre, mely a «valóságot csak másolta». Ezt meglehetősen felületes érvnek tartom. Ha az eszközöket tekintem, akkor az ecset is csak gép, a toll is az, melyet az író forgat. Ami pedig a «valóság másolását» illeti, azt hiszem, ennél aligha van üresebb szólam. A valóságot nem lehet másolni. Aki megkísérli ezt, a végtelenbe vész. Alaktalan, megfoghatatlan, szétfolyó zűrzavar ez, melynek nincsen partja, határa. Próbáljon valaki lefesteni egy fát, melyet maga előtt lát. Amennyiben előzőleg nem él benne ez a fa, mint vízió, képtelen lesz rá. Próbáljon valaki elmenni egy társaságba, pontosan leírni, mi történik ott, gyorsírási jegyzetek alapján visszaadni az elhangzott párbeszédet. Amennyiben nem hallja önmagában alakjainak párbeszédét, mint parancsoló hallucinációt, az, amit leír, nem az élet lesz, hanem a téboly. A valóság újjáteremtéséhez nagyobb képzelőerő szükséges, mint bármely sohase létezett emberfajta, vagy mesetáj leírásához, mert ez felelőtlen és ellenőrizhetetlen, az előbbihez azonban van mértékünk és összehasonlítási alapunk. Minden művész munkája azon múlik, milyen nézőszögből tekinti a valóságot, mit hagy el belőle, mit tesz hozzá.

Ez az alkotás.

*

Úgy érzem, az ilyen fényképezés is alkotás és művészet, mely mint minden alkotás és művészet, csak egy hajszálvonalal választódik el a kontárműtől és a semmitől. A tárgy beállítása a döntő. Ezer és ezer veszedelem fenyegette a mi művésznöket is. Modelljeit esetleg «megszépiíthette» volna, s akkor holmi cukros, édes fényképek kerülnek ki keze alól, de meg is csunyíthatta volna, s akkor hatásos, döbbenetes rémfigurák merednek reánk. Ő ellen tudott állni az olcsó csábításnak. Egyetlen modelljére sem lehet azt mondanom, hogy «szép», vagy «csúnya». Ez a művészi szempontra nem zavar bennünket. Tanulmány mindegyik, lélekkel teljes élet, a maga megindító emberi gyarlóságában és változatos egyszerűségében. A lencse itt nem is egyéb, mint a fényképész szemének folytatása, tökéletesbülése, mely gyújtópontjában összemarkolja a valóság ezerfelé cikázó sugarait. Emberei élő emberek, nem is egyebek; jelképek, akik egy személyben minden embert jelentenek.

*

Ezek az ismeretlenek tehát nem ismeretlenek. Fölismerem bennük testvéreimet. Ezek az idegenek nem idegenek. Fölismerem bennük rokonaimat. Az emberiség családjához tartoznak. Odateszem ezt a fénykép-albumot családi albumjaim mellé.

1931 febr. 8.

MUNKA

Gyalog mentem föl a harmadik emeletre.

Fekete téli délután volt. Fekete sarat hoztam a cipóm talpán. Amint fölfelé haladtam, ott hagyogattam a fekete latyakot a lépcsőn. Nem is igen látszott meg rajta, mert már oly fekete volt, mint a szerecsen.

Miután lefelé ballagtam, a második emelet pihenőjén elcsodálkoztam. Ott egy kis paraszt lány térdepelt, kezében gyökérkefe, mellette vizesdézsa. Abba mártogatta a kefét és súrolta a lépcsőt. Szerecsent mosott.

Csörgött a víz, habzott a szappan. A szerecsen szépen fehéredett. Azok a lépcsőfokok, melyeket az imént még bekent a locspocs, az utca piszka, úgy tündököltek, mint a füstös, odvas fogak, miután az orvos levési róluk a fogkövet s kisikálja kréporral. Csak most derült ki, hogy fehér márványból valók.

Gyönyörűség volt nézni ezeket a patyolat-lépcsőket, melyek a parasztlány szorgalmát, ügyességét dícsérve már két emeleten ragyogtak, ellentétben a föntiekkel, melyek még várták a vizet, a kefét, a szappant.

Lassítottam lépteimet, hogy minél később érkezzek hozzá. Azalatt ő tovább dolgozott. Dézsáját föllebb-föllebb billentette. Maga pedig térden mászott fölfelé, fokról-fokra, mint hívők bizonyos zarándokhelyek templomlépcsőjén, melyek végén a bűnbocsánat és üdvösség integet feléjük. Lassan haladt. Eddigi munkája legalább egy óráig tartott s egy másik órába telik majd, míg fölré, térdepelve, a padlásajtóig, mely számára kétségtelenül a mennyországot jelenti.

Ilyesmin töprengve jutottam eléje. Megállapodtam. Bevallom, habozni kezdtem, elfogott a lelkiismeretfurdalás.

Mit tegyek? Szerettem volna lerepülni, hogy cipőm ne mocskolja be a márványt. Szerettem volna tündérsarút ölteni, hogy nyomtalanul suhanhassak le. Szerettem volna legalább néhány bocsánatkérő szót rebegni.

De a parasztlány annyira belefeledkezett a boldog tevés-vevésbe, hogy ügyet se vetett rám. Serénykedve mosott, csattogtatta a kefét, turkált a szappanhabban. Amikor az előttem levő lépcsőfokot is megtisztogatta, felém pillantott, mintegy biztatva, hogy csak lépjek rá.

Én tehát ráléptem. Cipőm talpa az angyali fehérségen fekete ördögfoltot ejtett. Aztán, ahogy lefelé mentem, mindenütt ott maradt sötét nyomom. Úgy éreztem, hogy liliommezőt tiprok.

Ő azonban nem törődött ezzel. Folytatta, amit elkezdett, be akarta fejezni.

Milyen borzasztó lehet a munka - gondoltam -, melynek eredményét még ideig-óráig sem élvezheti a munkás s veszendőbe megy, szinte a szeme láttára, minekelőtte elkészülne vele. De vajjon nem ilyen-e a legtöbb munka? Órákig főzik az ebédet, sütik a tortát s pillanatok alatt vége. Elmosogatják a tányérokot s tüstént bepiszkítják. Megvarrják a ruhát s abban a pillanatban szaggatják, rongyolják. Kifűjják az üveget a hutában s talán szállítás közben összetörik. Államszerződéseket kötnek évszázadokra s egy háború fölborít mindent. Mindenki a múlandóság számára dolgozik.

Csak talán a művészek nem - tettem hozzá. - Azok az örökkévalóság számára próbálnak alkotni. Mégis ki biztosítja a legkülönbjét is, hogy munkáját, mely tiszta és fényes, nem gázolja-e össze nyomban néhány sáros láb? Hányszor megesett ez is. Szóval nekik is alázasoknak kell lenniök, nem szabad törödniök, mi történik fáradtságuk gyümölcsével, akár ennek a parasztlánynak. Elégtételük nem lehet egyéb, mint az, hogy küszködtek, birkóztak a

könyörtelen anyaggal, nehézségeket győztek le s közben, mint minden testi és szellemi munkás, kicsit játszottak is.

1931 febr. 22.

BOKROS

Így szoktam hívni bokros teendői miatt. Nem ösmerek nála tevékenyebb embert. Ő a földgolyó legelfoglaltabb embere.

De téves volna azt hinni, hogy ez a tenger munka nyűg a számára s szabadulni kíván tőle. Mindig többet és többet óhajt, hogy túllegyen rajta, hogy elintézzze, megegye, föleméssze. Olyan, mint a hős. Keresi a veszedelmet.

Keze alatt ég is a dolog. Folyton sűrög-forog, rohan, rendelkezik, telefonál, olvas, táviratot fogalmaz, megérkezik, elmegy, gépkocsiba vágja magát, vonatra és repülőgépre ül, jegyez, nyilatkozik, visszaszív, csönget, fogad, elbocsát. Mindenre ráér, mert beosztása van. Csak arra nem ér rá, amivel éppen foglalkozik, mert ezalatt következő föladataira gondol.

Ennélfogva egyidőben rendszerint négy-, ötféle dolgot művel. Csoportosítja teendőit. Átnézi a *Neue Freie Presse* vezércikkét, válaszolgat feleségének magyarul, szivarra gyujt s hallgatja francia titkárnőjének jelentését a newyorki tőzsde napi árfolyamairól.

Borotválkozik, népdalokat énekel, gépbe diktál kisasszonyának, aki kádja mellett foglal helyet lesütött szemmel. Leveleket bontogat, fülszőreit tépdési, rámosolyog valakire, aki szobájába lép, hat könnycseppet hullat egy barátjáért, akinek imént hallotta halálhírét, de eközben már tárcsázik is, taxit rendel, hogy elszágujdon valahová, egy bizottsági ülésre, vagy egy emléktábla leleplezésére.

Még fiatal ember. Alig túl a harmincon. Csupa tetterő és életkedv. Valóban eszménye lehet ennek a kornak, mely gyűlöli a szellemet, imádja a gépet, önmagáért dicsóítja a zakatoló, halmozott, ostoba robotot és anélkül, hogy megvizsgálná e hódolatának eredetét, anélkül, hogy maga előtt is tisztázni merné, hogy csak a kénytelenségből csinál erényt, a Munkát, melyet mindig nagybetűvel ír, a bamba, aljasító, hitvány munkát a középszer öngazolására, egy elbutuló, lélek híján szűkölködő, üres társadalom élethazugságává emeli.

Ha ezt a munkagépet szemlélem, megértem a görögöket, akik mélységesen lenézték a munkát, a dolgozó rabszolgákat és oly nagyra becsülték az előkelő semmittevőket, a szemlélődőket, az agorán kószáló bölcseket s megértem a napkelet vezető szellemeit, a mai kínaiakat is, akik napnyugati barbároknak tartanak bennünket. Egy jeles gondolkozónk «remek állat»-nak nevezte a mai embert.

Az én barátomnak, aki nem is «remek állat», inkább ronda állat, akkora előjegyzési naptárja van, mint egy gyűrődészka. Állandóan ott áll az íróasztalán, a szeme előtt, kezeügyében, emlékeztetőül.

Ilyen titáni tömböt sehol se lehet kapni. Ő rendelte egy berlini cégnél, a maga roppant céljaira, mint ahogy az óriások se vehetnek készen cipőt-kalapot a boltokban, hanem csináltatni kénytelenek a méreteikre.

Naptárjának lapjai és napjai - azoknak minden rekesze és órája - hónapokkal előre le vannak foglalva. Olyan ez, mint egy haditérkép. Feketül, pirosul, kékül a különböző bejegyzésektől. Tárgyalás, X-nek levél, adóhivatal, Y fogadása, folyóügy, Z-nél látogatás, családi tanács-

kozás, szerelem, tyúkszemvágás, estély, testedzés, mozi stb. Még lelkiéletére is gondol. Egy helyütt ezt láttam: «d. u. ½6-tól ¾6-ig önfeledtnek lenni.»

Régóta bögyömben volt már, de szántam is. Ezért multkor - egy gyönyörű, verőfényes, tavaszi napon - elhatároztam, hogy őszintén beszélek vele. Megkérdem, hová siet voltaképp és mit akar? Jól érzi-e magát így? Meddig szándékozik ezt folytatni? Aztán kifejtettem, hogy az adatok, események, kötelességek ez összege nem élet, hogy ennél tartalmasabb a koldus élete, aki az utcasarkon kuporog és a halálos beteg élete is, aki ágyában mozdulatlanul várja az elmúlást s hogy én ilyen módon egy pillanatig se kívánnék élni, inkább azonnal végeznek magammal.

Szavaim mély benyomást gyakoroltak rá. Szomorúan bólintott. Lapozgatott naplójában. Valamit feljegyzett.

De máris fölugrott. Naptárja tudniillik arra figyelmeztette, hogy ma még egyetmást sürgősen el kell intéznie: fölmondani egyik cselédjének, három gramfonlemez hozatni, azonkívül fölpofozni legkisebb fiát, aki tegnap intót hozott stb.

Engedelmet kért, hogy pár percre magamra hagy s unszolt, hogy maradjak, mert a kérdés, melyet megpendítettem, fölöttébb érdekli.

Miután kiment, odasompolyogtam íróasztalához. Fúrta az oldalamat, vajjon mit jegyezhetett naptárjába beszélgetésünk alatt?

Sok lapot kellett visszaforgatnom. Tavaszával, nyarával, őszének egy részével már egyáltalán nem rendelkezett. November 11-én kezdődött szabadideje este ¾11 után.

A november 11-iki kockába ezt írta:

- 23 órakor K. D. tanácsára föbelőni magam. Általános életúntság címén. Végrendelet, búcsúlevelek stb.

1931 ápr. 12.

FELEBARÁTAIM

A hallgatag úr

Két úr megy előttem az utcán.

Az egyik szakadatlanul beszél. Röptében hallom, mit mond:

- ...mert kérlek, én roppant hallgatag ember vagyok. Sokszor órákig ülök szótlanul. Ilyen a természetem. Soha életemben nem szerettem a szószaporítást. Megvettem, fölöslegesnek tartottam. Ha választanom kellett, hogy beszéljek-e vagy hallgassak, inkább hallgattam, mert igen korán rájöttem arra, hogy szavakkal semmit se lehet elintézni, a viták zsákutcába vezetnek, a hosszú beszédeknél több egy mozdulat, sőt az is fölösleges: a közöny, a néma tekintet, a csönd még ennél is kifejezőbb. Már gyermekkoromban harapófogóval kellett kihúzni belőlem a szót. Istenben boldogult, áldott édesanyám mesélte, akit te is ösmertél, hogy egyszer, amikor még...

A másik úr, aki mellette ballag, figyel. Egy szót se szól.

Ez tudniillik javíthatatlan fecsegő.

Levelezőtag

Sokáig nem tudtam, mit jelent az, hogy valaki az akadémia levelezőtagja.

Gyermekkoromban azt képzeltem, hogy az akadémia egy-egy jóképű íróval, egy-egy szemrevaló tudóssal kikezd. Rájuk kacsint az utcán, jeleket ad nekik.

Egyelőre nem engedi meg, hogy közeledjenek, hogy hozzá csatlakozzanak, hogy hazakísérjék. De nem bánja, ha az illetők tisztességes szándékkal leveleznek vele.

Ezek lesznek a levelezőtagok.

A levelezőtag, mihiylt fölkel, kötelességszerűen elszalad a dohánytőzsdébe, ott nyílt levelezőlapot vásárol s - minden áldott nap - ezt a levelet írja:

Kedves akadémia,

hog y vagy? Én jól vagyok. Remélem, te is.

Ölel és csókol
szerető
Levelezőtagod.

Ezekre a levelezőlapokra az akadémia egyáltalán nem felel. Elolvassa ugyan, de vállat von, a papírkosárba dobja. Sokáig egyoldalú a szerelem. A levelezés is.

Miután az akadémia meggyőződött, hogy a tag szándéka nemcsak tisztességes, hanem komoly is s évekig állhatatosan írkaál neki, rendes tagjává választja s - jutalmul - keblére öleli.

Ezt gondoltam gyermekkoromban.

Azóta fölvilágosítottak, hogy nincs így.

Bevallom azonban, még ma is sokszor azt kell hinnem, hogy így van.

Őszinteség

Fölkeresett a költő. Átadott két verset.

Az elsőben azt írta meg, hogy beteg és nemsokára meg fog halni. A másodikban azt írta meg, hogy olyan szegény, mint a templom egere.

Elolvastam mind a kettőt. Gyöngéknek találtam. Közöltem vele szerény véleményemet.

- Pedig őszinték - vetette ellen a költő.

- Lehet - szóltam. - Erre azonban ne hivatkozzék. Az anyák szokták így dicsérni csúnya, hervadó leányaikat, hogy milyen mélyérzésűek, milyen háziasak, milyen egyszerűek és igénytelenek a drágák. Hagyja ezt. A verseknek cudarul szépeknek és szemteleneknek kell lenniük. Tetszeniük kell.

- Az igazság van bennük - mondta emelt hangon a költő. - Az én szent, véres életem van bennük - és fölkelte megvetően.

Aztán szavainak nyomatakául elém dobott két papírlapot.

Az első orvosi bizonyítvány volt, mely tényleg azt tanúsította, hogy a költő súlyosan beteg. A másik hatóságí szegénységi bizonyítvány volt.

De azért mégse hittem el, hogy versei «őszinték».

1931 ápr. 26.

VIGASZTALÁS

- Láttad?
- Láttam.
- Hogy van? Miért nem felelsz? Micsoda? Rettenetes. Ilyen fiatalon.
- Bizony.
- Szegény. Na és rossz színben van?
- Nincs is rossz színben. Lesoványodott. Gyöngé. Ha iszik, reszket kezében a pohár.
- Ismeri helyzetét?
- Valószínűleg. De titkolja. Egyszerre azonban sírvafakadt. Valami közönyös dologról szóltam. Arról, hogy melyik villamoson jöttem ki hozzá. Akkor sírvafakadt.
- Te mit tettél?
- A levegőbe néztem. Mintha nem venném észre.
- Meddig voltál nála?
- Egy óráig.
- Mit csináltál ezalatt?
- Hát vigasztaltam.
- Hogy vigasztaltad?
- Úgy, ahogy szokás: hazudtam.
- Az nehéz lehetett. Hisz olyan éleseszű, kételkedő. Mindig bírálgatta az embereket, önmagát is.
- Mindennek megvan a maga módja.
- Bizonyára eltereltd a figyelmét a betegségről?
- Ez a legrosszabb. Akkor annál inkább rá gondol. A betegek folyton a betegségükkel foglalkoznak. Velük csak erről lehet beszélni.
- Hogy kezdted?
- Úgy, ahogy mindenki. Legyintettem, vállat vontam, tréfáltam. Hogy mit bolondozik, hogy ne ugrasson bennünket, hogy keljen már föl. Ő hallgatott. Megvetően pillantott rám.
- Miért?
- Hogy ilyen kicsibe vettem őt és betegségét. Ez szemérmertlenség is volt. Mintha Rothschild egy kültelki munkásnegyedbe menne s így szólna a szegényekhez: «Édes testvéreim». A betegek külön társadalmat alkotnak. Nem közösködhetnek az egészségesekkel. Más az érdekük. Érzik, hogy azok biztos várból tekintenek rájuk, semmit se vállalnak, amit ők, sem a lázat, sem a veszedelmet, sem az utolsó utazást, melyre egyáltalán nem hajlandók társul ajánlkozni. Ennélfogva részvétük merő külsőség.
- Akkor miért beszéltél így?
- Mert néha ez is beválik. Itt nem vált be.
- Hogy folytattad?

- Minden átmenet nélkül kijelentettem, hogy betegsége komoly, igen komoly és súlyos. Ez a könyörtelen megállapítás az őszinteség látszatát keltette. Aki ilyesmit hall, azt képzelem, hogy előtte nem titkolódnak, semmit se rejtenek el. Egy súlyos betegnek nem szokás szemébe vágni, hogy súlyos beteg. Természetesen ez is hazugság volt, de már művészi hazugság. A hazugság művészei mindig ehhez a módszerhez folyamodnak: megtartanak egy szemernyi igazságot, hogy arra rakják föl hazugságuk szilárd, pompás építményét. Elismerik, hogy isznak, de nem vallják be, hogy étert isznak. Semmire még hazugságot se lehet építeni. Részleges őszinteségük erőt ad nekik. Ezt magam is tapasztaltam. Mihelyt közelebb jártam a valósághoz, bátran, becsületesen hazudtam, meggyőződéssel tudtam védeni ügyét, fölényes mozdulattal intettem le. Már nem is hazudtam, csak áltattam magam és őt.

- És ezt elfogadta?

- El. A «súlyos betegség»-et tárgyalási alapul fogadta el. Felém fordította nyílt, kedves arcát. Azután alig észrevehetően alkudozni kezdett velem. Néhány tünetet emlegetett, mely a javulásra vall, cáfolgatta rossz sejtelméit. Én egyelőre játszottam a hajthatatlant. Hangsúlyoztam, hogy ez nem gyerekjáték. Könyörögve nézett rám, hogy már engedjek. Fokként visszakoztam. Ilyenkor egy hálás mosollyal jutalmazott meg. Végül szinte harapófogóval tépte ki szájamból azokat a szokat, melyeket előbb visszautasított, hogy mit bolondozik, hogy ne ugrasson bennünket, hogy keljen már föl. Így vigasztaltam meg. Miután magára hagytam, önmagát vigasztalta meg, általam.

- Borzasztó.

- Én úgyszólván csak a lelkében zengő kettősária egyik dallamát vettem át, a remény nagy dallamát s azt énekeltem fülébe. Lelkünkben állandóan a kétségbeesés s a remény vitatkozik. Ha csüggedtek vagyunk, akkor szívesen vesszük, ha egyik barátunk ugrik be a remény szerepébe s eldalolja nekünk azt, amit már magunk se hiszünk. Ez legalább tehermentesít bennünket.

- Mindnyájan ilyenek vagyunk?

- Azt hiszem.

- Mondd, velem is így beszélgetsz akkor?

- Föltétlenül.

- Ha azonban történetesen te fogsz megelőzni, mit csináljak én veled, aki megtanítottál erre, veled, aki úgy ismered lelkünk gépezetét?

- Az nem számít. Volt egy világhíres orvostanár. Csalhatatlan kórjóslatot készített minden betegéről, önmagáról is. Utolsó hetében legkisebb orvosnövendékének is elhitte, hogy csak múló náthája van.

- Szóval, mit mondjak majd neked?

- A legegyszerűbb, a legátlátszóbb hazugságot. Ilyenformákat: «Kutyabajod. Ne képzelődj. Egy kis persenés az egész. Nekem is volt ilyen a múlt héten».

- Te pedig el fogod hinni?

- El én. Becsületszavamra.

1931 máj. 10.

ARCÉLEK

Jól emlékszem még a nénikére. Egy házban lakott velünk, vidéken, valaha régen, abban a korban, mely most messzebbnek tetszik, mint a görög ókor.

Mindig a kertjében üldögélt, a karosszékeiben, a nyálkás, vörösvirágú kaktuszai között. Forró nyáron is vastag kendőbe bugyolálta lábait. Már régóta nem bírt járni. Nyolcvanéves is elmúlt.

Arca fekete volt az öregségtől.

Egyedül abban lelte kedvét, hogy pörölt a cselédjeivel. Mert szelleme még éber maradt: friss és házsártos. A harag volt a mámora.

Rengeteg cselédet nyűtt el. Minden héten új pesztonka vezette ki a kertbe és leültette. Pár nap múlva összeveszett vele. Egy napig szidta még, egy napig verte még, akkor szélnek eresztette. Újat fogadott.

Végre talált valami ágrólszakadt özvegy parasztasszonyt. Ez is öreg volt már. Túljárta a hatvanon. De agg napjaira szolgálatba kellett állnia.

Most együtt gubbasztott a kertben a két öregasszony, a nénike a karosszékeiben, a cseléd egy zsámolyon. Órák hosszat panaszkodtak egymásnak a hátfájásról, a nyilalásról, a fülzúgásról meg a vénség egyéb gyötrelmeiről.

A nénike őt is tegezte. Természetesen csak egyoldalúan. Hiszen ő volt az «úrnő», a másik csak a «cseléd».

Néha, mikor elúnta alkalmazottja fecsegését, rászólt: - Hallgass.

Erre az elhallgatott. Ő pedig meredten és szigorúan nézett maga elé.

Különben vele se volt megalégedve. Lassúnak tartotta. Sopánkodott, hogy milyen nehezen totyog ez az öreg mihaszna, milyen teddide-teddoda, milyen mamlasz. Valóban sok időbe tartott, míg a szomszédos szatócstól gyertyát, petróleumot hozott. Néha le is ült egy utcapadra és ott elaludt.

Amikor egyszer hazajött, a nénike rátámadt:

- Hol a fenébe tekeregtél, te vén bestia? Téged is a halálért kellene küldeni.

- Nem szégyenli magát - dörmögött a cseléd. - Féllába a sírban van és mindig veszekszik.

A nénike ezt meghallotta. Éktelen haragra lobbant. Csak ennyit parancsolt: - Hozd ki a botom.

A cseléd kihozta, a kezébe adta. Erre a nénike ráhúzott a görcsös botjával egy jó nagyot a szoknyájára.

A cseléd ezt se vette zokon. Öreg lelkében már csak halványan pislákol az önérzet. Oda-támaszkodott egy körtefához. Csak a tényt állapította meg, hogy nem is fáj, egy csöppet se fáj, hiszen a ruha fölfogta az ütést. Símogatta szoknyáját, mintha port verne le róla.

Később ezt mondta:

- Ha tudtam volna, hogy meg akar verni, hát ki se hozom.

Így éldegéltek egymás mellett évekig, csöndesen. Végül az öreg cseléd fogta le a tekintetes asszony szeméit is, mert rokonai már régen elhagyták és kívülről nem volt a világon senkije.

*

Ismeritek azokat az embereket, akik ordítva mosakodnak? Ezek cirkuszt játszanak, megengedik az összes csapokat, pocsolnak, árvizet csinálnak maguk körül, rikkantgatnak a kéjtől, kurjonganak, hörögnek s folyton ilyesmit mondogatnak: «brr... jaj de jó... jaj de kitűnő...», befröcskölnek a tükröt, a padlót, sőt a mennyezetet is, de ők maguk szárazak maradnak és piszkosak. Náluk a mosakodás merő tüntetés. Csak lelkiismeretük lesz általa valamivel tisztább.

*

Valaki így szól szomorúan:

- Én már rég nem használom önérzetemet a mai világban. Szekrényembe akasztottam a régi ruháim mellé.

*

A segédházfelügyelő nyápic, sápadt, szeme állandóan gyulladt és csipás az álmoságtól. Nem is csoda. Este tíztől hajnali hatig talpon van. Legalább kétszázan laknak abban az óriási bérkaszárnnyában, ahol alkalmazva van. Öt percenként fölcsöngetik. Ezért olyan sovány. Minthogy nem bír hálni, hát belé jár hálni a lélek.

Multkor ebben a házban voltam meghíva barátomhoz. Hajnal felé jöttem le. Levelet akartam átadni a vicének, hogy másnap délután vigye el valahová. Ő azonban nem fogadta el a megbízatást. Közölte, hogy délután mellékfoglalkozása van. Médium egy orvosnál, aki betegeit delejes álommal gyógyítja.

Ezt a képességét a tudós orvos évekkel ezelőtt fedezte föl. Azt tapasztalta tudniillik, hogy mihelyt leülteti, mihelyt végig vonja ujjait a homlokán és akaratát megfeszítve szakavatottan néhány bűvös mozdulatot tesz (de sokszor anélkül is) a segédházfelügyelő mély álomba merül. Azóta szerződtette. A vici mindennap délután háromtól este tízig az orvosi rendelőben teljesít szolgáltatást, hogy a betegeknek mint előalvó jó példával járjon elől. Később - némileg fölfrissülve - hazatér, hogy a kaput nyitogassa.

Kevés embert ismertem, aki két állását ilyen remekül tudta volna összeegyeztetni s mindkettővel ennyire szolgálta volna mind a maga jogos anyagi érdekeit, mind a szenvedő emberi társadalom s az új utakon haladó tudomány javát.

1931 okt. 10.

«HOLLANDIAI EMLÉK»

Rotterdamban az esti gyorsra fölszállt egy bécsi leány. Abba a fülkébe lépett, amelyikben én ültem. Kérdezte: ez-e a közvetlen bécsi kocsi? Amikor közöltem, hogy ez a kocsi másnap este Bécsben lesz, valami hihetetlen-boldog mosollyal tekintett a csupasz deszkákra és lécekre. Áhitattal olvasgatta az osztrák fölírásokat, melyek otthoni emlékeket ébresztettek lelkében. Ah, a bécsi levegő, a bécsi víz, a bécsi kenyér. Érezte maga körül az imádandó várost, melynek nincs párja a világon.

Nyiszlett volt szegényke, csontos, ijesztően sovány. Már nem is fiatal. Legalább harmincöt-éves. Nyaka, mint egy vastagabb gumicső s éppoly élettelen. Hónapokig feküdt egy rotterdami kórházban, operálni is akarták, de ő nem engedte, inkább hazamegy. Hollandiában másfél évet töltött. Kenyeret jött ide keresni, dajkálkodott egy gyáros kislánya mellett, mosott, vasalt is rá, míg meg nem betegedett. Akkor kórházba szállították. Egyelőre csak folyékony ételeket ehetett, de nagyon gyakran, minden negyedórában.

Két táskája volt. Mindkettő lapos és sovány, mint ő maga. Egyikből kivett egy ásványvizes-palackot. Tejestea állt benne. Ezt papírpohárból kortyolgatta, vigyázatosan és bizalmatlanul, mint aki méregerős pálinkát iszik. Minden korty után várt, míg a folyadék a nyelőcsövén át gyomrába csöpög.

Másik táskájában pár öltözet ruha volt, ingek, harisnyák, szomorú kis zsebkendők. Innen egy öklömnyi órát emelt ki, melyet sárgaréz-lábaira állított, a fülke csapóasztalára, számlapjával felém.

Az óra ketyegett - a kerekek csattogó zaján túl is - s a rohanó kocsikat szobává változtatta. «Szép óra», - mondtam. Ennek a leány láthatóan örült. Gyorsan kezébe kapta, mintha meglepetést készítene elő, megforgatott egy csavart, beállított egy mutatót s visszatette az asztalkára. Az óra csöngetni kezdett. Keltőóra is volt. «Kellemes hangja van», - jegyeztem meg. «Én is azért szeretem, - szólt a leány - nem olyan durva, mint a többinek». Ölbetett kézzel hallgatta. Amikor megszűnt a csöngetés, kérdezte, hogy fölhúzza-e újra? Bólintottam. Erre fölhúzta s megint muzsikált nekem egy kicsit.

Elmesélte, hogy Rotterdamban szerezte. Volt ott egy boltos, az minden alkalommal, mikor vásárolt nála valamit, egy szelvényt adott, a szelvényeket gyűjtögette s háromnegyed év múlva, hogy már ötven szelvénye volt, ajándékkul kapta ezt az órát.

«Semmibe se került, - tette hozzá - ingyen van, emlék». - Igen, - gondoltam - emlék, szolgálati idő emlék, mely eszedbe fogja idézni hollandiai szép napjaidat. Mindenesetre valami élő, valami eleven, ami majd tik-takol neked s beszél végtelen magányodhoz. Ha egyszer meghalsz, ott lelik ágyad fejénél s így szólnak: «Ez az övé. Még Hollandiából hozta».

Tíz percig se utaztunk együtt, mikor az óra hirtelen elnémult. A leány akkor füléhez szorította. Sokáig babrálgatott csavarjaival. «Megállt, - szólt furcsa mosollyal - a rázástól», - magyarázta. Abban reménykedett, hogyha a vonat majd egy állomáson időzik, megindul. Nem indult meg. Többször eredménytelen élesztgetési kísérleteket alkalmazott. Éjfélkor ásított, kispárnát vett elő, ráhajtotta fejét egy sóhajjal, aludni próbált. De félszemmel mindig az órára sandított: virrasztotta.

Másnap nem emlegette többé. Csak gubbasztott az ablak mellett, időnként teás tejet iszogattott, hallgatott. Szakadt az eső.

Én közben reggeliztem, ebédeltem, vacsoráztam az étkezőben. Elolvastam két könyvet, elszívtam ötven cigarettát. Új útitársak jöttek-mentek. Amikor vonatunk este a bécsi pályaudvar váltói között zörgött, a leány visszafektette az órát táskájába, a szomorú kis zsebkendők közé, felöltötte télikabátját, macskaboáját s felém fordult: «Itt majd kijavítják. Bécsben oly sok kitűnő órás van», - mondta. - «Hogyne,» - feleltem.

Utoljára a pályaudvar kijáratánál láttam, amint táskájában lassan vitte a halott órát, mint egy csecsemőhullát.

1931 dec. 20.

ARCKÉP, FEKETÉBEN

...Egy férfi állt a gyalogjáró peremén, még fiatal, - aligha több harminckétévesnél - takarosan öltözködve. Vasalt nadrágot viselt, könnyű, tavaszi felöltőt, betétes lakkcipőt. Sohase felejtem el ezt.

Miért is lettem rá figyelmes mindjárt az első pillanatban? Az esti forgalom-torlódás idején a végállomáson sokan várakoztunk a társaskocsira egy fényesen kivilágított téren, ahol hirdetőtüzek gyulladoztak szakadatlanul. Voltaképp nem volt rajta semmi feltűnő. Jómodorú, szerény úr volt, egészséges, se sovány, se kövér, keménykalapban, elefántcsont-fogantyús sétapálcával, melyet könnyedén tartott kesztyűs ujjai között. Egy hölgy - valami rokona - halkán és sebesen suttogott fülébe, mintha beszámolna erről-arról. A fiatalember elbúcsúzkodott tőle, mert a kocsi már odagördült s ő föl akart szállni.

Ekkor sétapálcáját, mely eddig jelentéktelen holminak tetszett, afféle játékszernek, melyet ide-oda forgatott, keményen megragadta és végigzongorázott vele a fölhágó három lépcsőjén. Most értettem meg, miért foglalta le már előbb is minden érdeklődésemet. Amint hosszú karját mereven kinyújtotta s vele egy vonalban az immár hasznos sétapálcát, megtoldva általa karját és a sétapálcá gumikupakjával a szó szoros értelmében «megnézegette» a fölhágót, nyilvánvalóvá lett, hogy ez a jólöltözött fiatalember vak, tökéletesen vak s karja, sétapálcája - ez a közel két és fél méteres kutatóeszköz - mindössze arra szolgál, hogy pótolja kilobbant, használhatatlanná vált szemidegét.

Utat nyitottak neki a tolongók. A hölgykísérő tétován-zavartan segíteni próbálta, de ő leintette. Anélkül, hogy tapogatódnék, a régi gyakorlottsággal, hajdani tapasztalataira, helyismeretére támaszkodva belépett a kocsiba, elhelyezkedett egy a bejáráshoz közeli ülésen. Egyedül óhajtott utazni, talán hogy élvezze önállóságát s egy darabig elhitesse magával és másokkal, hogy minden úgy van, mint régen.

Azok, akik később szálltak be s nem látták az előbbi jelenetet, semmit sem vettek észre. Egy leány melléje telepedett s ő udvariasan félrehúzódott, helyet engedve neki, ezt mondta: «kérem». A kalauz az arcába nézett, ő visszatekintett rá világtalan szemeivel, jegyet váltott, ki is fizette, akár a többi utas. Körötte, közvetlen közelében csak én tudtam, amit ő tudott, hogy ez a csillogó, színektől szivárványos kocsi, a kék, zöld, piros, sárga foltjaival, ibolyacsokraival, ékszereivel, számára pusztán hang, zörej, nesz, suttogás, lárma és csikorgás, különben feketeség, mély éjszaka, sötétség.

Szemben ültem vele. Megbabonázottan meredtem rá, nem bírtam levenni róla tekintetemet. Kék szeme volt, világoskék s amint a lámpába nézett, csillogott, tisztán és frissen. Mégsem ez hatott rám legleverőbben. Életét, végzetét akkor éreztem át igazán, mikor újra szemügyre vettem csinos ruháját, (mely azonnal feltűnt nekem, minekelőtte sejtettem volna, miről van szó), vasalt nadrágját, világosbarna felöltőjét, lakkcipőjét, ezeket a kifogástalan, színességükben immár merőben céltalan ruhadarabokat, melyek a tárgyak élettelen szomorúságát árasztották, mint mikor felöltöztetett halottakon, koporsókban látjuk.

Nemrég vesztette el szemevilágát, végérvényesen és mindörökre. Egy hónapja lehet ennek, még annyi sem, talán csak két hete. Akkor tudhatta meg, hogy nincs reménység, bele kell törődnie a változhatatlanba. Onnan következtettem ezt, hogy még önfeledt pillanataiban sem babrálgatott, mint régi vakok szokták, kik sötét magányukban a tapintás érzékével szórakoznak, apró, nekünk alig észrevehető mozdulatokkal, például összeértetik hüvelykujjuk és mutatóujjuk bögyét s bőrfelületük érintkezéséből titkos örömforrásuk fakad, mint nekünk, mikor unalmunkban egy tárgyra meredünk és gondolatunk közben valahol máshol kalandozik. Idáig még nem jutott el. Még nem bírta áthangolni egyik érzését a másikra, még nem bírta leszerelni, kikapcsolni érzéketlen érzékét, melynek csak szerszáma maradt ott, a szemgolyó. Egész idő alatt kizárólag ezzel foglalkozott. Azt mondhatnám, a kocsi minden utasa együttvéve sem foglalkozott annyit ép szemével, mint ő egymaga halott szemével. Le-lehunyta, kinyitotta. Próbálgatta, vajjon nincs-e valami árnyalati különbség a két sötétség közt, ha nyitott szemmel bámul a lámpára, vagy ha zárt szemmel üldögél nyugodtan? A kísérletezés eredménye, - amint eleve tudta - meddő maradt. A két sötétség teljesen egyforma volt. Ez

ingerültté tette. Egyre gyorsabban nyitogatta, hunyorgatta szemét, görcsösen összeszorítva s homlokára kirajzolódott a haragos ómega-ránc.

Új vak volt, - szegény - kezdő vak, a világtalanok szelídsége és megindító közönye nélkül, még kifejező arcjátékkal, mozgékony arcizmokkal, az izgalom állapotában, mely csak hosszú-hosszú hónapok múlva tompul s végül csöndes bölcseséggé alakul. Hogy milyen rettenetes lehet ez az izgalom, azt talán csak fonákján és fordítottján lehetne mérni, azoknak az aggasztánoknak izgalmán, kik a szürkehályogtól megvakulva évekig nem láttak s közvetlen a műtét előtt, mikor már bizonyosak, hogy rövidesen visszakapják szemük világát, hirtelen dühöngeni, örvöngeni kezdenek az örömtől és a műtéig csillapítókkal, altatókkal kell bennük tartani a lelket. Ez a fiatalember azonban nem kifelé halad a sötétségből, hanem befelé, lépésről-lépésre. Egyetlen vigasztalása az, hogy majd csak megszokja és hozzáfásul. Erre gondoltam, mikor egy megállónál egy másik nő jelentkezett érte, feltűnés nélkül levezette őt s vadonatúj lakkcipője halkán csikorgott a tavaszi éjszakában...

1932 máj. 22.

KATÓKA

Régóta figyelem. Állandóan itt játszott utcánkban, házunk előtt, a padon.

Azzal tűnt föl, hogy túlon túl komolyka volt. Babát dajkált, de babája torkát ronggyal tekerte körül, mert babájának örökösen fáj a torka. Anya-e az, aki nem aggódik, aztán gyermek-e az, akinek nem fáj a torka? Még a játékban is csapást csapásra tetézt. Urát elbocsátották a hivatalból, őneki pedig képzelt pénze se volt, hogy a villanyt, a gázt kifizesse. Azt se tudta szegényke, hol a feje. De élet-e az, - érdemes-e azt utánozni - amelyik nem ilyen.

Mindenkivel anyáskodott. Öröme abból állott, hogy nem vett részt a társas multságban, csak szemlélte, távolról, összevont szemölddel, mintegy fölötte lebegett, aztán mikor végre megtörtént a baj s egy kislány besározta szép, új szoknyáját, vagy egy kisfiú legurult a hegyoldalról és betörte buksiját, sopánkodott, csapkodta kezét. Három és féleves lehetett ebben az időben. Kora azonban - jelleme és szelleme - pontosan megfelelt egy harmincötéves ténsasszonyénak. Egy gazdinka volt már ekkor, egy megrögzött mama, aki kötényt visel, szoknyája korcán kulcsosomót, takarít és porol.

Katóka egyébként gyönyörű kislány. Nagy feje van és domború homloka. Szőke haját középütt választják el. Szeme fekete, mint a ropogós télícseresznye. Szája piros, mint az édes nyáricseresznye. Egyszer cseresznyét adtunk neki. Amint evett, úgy tetszett, mintha egyik cseresznye a másikba harapna. Lassan hasította föl fogával a cseresznye húsát, nyelvvel megkereste a magot, kiköpte a kezébe, a kistányér szélére tette, a szárral együtt. Amikor végzett vele, így szólt: «Na, ez is megvolt» - és arra kért bennünket, hogy töröljük meg a kezét.

Udvarias, mértékes. Holmijainkat folyton dícséri. Karácsonyfánkra ezt mondta: «Szép karácsonyfa». Kutyankra ezt mondta: «Szép kutya». Sőt a lépcsőnkre, mely egyáltalán nem szép, szintén ezt mondta: «Szép lépcső». Tudja, hogy mivel tartozik a jómodornak.

Már egy éve nem láttam. Most találkoztam vele. Bevezettem hozzánk. Leültettem karosszé-
kembe. Elmesélte, hogy már dedóba jár és sok verset tud. Egyet, - a vidám, kacagó tavaszról -
kérésemre azonnal elszavalt, ülve, a komoly alt hangján, színezés nélkül, tárgyilagosan,
mintha az egyszeregyet mondaná s a vers jellegét azzal jelezte, hogy mikor a lombok
remegéséről volt szó, kis kezét - nyilván az óvónéni utasítására - meg-meglengette feje fölött.
Csodálatos volt.

Aztán elhallgatott. Én is hallgattam, percekig. Egyszerre mélyen fölsóhajtott. Kérdőleg tekintettem rá. Azt mondta, hogy ez a szokása. Mindig sóhajtozik. Miért? Azért, mert unatkozik. Mindig unatkozik. Itt nem. Csak otthon. Nem viszik, nem engedik sehová. A gyermekek rosszak, a fiúk hazudnak, a lányok szemtelenek és elrontanák, őt pedig nem szabad elrontani. Különben volt egy kiskutyája, azt nagyon szerette, de egy este hiába kereste, nem találta sehol. Anyja túladott rajta. Náluk, az emeleten, a bérházban nem is lehet kutyát tartani. A kutya bolhás, piszkos, sokat eszik. Jobb is, hogy már nincs náluk. Egy fehér nyuszi ígértek helyette. Azt se kapta meg. Vállát vonogatta. Voltaképp nem is panaszkodott, csak tényeket sorakoztatott föl, sérelmeit mindössze érintette, azonnal anyja álláspontjára helyezkedett és szélesen, okosan fejtegette, mennyire igaza van anyjának s mennyire nincs igaza neki.

Bölcs, megértő és boldogtalan. Mint a kislányok általában, már egészen nő, fajkép, példája nemének. A fiúk is leendő férfiak, de ők ilyen korban közel se ennyire férfiasak, mert sokfélébbek, egyéniségek. Katóka most ötéves. Lélekben egy ötvenéves asszony. Amint kuporog a karosszékekben s ezer meg ezer keserűségével facsarja szívemet és millió meg millió tanáccsal szolgál, alamuszi szomorúsággal bámulok rá, de belül majd megpukkadok a röhögéstől és egy kis, öreg kávénénikét látok magam előtt, szemén okulával, fejebubján szürke, csutkaszerű konttyal. Néha úgy rémlik, hogy ő maga az a «Gond asszony, aki ágyunk szélére ül és köt...»

1932 máj. 29.

A KÖZLEKEDÉSI RENDŐR

A tanító - a bölcs és jóságos tanító bácsi - ezt mesélte tanítványainak:

- Láttátok-e, kedves fiacskáim, azt a rendőrt, aki fehér szalaggal karján a keresztutaknál áll? Ez a közlekedési rendőr. Az a tiszte, hogy a forgalmat karjai mozdulatával irányítsa. Ha nem mozdul, akkor olyan, mint egy élő tilalomfa. Minden kerékpár, szekér, gépkocsi megtorpan előtte, hosszú oszlopokban vesztegel mindaddig, míg jelt nem ad az indulásra. De mihelyt fölemeli két karját, vízszintesen, a vállperecei vonalában, a járóművek tovább haladnak, ki jobbra, ki balra.

- Nem tudom, észrevettétek-e, hogy a közlekedési rendőr ilyenkor fölöttébb hasonlít ahhoz az emberhez, aki valakit magához akar ölelni, mintegy ezt mondván: «Ide a keblemre»? Hát volt egyszer, hol nem volt, volt a világon egy közlekedési rendőr. Hetedhétországon nem akadt neki párja. Mindig buzgón teljesítette nehéz hivatását, anélkül, hogy a legkisebb zökkenő támadt volna a forgalomban. Szigorú, de igazságos fölöttes hatósága nem is győzte őt dicsérni. Amikor ő örködött rekkenő nyárban és zimankós télben egyaránt, minden úgy ment, mint a karikacsapás.

- Most jól ide figyeljete. Egyszer ez a derék, eléggé nem méltányolható közlekedési rendőr éppen szolgálatban volt, szokása szerint éberem tekintgetett előre és hátra, ekkor a gyalogjárón megpillantott egy görnyedt, falusi öregasszonyt, aki az állomásról érkezett s kis motyójával lassan ballagott befelé a városba. Ki tudná megmondani, hogy ki volt ez a néniké? Úgy van, a közlekedési rendőr édesanyja volt. De ezt nemcsak ti láttátok ki, hanem ő maga is. Abban a pillanatban pedig eszébe villant, hogy ez a szegény, de becsületes parasztasszony szülte, nevelte, ápolta őt, szemében a hála könnyei csillantak meg s önfeledt örömeiben kitárta mind a két karját, mintha szívéhez akarná szorítani.

A fiúi szeretetnél nincs magasztosabb érzés. Igen ám, de ezt a különböző közlekedési eszközök vezetői nem tudták s egyszerűen azt hitték, hogy jelt kaptak az indulásra. És amíg az úttesten a viszontlátás megindító jelenete játszódott le, oly borzalmas szerencsétlenség történt, melyre még alig akadt példa. A gépkocsik össze-vissza cikáztak, a megbokrosodott lovak egymásra rohantak, egy kerékpáros fölfutott egy fára, a zsúfolt gépszekér az utasok velőtrázó sikoltozása közepette hanyatt-homlok bukfencezett le a töltésről s százan és százan feküdtek hörögve, vérükbe fagyva, haldokolva.

- Édes gyermekeim, ti jól ismertek engem. Tudjátok, hogy sohase mesélek nektek léha történeteket, melyeknek ne volna valami mélyebb, erkölcsi magva. Végre ezért fizetnek. Ezt a históriát se azért mondtam el, hogy szórakozzatok, hanem, hogy okuljatok belőle. A szeretet éltet, de öl is. Áldás mindaddig, míg keretei között marad, de ha túlságba csap, átokká, esetleg milliók és milliók végzetévé válhat. Ennélfogva nagyon leköteleznének öreg tanítótokat, ha a föntiekből magatok is ezt a tanulságot volnátok szívesek levonni, hogy majdan a köz derék munkásai s a társadalom hasznos tagjai lehessetek.

1932 júl. 17.

EGY ANGOL MEG EGY LENGYEL

Multkor, mikor a világ írói nálunk sereglettek össze, meghívtam ebédre két költőt. Az egyik angol volt. A másik lengyel.

Az angolt már több éve ismerem. Londonban jártamban pazar kedvességgel látott vendégül, a szeretetnek azzal a fényűzésével, mely a vendég függetlenségét is kíméli. Akkor jöttem-mentem, akkor ettem velük vagy nélkülük, amikor akartam. Attól a pillanattól kezdve, hogy megérkeztem s hazavitetett gépkocsiján, addig a pillanatig, míg föl nem rakatott inasával egy vonatfülkébe, ellátva ujsággal, cigarettával, mindig és mindenütt rejtezkedő szeméremmel örködött mögöttem, mint házigazda. Ha este hálósobámba mentem, a nyirkos angol ősz ellenére nyitva voltak ablakaim, hogy friss levegőt kapjak, de ágyam körül két villamoskályha izzott s lepedőmön forró vízzel telt ágymelegítők langyították paplanomat. Ha színházba mentem, a bejáratnál várt a jegy, a színlap, fölvonásközben pedig reá hivatkozva bemutatkozott egy úr s aziránt érdeklődött, melyik művésszel szeretnék megismerkedni személyesen is. Ha künn a városban vacsoráztam, a vendéglő elé gördült gépkocsija s a kocsis kellő pillanatban jelentkezett, hogy hazavigyen. Nem volt elég szó nemcsak az én szegényes angol szókinccsemben, hanem Shakespeare szókinccsében sem, hogy hálámat kifejezzem. Azóta kicseréltük könyveinket, több levelet váltottunk, kapcsolatunkat kölcsönösen nem engedjük elhidegülni. Izgatottan lestem érkezését. A viszontlátás gondolata már hetek óta foglalkoztattott. Amint belépett hozzánk s megpillantottam téglapiros arcát, jólfésült fejét, elmosolyodtam s kitártam karjaimat. Valamit kiáltottam is, de a kiáltás ajkamra fagyott. Ő csak állt előttem s ezt mondta félhangon, fogai közül: «Hello». Karjai lógtak. Kezét sem nyujtotta üdvözlésre, mert náluk ez nem szokás. Bevezettem dolgozószobámba. Arra gondoltam, hogy a viszonylagosság törvényénél fogva milyen furcsán hathat rá lakásom s bizonyára csodálkozik majd ezen a vidékies házacskán, valamint én is csodálkoztam az ő főúri kastélyán; de ő egyáltalán nem csodálkozott. Leült egy karosszékre, mintha világéletében abban ült volna, keresztbe tette lábait és rágyujtott. Megjegyzést semmire se tett. Kérdeztem, hogy tetszik neki Budapest. Ezt felelte: «Szép város.» Ebédnél, minthogy először járt itt, tokajit, badacsonyit, egri bikavért töltögettem poharába. Kérdeztem, milyennek találja a magyar bort? Ezt felelte: «Jó bor». Immár csak a paprikáscsirkében és a cseresznyés rétesben reménykedtem, de ezeket is oly magától értetődően ette, mint holmi alföldi kisbirtokos. Kérdeztem, nem erős-e a paprika? Ezt

felelte: «Nem.» Búcsúzásul így szólt: «Remélem, látom majd Londonban,» ami véralkatunkra fordítva pontosan ezt jelenti: «Édes, egyetlen barátom, látogass meg mielőbb, légy vendégem, két hétig vagy két évig s úgy fogsz mulatni nálam, hogy borban fürdesz és kolbászban törülközől.» Aztán megbiccentette fejét és ment.

Másik vendégemmel, a lengyellel mindössze egyszer találkoztam Hollandiában s mindössze néhány órát töltöttem vele. Egy teremben, ahol vagy ötszázan ültünk, azonnal észrevettem szőke, regényes fejét, a lírai szemüvegével. Sétálgattunk a tengerparton. Amíg a dühös víz csapkodta a cölöpöket és nyikorgatta a fürdőépületet, ő lengyel verseket mondott nekem, én pedig magyar verseket neki. Egy kukkot sem értettünk egymás nyelvéből, de talán inkább bámultuk az ismeretlen szavak muzsikáját. Nyomban tegeződtünk. Egyéb kapcsolat nem volt közöttünk. Egy év múlt el, anélkül, hogy írtunk volna egymásnak, mert egyéb dolgunk akadt. Viharosan rontott be, a kíváncsiságtól fölajzva, hogy lássa azt az otthont, ahol életem lepörög. Sárgarózsacsokrot hozott feleségemnek. Fiamat, kit először látott, megölelte. Végignyargalt a szobákon. Még a fürdőszobát is megnézte. Kérdésekkel ostromolt. Hol alszom, melyik ágyban és hány párnán, hol eszem és hol írok? Azt, amit elképzelt otthon és mint valóság élt benne, összehasonlította azzal, amit tapasztalt és ebből a gyermekes ámulatok kis forrásai fakadoztak. Semmi se kerülte el figyelmét. Minden tárgy, minden zug érdekelte. Úgy kutakodott, mint valami kopó, mert a szeretet nemcsak kíméletes, hanem fölöttébb tolakodó is. A falon minden festményt szemügyre vett. Édesanyám arcképe előtt pár pillanatig némán állt. Majd kiszaladt az udvarba s fölfedezte öreg, fehér kuvaszomat. Behozta a szobába, leheveredett melléje, vakargatta buksi fejét s beszélt-beszélt hozzá, a maga dallamos és lágy nyelvén, a szlávok kiapadhatatlanul gazdag és változatos kicsinyítő-képzőivel, ilyenformán: «Kutyácska, kutyuska, kutyuka, kutyinkó.» Ajtókat csukogatott, ablakokat nyitogatott. Az első pohár után már dalolt. Úgy rémlett, hogy egy régi barát ül itt, akit már születése előtt ismertem, századokkal ezelőtt. Multunkra emlékeztünk, anélkül, hogy emlegettük volna, közös királyainkra, véres csatákra havas fenyvesek mellett, széles dárídókra, egy fülledt csapszékben. Hamarosan elunta a nyugati nyelveket s elhatározta, hogy lengyelül szól hozzám és biztatgatott, hogy feleljek neki nyugodtan magyarul, úgy jobban megértjük egymást. Ebéd végeztén kiszaladt a tornácra s szemlélte a csendes, vasárnapi utcát. A bástya gesztenyefáit, melyeket én mindennap látok. Egyszerre harsány hangon beszélni kezdett szomszédjaimhoz, akik az ablakban könyököltek s egy öreg nénikéhez, aki az utcapadon sütkérezett előttünk, különböző nyelveken megkérvén őket, hogy távollétében vigyázzanak rám, őket teszi felelőssé, ha valami bajom történnék.

Mindkét vendégem kitűnő ember. Mind a kettő költő, a maga országában ismert és becsült. Mind a kettő közös, európai műveltségen nevelkedett. Mind a kettő körülbelül egyivású is. De az egyik angol. A másik pedig lengyel.

1932 júl. 17.

ÉLŐSDIEK

Hajdanában, nem is oly régen - húsz-huszonöt évvel ezelőtt - a törtetők között gyakran találkoztunk olyan élősdiékkal, akik nemlétező grófi kastélyukra, bárói birtokukra, előkelő atyafiságukra, kamarás aranykulcsukra, nemesi címerükre hivatkoztak, s ezzel igyekeztek bizalmat, pénzt csikarni, érvényesülni. Gazdagoknak hazudták magukat, noha szegények voltak, mint a templom egere. Szennyes fehérneműjüket, rongyos kézelőjüket, lyukas harisnyájukat vasalt frakkjuk és lakkcipőjük alatt rejtegették. Óvatosan titkolták lakáscímüket, mert szégyelték, hogy egy kültelki ház ötödik emeletén húzódtak meg, a faskamrában. «Pilla-

natnyi pénzzavar»-ról suttogtak, azzal a bocsánatesdő hangsúllyal, amellyel az öngyilkos rokonai az elhunytak «pillanatnyi elmezavar»-át emlegetik. Ezek a gazdagság élősdi voltak.

Mióta a szegénység majdnem általánossá vált és maguk a gazdagok is hangosan dicsekszenek nincstelenségükkel, ezek az élősdiak eltűntek. Manapság senkise törleszkedik többé a gazdagokhoz.

Új, erős, pirospozsgás élősdiak jelentkeznek, akik a változott idők szelleméhez alkalmazkodva, szegénységük hangsúlyozott rongyaival próbálják megnyerni a többség mindig regényes rokonszenvét. Letagadják őseik házát és bankbetétjét, öregapjukat, aki egyszer letépett a fáról egy barackot, földtúró parasztnak hazudják, az apjukat, a gyárost, vasesztergályosnak, anyjukat, aki otthon néha kimossa batiszt-zsebkendőjét, élemedett, hülye mosónénak. Ágyrajárónak nevezik magukat s ez csak annyiban igaz, hogy este titokban hazaosonnak szüleik takaros házacskájába, lefekszenek ágyukba, melyet előzőleg egy bóbítás szobalány vetett meg számukra. Semmi se ejtené őket annyira kétségbe, mint hogyha megtudnánk, hogy cafatos ruhájuk alatt tiszta az alsónadrágjuk. Ezek a szegénység élősdi.

Én mind a két fajtát egyformán megvetem. De ha választanom kellene közöttük, bevallom, inkább az előbbit választanám, mert az mégis kevésbé émelyítő, mint az utóbbi.

1932 dec. 11.

ŐSEMBER

A politikus már órák óta szórakoztatott azzal, hogy a jövő reménytelen és sötét s rövid idő alatt valamennyien el fogunk pusztulni.

Udvariasan bólongattam. Közben mindenféleképpen gondoltam.

Arra is gondoltam, hogy mit szólna e kései leszármazottjához az őseMBER.

Minthogy képzeletem eléggé élénk, a következő másodpercben már meg is jelent az őseMBER.

Kopogtatás nélkül rontott be a szobába, meztelenül, szőrös mellel, kiugró pofacsontokkal. Mihelyt megpillantott bennünket, felénk rohant. Kezében dorong volt.

Azt hittem, hogy mindkettőnk nyomban agyonüt és megesz.

De nem tette.

Látta, hogy az asztalon enivaló van. Az őseMBER nem híve a vérontásnak, csak akkor, ha föltétlenül szükséges. Ennélfogva inkább lerágcsálta a sonkacsülköt, bekebelezett egy fél cipót, meg egy jókora darab sajtot, az ezüstpapirosával együtt.

Szuszogva telepedett le közénk, egy karosszékre.

A politikus nem vette őt észre. Két okból. Először azért, mert nem volt a Választója és ő csak a választóit veszi észre. Másodszor azért, mert képzeletbeli alak volt és a képzeletbeli alakokat csak az veheti észre, akinek képzelete is van.

Tovább sopánkodott. Amíg a gyümölcsöt kente vajaskenyereire, így folytatta:

- A romlás, kérlek, föltartóztathatatlan. Olyan világos ez, mint a kétszerkettő. Végünk van. Olvastad, mi történt Kínában? Hallottad, hogy Japánban a kereskedők máglyán égetik el az igazgyöngyöket, mert nem akarják olcsóbban piacra dobni? Tudod, hogy Braziliában a kávé mázsaszámra döntik a tengerbe? Ne csodálkozz tehát, hogy ilyen termelési rend mellett mind-

nyáján tönkremegyünk, lerongyolódunk, elvérzünk, elevenen megrohadunk és éhenhalunk. Éhenhalunk - ismételte s beleharapott vajaskenyérébe.

Teáját kihörpintette. Megevett még néhány vajaskenyeret, sajtos és halas zsömlét, három csokoládés-fánkot, rágyújtott egy szivarra és kétségbeesetten meredt maga elé. Galambszürke ruhája zsebéből kivette zsebkendőjét. Megtörölte sápadt homlokát.

Az őseember, aki eddig tátott szájjal hallgatta őt, felém fordult. Alig észrevehető neandervölgyi kiejtéssel ezt kérdezte:

- Örült ez?

- Dehogya.

- Akkor hülye?

- Dehogya.

- Hát micsoda?

- Államférfi, - feleltem határozottan. - Miért vagy róla ilyen rossz véleménnyel?

- Azért, - szólt az őseember - mert azt mondotta, hogy éhenhal, pedig két pofára zabált, hogy vérzik, pedig kutyabaja sincs, hogy lerongyolódott, pedig a legújabb tavaszi divat szerint öltözködik, hogy a helyzet kibírhatatlan és tűrhetetlen, pedig láthatóan ragyogóan érzi magát. Aki így beszél, vagy örült, vagy hülye, vagy képmutató.

- Nézd, - csitítottam az őseembert. - Te ezt még nem értheted. Ő szóképeket használ. Az, hogy «éhenhalunk», nem azt jelenti, hogy éhenhalunk, csak azt, hogy némi baj van.

- Eszerint hazudott?

- Nem hazudott. Különben se magáról beszélt. Az emberiségről beszélt.

- Kicsodája az emberiség?

- Hogy is fejezzem ki magam: távoli rokona.

- Ismeri?

- Nem személyesen. Csak úgy hallomásból.

- Akkor mit törődik vele?

- Az ő foglalkozása az, hogy mindig mások feje fájjon neki. Nem olyan önző, mint például te. Részvétből, rokonérzésből sajnálja a szenvedőket. Hasonlít ahhoz, aki fogorvos-barátját várja a várószobában, ahol csupa dagadt arcú beteg van és noha nem is sajog a foga, savanyú arcot vág, szájára szorítja a zsebkendőjét, a többiek iránti udvariasságból.

- Ebből meg lehet élni?

- Néha kitűnőbben, mint a legszennyesebb önzésből.

- De miért nyafogott Kína, Japán és Brazília miatt. Mi köze hozzá?

- Ezt is megmagyarázom. Te még - bocsáss meg - sokkal alantasabb szellemi és erkölcsi fokon állasz, semhogy ezt rögtön megérthetnéd. A Világ azóta egy lett. Öntudata itt lüktet a fejünk búbján, éjjel-nappal. Voltaképp nincs és mégis van. Legalább is szenvedünk miatta. Úgy, mint a köszvényes ember a rég levágott lábától, melynek idegei esős időben még mindig föl-fölnyilálnak. A kínaiak, japánok és brazíliaiak tyukszemét mi is érezzük.

- Ennyire szeretitek egymást?

- Azt nem mondhatnám. Inkább ügyelünk egymásra, számon tartunk mindenkit, hogy ne árthassanak nekünk, hogy ne éheztesse ki, hogy ne indíthassanak ellenünk háborút.

- Legalább sikerül ezt elérnetek?

- Azt se mondhatnám. De mindig tudjuk, hogy milyen veszedelmek környékeznek. Ez is valami.

- Szóval ti féltetek attól, ami van és attól, ami nincs, azoktól, akiket láttok és azoktól, akiket nem láttok, a leendő éhínségektől, járványoktól és háborúktól, a távollévő kínaiaktól, japánoktól és brazilaktól. Nem éritek be azzal, hogy önzők legyetek és boldogok, néhányan, hanem mindannyian boldogok akartok lenni. De senki se boldog közöttetek. Akkor mi mégis okosabbak voltunk. Mi, amikor verekedtünk, verekedtünk és egyszer haltunk meg, amikor meghaltunk. Ti azonban állandóan meghaltok.

- Lehetséges. De az, amiről te beszélsz, az állati öntudatlanság volt, a műveletlenség.

- És mi az, amiről te beszélsz?

- Az az emberi öntudat és műveltség áldása.

Az ősemlék elszontyolodott. Enni szeretett volna még valamit. De a politikus mindent fölfalt előle. Csak az üvegszelencében hagyott meg néhány kockacukrot. Az ősemlék megette. Utána az üvegszelencét sokáig nyalogatta, majd beleharapott s azt is elfogyasztotta, valamivel lassabban, mint a cukrot, de éppoly jóízűen.

Aztán úgy, ahogy jött, eltűnt.

1933 ápr. 10.

SZÍNPADI JELENET

Vannak az életben is színpadi jelenetek, melyek oly tömörek, gyorsak, drámaiak, hogy első pillanatban hihetetlennek tetszenek.

Én egyetlen ilyent láttam, évekkal ezelőtt, Bécsben.

Egy előkelő szállóban laktam.

Az előcsarnokban éppen átvettem a szobám kulcsát a portástól, amikor nem messze tőlem, a pálmák alatt, magyar párbeszédet hallottam.

- Lenne kegyes megmondani, hogy kihez van szerencsém? - kérdezte egy köpcös, borostás férfi az előtte álló fiatalembertől, aki kifogástalanul vasalt, galambszürke ruhát viselt, vékony nádbotot, monoklit.

- X. Y. gróf vagyok - vetette oda a fiatalember raccsolva és szórakozottan.

A köpcös úr erre - se szó, se beszéd - pofonütötte. Oly hatalmasan, hogy a fiatalember monoklija lehullott az ingmellére s kalapja fejről a földre röppent.

- Ne hazudj, fiam, - figyelmeztette s közben már megragadta karját - ne hazudj, Lajos - intette még egyszer, már majdnem jóindulatúan és atyaián.

Dulakodást vártam, névjegycserét, izgatott szóváltást.

Nem ez történt.

Voltaképp egyikük se haragudott. A grófpofozó úr kedélyesen mosolygott. Maga a gróf pedig az igazi neve hallatára összetört és így szólt:

- Kezét csókolom, főfelügyelő úr - és hangtalanul, mozdulatokkal könyörgött, hogy csak semmi botrányt.

A detektív-főfelügyelő elengedte a rovottmultú, körözött szélhámos karját, eléje állt a bika-döntő természetével, azzal tuszkolta egy biztos sarokba, melyet előre kiszemelhetett magának erre a célra.

Ott a fiatalember leült. Megtörölte homlokát zsebkendőjével, melyen kilencágú grófi korona ékeskedett. Aztán keresztbetette lábait, még a régi, hanyag «grófi» mozdulattal, kissé fölhúzta nadrágját, hogy ne gyűrődjék ülés közben s jobban lehessen látni remek selyemharisnyáját, ragyogó lakkcipőjét.

Most már szinte barátián beszélgettek egymással, szakszerűen, hogyan viszik majd el őt innen, hogyan szállítják «haza», a budapesti rendőrségre.

Ez a színpadi jelenet: - a meglepő hirtelenségével, a váratlan kifejeletével és a józan tárgyilagosságával - felejthetetlen emlékem maradt. Ha a színpadon látom, talán észre sem veszem.

1933 júl. 9.

CSALÁDI KÖR

Feleség

Régesrégén, évekkel ezelőtt, valami baja támadt az egyik lábának. Nem tudott rálépni. A legkisebb mozdításra is éles fájdalom nyilalt végig rajta.

Orvosok adogatták náluk egymásnak a kilincset.

Ezek gyógyhelyekre küldözgették, délre és északra, keletre és nyugatra, villamozták, hevítették és hűtötték, szerekkkel igyekeztek befolyásolni a makacs nyavalyát, de minden eredmény nélkül: a szép fiatal asszony megbénult, előbb az egyik lábára, majd a másik lábára is s azóta tehetetlenül feküdt, széken tolatta magát ide-oda, így élte a nyomorékok szomorú, egyhangú életét.

Férje hősiesen küzdött mellette. Mindig volt valami haditerve. Ha Egyiptomról hallott, vagy egy svéd gyógyintézetéről, jegyzékbe vette s nem nyugodott addig, amíg mindent ki nem próbált.

Amikor ezek az ötletek elfogytak - s a tetejében a pénze is - s a helyzet a tudomány szerint is vígasztalannak mutatkozott, a gyöngéknék kijáró irgalommal tekintett a betegre, aki magas párnaszékén, mint a trónuson, sápadtan, részvétet követelve, a szenvedés néma fölénységével uralkodott a házon és mindenkin.

Mindez tizenkét hosszú évig tartott egyhuzamban.

Egy reggel a férj - nem tudni, hogyan és miért - az asztalra csapott, türelmét vesztette, kijelentette, hogy ezt nem bírja tovább s ha százszor is hitványság és könyörtelenség egy ilyen minden elnézést megérdemlő ártatlan áldozattal szemben, elválnak tőle, mert, ami disznóság, az disznóság. A feleség szóval döbbennel fogadta a hírt. Nem akart hinni fülének. Ura azonban nyomban elköltözködött hazulról s nem is jelentkezett mindaddig, míg hivatalosan ki nem mondták a válást.

Ezen a napon az asszony oly indulatba jött, hogy eldobta botját, mankóit, hirtelenül fölkelt és járni kezdett, mintha soha semmi baja se lett volna. Az a tudat, hogy teljesen magára hagyták s többé soha, senkise gyámolítja, talpra állította.

Férj

Mindig együtt, mindenben, egy életen keresztül.

Egyszer a feleség, amikor az ötvenedik évét taposta, megbetegedett. A gyomrát fájdtotta. Elveszett az étvágya, sápadni, fogyni kezdett. Az orvosok a műtét mellett határoztak s ezt rövidesen végre is hajtották rajta.

Előzőleg, amint szokás, azzal biztatták, hogy nem lesz nagy műtét. De nagy műtét volt.

Sokáig feküdt nyílt hassal. Férje önfeláldozóan ápolta. Egy egész évig lábadozott a beteg. Lépésről-lépésre lopódzott vissza az életbe. Esemény volt, hogy egy vékony pirított zömlészeletet evett. Hogy egy kortynyi lágytojást ivott, hogy fölült az ágyban, hogy végül már ki is sétált az udvarba.

De végül - csodák csodája - mégis fölépült ez a törékeny, sovány asszonyka, visszatért a sírból, sőt némi húst is szedett magára, nyilván onnan, a halál tőszomszédságából.

Lassanként mind a ketten elfelejtették ezt a betegséget s a műtétet, mely annakidején annyi aggodalmukba s pénzükbe került, az egész már egy mindig távolabban derengő, mindig halványabb lidérces emlékké vált számukra.

Tíz év múlt el.

Ekkor - télvízidő volt - a férj, aki sohase betegeskedett, váratlanul meghült, ágynak esett, nagy lázat, tüdőgyulladást kapott s állapota egyszerre reménytelenné vált. Az orvosok ezt közölték is az asszonnyal, aki ott virrasztott mellette, fogta a kezét s mindent elkövetett, hogy megmentse az életnek.

De hiába adogatták neki a különféle zsongító oltásokat, szíve nem bírta a munkát. Ott lihegett párnáin, fehéren, már haldoklott, amikor hirtelen intett a feleségének, hogy beszélni kíván vele. Szaggatott mondatokkal, de világos öntudattal ezt közölte vele:

- Fiam... Ide figyelj... Tíz évvel ezelőtt... tudod, mikor azt a műtétet csináltattad... én azt mondtam, hogy gyomorfekélyed van... Hát most bevallom, hogy hazudtam neked... Nem gyomorfekélyed volt... Más bajod volt... Rákod volt...

Alig, hogy ezt ellihegte a férj, lehunyta a szemét s néhány perc múlva meghalt, magára hagyva a szeretett hitvest, egy új, borzasztó tudás birtokában s egy kétséggel, hogy miért tudatta mindezt vele a halál küszöbén, hogy milyen féltékenységből, bosszúból, gyűlöletből avatta bele őt egy szörnyű titokba, melyből egyiküknek se lehet haszna.

Ezen a feleség sokáig töprengett. De mindössze csak másfél évig töprenghetett rajta, mert akkor rákja csakugyan kiújult s hamarosan sírba is vitte.

1933 dec. 31.

EGY LEÁNY MEG EGY ASSZONY

A fogorvos várószobájában úgy ülnek a betegek, mint az utitársak. Mindenesetre egy vonatfülke meghittsége lebeg a levegőben.

Azok, akik itt vannak, egy irányba utaznak. A rendelő ajtaja felé tekintgetnek, lesik, hogy mikor nyílik. Addig számlálgatják a perceket. Amint közelednek a célhoz, könnyed izgalom fogja el őket, mint az utast az állomás előtt. Olvasni próbálnak. De olvasni ilyen helyen nehéz, akár a vonatban is, mert az olvasmánynak mindenkor hatalmas versenytársa az élet, melyet a maga ősiségében színről-színre szemlélhetünk. Az az álszemérem tehát, mely egyebükt kötelező, a vonatban és a várószobákban menlevelet kap. Nem egészen tilos kíváncsiskodni. A jelenlevők kezéből csakhamar le is bágyad a könyv, összecsukszik, ásítanak egyet, aztán a levegőbe bámulnak, idegkezelt fogaikra gondolnak s azon az örvön, hogy önmagukkal foglalkoznak, vagy unatkoznak, tapintatosan - féltekintettel és félfüllel - figyelik egymást. Ennél úgy sincs értékesebb, tartalmasabb szórakozás.

Egy szőke, törekeny lány ül a várószobában, húszéves, abból a társadalmi osztályból, melynek mozdulatait, gondolatait, lélegzetvételét úgy ismerem, mint önmagamat. Talán vidéki is és csak fölrándult ide pár hétre. Maga elé néz, önálló, rokonszenves közönnyel. Igyekszik úgy viselkedni, mintha egyedül volna, lehetőleg személytelenül, de ezt se tüntetőleg. Nem mindig sikerül neki. Miután egy darabig a szőnyegre mered, kistáskájából kivesszi batiszt-zsebkendőjét és megtörli ajkait. Erre egyáltalában semmi szüksége se volt. Ha meg van, nem törli meg ajkait. Most is éppen csak az ütem kedvéért tette, hogy kitöltse vele a várakozás üres perceit, akár a költő a verssora vázát néhány semmis pótló szóval. Mindezt a szépérzéke parancsolta. Próbálok én is személytelenül viselkedni, hogy zavarba ne hozzam, de ő már érzi félszegségét, s amikor a zsebkendőjét visszateszi kezításkájába, alig hallhatóan fölsóhajt. Ez a sóhaj se jelent semmit. Csak egy rím a sor végén.

Most egy szőke, törekeny hölgy lép a várószobába, csinos, jól öltözködő, úgy harmincötéves, de még fiatalos, láthatólag rokona, nagynénje ennek a lánynak, akinek találkát adott itt, hogy majd bekíséri a rendelőbe. Valami üde, kellemes szeretettel üdvözli, mint egy gyermeket. Micikének nevezi. Erre a névre szinte fölsikoltok magamban, mert nem lehetett volna más a neve s én előre kitalálhattam volna. Bámulatos, hogy mennyire hasonlítanak egymáshoz. Ez a lány tizenöt év múlva szakasztott olyan lesz, mint a nagynénje és a nevelésénél, társadalmi hagyományainál fogva épp így fogja üdvözölni egy nála tizenöt évvel fiatalabb nőrokonát.

Jómodorúak. Halkan társalognak, suttogás nélkül, szinte csak a lehetetükkel. A család mindennapi életéről van szó, a ruháról, az ismerőseikről. A hölgy egy bálról beszél, melyen hajnali ötig mulattak, «kitünően», de valamivel hangosabban beszél, mint ahogy Micike szeretné, aki a fiatalság gögös elzárkózottságában nem szívesen látja, hogy ezt egy várószoba félnyilvánossága előtt tárgyalják meg. Nemtetszésének azzal ad kifejezést, hogy mind ritkábban érdeklődik. A hölgy ezt észreveszi. Egy percig hallgat. Ekkor rátekinthet Micikére s szinte hangtalanul ezt kérdezi tőle:

- Fáj?

Micike rázza a fejét, lassan, illedelmesen és olyan jelentősen, mint egy mozidarabban.

- Igaz, - szól a hölgy, hogy folytassa az elakadt beszélgetést. - Mari fekszik. Kihúzatta a bölcsességfogát. A szakácsnő, - teszi hozzá. - Láza is van. Délelőtt elment, hogy nemsokára hazajön, én pedig kettőig vártam. Egy fiatalember kísérte haza, képzeld, az ajtóig. Nehéz és hosszú műtét volt, ki kellett vésni a fogát, kábították is s közben olyan rosszul lett szegény, hogy elalélt. Egy álló óráig élesztgették. Az a fiatalember, aki átadta nekem, a fogorvosa volt. Nem furcsa? - kérdezi a hölgy mosolyogva. - Hazakísérte az orvosa. Egy szakácsnét.

- Egy betegét, - javította ki Micike, egyszerűen, keményen, határozottan.

Itt a párbeszéd végkép megfeneklik. Ülnek egymás mellett ők ketten, akik annyira hasonlítanak egymáshoz, két nemzedék, a húszéves és a harmincötéves, a zöld bársonyszékeken, párhuzamosan, de úgy rémlik, hogy mégis ellenkező irányban haladnak és sohase fognak találkozni. A csönd drámai.

Izgatottan várom, hogy mikor ér véget ez a némaság, de ott kell hagynom őket. Az ajtó kinyílt. Rám került a sor.

1934 márc. 25.

RAJZOK

Tánc

Vannak emberek, akikről nem tudom, hogy miért táncolnak.

Itt például ez a haspók. Minden mulatóhelyen, bálon ott látni. Pocakja akkora, hogy egyedül alig tud járni vele, ezért karjára fűz egy fiatal lányt, azzal illeg, de úgy, hogy közte és táncosnője között hasa legalább félméter távolságot tart. Az illedelem távolsága ez. Ha akarná se bírná magához ölelni táncosnőjét. Szándékában megakadályozná testi mivolta. Szüntelenül cepelnie kell hasát, mint valami hordót, ügyelnie, hogy le ne ejtse és el ne guruljon valamelyik sarokba. Arcán erőfeszítés tükröződik. Amint tipeg tánccipőjében egyensúlyművész módjára és ide-oda hajladozik, nem is táncosnőjére vigyáz, hanem erre a roppant és becsesnek tetsző zsírdaganatára s időnként rá-rábandzsit, aggódva, vajjon megvan-e még. Még mindig megvan. Akkor nyugodtabban folytatja szórakozását. Soványító kúrát végez a teljes nyilvánosság előtt? Rejtély.

A másik, egy őszbecsavarodott öregúr, vele ellentétben vékony, mint a deszka. Túljár a hatvanon. Érdes, merev, szálkás. Olyan, mintha fából faragta volna valami kontár kisasztalos. Le se gyalulta, meg se szögezte, csak úgy összeeszkábálta. Benne hagyta a fa csomóit és kiemelkedő bütykeit is. Kedélytelennek látszik. Soha egyetlen szót se szól. Nem is mosolyog. Leírhatatlanul komoly. Temetésen se lehetne szomorúbb, mint amikor táncol. Teljesíti kötelességét. Előre és hátra lép, jobbra és balra forog. Egy gép nem végezheti munkáját ilyen pontosan. Azt hinnéd, hogy unatkozik. Viszont akkor nem táncolna folyton. Ennélfogva nem unatkozik. Pokolian mulat.

A nő is itt van, akinek legkisebb unokáját multkor avatták az egyetemen jogi doktorrá. Haja platinaszőkére festve. Szembogara tág az atropintól. Ráncait évekkkel ezelőtt egy kitűnő szakorvos igyekezett eltüntetni parafin-befecskendezéssel s minthogy a haladó idő azóta se henyélt, most naponta tojássárgájával, indiai olajjal kezeli, villanyvasalóval vasalja s táncmulatságok előtt azzal a nővel hozatja rendbe, aki selyemharisnyájának leesett szemeit szokta fölszedgetni, túvel. Rendkívüli elevenséget színlel. De halálosan fáradt. Néha, amikor azt hiszi, hogy nem figyelik, maga elé mered. Egy karosszékre gondol, melyben az öreganyók szundítanak, egy görcsös botra, bélelt, kényelmes mamuszra, meleg téglára, herbateára. Szegény, a haláltáncát ropja. Keresem azt a csontvázat, aki hegedül neki.

Amíg figyelem ezeket a lázas örökifjúkat, azon tűnődöm, hogy miért annyira ellenszenvesek. Az idők változtak, hallom, megszűnt a mult előítélete. Előítélet tényleg nincs, de öregség, - azt tapasztalom - mégis van. Hiába minden, az öregség rút és nem való kirakatba. Hogy ők maguk «jól mulatnak», lehetséges. Csakhogy kettőn áll a vásár. Azon, aki művel valamit és

azon, aki ezt nézi. Nézni határozottan nem szép. Ha valaki ilyenkor mindenáron táncolni akar, táncoljon egyedül, vagy zárt ajtók, zárt ablakok mögött. Ezt valaha így fejezték ki merőben elmaradt anyáink, akik már betöltötték a negyvenedik életévüket:

- A mi korunkban már nem illik, fiam.

Két fohász

Az egyik így szólt:

- Rádió, hangok villámgepe, mindenütt és mindenkor jelenlevő, hogy hódoljak méltóképpen tenéked? Ideges csápjaid behálózzák a világot, érintenek minden lelket. Egységbe fogod az emberiséget. Megszünteted a gyötrelmes egyedüllétet. Vakoknak muzsikálsz, gyógyíthatatlan betegekkel társalogsz. Azoknak az elhagyatottaknak, akikkel azelőtt sohase állt szóba senki, te mesélsz, mint jó barát, órák hosszáig. A könyvnyomtatás nem tett olyan csodát, mint te, nem vitte előre oly hatalmas lépéssel a világot. Villamosság szárnyán röpítéd a gondolatot, öntudatod mindenütt ott ég, az Isten háta mögött is. Ma a legkisebb tanya külön műveltségi góc, mint hajdanában Párizs vagy London.

A másik így szólt:

- Rádió, életem elkeserítője és hóhérolója, meddig gyötörsz még? Mióta te dörögsz az utcán, mióta te kornyikálsz és süvöltesz nyitott ablakokon, vastag házfalakon át, nincs se éjjelem, se nappalom. Elraboltad egyetlen kincsemet, magányomat. Nem hallom többé bensőm szavát. Kisajátították a csöndet. Olyasmire kell figyelnem, amire nem akarok. A huszadik század elrettentő példája vagy te, mely nem tiszteli az emberi méltóságot, az egyént s a közepszerűség fölényével és szemérmertlenségével odatolakodsz mindenüvé, ahova nem is hívtak. Te a szellem népkonyhája és kiöntő csatornája, te a szervezett unalom szeméttelpe és pöcegödre, irgalmazz nekem, kegyelmezz.

1934 ápr. 15.

A VILÁG LEGNAGYOBB MŰFORDÍTÓJA

Erdélyben hallottam ezt a történetet.

Valami ádáz birtokpör folyt két törzsökös család közt, már évszázadok óta. Úgy gyűlöltek egymást, oly olthatatlan szenvedéllyel, mint a Montecchi-k és a Capulet-ek s a gyűlölet firól-fira szállt, végzetes örökségképp.

A döntés késett. Néha-néha minden negyedszázadban hoztak némi részlet-határozatot a különböző törvényszékek, de ezek csak arra szolgáltak, hogy a kibogozhatatlan pör anyagát és a fiskálisok vagyonát növeljék.

Végre a pörös felek elhatározták, hogy személyesen találkoznak s maguk hányják-vetik meg az ügyet. Az egyik család magyar volt, a másik szász.

Egymás iránti lenézésük abban is megnyilvánult, hogy egy kukkot se tudtak egymás nyelvéből, ami ezen a vidéken, ahol a magyarság és a szászság keverten él, - szinte két anyanyelvvel - igazán nehéz volt. Tolmács útján érintkeztek.

- Csakhogy végre szemtül-szembe látlak - szólt a bajszos magyar úr villogó szemmel, a düh elfúló hangján - te latrok latra, nemzetségem tönkretévője, minden jog és becsület lábbal tiprója, aki tizediziglen hóhérolod családomat, de biztosítlak, hogy most itt vagy, a körmeim között, nem menekedsz ép bőrrel.

Fújt egyet és leült. A tolmács - egy kis jelentéktelen keszeg emberke, - aki a két hatalmas bővérű földbirtokosnak a derékkötéséig sem ért, amint hivatása parancsolta, teljesítette kötelességét és fordította a szöveget, a következőképpen:

- Szentlélek úr végtelenül örvend, hogy annyi meddő és áldatlan torzsalkodás után itt tisztelheti önt és reméli, a tagadhatatlan ellentétek sem akadályozhatják meg, hogy oly megállapodást tud majd kötni, mely mindkét fél javára válik.

A szász úr ugrásra készen hallgatta az ellenség szavait, bozontos szemöldökeket fölfonta, vállát megrándította, aztán a tolmács felé ezt kiáltotta:

- Mondja meg ennek az úrnak, ha ugyan úrnak lehet nevezni egy olyan minden hájjal megkent zsványt, akinek ősei is valamennyien tizenhárompróbás gazfickók voltak, hogy ezúttal hiába mesterkedik és ravaszkodik, ismerem őt keresztül-kasul, minden agyafurtságával és aljasságával együtt s a jussomból egy fikarcnyit sem engedek.

A tolmács színtelen hangon adta vissza szavait, ilyenformán:

- Schmidt úr a sors különös kegyének tekinti ezt a baráti eszmecserét s minthogy ő is teljesen meg van győződve nemes ellenfele jóhiszeműségéről, nem zárkózik el attól, hogy megkezdje a tárgyalást, melyre különben már régóta áhítozott.

Így beszélgettek egy óráig. Eleinte a tolmács tompította az árnyalatokat, később azonban már erre se volt szükség, mert a bős ellenfelek egymáshoz édesedtek s a tolmács utóbb már le se tudta fordítani azokat a választékos udvariasságokat, melyekkel megtisztelték egymást.

- Barátaim, - áradoztam azoknak, akik e történetet elmesélték nekem - ez a tolmács bámulatraméltó. Azt tette, amit a fordítás igazi művésze, aki az igazság érdekében hamisít s az eredeti szövegnek csak a szépségét és tartalmát zengeti vissza, nem a szeplőit és gyarlóságait. Hűtlenségében is hű volt. Őt tartom a világ legnagyobb műfordítójának.

1934 máj. 13.

APOSTOL

Ha egyszer megírom ifjúságom történetét, hosszasan kell majd időznöm 1900-nál, mely a huszadik század első évét jelenti, de még magában foglalja a XIX. század minden édességét, gerjedését és kezdeményezését, mindazt, ami az életben becses, szabad és bátor, mindazt, amiért élni érdemes, mindazt, ami mégegyszer föllobog, azután eltűnik szemünk elől és nem leljük többé sehol és soha.

Budapest, a fényes körútjaival, a tündöklő utcáival úgy zsongott akkor, mint valami túlszűfolt kaptár. Nem, a hasonlat nem egészen találó. Inkább olyan volt ez a város, mint egy induló vonat, mint egy fölvirágzott gálya, vagy egy délibábos léghajó, melyen kirándulást teszünk a világűrbe, zsebünkben egy elsőosztályos szabadjeggyel. Mámorosan járkáltunk ide-oda. A kirakatokban vadonatúj áruk csillogtak, melyek ha nem is voltak a mieink, boldoggá tettek bennünket. A bőség féltelen érzése ficánkolt bennünk. Összel, mikor az Üllői-út ákacai hervadtak és sárgulni kezdtek a Múzeum-kert boglárfái is, a csörgő levelekkel együtt a hideg szélben gazdátlan bankjegyek is röpködtek, melyeket mi, szegények és fiatalok, zsebünkbe

dughattunk, mint a sors szeszélyes ajándékát, hogy rajtuk télvíz időre tüzfát vásároljunk, lámpákba olajat, és könyveket.

Az egyetem körül lebzselünk mindnyájan, rongyosan és izgatottan. Készültünk a pályánkra? Arra is talán, de főképp a jövőnkre készültünk. Minden áldott nap valami csodálatos dolgot tudtunk meg, melyről előzőleg nem is álmodtunk. Szerdán például azt hallottuk egy olvasottabb és tapasztaltabb barátunktól, hogy a világon minden csak anyag, függvényei vagyunk nagyobb erőknél és mint gépek mozgunk, szabad akarat nélkül s mindezt már régen «bebizonyította» *Haeckel*, aztán csütörtökön éppily váratlanul arról értesültünk, hogy minden csak szellem, a tárgyak, melyeket érzékelünk, pusztán lelkünkben vannak s az egész világ álom, vagy árnykép és ettől kezdve *Berkeley*-re, az angol püspökre esküdtünk. A nőket oltárra helyeztük, olyan magasra, hogy nem is láttuk arcukat és úgy imádtuk őket, láthatatlanul, aztán valami más olvasmány hatása alatt lerántottuk őket a porba és sárba, oly mélyre, hogy ismét ködfoltokká és ábrándokká lettek. Arról beszéltek nekünk, hogy a lángész voltaképp örült és hogy állatot ölni éppoly bűn, mint embert gyilkolni. Így tanultunk az élet rejtélyes iskolájában, egy óra alatt évszázadok műveltségét bekebelezve. Ki-ki költséget és fáradságot nem ismerve sietett beszerezni «világnézetét», oly sürgősen, mint a közeledő hidegre valami télikabátot. Néha reggel anyagelvűek voltunk, de este már egy döntő élmény parancsára a másik végletet, a teljes szellemisséget hirdettük. *Herbert Spencer* és *Nietzsche* neve lobogott a levegőben. Lenéztük és megvetettük a multat, melyet az öregeknek engedtünk át, a gyógyíthatatlan betegségükkel együtt és arról ábrándoztunk, hogy az életet egyszerűen megváltoztatjuk, mi gyermekek, akik az emberiségre úgy tekintettünk, mint afféle elhagyott, jobbsorsra érdemes gyámfiúkra. *Wagner* volt a zeneszerzőnk s lakótársunknak egy szegényes diákszoba ötödik emeletére a Sigfried-motívumot füttyültük, ezzel jelezve jöttünket.

Emlékezem, egyszer délelőtt a Rákóczi-úton kóvályogtam fésületlenül, még pihés hajjal, lila mellényben és hosszú, vékony sárga nyakkendőben, mikor megszólított egy fölöttébb különös zord fiatalember, aki egy csomó könyvet vitt hóna alatt. Rövidrenyírt, tüskés, fekete szakállt viselt, orrán aranykeretes csiptetőt és bőrsarút harisnyátlan lábán. Mereven, szigorúan tekintett szemembe s száján valami gúnyosan csillámló, de érdeklődő s kíváncsi mosollyal ezt kérdezte tőlem:

- Ön költő?

- Igen, - hebegtem ijedten.

- Már régóta figyelem, - mondta és belémkarolt.

Fogalmam se volt, mit figyel rajtam és miért, hiszen eddig még egyetlen sor se jelent meg tőlem és kézirataimat senkinek se mutogattam, de ebben az időben valamennyien csakugyan figyeltük egymást. Róla is tudtam, hogy kicsoda. Ő volt az apostol. Hatalmas tervei voltak az emberiséggel, ezután csak erős, egészséges és boldog nemzedéket akart, az előítéletek pusztulását s az igazság diadalát, minden vonalon. Hitvallása a *szociálarisztokratizmus* volt. Egyízben magam is hallottam beszélni az egyetem homályos előcsarnokában, gázvilágnál, a lelkesedő ifjúságnak. Ekkor, mint szociálarisztokrata, kürtőkalapot hordott és kurtapipa lógott szájából. Az apostol többnyire beszélt, még pedig gyönyörűen, lángoló hévvel. Írni nemigen írt és nem is tudott írni. Ellenségei ezért az apostolt «lapos-toll»-nak is nevezték.

Kivallatott mindenről. *Haeckel*-ről és *Berkeley*-ről, a nőkről való véleményemről, majd szemüvegének egy haragos villanásával *Nietzsche* egyik tanácsát idézte, hogy aki nőkhöz megy, ne felejtse az ostort. Azután elkapta kezemet és hosszasan szemlélte hüvelykujjamat.

- Igen, - felelte - ez is igazolja az én hüvelyk-elméletemet.

Hogy mi volt a hüvelyk-elmélet, az ma is rejtély előttem, de érdeklődése mélyen meghatott. Elővette kis piszkos, telefirkált jegyzőkönyvét, a lakáscímemet tudakolta és beírt - amint mondotta - a «költők közé», mert minden költőt számon tartott.

Soha találkozás nem tett boldogabbá, önérzetesen lépkedtem az utcán. Úgy éreztem, hogy már vagyok valaki és bevezetnek a nagy szellemek törzskönyvébe.

Egy hét múlva, mikor délben hazasiettem az egyetemről a diákkaszárnyába, ahol vidéki osztálytársammal, egy földműves fiúval laktam együtt, lakótársam rémülten várt a folyosón. Közölte, hogy olyasmi történt, amire még eddig nem volt példa. Ő is az imént érkezett haza, s ágyamban egy ismeretlen embert talált, aki teljesen levetkőzve, mélyen aludt. Odament hozzá, megérintette a vállát, hogy fölvilágosítást kérjen tőle. Az ismeretlen erre lassan fölemelkedett a párnáról, mint valami feketeszakállas krampusz, rátette orrára arany csiptetőjét, Zarathusztra kígyójáról kezdett beszélni, éktelen haraggal, megbélyegezte kiméletlenségét, hogy egy embertársának az álmát zavarja és barátomat kicsinyes fajankónak, hígvelejű nyárspolgárnak nevezte, aztán mintha mi sem történt volna, levette orráról a csiptetőt és tovább aludt.

Lábujjhegyen lopóztam be a szobába. Az apostol rövidrenyírt tüskés szakállát a kispárnámra szorítva, csöndesen és egyenletesen lélegzett. Egy kicsit magam is csodálkoztam ezen. De később megtudtam, hogy az apostolnak nincsen lakása és délelőttönként fölváltva fiatal költők ágyában piheni ki az éjszaka fáradalmait...

1934 máj. 20.

ORVOSOK

I.

Az orvosi mesterségnek sok döbbenetes szomorúsága van, de akad benne megannyi vidámság is, mely közvetlenül a szenvedés és gyász tözsomszédságában fakad. A tragikum meg a komikum az életben karöltve jár.

Egy jeles belgyógyász meséli:

Minap beszállítottak osztályomra egy nőt, aki morfiummal mérgezte meg magát. Már teljesen öntudatlan volt. Mélyen aludt. Különszobába fektettük s annak rendje és módja szerint hozzáláttunk kezeléséhez. Egymás után kapta a zsongító oltásokat, melegítettük is, mert végtagjai már hűlni kezdtek. Hozzá tartozói riadt csoportban várakoztak a folyosón. Közöltem velük, hogy megteszünk mindent, de bevallottam, hogy bizony kevés remény van fölépüléséhez.

Naponta nyolcszor-tízszer nyitottam be szobájába. Mindíg ugyanazt tapasztaltam: halálsárga arc, márványos, süppedt halánték, csukott szemek, szaggatott lélegzés és rossz érlökés. A beteg - úgy rémlett - egyre mélyebben csúszott lefelé, süllyedt abba a halálos hínárba, mely majd nemsokára végez vele.

A második nap szakasztott olyan volt, mint az első s a harmadik, a negyedik, az ötödik is. Reggel rendszerint menthetőnek tartottam, de este rendszerint lemondtam róla. Küzdöttem a halállal. Megkíséreltem minden lehetőt és lehetetlent.

Végre a hatodik nap délutánján a beteg kinyitotta szemét, aztán újra lehunyta. Babrált paplanán. Ez jó jel volt. Fokozott erővel viaskodtunk mindannyian, hogy a sötétből a napfényre ráncigáljuk. Oltottuk, paskoltuk, élesztgettük. Estefelé nyöszörögni kezdett, megszólalt, rokonait is fölismerte. Megmentettük az életnek.

Másnap, egy hét múltán, - a hetedik nap reggelén - boldogan nyitok be szobájába s mosolyogva kérdezem tőle:

- No, hogy mint vagyunk, nagyságos asszony?

- Irtózatosan, - panaszkodik a beteg. - Egész éjszaka ide-oda hánykolódtam, egyik oldalamról a másikra feküdtem. Képzelve, doktor úr, tegnap óta le se hunytam a szememet.

II.

Egy fiatal pesti orvos, - cingár, halovány és szemüveges - miután elvégezte az egyetemet, az itthonit és a külföldit is s összeolvasott egy könyvtárra való tudományt, állástalanul lézengett itt egy évig, majd kétségbeesésében elhatározta, hogy kimegy Argentínába, ott próbál érvényesülni. Ő írja nekem ezt a levelet:

- Július végén megérkeztem egy sovány bőrönddel, melyben ruháim voltak s egy hatalmas ládával, melyben könyveimet, műszereimet hoztam ide, meg egy szekérderekra való kitűnő orvosi készítményt. Azonnal lakást vettem s még aznap kiakasztottam a kapura orvosi táblám: *dr. Emanuel Radó, medico*. Ideges voltam, hogy itten is hiába várom majd a betegeket, mint Pesten. De nem ez történt. Alighogy elszenderedtem az út fáradalmaitól, dörömbölést hallottam a kapun. Három hatalmas alakot pillantottam meg lovon, széles kalapban, hosszú ostorral, három argentinai *gaucho*-t, aki a medicot követelte nagyhangosan. Gyorsan felöltözököttem s a ládára gondoltam, melyben a világ mindenféle betegségére van orvosi készítmény. Ők azonban kijelentették, hogy nyomban velük kell mennem a tanyára, mert a tehén beteg. Váltig szabadkoztam, hogy én emberorvos vagyok és magyarázgattam nekik akkor még fogyatékos spanyol tudásommal, hogy az állatokhoz egyáltalán nem értek. Dél-Amerika ezt nem vette tudomásul. A *gaucho*-k, akiknek övében több forgópisztoly is volt, máris felültettek egy szilaj fekete lóra és én máris repültem velük a forró pampákon át, a rekkenő melegben, a porban, valami ismeretlen sötétség felé. Tudod, soha életemben nem ültem még lovon. A lovaglást - sajnos - semmiféle egyetemen nem tanítják. Hát kérlek, akár hiszed, akár nem, én ekkor a ló sörényébe kapaszkodva, ájuló rettegésben harminc kilométert tettem meg. Amikor megérkeztünk, leszállítottak s egy gyertyalámpával világított istállóban a beteg tehén elé vezettek. A tehén lázas volt és szomorú. Én is. Mindenesetre adtam neki két gram aszpirint, de azt hiszem, szegényre húsz gram is ráfért volna. Aztán az egyik *gaucho* udvariasan visszakísért s megint harminc kilométert lovagoltam sebes vágásban. Otthon összetörve, csuromvizesen roskadtam ágyba. Három napig feküdtem betegen, izomlázban. Így kezdődött, barátom, az én argentinai orvosi gyakorlatom.

1934 jún. 3.

A VERSENYÚSZÓ

Balatoni képek

Amint sétálgatunk a parton, egy ember közeledik felénk, szó nélkül hozzánk csatlakozik s hadarva, érthetően előadja, hogy ő versenyúszó, hajlandó azonnal levetkőzni előttünk, beugorni a vízbe s megmutatni, hogy mindenkit elhagy, még a füredi gőzhajót is.

Az ajánlat nemigen csábít bennünket. Azt mondjuk, hogy már megannyiszor láttunk ilyesmit. De nem tágít oldalunktól. Ballag velünk s az úszás mozdulatait utánozva, felénk kacsingat.

Nem örült. Csak részeg. Olyan részeg, hogy a pálinka két méterre búzlik szájából. Attól félünk, hogy a nap, mely sercegve perzseli tarkónkat, egyszerre meggyújtja őt, lángralobban az egész ember s elsistereg előttünk valami kék tűzben, csak egy gőzfelleget hagyva maga után.

Egyébként vasárnap lévén, ünnepi ruháját viseli. Tiszta fehér inget, fehér cérnagombokkal, nyakkendő nélkül. Kabátját panyókára veti, a rekkenő meleg miatt.

Napszámos lehet valahol a környéken.

Lassan fogjuk vallatóra.

- Ivott valamit?

- Nem én.

- Mikor ivott utoljára?

- 1903-ban.

- Azóta sohasem ivott?

- Soha. Ha én iszom, kérem, az érvénytelen az érzékletre.

Azt akarja ezzel mondani, hogy hatástalan az öntudatára. Ezek az emberek külön szókinccsel élnek.

Negyven éves lehet, nem több, de mindössze egy foga van. Ez a hosszú, sárga fog agyarként fityeg ki szájából.

- Hol vesztette el a fogait? - kérdezem.

- A háborúban. Repülőgépeket vezettem. A benzin mindig rámfröcsögött. Attól.

- Aha. És mi volt még?

- Huszár.

- Hát még?

- Tengerész.

Általában minden volt, ami hősi, nagyszerű, daliás, pazar és fényes, ami csigázza a képzeletet s a hatalmi érzetet a végtelenig feszíti. Látott légi viadalokat, amikor úgy potyogtak a repülőgépek, mint ősszel a legyek, őrzöngő huszárrohamokat, szikrázó és csattogó kardokkal, aztán tengeri ütközeteket is, amikor a bűvárok - ő különben bűvár is - megfúrták az ellenséges hadihajókat és azok egytől-egyig a tenger fenekére süllyedtek, de előbb minden kincsüket, minden aranyukat ölünkbe öntötték. Az a sok pálinka, amely most gyomrában fortyog, színes zászlókkal tűzdeli tele a világot, föllobogozza a szürke valóságot, napkeleti mesévé bűvöli robotos rongyéletét, elviselhetetlen magányát, melynek egyik jelentős mozzanata az, hogy így vasárnaponként részegen urakkal is eltársaloghat s agyveleje pöfög és zakatol, mint az erőgépek, kétszázötven kilométer sebességgel.

Elismerően bólintunk s elhiszünk neki mindent. Ez láthatóan jó hatással van rá. Óvatosan egy tanáccsal szolgálunk.

- Nézze, mért nem iszik néha? Egy pohár bor nem árt meg. Mi is ittunk ebédre.

- Én már nem iszom többet.

- De ma délben csak ivott valamit?

- Hát igen. Asszony adta. Tetszik tudni, az ingerletesebb.

Úgy rémlik, mintha egy-egy szavát régi könyvekből pécézné ki.

Hirtelen megint eszébe jut a versenyúszás. Ledobja kabátját, már gombolja is ingét a nők előtt, hogy belevesse magát a hullámokba és elkápráztasson bennünket csodálatos mutatványával. Igyekszünk őt lebeszélni szándékáról. Valószínűnek tartjuk, hogy úszni se tud, mint a legtöbb parasztember s a versenyúszást is csak elképzeli, ahogy a repülőgépet, a huszárságot és a tengerészetet. De nem lehet vele bírni. A fürdő pénztáránál erőnek erejével jegyet vált s minthogy mi nem akarjuk követni, elbúcsúzkodik.

Mi történik majd vele? Talán kijózanodik a vízben, talán belefutad ezen a fényes, részeg délutánon s utolsó gondolata majd az lesz, hogy ő valami vadul nyargaló hadihajó, valami diadalmas *dreadnought*, mely az egész világot összebombázza és a levegőbe röpti.

- Régi alkoholista - súgom oda társaimnak.

Ő azonban a fürdő ajtajában mégegyszer megemelinti kalapját s ezt kiáltja felénk, bemutatkozásképpen:

- Régi harcos...

1934 aug. 22.

SZOBROK BESZÉLNEK

Budapest szobrai éjszaka összenéznek és így beszélnek:

- Sokan vagyunk, uraim. Létszámunk - úgy halljuk - betelt. A dicsőség villamoskocsiján leeresztették a jelzőtáblát: megtelt. Száznolcvankilencen szorongunk itt egymás hegyén-hátán, kőben, ércben, nincs többé talpalattnyi hely azoknak, akik majd a következő századokban érkeznek, lángelméjüket, hősiességüket, kifogástalan erkölcsi magaviseletüket tanúsító bizonyítvánnyal.

- Mi lesz ezeknek a sorsa? El fogják küldeni szegényeket, mint túlszűfolt városokban az új lakásigénylőket, a külső telkekre, esetleg tömegszállóban helyezik el őket, csoportosan, egymás fölé rakott polcokon, vagy érdemüket elismerve szomorú vállvonítással közlik velük, hogy semmit se tehetnek érdekükben, végtelenül sajnálják, miért nem jelentkeztek előbb, akkor, amikor még volt hely köztereken, hegyeken, völgyekben, a 18. vagy 19. században, most már bizony elkéstek.

- De mi lesz a mi sorsunk, halhatatlan társaim? Igaz, minket véd a kegyelet. Itt vagyunk, birtokon belül s itt is maradunk, őszintén szólva nem nagyon figyelnek ránk. Megszoktak bennünket. Nyáron poroskodunk, ősszel hetes esőkben ázunk, csorog rólunk a szennyvíz, télen leesik a hó, hermelinpalástot akaszt vállunkra, jegesborogatást rak lüktető homlokunkra, mintha hűteni akarná lángelménk lázát, tavasszal pedig, az olvadás idején, könny csöpög patakzó arcunkról, sírunk. Olykor egy madár, egy veréb vagy galamb röppen váltunkra. Ez egyhangú életünk minden eseménye.

- Külföldiek zarándokolnak hozzánk, társas kocsin, akiknek fülébe az idegenvezető hosszú hangtrombitán harsogja nevünket s látjuk, amint homlokukat ráncolva, a napfénytől káprázva felénk tekintenek, képzeletükben holmi homályos-zavaros sejtelem ébred mivoltunkról, aztán tovább robognak. Egyébként minden nap elhalad előttünk egy csomó ember, aki a közelünk-

ben lakik, hivatalnokok irattáskával hónuk alatt, fiatal leányok motorkerékpáron, aggastyánok botra görnyedezve, a mi tőszomszédjaink, anélkül, hogy egy pillantást vetnének reánk s fogalmuk sincs, hogy kik voltunk és mit alkottunk, bár azt pontosan tudják, hogy hívják a sarki szatócsot és mit művel velük szemben a kávéház közönsége.

- Hányszor halljuk, hogy egy jámbor, tájékozatlan vidéki asszony megkérdezi az urát: «Te, kicsoda is ez?» Hányszor halljuk aztán, hogy miután a férj zavartan hallgat, ezek tíz-tizenöt járókelőhöz is odafordulnak, míg végre feleletet kapnak s akkor is gyakran helytelen, mert már gyakran megesett - ugye barátaim? - hogy éppen ellenfeleink és ellenségünk nevét mondták ilyenkor, akiket életünkben lenéztünk és megvetettünk. Így állunk itt az örök félreértés dicsfényében.

- A gyermekek, akik alattunk játszanak, nem törődnek velünk, végre olyan kicsikék, hogy tekintetük alig ér szobrunk alapzatáig. Keserves a mi életünk. Most pedig ellenünk hangozódnak azok is, akik rokonszakmában dolgozván, hasonló kitüntetésre pályáznak, azok a fiatal emberek, akik szoborjelölteknek tartják magukat s úgy érzik, hogy mi szívjuk el előlük a halhatatlanság levegőjét. Azt indítványoznám, hogy szálljunk le ércszékünkről, márványpadunkról s engedjük át nekik a helyet.

- De ezek az urak nemcsak féltékenyek, hanem dölyfösek is. Mindent fitymálnak. A dicsőségről merőben más fogalmuk van, mint nekünk. Fáznak az ünnepiességtől. Még a dicsőség kirakatában is közvetlenek és természetesek, legalább ezt mímelik. Nem szívesen fogadnák azt a nemtőt, aki párnán nyújtja feléjük az elismerés hervadhatatlan koszorúját, sem azokat a lázas, allegorikus csoportozatokat, melyek átszellemülten rajongva köszöntik az alkotót. Munkakabátban jelennének meg itt a szobortalapzaton, töltőtollal kezükben s mellékalakul nem a Múzsát kívánnák, hanem gépirókiasszonyukat, vagy titkárnőjüket. Lóra pedig semmikép sem ülnének. Ez a környezet nem való nekik. Mit tegyünk tehát? Maradjunk őrhelyünkön és várjunk.

1934 szept. 18.

SZERELMES PÁROK

Nyilván olvasták önök is, hogy a tömeggyilkos a biatorbágyi híd felrobbantása előtt az újpesti hidat akarta levegőbe röptíteni.

Meg is jelent ott, helyszíni szemlét tartott több ízben, de - mint vallja -, munkájában megzavarták a szerelmes párok, akik éjjel-nappal ott ögyelegtek. Ezért kénytelen volt letenni tervéről s oly helyet választott, hol a biztonságra csak a hivatalos közegek örködnek és nem a szerelmes párok.

Úgy érzem, nekünk most nyilvánosan és ünnepélyesen köszönetet kell mondanunk a szerelmes pároknak, azoknak az ismeretlen fiúknak és leányoknak, azoknak a férfiaknak és asszonyoknak, akik kíváncsi szemek elől bujkálva, a magányt és sötétséget keresték s kéz a kézben sétálgattak az újpesti éjszakában. Nélkülük aligha állna ma ez a híd.

A szerelmes párok folyton virrasztanak. A szerelmes párok, ha fú, ha esik, ügyeletes szolgálatot teljesítenek mindenütt. A szerelmes párok fürkésznak, leselkednek és rejtezkednek, de éppen ezért észreveszik azokat, akik fürkésznek, leselkednek és rejtezkednek. A szerelmes párok ösztönösen bizalmatlanok. A szerelmes párok dacolva egy világgal, megedződnek az élet harcában, érzékszerveik erősödnek, látásuk oly éles lesz, mint a hiúzé, hallásuk oly finom, mint a vizsláé. A szerelmes párok valósággal titkosrendőr szervezetet alkotnak. A sze-

relmes párok félnek az üldözéstől s önkéntelenül üldözik azokat, akik másokat üldöznek. A szerelmes párok hallgatnak, de hallgatóznak is. A szerelmes párok látszólag csak önmagukkal vannak elfoglalva, karjuk eleven bilincsébe láncolják egymást, szájukat csókok lakatjával zárják le, mégis idejük marad, hogy mindent megfigyeljenek, mert képzeletük a láz önkívületében kigyullad és messze területeket is megvilágít. A szerelmes párok szenvedélye örökmécsesként ég a sötét, hideg világban. A szerelmes párok szeme fénykévét szór utunkra.

Sohase felejttem el, milyen megkönnyebbülés lett úrrá rajtam, milyen boldogság és nyugalom, amikor esős éjszakákon, a nagyvárosok kietlen sikátoraiban bolyongva egyszerre fölfedeztem, hogy az a két bizonytalan alak, akiben az imént még csavargókat, vagy összeesküvőket sejtettem, csak két szerelmes, a szerelem két ártatlan csavargója, a szerelem két magasztos összeesküvője, aki télikabátja zsebében melengeti egymás kezét s csókkal fűti egymás száját. Jelenlétük maga a biztonság volt, maga a rend és csend záloga. Mi rosszat forralhat is két olyan nagyon elfoglalt teremtmény, aki a szerelem rögeszméjének él?

Arra kérem tehát azt, aki eddig nem volt hozzájuk eléggé nyájas, irányukban eléggé elnéző, hirdessen számukra sürgősen közbocsánatot. Ne irigyelje őket. Ne hallja titkos surranásukat. Ne lássa meg eltűnő alakjukat, amint a lombok között egymást átkarolva, egy még elhagyottabb ösvényre csapnak. Érdemükre való tekintettel, hálából fordítsa el fejét, vagy húnnyja le szemét. Ők az élet cinkosai s ellenségei a halál cinkosainak.

1934 nov. 13.

DÉLSZAKI KALANDOK

A feketét hozták, a pálinkákat. Vacsora után voltak, arról beszéltek, hogy az erkölcs a délköröktől, a hosszúsági és szélességi fokoktól függ s ami a föld egyik pontján érthetetlen és illetlen, a föld másik pontján a hagyomány és véralkat szerint - érthető és illendő.

Valaki, aki hosszabb ideig élt Spanyolországban, megemlítette, hogy ott egy nőnek odasuttogni az utcán, a villamosban: «szép», vagy «édes», egyáltalán nem sértés, sőt ennek a lovagi bóknak elmaradása figyelmetlenség s Sevillában s Madridban az imádott nőt napokig, hetekig kísérgetni szinte kötelesség, természetes bevezetője az udvarlásnak, földérintő-szolgálat a későbbi, komolyabb szerelmi csatározásoknak.

Aztán az olaszokra terelődött a szó, akik oly gyorsan lobbannak és robbannak, az ő áradó szenvedélyükre, melyben érzik a *Chianti* fűszere, a *Lacrima Christi* zamata, az a lávás talaj, melyből ez a bor mézét és tüzét szívta.

A vita elvi síkon maradt. Férfiak cserélték ki gondolataikat. A nők hallgattak. Aztán megszólaltak ők is. Élményeiket mondták el, eszmei háttér nélkül. Ezzel azonban sokkal jobban megvilágították a tárgyakat, mint a férfiak a maguk szempontjaikkal és elméleteikkel.

Az első hölgy ezt a történetet mesélte el:

Velencében laktunk egy fogadóban, melynek ablakai a *Canale Grande*-ra nyíltak.

Egy délelőtt letelefonáltam a portásnak, küldjön föl nekem valami borbélyt, aki majd rendbehozza a lábamat.

Jött a *pedicure*, a körömvágó, a velencei lábapoló, hatalmas, feketés sörénnyel, melybe sárga, piros és lila fésűk voltak beleakasztva. A fürdőszobában szakszerűen kezelni kezdte lábamat, tündöklő ollóival, késeivel, csipeszeivel, ráspolyaival, aztán meggyúrta mindenféle fehér

kenőcsben és mennyországi habban fürdette, majd fecskendőivel illatszereket fújt rá s kendőivel, lehelletével megszáritotta. Fájdalmatlan műtét volt. Nem is igen ügyeltem rá. Valami regényt olvastam. A lábapoló dolgozott és hallgatott.

Amikor befejezte, megkérdeztem tőle:

- Mivel tartozom?

- Ó - felelte zavart mosollyal - semmivel.

- Hogy-hogy?

- Akinek ilyen gyönyörű lába van, az semmit se fizethet. Tessék nekem megengedni, signora.

- De signore, bocsásson meg.

- Nem, nem. Végtelenül megsértene, signora. A világért sem.

Mit tehettem? Ezt mondtam:

- Köszönöm, signore.

- Én köszönöm, signora - szólt, szinte a földig hajolt és eltávozott.

Este, mikor kikönyököltem erkélyemre s magamba szívtam a koramájus enyhe, gyógyító levegőjét és bámultam a Canale Grande színes, megunhatatlan életét, gondola állott meg közvetlen a fogadónk lépcsőjénél, az erkélyem alatt. A gondolát nyolc lampion világította meg s rajta, kezében mandolinnal egy férfi állt, az én rajongó lábapolóm s mandolinozott s énekelt, *serenata*-t adott nekem. Csengő hangja az érzéstől áttüzesedve és megszínesedve egészen a csillagokig csapott föl. Szeme állandóan az erkélyre meredt. Kezét olykor szívére nyomta. Fogalmam sincs, hogy honnan tudhatta meg, hogy Máriának hívnak, de többször tüntetőleg elénekelt az a nápolyi dalt, melyet ti is ismertek. Még máig is hallom a hangját:

O, Mari, o Mara,
Quanto sonno ho perso, per te!

A második hölgy ezt a történetet mesélte el:

Minekelőtte olasz körutunkra indultunk, egy hetet Rómában töltöttünk. Forró, kék, nyári alkonyatkor a *Pincio*-n üldögéltem egy padon. Onnan néztem az Örök Várost, onnan hallgattam vidám, titokzatos zúgását.

Hirtelenül rám sötétedett. Fölkeltem a padról, hogy hazamenjek.

Alig tettem tíz-tizenöt lépést, észrevettem, hogy egy férfi követ. Megálltam. A férfi is megállt. Sietni kezdtem. A férfi is szaporázta lépteit.

Először jártam ekkor Olaszországban, s mindössze tizenkilenc éves voltam. Köröttem kertek sötétlettek, melyekben csak a fehér márványszobrok világítottak. Kísérőm pedig jött-jött utánam, semmi áron nem tágitott mellőlem. Hátra se mertem nézni. De éreztem, hogy makacsul, kitartóan üldöz.

Egy hegyi ösvényen futásnak eredtem. Erre a férfi is futott utánam, még mindig megtartva a tíz-tizenöt lépés távolságot, de futott. Valahol találtam egy üres gépkocsit. Fölszálltam és bementem a fogadóm nevét.

A gépkocsim vágatott. Tudjátok, milyen vadul és vakmerően hajtanak az olasz kocsisok. Jaj, hogy örültem ennek. Föllélegeztem. De alig nyugodtam meg, hallottam, hogy közvetlen a nyomunkban egy másik gépkocsi zakatol, éppoly gyorsan, mint a miénk. Ha mi befordultunk

egy hegyoldalon, az is befordult. Odaszóltam a kocsisnak, hogy lassítson. Az üldöző gépkocsi is tüstént lassított.

Most ijedtem csak meg igazán. Törbe csalnak, gondoltam, Olaszországot még egyáltalán nem ismertem. Nem tartottam lehetetlennek, hogy összejátszik azzal a férfival, akit szintén nem ismertem. Aki olyan fiatal, mint én voltam akkor, annak ilyenkor eszébe jutnak mindazok a rémmesék és gyilkos kalandok, melyeket valaha gyerekkorában olvasott, vagy elképzelt. Lüktető szívvel tekintetem hátrafelé. A gépkocsi állta a versenyfutást s követett.

Végre feltűnt a *Piazza del Popolo*. Megálltam a fogadóm előtt és kiszálltam. A másik kocsi is megállt, s kiszállt belőle egy kitűnően öltözködő úr. Egyenesen felém tartott. Leemelte kalapját. Én rohantam be a fogadóba, hogy a portással kifizettessem a kocsimat. Az ismeretlen úr elém került és megszólított.

Fogalmam sincs, mit mondott. Olyan izgatott voltam, hogy semmit sem hallottam belőle. Ekkor azonban megoldódott a nyelvem, kiömlött belőlem mindaz a düh, mindaz a félelem és kétségbeesés, melyet eddig magamba fojtottam.

- Mégis csak képtelenség - mondtam angolul -, mégis csak lehetlenség... hogy valaki... éjszaka... egy ismeretlen nőt... hogy... valaki... fölháborító... igazán fölháborító.

- Bocsánat, nem értem a fölháborodást - szólt az ismeretlen úr nyugodtan és komolyan, a legtisztább angolsággal, mert - úgylátszik - angol volt.

- Elég, kérem... elég - kiáltottam rá szinte durván és sarkonfordultam.

- Csak azt legyen szíves megengedni, hogy átnyujtsam ezt a kis táskát. Ott felejtette a padon.

Kezembe adta az ezüst kistáskámat.

- Megtaláltam - magyarázta. - Éppen akkor kelt föl a padról, amikor én odaérkeztem. Ott a sötétben nem akartam háborgatni. Félreérthette volna közeledésemet. Tolakodásnak tarthatta volna. Mégegyszer bocsánatot kérek - szólt és elmosolyodott.

A kistáskámban volt minden okmányom. Ezenkívül 28.000 líra is, melyből egy évig éltünk Olaszországban, az urammal.

Annyira megdöbbsentem, hogy csak ennyit tudtam dadogni:

- *Goodbye*.

Az ismeretlen úr is csak ennyit mondott:

- *Goodbye*.

1934 nov. 25.

1.500,000.000 BUTA EMBER

Kezembe nyomnak egy testes, negyedréti alakú könyvet. *Walter B. Pitkin* írta s New York-ban jelent meg. Nézegetem a címét: «*Rövid bevezetés az emberi butaság történetéhez*». 574 oldal. Szóval ez még nem minden? Dehogy. Folytatása következik. Az író egy életen át figyelt, jegyezgetett. Itt csak alapelveit, főbb szempontjait rögzíti le, csak az emberi ostobaság körvonalait rajzolja meg. Ez a tárgy kimeríthetetlen. «*Vége*» - írja könyve utolsó oldalára, de utána még ezt a megjegyzést fűzi: «*Most pedig megkezdhethők az emberi butaság történetét.*»

Úgy érzi, hogy 30-40 kötetel körülbelül beérné s abban tüzetesebben kifejtethné, miért is olyan egetverően hülyék az emberek. Ez a számítása - ha úgy tetszik - túlon túl sötét, de - ha úgy tetszik - túlon túl bizakodó is. Emlékezem, valaha mi is gyűjtögettük az emberi korlátoltság és hívelejűség adalékait. Szobánk egyik falára felragasztottunk minden olyan lapkivágást, levelet, fölhívást, képviselőházi beszédet, mely az emberi szellem javíthatatlan bambaságáról tanúskodik. Egyetlen hónap alatt tele lett a falunk. Rövidesen már a másik három falon se maradt hely s a mennyezetet kellett volna igénybe vennünk. Voltak olyan könyvek - verses kötetek és prózai munkák egyaránt -, melyek megérdemelték volna a kitüntetését, hogy teljes egészükben helyezzük el a butaság múzeumában. Ha tehát a buzgó amerikai következetes akar lenni önmagához, nem mondhat le arról, hogy hatalmas ismeret-tárában bizonyos könyveket szóról-szóra ne idézzen, mert bűn volna elsikkasztani egyetlen sorukat is. Akkor azonban 30-40 kötet nem futná erre a célra. Egész könyvtárakat kellene újra lenyomtatnia, melyek a Krisztus előtti VI. századtól kezdve 1934-ig jöttek létre.

Hány buta ember lehet a földgolyón? Walter B. Pitkin úgy véli, hogy négy ember közül három okvetlenül nehézfejű tökfilkó, aki hadilábon áll a józan ésszel. Minthogy pedig a világon ebben a pillanatban 2.000.000.000 ember él, nyilvánvaló, hogy ennek a két milliárd embernek háromnegyed része, azaz 1.500.000.000 együgyű és ostoba. Ez az uralkodó, diadalmas többséghez tartozik s az 500.000.000 okos a törpe kisebbséghez, mely túrt elemként tengődik a többség erőgyűrűjében. A félmilliárdnyi kisebbség az, amelyik hallgat a tanácskozáson s kis számánál fogva mindenütt engedelmeskedni köteles. Ez a különvélemény. Harcolnia reménytelen. Ha olykor-olykor értelme nyilával szíven dőf egy butát, győzelme csak pillanatnyi, az áldozat helyébe másik két buta ember lép, mint hű fegyvertárs. Ezeket valami titkos szövetség köti egybe.

Én - bevallom - kissé enyhébben ítélt meg a helyzetet. Nagyon kevés embertársamat tartom butának. Ismerem ugyan azokat, akik egy tréfa hallatán valamivel később mosolyodnak el, vagy kacagnak föl, mint a többiek, mert idegcsöveikben az áramvezetés lassúbb s a szikrának több időre van szüksége, míg a központban meggyújtja a lámpást. Rendszerint magam előtt is mentetetem őket. Azt gondolom róluk, hogy szórakozottak, vagy szomorúak, vagy valami «gátlásuk» van, mely nem engedi tudatukba a fényt. Valószínűleg így is van. A butaság viszonylagos. De éppen ezt a «gátlást» nevezik butaságnak.

Néha a butaság meghökkentő. Oly óriási, hogy el se hiszem. Azt képzelem, hogy az együgyűek és a bárgyúak céltudatosan nem akarják megérteni, amit mondok, hogy megvetnek engem, hogy szellemem szerény szökelését az ő mély bölcseleti elmélyedésükben lenézik, hogy léhának és felületesnek bélyegzik. Ilyenkor gyorsan és titokban szemlét tartok agyvelőm tekercei fölött, vajjon nem én vagyok-e a buta? Ez történt vagy tizenöt évvel ezelőtt, amikor egy nyáron ötéves kisfiamat Olaszországba akartam vinni. Fölszólított egy barátom, akit addig nagyrabecsültem s közölte, hogy Olaszországba júliusban nem ajánlatos elutazni, különösen egy kisgyermekkel, mert ott rekkenő hőség van, főképp délben, az utcákon. Nyomban hangsúlyozta, hogy a meleg ellen azért védekezni is lehet. Izgatottan kérdeztem, miképen lehet védekezni a meleg ellen? Képzeletem már lázasan dolgozott. Kifestettem, mi mindent találhatott föl ellene a leleményes emberiség, míg én dolgozószobámban irkáltam, hogy mi mindent tudhat az én barátom is, talán vegyszereket, melyek azonnal megszüntetik a hőség érzetét s esetleg ollótüvel befecskendezve is használhatók vagy aszbeszt-ruhákat, sisakokat, álarcokat, melyekkel nyugodtan hatolhatunk be a nyár izzó lángjai közé, akár tűzoltók az égő házakba. Ilyesmikre vára koztam s még nagyobb felfedezésekre, még nagyobb találmányokra és meglepetésekre, amikor barátom beavatott a titokba. Azt tanácsolta, hogy a melegebb napokon, dél felé ne az utca napos oldalán sétálgassak a kisfiammal, hanem inkább az árnyékos oldalán. Dermedten megköszöntem szívességét. Ez az egyetlen ember a földgolyón, akit föltétlenül butának tartok.

Viszonylagosan buta természetesen nagyon sok van. Nem is 1.500,000.000, hanem 2.000,000.000 ember. Az okosság nem állandó képesség, hanem alkalmi készenlét, múló állapot. Szellemünk nem tud mindent befogadni. Érdeklődésünk korlátozott s hamar ellankad, megbénul. Maga a könyv írója jegyzi meg - bölcsen -, hogy az a műértő, aki egy óráig bolyong a képtárban, nemsokára közönyösen tekint a legnagyobb remekművekre is. De azért lajstromra vesz mindent, ami tételét erősíti. Versenyre kel elődeivel, *Max Kemmerich*-hel és *Löwenfeld*-del, aki annak idején szintén az emberi butaság titáni voltáról írt összefoglaló tanulmányt.

Ő nem kímél senkit és semmit. Az ókori európai népek, a görögök és latinok épúgy kikapnak tőle, mint a kínaiak, akiktől zokon veszi, hogy nyelvükben ez a szó *ej* 69-féle dolgot jelent, ez a szó *si* 59-féle dolgot, ez a szó *ku* 29-féle dolgot s pusztán a hangsúly érezteti, hogy mit jelent. Leleplezi a négereket, akik heves véralkatuk ösztönzésére folyton bűnöznek és gyilkolnak, de a tunya orosz parasztokat is, akik mindig úgy motyognak, mintha álmukból ébrednének. Az amerikaiakkal se bánik kesztyűs kézzel. Micsoda sötétség lappang a polgárosultság csillogó, szemfényvesztő díszlete mögött. Flórától, a tízéves leánykától megkérdezik: mi az az *olvasmány*. Ezt feleli: *az, amit föl lehet akasztani*. Lucille már tizenkét éves és okosabb. Ő azt hiszi, hogy az olvasmány: *szék*. Flóra véleménye szerint a pamut: *fából van*. Lucille kijavítja őt: *a pamut állatokból készül*. Aztán állítását így magyarázza: *akár a szén*.

Hát a felnőttek vigasztalóbbak-e? Ellenkezőleg, Meghódították a levegőt, a tenger mélységét is, de életük csupa csalás és öncsalás. Gazdasági terményeiket nem tudják értékesíteni kapzsiságuk és rövidlátásuk miatt. Texasban annyi pamutot termelnek, hogy képtelenek eladni s ezért éheznek, de Hankowban meztelenül didereg a kuli. Valamikor a betegek és a nyomorékok elpusztultak. Újabban megmenti őket az orvostudomány s az emberi életkor határát kitolja a legvégső határig. A világháborút élemedett aggastyánok irányították és szították. *Clemenceau* 73 éves volt, *Foch* 62, *Sukhomlinoff* 62, *Asquith* 62, *Wilson* csak 58, de az agylágyulás kétségtelen jeleit már akkor észlelték rajta. *Kitchener* lord pedig - és itt szóról-szóra idézek - *«a jóhiszemű angolok tanuvallomása szerint a legbutább ember volt, aki hírnévre tett szert»*. Ez a vérontás az amerikaiaknak csak gazdasági válságot és zűrzavart hozott. De az amerikai kincstár hivatalos kimutatása szerint kerek 51.400,000.000 dollárjukba került.

Talán meneküljünk a szellem embereihez. A szerző, aki tizenöt évig élt Columbiában, irodalmi környezetben, égre-földre esküszik, hogy sehol se talált annyi mamlasz és féleszű hóbortost, mint az írók között. Népszerű, körülrajongott írók nem voltak képesek elvégezni egy egyszerű szorzási műveletet s hittek a babonákban, a szellemekben, a kézjósolásban. A lángelmék között is megannyi hibbant akad. *Beethoven*-ről és *Walt Whitman*-ról döbbenetes adatokat olvasunk. A legtöbb ember csak szavakban gondolkodik, de nem tudja a szavak értelmét s egy életen át átabotában használja őket, másokat majmolva. Azután a szókincs mindenütt a világon sorvad. *Shakespeare* gazdag, bonyolult szövegét, melyet a 16. században még értett s élvezett az a tömeg is, mely sörözve és eddegélve ült a nézőtéren, ma már szótárakból betűzgetik a tudósok. A mai angol irodalom szókincse 40.000 szóból áll - nem is egytizede az angol nyelv 480.000 szavának -, de a mai átlagember alig él 2000 szóval s ha így halad a szellemtelenség és lélektelenség terén, 2000-ben beéri majd 200 szóval is. Ez a gondolkodás lanygulására is vall. A hanyatlás általános.

Mulatságos végigböngészni ezt a harapós, szikrázó könyvet. Az olvasónak eleinte az a kellemes érzése van, hogy ő - a könyv írójával együtt - a kisebbség előkelő tagja s a többségről így gondolkodik: «Ök». Mire azonban a végére ér, annyira kifárad vagy elfásul, annyira meggyőzi őt *Walter B. Pitkin*, hogy megtörve, alázatosan rebegi: «Bizony sokan vagyunk».

1934 dec. 2.

TIZENKÉT INGGOMB

Ideges nap után betévedek egy budai kiskocsmába. Elhatározom, hogy egyelőre nem törődöm gondjaimmal s megvacsorázom. Rendelek valamit.

Amíg a pincér visszatér, nézegetem a közönséget. Mennyien nyüzsögnek itt egymás hegyén-hátán. Senkit sem ismerek közülük. Az, aki a fővárosban él, ehhez már váltig hozzászokhatott. Számára a sok-sok szenvedő és lélekző ember nem ember többé, csak egység és szám, mely végül eleven és közönyös díszletté olvad.

Rendszerint magam is így vagyok ezzel. De néha a fáradság pillanataiban csodálkozom az arcok, a szemek, az orrok e roppant változatosságán és roppant azonosságán és azon, hogy a természet egy mintát már évezredek óta makacsul, megannyi változatban ismétel, ki tudja, milyen rejtett céllal.

Most azon döbbenek meg, hogy a jelenlevőket nemcsak személy szerint nem ismerem, hanem arról sincs fogalmam, kicsodák az illetők. Próbálom találgatni foglalkozásukat, jövedelmüket, rangjukat. Már az első kísérletnél kudarcot vallok. Sötétben tapogatózom. Hajdan gyermekjáték volt ilyesmi. A regényíró, akár a torzképrajzoló, néhány vonással elének vetíthetett egy vidéki földbirtokost, vagy pesti úriasszonyt. Ma nincsenek típusok. A határok annyira elmosódtak, hogy még a társadalmi rangokat se sejtjük. Például az a nő, aki háttal ül nekem s cigarettára gyujt, épúgy lehet egy mulató táncosnője, mint többgyermekes családanya, egy állástalan tisztviselő felesége, vagy akár lány is, hiszen a kora - húsztól ötvenig - szintén titok. Vajjon mi lakozhat lelkében és a többiek lelkében, akik köröttem esznek-isznak? Kicsoda ez a sápadt, szemüveges fiatalember? Kicsoda ez a kifogástalanul öltözött orángutáng, aki folyton a vállát vonogatja? Melyik a boldog és melyik a boldogtalan? Melyik a tisztességes és melyik a gazember? Melyik az, aki érvényesül s melyik irtja ki családját, tébolyodik meg, vagy ugrik bele a Dunába, talán már holnap?

Bevallom, semmire se tudok válaszolni, még csak megközelítően sem. Kortársak sohase voltak oly hideg, csillagközi távolságban, mint mi. Arcok helyett álarcok merednek ránk. Ez pedig szomorú. Egyszerre úgy érzem, hogy valami végtelen rokonság fűz össze azokkal, akik a határtalan idő e kis darabkáján együtt élnek velem, az élmények és szenvedések oly közösége, melyhez mérve minden egyéb kapcsolat jelentéktelen. Elképzelem, hogy egyszer, amikor egymásra hányt csontvázaink égigérő gúlája megelevenedik, micsoda ujjongó örömmel ölelem át azt, aki szintén 1885 és 1934 között mozgott ezen a földgolyón s micsoda testvéri szeretettel köszöntöm majd, akár a bantu négert, akár a sarkföldi eszkimót, akit sohase láttam, pusztán azért, mert ugyanaz a naptár jelezte számunkra az idő múlását s titokzatos utitársaim voltak a földi életben.

Így ábrándozom. De nem sokáig. Folyton fölriasztanak. Először is a kisasszony köszönt, földig hajolva, mint valami keleti fejedelmet s átnyújtja ruhatári jegyemet, mert tíz fillér borralaló reményében kabátomat-kalapomat orvul a ruhatárba lopta. Nyomban utána ádámcsutkás szerény férfi áll meg az asztalom előtt, papírlapot tesz elé, melyben fogadkozik, hogy kéziratomból ötven fillérért megállapítja, ki vagyok. Elhárítom ajánlatát, arra hivatkozva, hogy kéziratomat már évtizedek óta előbb kiszedik s azt, hogy ki vagyok, a nyomtatott szöveg alapján döntenek el az illetékesek. Virágárusnő olcsón fehér és piros szekfűket kínál. Ő hervadt, a szekfűk üdék. Rámosolygok, de a szekfűből nem vásárolok. Egy kis gyermek, akinek festő apja a kórházban haldoklik, tabáni vízfestményeket és rajzokat árul. Húzza a primás, ágaskodva közeleg a vendégekhez s mulatásra serkentve őket, rájuk kacsint. Ezek, csökkent jövedelmükre gondolva, szemérmesen lesütik szemüket. Feltűnik a kucséber is szerencsezsákjával és kosarával. Odategy az asztalokhoz, de a kosarához megannyi kosarat

kap. Mindez öt perc lefolyása alatt történik. A gazdasági élet pezseg, szinte lázasan lüktet. Csak az a hiba, hogy valamennyien eladni akarnak és venni senki se vesz semmit.

Azon tűnődöm, hogy ki hiányzik. Igen, az inggombos még nem jött. Erre máris nyílik az ajtó s végszóra belép az inggombos.

Cingár emberke, rövidre nyírt deres, barna szakállal. Vékony arcában kék szemek világítanak értelmesen. Az egyik asztaltól a másikhoz surran, de nyomban tovább is röppen, mint az éjjeli bogár, melyet elhessegetnek.

Hozzám érkezik. Látom áruasztalkáját, melyen erszények, pénztárcák, zsebkések, harisnyakötők teregetik ki olcsó bájukat. Közben figyelem gazdájukat. Olyan nyiszlett, hogy már valószínűtlennek tetszik.

Megszánom.

- Mije van? - kérdezem.

- Tessék - szól s elém tárja asztalkáját és a levegőbe néz.

Furcsa ember. Úgy látszik, nem örül az üzletnek. Kezembe veszek egy harisnyakötőt.

- Jó ez? - vallatom. - Tartós legalább?

- Amint tetszik látni - veti oda. - Antilóp. Én nem beszélek.

Miért nem beszél? Micsoda üzletember az, aki portékáját nem magasztalja? Miért ilyen előkelő? Ez az üzleti elve? Nem értem.

- Adjon inggombokat - szólok s rásandítok.

Keze a csuklójáig piszkos. Két hét óta nem mosakodhatott. Ki lehet ez a szerencsétlen?

Mutatja inggombjait. Nem vagyok tőle elragadtatva. Erre azt mondja:

- Ja, van itt egyéb is.

Most kabátzsebéből, mellényzsebéből, nadrágzsebéből dobozokat kotorász elő, kis és nagy dobozokat, ötöt, tizet, tizenötöt, mint a régi bohózatoknak az a kövér alakja, aki mindenféle holmival van kitömve s mire kirakodik, olyan sovány lesz, mint a piszkafa. De ez enélkül is sovány volt. Egy csontváz áll előttem a következő pillanatban rongyos kabátban, nadrágban.

Mindenesetre vásárolok tizenkét inggombot. Tízpengőssel fizetek.

Visszaad. Tizenkilenc ezüst pengőt olvas elém s néhány fillért. Megszámolom a pénzt. Figyelmeztetem, hogy többet adott, tévedett.

Erre meg se köszönve, zavartan zsebébe gyűri az ezüstpénz halmát. Újra kezdi. Most öt pengőt és néhány fillért kapok vissza. Figyelmeztetem, hogy kevesebbet adott, megint tévedett.

- Talán rossz a szeme? - kérdezem.

Nem válaszol. A visszaadással van elfoglalva. Csak aztán mondja:

- Szórakozott vagyok. Meghalt a huszonhárom éves fiam. Multkor az egész árut otthagytam valahol.

- Mikor halt meg a fia?

- Két éve.

Zsebeit megint kibéleli portékáival. A tizenöt doboz megint helyet kap a testén s már indul is, mint valami mozgó bolt. Látom, amint előreballag, hunyorog a villanyfényben, aztán kifordul a kiskocsmá ajtaján, az őszi éjszakába.

- Lám - gondoltam - ezen segíteni szerettem volna. De nem lehetett. Ez nem üzletet akar kötni, mint a többiek. Mást akar ez, szegény. Megsemmisülni...

A pincér hozza vacsorámat. Jó étvágyat kíván hozzá.

1934 dec. 3.

ARCÉLEK

Az utazás illemtana

Hollandia felé zörgött a vonatunk.

Abban a fülkében, ahol én ültem, még két utas volt, egy kövér német kereskedő, meg egy sovány úr.

Ezek németül beszélgettek az időről, a gazdasági viszonyokról s más efféle általánosságokról, mint olyan futó ismerősök, akiket egy utazás véletlene sodor össze néhány órára.

Amikor a holland határhoz értünk, útlevelünket kérték. Egymás után megmutattuk, én, a német kereskedő, meg a sovány úr. A sovány úr útlevele angol volt.

- Thank, Sir - mondta a német vámtiszt és tisztelgett.

Erre a német kereskedő mosolyogva odafordult a sovány úrhoz és angolul folytatta a társalgást. Folyékonyan beszélt angolul, akár az angol úr németül. Bizonyára figyelemnek szánta ezt a másik nyelvre való átnyergelést, miután megpillantotta utitársa útlevelét.

De ez csak udvariasan bólintott. Bólintása minden alkalommal épúgy jelenthette: «Ja», mint «Yes». Később már bólintani se bólintott. Beletemetkezett könyvébe, kibámult az ablakon, a párbeszéd megrekedt, aztán elővett egy könyvet, olvasott és többé nem is szólalt meg.

Mi történhetett benne? Egy darabig magam se értettem. Talán megalázónak érezte, hogy anyanyelvén ingyen nyelvleckét adjon egy derék és jóhiszemű idegennek? Dehogy.

Ő ezt a közeledést nem figyelemnek tartotta, hanem bizalmaskodásnak, olyan tapintatlanságnak, mintha legszemélyesebb családi ügyei iránt érdeklődnének, melyek csak rá tartoznak és senki másra. Azt, hogy ő angol, tisztára magánügynek tekintette s úgy képzelte, hogy joga van rejtegetni nemzete királyi rangját. Végre útlevelét csak a hivatalos közegnek mutatta meg és nem a kövér német kereskedőnek. Ha tehát ez tudomást vett róla, olyan illetlenséget követett el, mint az, aki a kulcslyukon hallgatózik.

Ezért sértődött meg. Igazi gentleman volt.

Egy becsületes ember

Régóta ismertük őt. Pénztáros volt egy magáncégnél. Egyszer csak azt hallottuk, hogy elbocsátották.

Amikor egy pénztárost ily váratlanul szélnek eresztenek, az ember önkénytelenül is arra gondol, hogy az illető megtévedt, valami szabálytalanságot követett el. Érdeklődtünk a főnökénél. Az megnyugtatót bennünket. Hangsúlyozta, hogy nála még nem volt buzgóbb, lelkiismeretesebb, becsületesebb hivatalnok, kezén egyetlen fillér se sikkadt el, zárszámadása minden nap annyit mutatott ki, amennyit bevett, nem kevesebbet - és ami épp olyan fontos - nem is többet. Hogy mégis miért küldte el? Erre nem tudott felelni. Valaki más jelentkezett és helyette inkább őt alkalmazta.

Barátunk szomorú állástalanságában irogatni kezdett. Nemcsak becsületes ember volt, hanem művelt, ízléses és okos is. Sajnos, az elbeszéléseit nem használhattuk. Ezek híven tükrözték tiszta, egyenes, higgadt lelkét. A zárszámadásaihoz hasonlítottak. Soha semmit se vett el a valóságból, de nem is tett hozzá soha semmit. Az egyenleg rendben volt. Mégsem érdekelt bennünket.

Mínt hogy minden áron segíteni szerettünk volna rajta, azt indítványoztam, irassunk vele tudósításokat, melyekben épp a tények a fontosak, az események és a mozzanatok pontos lajstromozása. Egy rekkenő nyáron leküldtük Szicíliába, hogy útirajzokat szállítson nekünk. A tapasztalatai és az élményei alapján. Mit vártunk? Azt, hogy majd a napfény lobogását rajzolja, úgy, ahogy mi elképzeljük, a hőgutát, a délszaki véralkatot, melynek tüzénél esetleg cigarettára is lehet gyujtani. Ő tartózkodott efféle felületességtől. Tanulmányozta a helyszínt, a népet, a szokásait s a hőmérőre és az ottani idővizsgáló intézet hiteles jelentéseire hivatkozva megállapította, hogy a szicíliai hőségről való elképzelésünk túlzott s a szicíliai ember majdnem olyan, mint az itteni.

Csalódottan tettük félre írásait. Úgy éreztük, hogy délen nem nyílik számára babér. Télen, csikorgó decemberben északra küldtük, a norvég fjordokra, hogy beszámoljon a durrogó fagyról, a viharokról, melyek nedves lepedőként csapdossák a csúcstetős házak fekete falait, azokról a titokzatos emberekről, akik Ibsen drámáiban folyton hallgatnak és részint kísértetek-től rettegnek, részint vajaskenyeret esznek. Innen azt jelentette, hogy az időjárás meglehetősen enyhe, sokkal kevésbé szigorú, mint otthon, ami pedig a norvégeket illeti, azok egészséges, agyafurt parasztok, kitűnő gyakorlati érzéssel, többnyire hajósok és halkereskedők, egyáltalán nem titokzatosak, nem is hallgatagok s széles jókedvükben azokat az adomákat mesélik el, melyeket húsz-huszonöt évvel ezelőtt a pesti kávéházakban hallott.

Nem kételkedtünk, hogy ezúttal is igazat mond. De el kellett őt ejteni. En egy darabig védtem. Később beláttam, hogy az, aki ennyire becsületes és ennyire mentes mindenféle szélhámos-ságtól, pénztárosnak épp annyira nem alkalmas, mint írónak s az a meggyőződés érlelődött meg bennem, hogy még erre a földre se való és leghelyesebben tenné, ha meghalna.

Ezt néhány évvel ezelőtt, némi habozás után meg is tette szegény.

1934 dec. 23.

A CUKRÁSZSEGÉD

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer a világon egy cukrászsegéd. Úgy kezdem, mint valami mesét. Holott nem is mese ez, hanem igaz történet. Évekkel ezelőtt olvastam valahol a hamar elrongyolódó újságokban. Azóta se feledtem el. Gyakran képzelődtem hőseről s azt, ami megesett vele, annyit forgattam elmémben, hogy az emlékezés ködén át úgy hat rám, mint egy ősrégi mese. Most, amikor mindenki a szeretetről beszél, elmondom. Féligmeddig időszerű is.

Ez a cukrászsegéd végigharcolta a világháborút, összevissza lyuggatva, gyomorlövéllel, félig nyomorékul került vissza valamelyik vidéki városunkba. Ott nem kapott állást, az emberek a sok keserűség után kevesebb édességet ettek. Munka nélkül hanyódott sokáig. Egyszer aztán elhatározta, hogy világgá megy. Gyalogszerrel, vonaton vándorolt országról-országra, Németországban felszökött egy hajóra, potyautasként vitette magát Amerikába, majd vissza Európába. A hajón kiújult régi gyomorsebe, vért hányt, lerakták a holland partra s öntudatlanul, haldokolva vitték be a kórházba.

A kórházban lassanként magához tért. Amikor megpillantotta a fehér ágyat és a fehér ápolónőket, riadalom fogta el, hogy megállapítják személyazonosságát s ebből a csöndes mennyországból hazatoloncolják majd és újra kezdődik hétköznapi, siralmas nyomorúsága. Ennélfogva színészkedni kezdett. Az ismeretlenség álarcát szorította magára. Azt színlelte, hogy süketnéma. Egy kukkot se szólt. Odahozták a világ összes tolmácsait s azok a világ összes nyelvén gagyogtak hozzá. Ő a levegőbe meredt. Képeket, könyveket mutogattak neki. Bambán integetett. Tanácstalanul álltak az orvosszakértők is. Az emlékezés teljes kiesésére gondoltak, az amnéziára. Nem volt többé az, aki volt. Személytelenné vált, fogalommal, valakivé, akinek nincs múltja, csak jelene és jövője.

Ekkor történt a csoda. Arcképei egymás után jelentek meg a holland, angol és amerikai ujságokban. Híre futamodott, hogy megkerült egy katona, az ismeretlen katona, az igazi ismeretlen katona, nem az, akit díszes sírlapok alá helyeztek, hanem az, aki föltámadt. A szívekben itt és ott, mindenütt a földön reménység éledt. Apák és anyák, akik már régóta lemondtak eltűnt fiúkról, elzarándokoltak hozzá. Kórházi szobája búcsújáráhellyé változott. Nézték őt a szegény német munkásasszonyok, a gazdag angol lordok, az amerikai gyárosok, sokáig nézték félrebillent fővel, eltünődve, tétova emlékek elevenedtek meg, szemük elhomályosodott s fölfedezték benne a fiút, a testvért, az embert, azt, akit szeretni lehet, azt, akitől szeretetet remélhetnek. Nem is kellett neki szélhámoskodnia. Helyette látogatóiban szélhámoskodott a gazdátlan és bitang szeretet, az a vágy, hogy szerethessenek valakit és őket is szerethesse valaki. Pénzzel, virággal, ajándékokkal halmozták el. Legendás vagyonokat akartak ráíratni. Ő, aki a múltban a kutyának se kellett, most mindenkinek kellett. Addig, amíg beszélt, senki se értette meg. Mihelyt néma lett, mindenki megértette. Addig, amíg neve volt, elfeledték. Mihelyt elvesztette nevét, híressé vált. Egyszerre huszonöt testvére támadt, ötven apja és száz anyja s ezek egymással veszekedtek, egymást tartották szélhámosnak, nem őt. Egy angol képviselő, aki fiát ismerte föl benne, az alsóházban szólalt föl, tiltakozott az ellen, hogy gonosz lélekkufárok elrabolják tőle.

A cukrászsegéd nem játszhatta végig izgalmas játékát, mert beleszólt a rend, leleplezték, hazaszállították, törvény elé állították. Fölvették személyi adatait, törzskönyvezték, megint olyan árva volt és szegény, mint annakelőtte. Vele együtt búsult huszonöt testvére, ötven apja és száz anyja is. Hogy mi lett további sorsa, nem tudom. Nyilván szomorú sorsa lett, mert jaj annak, akire vigyáznak, jaj annak, akiről gondoskodnak is.

Miért mesélem el ezt? Csak azért, hogy egy tételt igazoljak vele. Az egész földkerekségen munkahiány van. Ennél azonban még mindig nagyobb a szeretethiány. Lám, a cukrászsegéd nem tudta eladni édes portékáit, de a szeretetére sok-sok vevő akadt. Úgy látszik, ez kapósabb áru. Jobb is, édesebb is ez még a tejszínhabnál és a cukrászsüteménynél is.

1934 dec. 25.

VENDÉGEK

Ezt mondta nekem:

- Multkor vendégeket vártunk teára. Fáradtak voltunk s kétségbe estünk arra a gondolatra is, hogy hat órákor majd berregni fog a csengő s egymás után megjelennek, betörve magányunkba, végigszáguldvak lakásunkon. Találgattuk, hogy mi mindent nem adnánk azért, ha ez a látogatás a sors valami különös kegyéből elmaradna. Tűzvészről ábrándoztunk, egy kisebb arányú földrengésről is. Mindez hiú álomnak bizonyult. Nem támadt tűzvész, se kisebb arányú földrengés, a vendégek pedig hat után sorra belépdeltek, felöltve azt a zavart társasági mosolyt, mely mögött gúny és káröröm lappang, hogy ezúttal ők vendégek és nem házigazdák. Hogy a házigazda általában mit érezhet, azt ők is pontosan tudták, mert máskor nekik kellett gyakorolniuk a vendégszeretet erényét. Mi szintén mosolyogtunk, mert mi meg visszaemlékeztünk arra, hogy vendégkorunkban milyen fölénytel tekintettünk a házigazdára, milyen kéjjel égettük ki szivarunk parazsával a perzsáit, ettük meg ételeit, ittuk meg borait, anélkül, hogy a róla, családjáról, lemenő és felmenő ági rokonairól való véleményünkben bármiképp befolyásoltattuk volna magunkat, akár a főpróbák jellemes színházi bírálói, akik mint a színház vendégei, kötelességük szerint szabadon és függetlenül mocskolhatják a darabot és becsmérelhetik a szerzőt. A mi mosolyunk, meg az övék összevegyült s az undor kesernyés vegyi csapadékát adta. Ólomlábakon jártak a mutatók, melyeket egyébként háromnegyed órával előre igazítottunk. Tízkor cihelődtek. Ekkor legőszintébb óhajunk szavát túlkiabálva, viharosan tartóztattuk őket. Ott maradtak. Tizenegykor azonban végkép elszéledtek. Hallottuk a nyitott ablakon át, amint elmenőben még beszélgettek az utcán s nyilván véd- és dacszövetséget kötöttek egymással a közös ellenség, a házigazda ellen. De aztán csönd lett. Ott álltunk a kivilágított, kongó lakásban, a földült asztalok, az összesározott szőnyegek előtt s elszomorodtunk. Hát már ők is elhagytak bennünket? - kérdeztük magunktól. Olyan egyedül voltunk. Majdnem sírva fakadtunk.

1935 febr. 2.

EMBERISMERET

Egy fiatalember halad az utcán, huszonnégy-huszonöt éves, pirosarcú, ragyogó szemű s rajongó, magabizó taglejtésekkel így szól hasonlókorú társaihoz:

- Engem ne féltsetek. Én már kitapasztaltam az embereket.

Csak ezt a mondatfoszlányt hallom, de megállok, utána tekintek s ezt gondolom:

- Borzasztó, hogy az emberismeretet nem lehet átadni másoknak, mint a nehézkedés, vagy a szabadesés törvényeit s mindenkinek külön-külön a maga kárán és verejtékével kell megszereznie, mindenkinek elülről kell kezdenie az egészet. Hát akkor miért gondolkozott Pascal, miért írt Homeros, Shakespeare és Goethe, mire való az ötezer év óta fölhalmozott könyvtárak rongya és szemete? Olvassuk őket, gyönyörködünk észrevételükben és megfigyelésükben, de azt a sok-sok bölcseséget, melyet leszűrtek, gyakorlatilag már nem tudjuk alkalmazni, nem nyújthatjuk át hasznos poggyászul fiainknak. Olyan ez, mintha mindenkinek előbb föltétlenül meg kellene égetnie magát, hogy a tűz pusztító hatalmáról tudomást szerezzen, vagy mintha mindenkinek föltétlenül le kellene zuhannia a szakadékba és ott ki kellene törnie a nyakát, hogy a szakadék veszedelmes voltáról meggyőződjen. De nincs így. Dajkánk figyelmeztet, hogy a tűz éget, anyánk óv, hogy a szakadék peremén nem tanácsos ugrándozni s ha meg-

fogadjuk tanácsukat, akkor nem is valljuk kárát. A természetet meg lehet ismerni közvetve is. Az embert soha. Szegény fiam, hiába hallottad és hiába olvastad Schopenhauerben, hogy társaid milyen önzők, megbízhatatlanok és részvétlenek, neked esetről-esetre oda kellett futnod hozzájuk, a helyszínre, tapasztalnod kellett, hogy csapnak be, semmiznek ki, aláznak meg, röhögik ki fájdalmad és tiporják sárba hited és hiába hallottad és hiába olvastad Weiningerben, hogy a nők milyen hiúk, kacérok és vészesek, neked fiatal életed keserves éveibe került, amíg ráeszméltél arra, amire nélkülük is ráeszméltél volna, hogy mennyire igaza van ennek a két bölcsnek. Most azt hiszed, hogy «kitapasztaltad az embereket». Egykor még bizonyára mosolyogni fogsz ezen az önérzetes kijelentéseden. Életünk végéig járunk ebbe az iskolába, s amikor már félig-meddig ismerjük az embereket, nem tudjuk mire fordítani tudásunkat s ráocsudunk, hogy nem is igen volt érdemes megismerni őket. Úgy bizony.

1935 febr. 2.

TANULMÁNYFŐ

Egyszer valami baj volt a fiával, emlékezem. Éjszaka titkosrendőrök jöttek érte, bevitték, le is tartóztatták. Háromhónapi vizsgálati fogság után szabadlábra helyezték. Az ügy valahogy tisztázódott. Azóta a fiú ott él az apjánál. Állása nincs, de igénytelen, szerény fiatalember - már huszonhárom éves -, nem sok vizet zavar. Hallgat és mosolyog. Könyvekkel szokott járkálni. Közkertekben, utcapadokon olvasgat.

Aztán egyszer a leányával is volt valami baj. Az évekkel ezelőtt férjhez ment. Lármás lakzit csaptak. Itt a szomszédunkban, a kis budai házban egész éjszaka cincogott a cigányzene, táncoltak, mulattak. A nyári hajnalon láttam, amint a menyasszony meg a vőlegény fölvirágozott gépkocsira szállt s elrobogott valahová. Nemrég a leány sírva jött haza az apjához. Ezt is láttam. Hároméves kisfiát kézen vezette s bölcsőt tólt maga előtt. Nem is ment vissza többé. Hallottam, hogy elhagyta az ura.

De én most nem rólok akarok beszélni, hanem az apáról.

Özvegyember, ötvenhét éves. Még nem is egészen öreg. Csöndesen jár-kei közöttünk, ápoltan, mindig csinos, tiszta ruhában. Szükséget sem igen láthat. Az övé ez a kis budai ház. Van valami félretett pénze, nyugdíja. Abból éldegél ő, a fia, a leánya, meg a két unokája.

Régóta ismerem. Legalább eddig azt hittem, hogy ismerem. Át-átjár hozzám, elbeszélgetni. Leül velem szemben a karosszékbe.

- Hát hogy-mint töltöttétek a karácsonyi ünnepeket? - kérdezi karácsony hetében.

Húsvétkor, pünkösdkor pedig azt kérdezi, hogy milyen húsvétunk, milyen pünkösdünk volt.

Amikor ümmögök valamit és bölintok, ő is elbeszéli, hogy az ünnepeket csöndesen, családi körben töltötték. Aztán egy szivart vesz elő, levágja a végét, belefúj, rágyújt, lassan szívja, utána bámul a füstfelhőnek. Sohase panaszkodik. Ha én a magam szenvedélyes modorában dühöngök s lázadozva szidom ezt a cudar, ostoba, disznó életet, csitítgat, elmosolyodik, majd rövidesen fölkel, kezet nyújt s ezt mondja:

- No szervusz.

Multkor is itt üldögélt nálam, szivarozva. Fönn a mennyezeten égett a gömbvillany. Amint fölfelé tekintett, szemüvege megcsillant az éles fényben. Ezt kérdeztem tőle:

- Mondd, miféle szemüveget hordasz te?

- Én? - hebegett. - Rövidlátó vagyok. Miért?

- Add csak ide - kértem.

Levette orra nyergéről, átnyujtotta. A gömbvillany felé tartottam. Ekkor megdöbbsentem.

Ez a szemüveg maszatos volt, piszkos. Eleinte nem is láttam semmit rajta keresztül. Csak később kezdett derengeni homályos üvegén át a fényforrás, de az is oly halványan, tompán, mint téli nap a befagyott, jégvirágos ablakon. Egyik üvege a közepén el volt repedve. Keresztül-kasul apró karcok szeltek át, sűrűn, mint jégpályát a korcsolyakarcolások.

Remegve tartottam kezemben. Arra gondoltam, hogy ezt már évek óta viseli és nem veszi észre. Arra gondoltam, hogy mennyire nem ismerjük azokat, akik között élünk. Arra gondoltam, hogy micsoda az én kétségbeesésem az övéhez képest.

Másoknak a szemüveg arra szolgál, hogy lássanak. Őneki arra, hogy befalazza szemét s ne lássa maga körül fiát, leányát, unokáit, a csöndes családi kör reménytelenségét.

- Hiszen tönkreteszed a szemed - feddettem. - Végy újat. Dobd ezt a fenébe.

- Igazad van - mondta, de megint föltette.

Bizony, barátaim. Mindenki úgy segít magán, ahogy tud.

1935 ápr. 11.

APA

Uti emlék

Krk szigetéről indult a hajó. Az elutazók hozzátartozói a parton állnak, készítik zsebkendőiket, hogy majd integessenek vele s amíg lehet, a távozó után lengessék, a sirályokkal párhuzamosan.

Most búcsúzik övétől az apa. Negyvenöt éves, tagbaszakadt férfi, még feketefejű, napbarnított arcú, bozontos szemöldökű. Felesége kísérte ki, a két húgával, négy leánya s karonülő gyermeke, aki valószínűleg szintén leány és az anyjához símul, egy hervadó, terebélyes szőke asszonyhoz, aki hogy valaha szép lehetett s ígéző is, a karjába fogózkodó, szintén szőke, sokkal fiatalabb húgai bizonyítják. Most ismét várandós.

Soha ilyen viharos búcsút. A kislányok egymásután az apa nyakába csimpaszkodnak, csókolják arcát, fülébe súgnak valami édeset, egy kis langyos gyereknnyállal együtt, prüszkölnek, kuncorognak, jajgatnak és visongatnak: «Apa, apa, apa, apa». Az anya is ordít: «Apa». A két szőke sógornő torkaszakadtából kacag: «Apa, apa». De az apa már eltűnt.

Hol az apa? Ott mászik föl a létrán, ott halad a hajón, ott áll a födélzeten - nem látjátok? - a korlátra támaszkodva. Oldozzák a köteleket s a hajó lassan ballagni kezd a hullámokon. A lárma ebben a pillanatban a tetőfokára hág s oly fülsiketítő, hogy elnyomja a víz dörgését is. Jaj, apa, apa. «Apa» kiált a négy lány egyszerre, «apa» kiált az asszony, «apa» kiált a két sógornő is, hahotázva és őrjöngve, mint a családi élet megdühödött menádjai s lobogtatják utána zsebkendőjüket, a karonülő gyermeket is, ő pedig betelten és boldogan mosolyog, a két karját lóbázza feléjük, észre se véve, hogy az egész hajó közönsége gyönyörködve és kajánul őt figyeli.

Csak később ocsudik magára, amikor a nők, a kis sziget, a leányok és a zsebkendők végkép eltűnnek a tavaszi alkony párákódében. Ekkor tétovázva áll, arcán az odafagyott, immár merőben céltalan, bitang mosollyal. A mosolyt leveszi arcáról, mint fölösleges kelléket a tengerbe hajítja. Szél kerekedik. Feltűri kabátja gallérját. Úgylátszik, egy kissé fázik, mert csak az imént bújt ki egy puha, pihével bélelt fészek füledt melegségéből. Sétálni kezd, az ég és tenger között, egyedül. Vajjon nem fél-e, hogy nevetségessé vált szemünkben, s nem látja-e, hogy amikor ezt megpillantjuk, valamennyien elnyelünk, a gyomrukba gyűrünk egy bámuló, de irigykedő és kárörvendő, alamuszi mosolyt?

Lehet, hogy látja, de nem törődik vele. Fűtül ránk. Két kezét a zsebébe mélyeszi, öntudatosan, önérzetesen lépdel, mint a termékenység, a boldogság és a hatalom megtestesült jelképe. Tekintete olykor elrebben fölöttünk, nyilván arra gondol, hogy pukkadjunk meg, ha kedvünk tartja. Nekünk olvasnunk kell, vagy ismerkednünk másokkal, hogy ne unatkozzunk, öneki semmire és senkire sincs szüksége. Lába nem a hajó ingatag deszkáin nyugszik, hanem valahol másutt, szilárdabb talajon. Mögötte olykor pusmogó hangok gúnyos megjegyzéseket tesznek. Ezt se hallja. Csak ezt hallja állandóan, mint egy édes, tündéri visszhangot: «Apa, apa».

Vacsora idején a kerekasztalnál a pincérek hozzá viszik először a tálakat. Hatalmas adagokat vesz ki a halból, a húsból, a tésztából, a sajtból s csodálatos étvággyal költi el. Egy üveg vörösbort iszik meg. Utána szivarra gyújt. Amikor távozik, a többiek fölkelnek, utat nyitnak neki. Tekintélye nőttön-nő.

Éjszaka a holdfényes födélzetem találkoztam vele. Önkénytelenül megemelem a kalapomat. Én is érzem, hogy mivel tartozom neki. Ő az apa.

1935 máj. 21.

KÉT ARCÉL

Színész

A színész velem szemben ült a kávéházi márványasztalnál s meggyfagylaltot kanalazott, tejszínhabbal.

Ekkor hozták neki hírül, hogy hétéves kislányának vakbélgyulladásra van s ebben a pillanatban végeznek rajta műtétet egy gyógyintézetben.

A színész arca elsápadt. Lassan, egyáltalán nem színpadiasan, fölkel. Jobbkezét azzal a merőben céltalan mozdulattal, amely ilyenkor szokásos, homlokához emelte s ott ép ily merőben céltalan mozdulattal megérintette gyérülő, mogyorószínű haját. Egy szót se szólt. Csak mozgott csöndesen, a belső indulat parancsára. Érezte, hogy taglejtése természetesen hajt ki belőle, mint gyökérből a gally. Már lombosodni is készült, hogy kiterébélyesedjék. De a színész egyszerre véget vetett neki. Homlokát ráncolva, éles figyelemmel megjegyezte még a mozdulat útját, irányát, ívelését, az izomzat helyzetét, feszülését és alapszínét, a lelkiállapotot is, aztán az egésztestet, mintegy lerajzolva, mintegy lepréselve, mintegy selyempapírosba csomagolva, emlékezete tárházába raktározta, hogy majd jobb időben, kellő alkalommal, ha játszik, fölhasználhassa, amint mesterségem évek óta beidegzett ösztönénél fogva, előrelátásból, gazdálkodásból, gyűjtőszennvedélyből magam is tüstént megrögzítem azokat a mondatfoszlányokat, azokat az eltorzult szavakat, melyeket véletlenül vet ki belőlem a fájdalom, harag és önkívület.

Egyébként fizetett, kocsira szállt és indult.

Kövér nő

Raguzában vacsoraidőn férjével s egy vidám társasággal a vendéglőbe lép a kövér nő. Súlya legalább százhusz kiló, magassága a két méterhez jár közel. Üde, ruganyos. Panamakalapot visel, fehérpöttyös, kék nyári ruhát. Dundi kacsóján aranygyűrűk. De modora azért lányos, friss és kedves.

Ahhoz az óriásnőhöz hasonlít, akiről a költő álmodott. «Mint hegy tövében a békés, kis tanyaház», valamennyien a lábánál heverünk. Akit megölel, annak eltörnek a bordái.

A pincérek azonnal otthagynak bennünket silány étvágyunkkal és szegényes kívánságunkkal együtt, valamennyien köréje sereglenek, mint az orvosok, akik elhanyagolják a kisebb betegeket s minden tudásukkal s készségükkel a komoly beteghez sietnek, oda, ahol gyors és gyökeres beavatkozásra van szükség s a késlekedés végzetes veszedelemmel járhat. Már tárgyal is vele a főpincér, komolyan, mosoly nélkül, tárgyilagosan, a sebésztanár módjára, aki egy imént behozott, súlyos koponyaalapi törést vizsgál meg. A kenyereslány kérdés nélkül letesz asztalára egy kenyértornyot, zsömlékkal, kalácsokkal, kiflikkel tetejébe, a borfiú is körülötte röpköd, az egyik pincér melegített tányérokat rak eléje s a másik, aki a műtőst jelképezi, különböző villákat, késeket, kanalakat, az evés finom műszereit. Mindenki érzi, hogy itt nem közönséges műtétről lesz szó.

Hozzák az előételt, hatalmas ezüsttálon a rántottát, a sárga aranyrántottát, akkorát, mint a fölkelő nap s egy másik ezüsttálon a vajban sütött, petrezselyemmel hintett újborgonyát. A kövér nő eszik. Csevegve és kacagva eszik, talán nem is mohón, de azért leírhatatlanul gyorsan. A sárga aranyrántotta, mely az imént még a fölkelő napot jelentette s a hajnalt, végkép bealkonyodott. Most az újborgonya vajjas, zöldesen csillámló gömbjeit tűzdeli villájára, egymásután dobálja be szájába és onnan szinte látni, hogy csuszamlanak le síkos nyelőcsövén, hogy gurulnak, hullanak be majdnem egészben a gyomra feneketlen mélységébe. Apró, fürge kezeivel a rák ollóit tördeli egy szerszám segítségével, tündéri ügyesen, aztán a halat fogyasztja el, olajos mártásával alig egy-két perc alatt. Azt lehetne mondani, hogy nemcsak ő szereti az ételeket, hanem az ételek is szeretik őt, valami ellenállhatatlan delejességnek engedve, azok is vágyakoznak és rohannak hozzá s a hal a sörhab hullámain egyenesen a szájába úszik, egy kicsit még ficáncol, aztán a remegő farkával egyszerre eltűnik, a borjúszületbe pedig nemcsak ő harap belé, hanem a borjúszület is beléharap a kövér nőbe, marcangolja a száját s ebben az édes, vérengző csókban találkozva kölcsönösen bekebelezzik egymást.

Mindez bohókás, megrázó s egyszersmind fönséges is. A tésztának, a gyümölcsnek, a tejszínhabnak immár se híre, se hamva s a büszke kenyértorony is síkfölddé, lapállá változott. Mi, akik végignéztük ezt a furcsa és nagyszerű szertartást, közben teljesen megfélemlítettünk éhségünkről s még mindig lenyűgözve, dermedten figyeltünk. Szeretnénk valahogy kifejezést adni tetszésünknek, talán éljenezni, talán halkán és ízlésesen tapsolni. A kövér nő ezt észreveszi. Göndör-fekete fürtjei közül kedélyesen mosolyog ránk, még jobban meghívva, a ki-gömbölyödő arcával, a fényesen feszülő bőrrel s bizonyos bölcs öngúnnyal inti le buzgóságunkat, mintha ezt mondaná: «Nekem ez semmi».

1935 júl. 7.

HEGYI KISÖREG

A falu alatt ért bennünket a vihar, künn a pilisi hegyekben. Világoszöld vihar, nyájas és illatos, langyos esővel.

Bementünk a faluba, melyet se vonat, se hajó nem köt össze a világgal s elhagyottan hever az erdő szélén, a kék-lila házaival. A kocsmában két órai gyaloglás után ebédet rendeltünk. Arany rántották derengtek föl a fehér tányérokon, óriási, diadalmas rántották, mint felkelő napok mosolyogva éhségünkre. Kenyeret haraptunk hozzá, málnát ettünk, melyet a parasztasszonyok frissen szedtek s úgy döntötték elénk, a csupraikból. Sárga bort ittunk.

Akkor jelent meg az ajtóban a hegyi kisöreg. Vézna aggastyán, kórósínű combokkal, mezítláb. Lába körmei ásatag kövületek. Az erdőből jött. Ott csapdát állított, mérget szórt a vadaknak.

Mellettünk foglalt helyet az asztalnál. Amint leemelte a kalapját, feltűnt nyakig kopasz feje. Bajusza úgy konyult le, mint Madách Imréé. Azt mondta, hetvenöt éves.

Orra közepén nagy seb piroslott.

- Mi az? - kérdeztük.

- Ez - felelte - még az asszonytól van. Egy fazekat vágott ide.

- Mikor?

- Van annak már tíz éve is. Tavaly halt meg.

- És a seb nem gyógyult be azóta?

- Nem.

Ivott a hegyi kisöreg. Valaki tovább faggatta:

- Milyen asszony volt?

- Gyönyörű - szólt s ámulva nézett maga elé. - Nem akadt annak párja sehol. Már harminc-éves korában kilencven kilót nyomott. De rossz asszony volt - tette hozzá - nagyon rossz asszony.

Hallgatott. Mi is hallgattunk. Láttuk magunk előtt a kis szikár, alacsony vadórt meg a debella-asszonyt, a pompás kilencven kilójával.

- Miért volt rossz asszony? - firtattuk.

- Mert egyszer, éjfélkor, mikor esett az eső, hirtelenül fölkelt, hogy ő kimegy az erdőbe fát rakni egy legénnyel. «Ne menj - intettem - ne menj most fát rakni asszony. Neked gyermeked van itthon!» Ő mégis elment. Aztán csak hajnalban tért haza. Mondták is a faluban, hogy a legnagyobb tűz fölött kellett volna megforgatni. De én sohase bántottam. Vele éltem. Eltemettem tisztességgel.

A hegyi kisöreg iszik. Vén szeme ellágyul, az aggság ködébe bandzsít. Motyog valamit. A seb és az emlék még mindig fáj, annyi idő múltán. Most, hogy bemutatkozás helyett közölte velünk egyetlen, fontos történetét, megenyhül, észrevesz egy fehér kockacukrot asztalunkon, elkéri, fogatlan inyével ropogatja: a sok keserű után, az édeset.

- Mit szólna - vallatjuk -, ha a másvilágon találkozónék vele?

- Akkor, nagyságos uram - kiált már részegen - azt mondanám a jó Istennek: «Én inkább leköszönök» - s kezét tiltakozva emeli maga elé.

Nem, többé nem akarja látni ezt a gyönyörű, páratlan s rossz asszonyt, aki kilencven kilót nyomott már fiatal korában is. Inkább leköszön az életről és emberi rangjáról is. Elég volt belőle.

1935 szept. 17.

MILICA

Milica egy milliomos egyetlen leánya volt.

Kastélyokban négy fal között nevelték, üvegházi palánta módjára, vattába göngyölve, mindig egyforma, langyos légkörben. Csikorgó decemberben a télikert pálmái között sétálgatott. Rózsát és ibolyát kapott ajándékba, egyszerre evett cseresznyét, szamócát, szőlőt és fagyaltot s ezért nem örült sem a tavasznak, sem a nyárnak, sem az ősznek, sem a télnek. Nem ismerte az évszakok változását. Az embereket sem ismerte. Minekelőtte hozzákerült volna az élet, megszürték, átszitálták, fertőtlenítették. Csuda-e, hogy ez a sápadt holmi nem érdekelte.

De az ösztönt nem lehet kijátszani. Mindnyájunkban hatalmas szeretetvágy lakozik s az előbb-utóbb tápot kér. Milicában is kifejlődött ilyesmi, már jó későn, tizennyolc éves korában, egy kislányos szenvedély, hogy legelhagyatottabb társainkon, legnyomorultabb testvéreinken, a szenvedő állatokon segítsen.

Örült, ha egy bitang kutyát talált az utcán, vagy egy veréb szállt az ablaka párkányára. A kutyát fölemelte, hazavitte, megfürösztötte, kifésülte s a verébnek morzsát szórt oda, egyszer és mindenkorra meghíva ebédre, vacsorára. Az állatokat kivétel nélkül védelmezte, az aranyhalakat épúgy, mint a macskákat, vagy egereket, melyekből a macskák élnek. Hogy ezt mikép egyeztette össze, nem tudom. Sajnos, igen kevés ínséges, segítségre szoruló állat akadt az ő óriásivá nőtt, telhetetlen, egyre jobban követelődző szeretetének. Ember már sokkal több akadt volna. De erre nem gondolt.

Multkor beröppent szobájába egy fecske. Előzőn nekivágódott az ablaknak és csak két lankadt kört írt le a mennyezetten, már is a padlóra hullott, egy selyemperzsára. Milica tenyerébe vette a kis állatot, mely a levegő részegségét, a felhők, a korlátlan terek szabadságát, a csillagok aranyporát hozta oda.

Egy darabig bámult a fekete szemével Milica kék szemébe, aztán behunyta hosszú pilláit és nem mozdult. Úgy látszott, hogy elalél. Jaj, mi lesz, ha itt pusztul el a kezei között? Csipke-zsebkendőjét vízbe mártotta, azzal dörzsölgette, angol társalkodónőjét a kölnivízért szalasztotta, azzal élesztgette, hiába. A fecske, fekete frakkjában, pihegve feküdt, akár egy haldokló táncos.

Milica a telefonhoz rohant, fölszólította az állatorvosi főiskola tanárát, akivel a védeneci révén régóta megismerkedett, s a következő pillanatban már a kastély elé gördült ennek remek gépkocsija és vitte a sebesült fecskét.

A kórház műtőjében ketten hajoltak föléje: ő meg a tanár. Mindketten komolyan. Őt a szeretet tette elfogulttá. A tanárt a tudomány tárgyilagos szeretete. Ez ennek rendje, módja szerint vizsgálta a fecskét, hallgatta szívverését, lélegzését. Megállapította, hogy agyrázkódást szenvedett. Elővett egy vékony oltótűt s beoltotta. A beteg nemsokára kinyitotta a szemét, magához tért. Milica könnyek között szállította haza és otthon, a gondos ápolás folytán annyira jobban lett, hogy néhány nap múlva el is röpült.

Ez volt Milica utolsó állatkalandja. Amikor híre futamodott, társasága ugratni kezdte szegényt. Ismerősei naponta ajánlott levelekben eleven férgeket és rovarokat küldözgettek neki, kedélybeteg gilisztákat, idegsérüléssel pókokat, rövidlátó legyeket és nagyothalló mezei poloskákat, azzal a kéréssel, hogy ezeket is gyógyíttassa meg. Milica elszégyelte magát. Ráocsudott, hogy voltaképp milyen nevetséges és esztelen az ő szenvedélye. Hamarosan le is tett róla.

Most elvesztette ezt is. Nem maradt semmije sem. Csak a nagy vagyona, meg a nagy boldogtalansága.

1935 okt. 10.

HIVATALOS JÁNOS

Hadd rajzolom meg itt arcképét, porral, hamuval, pókhálóval, csupa-csupa szürkével.

Ismertem gyermekkorától fogva haláláig. Természetesen nem így hívták. Én adományoztam neki ezt a nevet. Díjtalanul, mert világeletemben ő volt a személytelenség, az ügybuzgalom, a fegyelem, a fölötteseinek kijáró hódolat, a «miszerint» egy mellékmondat élén, a savanyú, egérrágta ügyirat, melyet elmosódott tintával írtak s szemcsésen-csillogó homokkal poroztak le.

Hogy miképpen született, azt nem tudom. Fölöttébb valószínűnek tartom, hogy mihelyt a földre jött, iktatószámot kapott. Amikor a bába először teknőbe emelte, hogy lemosdassa langyos vízzel a kis lila-vörös csecsemőt, a nyivákoló és rugdalózó húsdarab nem azon tűnődött, hogy került erre a rejtélyes helyre, hanem nyilván azon, hogy a bábának van-e hatósági bizonyítványa és hivatalos képesítése. Már akkor is az illetékesség érdekelte. Hogy ezt nem kérdezte meg a szülésznőtől, szigorúan összevont szemöldökkel, az csak annak tulajdonítható, hogy ebben az időben még nem tudott beszélni.

Hangja később egy lejátszott, elkoptatott hanglemez nyekergésére emlékeztetett.

Gyermekkorában sohasem rontotta el a gyomrát, még a karácsonyi ünnepek alatt sem. Nyomban kitűnt mértékletességével. Nem válogatott. A dióst és a mákost egyaránt szerette. Szerette az aludttejet és a lencsefőzeléket is, mert «egészséges táplálék». Ügylet ruháira. Nem volt sem vidám, sem szomorú. Csak elmosódó átmenet a két lelkiállapot közt. Olyan volt, mint a szózott krémeslepény, vagy mint a cukrozott káposztafőzelék.

Már ifjúkorában hátratett kézzel sétált. Részegnek senki se látta. Szerelmesnek se. Hogy elkövetkezett az ideje, annak rendje és módja szerint megnősült, családot alapított. Talán szerelmet is vallott leendő feleségének a kertben, a holdfényben jázminbokrok előtt, de közben föltétlenül «fölöttes hatóságára» gondolt, illő tisztelettel.

Fölöttes hatósága kedvelte őt. Évről-évre előre ugrott a számárlétrán s csakhamar igazgató lett belőle. Intézetét példás szigorral vezette. Örködött mindenre. Nem tűrte, hogy valaki magánlevelét az «állam itatásával» itassa le. Ha egy kartársa kezét dörzsölgetve belépett irodájába s holmi kedélyes történetbe kezdett, egyetlen pillantással leintette, s figyelmeztette, hogy most hivatalos óra van, magánügyeinket majd «magánóráinkon» intézzük el. Ő azonban magánóráin sem szívelte az élceket, az adomákat, melyekben a jókedv tiszteletlen manói finto-rognak. Nem nevetett rajtuk. Amikor a társaságban elbeszéltek neki egyet-egyet, enyhe ború szállt homlokára, babrálgatta vörös-barna szakállát s a csattanónál mindig kitépett belőle egy szőrszálát, mereven szemlélte, aztán mintegy megvetése jeléül a földre dobta. Szakállának sok szőrét kellett hasonló okból eltávolítania.

Irodájában volt egy vascsacsi. Arra csapták le az érkezők kabátjukat, kalapjukat. Egyszer, amint hátratett kézzel le-föl sétált, dermedten állt meg. Észrevette, hogy valamelyik kartársa, aki előtte jött s címben, rangban, korban, érdemben mélyen alatta állt, a vascsacsi legfelső ágára akasztotta kalapját. Szótlatlanul odasietett s a maga kalapját akasztotta legmagasabbra, a kartársáét pedig oda, ahova való, kissé lejjebb. Ami rend, az rend.

A folyosó kőkockáin gyökérszőnyeg futott végig. Megesett, hogy egy ős kartársa a folyosó szélén haladt, az ablakok mentén és onnan bámult kifelé merengve a tavaszi tájra, a virágzó barackfákra. Félrevonta őt nyájasan, elnéző szeretettel értésére adta, hogy «középuitt kell menni», a gyökérszőnyegen, mert különben az állam kőkockái kopnak.

Három fia született. Nevelési elveivel csakhamar megnyomorította őket. Kezdte ezt azon, hogy valamennyiüket különös nevekre kereszteltette, a fölöttesei után, akiket a távolból

reménytelen szerelemmel imádott. Egyik fia Kunó lett, a másik Anasztáz, a harmadik Norbert. Szegény, hízásra hajlamos, alacsony és álomszuszék gyermekek bamba ámulattal és szuszogó értetlenséggel viselték ezt a kitüntetést, abban a biztos tudatban, hogy holtuk napjáig viselniük kell.

Érdeklődött a művészetek iránt is. Olvasott, zenét hallgatott, tárlatokra járt, már amennyire «hivatali kötelessége megengedte». De mit enged meg a hivatali kötelesség? Semmit a világon. Az egész embert kíván. Egyébként sohase azt kérdezte, hogy valaki jó író-e, hanem azt, hogy tagja-e ennek, vagy annak az irodalmi társaságnak. A lelke mélyén meg volt győződve, hogy aki «kegyelmes úr», az különbül fest, mint aki csak «méltóságos», vagy «nagyságos», mert akkor miért volna az illető «kegyelmes úr»?

Iszákos koldusnak sohase adott elvből. Különbén az a gazember még pezsgós lakomát is rendezne az ő kétfilléres alamizsnájából. Ezért a koldusokat mindig megszagolta. Ezer és ezer koldust szagolt meg életében, de adni egyiknek se adott. Ha nem búzlóttak a bortól, meg a pálinkától, akkor koldulási engedélyüket követelte tőlük, hiába meresztették rá a világtalan szemüket, hiába kandikáltak ki meztelen lábujjaik talpatlan cipőikből. Ha pedig a koldulási engedély is rendben volt s a hatósági pecsét valódiságához se férhetett szó, kijelentette nekik, hogy ő már «eleget tett jótékonyági kötelezettségének», amit a lakása ajtajára kiszögezett, hivatalos bélyegzővel ellátott igazolvány tanusít. Semmi kétség, hogy ennek a kötelezettségének épúgy eleget tett, mint minden egyéb kötelezettségének.

Ötvenhétéves korában sárgulni, zöldülni kezdett. Heves rohamai voltak. Hivatali idején kívül azzal szórakozott, hogy forróvízzel töltött gumimelegítőt rakosgatott sajtó hasára s pirosra süttette vele a bőrét. Végül műtétet kellett rajta végrehajtani. A műtét sikerült. Harminckét óriási epekövet vettek ki belőle, de a beteg utána meghalt.

Hivatalos János özvegye fekete ruhában, kisírt szemekkel fogadta a részvétlátogatókat, tiszta és rideg lakásában, három felnőtt fiával, Kunóval, Anasztázzal és Norberttel. Az asztalon egy kis tányérkában ott volt a harminckét epekő. Ezt később, mint ereklyét, az üvegszekrénybe zárták, a karlsbadi poharak és az ezüstművek közé.

Más után marad valami alkotás, vagy legalább egy szenvedély, egy botrány lángoló emléke. Ő utána, aki egész életében a köznek élt s sziklaszilárdan állt helyén, csak kő maradt. Harminckét sárgászöld epekő.

1935 nov. 24.